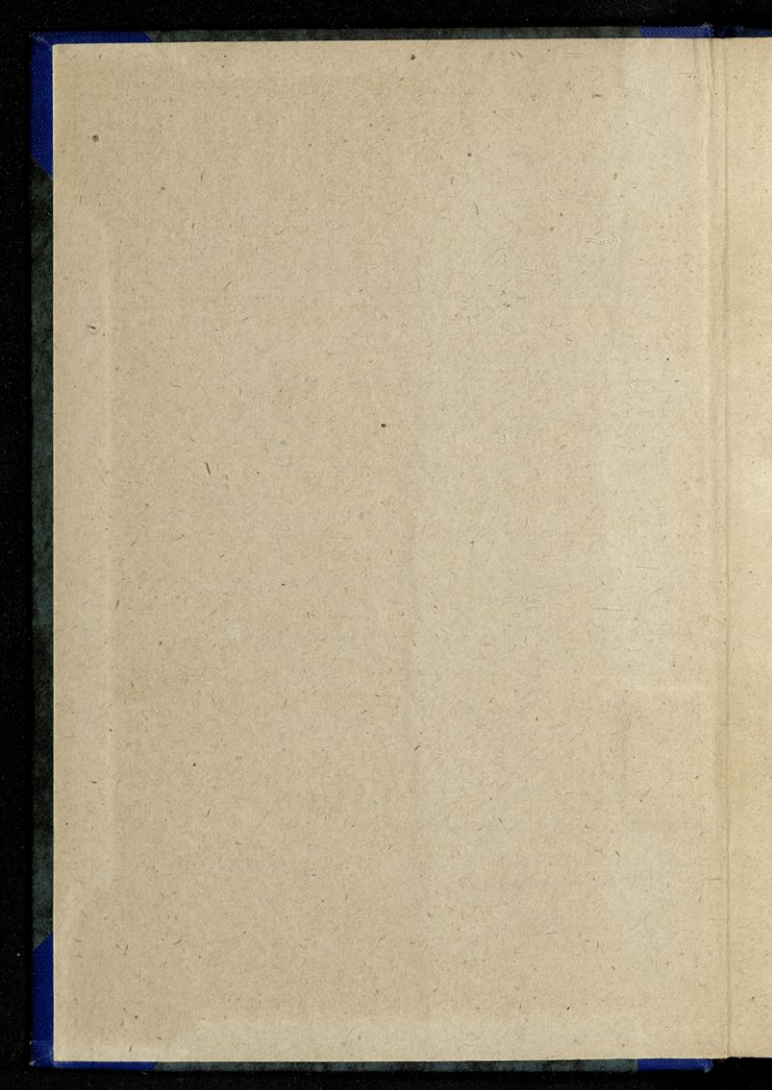
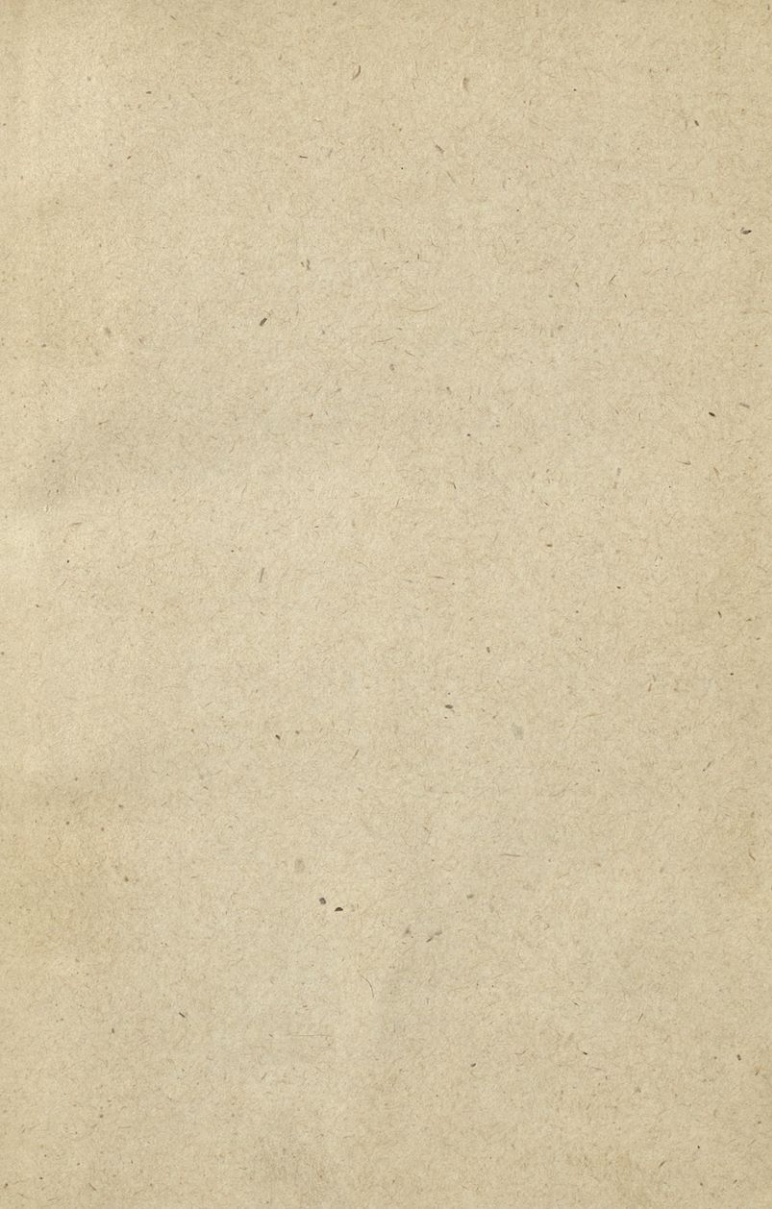
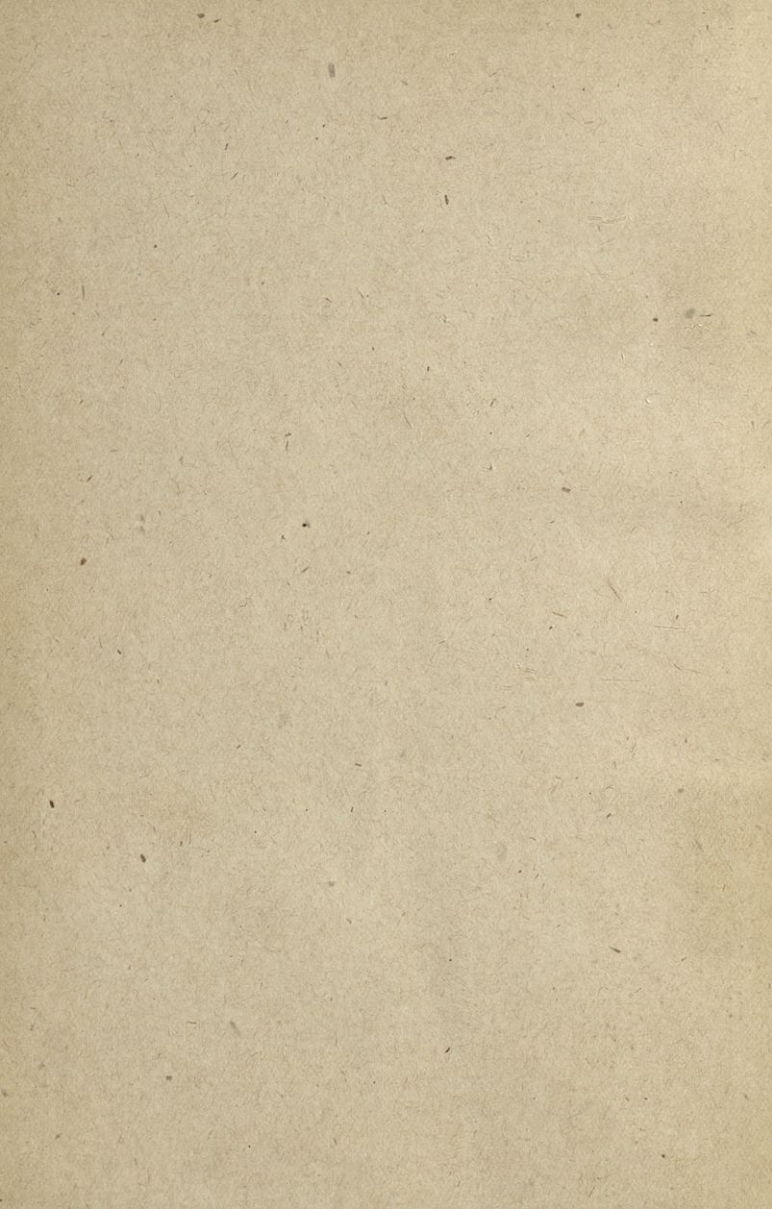


VII  
D 36766  
e.  
3.









Sešitek 13.

# Mali vitez

Pan Volodijevski

Zgodovinski roman

Spisal H. Sienkiewicz

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski



V Ljubljani 1903

Natisnila in založila  
Kleinmayr & Bamberg



*Ispravnik Vohovnik*



Podpisana založna knjigarna se je odločila izdati slovenski prevod znamenitega romana «Pan Volodijevski» («Mali vitez»), ki ga je spisal Henrik **Sienkiewicz**, vsemu svetu znani poljski pisatelj romanov «Quo vadis?», «Z ognjem in mečem», «Križarji» i. t. d. Zanimiva zgodovinska snov polna življenja, izborno očrtani zgodovinski tipi, vseskozi dovršena tehnika, vse to je porok, da se točni prevod, ki ga je priredil **M. Podravski**, priljubi slovenskemu občinstvu tako, kakor je do cela vreden.

Roman izide, **bogato ilustriran**, v 25 sešitkih, obsežnih po 2 do 2½ pole; posamezni sešitki po 40 h se bodo izdajali na vsakih 14 dni.

*V Ljubljani, meseca novembra 1902.*

Založna knjigarna

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

# MALI VITEZ.

(Pan Volodijevski.)

Zgodovinski roman.

Spisal H. Sienkiewicz.

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski.

o o

III. zvezek.



V Ljubljani 1903.

Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.



VII D 36766 e



030034246

## I.

Oddelek Čeremisov, sestavljen iz nekoliko jez-decev, je zdirjal za nekaj milj naprej, da pregleda pot, ali je dovolj varna, ter napove poveljnikom v posadkah prihod gospe Volodijevske. To se je zgodilo zato, da so imeli povsod pripravljeno prenočišče. Za tem oddelkom je korakala glavna moč Lipkov, za njo so smučale sani z Barbko in Evico ter druge sani z deklami, nekaj manjši od-delek pa je stopal zadaj. Potovanje je bilo zaradi velikih zametov dokaj neprijetno. Gozdi, ki niso bili pozimi izgubili svojega igličevja, so nekoliko pre-prečili snežene zamete, toda puščava ob Dnestru je bila večinoma zarasla s hrasti in drugim listnatim drevjem. Pot, ki spričo odpadlega listja ni imela več svojih prirodnih obokov, je bila do polovice debel zasuta s snegom. Sneg je polnil jarke, ponekod pa je bil nanesen v podobi morskih valov, ki so nakopičeni viseli tako drug nad drugim, kakor bi se hoteli vsak hip sesuti in se zravnati z ostalim belim površjem. Ob vožnji čez jarke in na strmini so Lipki na vrvi držali sani; samo na visokih ravninah, na katerih so bili vetrovi obrusili snežno skorjo, so potovali

hitro po sledu one karavane, ki je bila obenem z Naviraghom in z učenima Anardratoma prej odrinila iz Hreptova.

Potovanje je bilo težavno, vendar pa ne tako, kakor je bilo časih v tej pusti krajini, polni prepadov, rek, potokov in jarkov. Veselili so se torej, da dospo pred nočjo v globoko dolino, v katere dnu je bil Mohilov. Vreme je bilo stanovitno in lepo. Za rudasto zarjo se je prikazalo zlato solnce, in v njegovih žarkih se je zalesketala ravan, dolina in puščava, z drevjem in grmičjem zarasla. Drevesne veje so bile nekamo posute z iskrami; iskre so se lesketale na snegu, da so te kar oči bolele od tega leska. Z visokih krajev je bilo skozi poljane kakor skozi puščavska okna moči videti daleč k Multanom in dalje proti belemu in sinjemu obzorju, ki so ga oblikovali žarki jutranjega solnca.

Ozračje je bilo suho in mrzlo. Ob takem vremenu se ljudje kakor tudi živali čutijo krepkejše in zdravejše. Konji so v vseh vrstah rezgetali in Lipki, dasi jih je zeblo v noge, da so jih krčili pod obleko, so popevali vesele pesmi.

Solnce je naposled dospelo na sam ščit nebeškega šatora ter jelo greti nekoliko bolje. Barbki in Evici je bilo že prevroče v kožuhovini na saneh; zato sta razpeli vrhno obleko, odložili oglavnice, pokazali rožnato lice in se jeli ozirati. Barbka je gledala po okolici, Evica pa za Azijo, ki ga ni bilo poleg sani. Odjezdil je bil naprej z onim oddelkom Čeremisov, ki so bili šli ogledovat okolico in ki so



tam, kjer je bilo treba, razkidavali sneg. Evica se je zato nekamo zamračila, ali Barbka, ki je poznala vojaško službo, jo je tolažila:

«Taki so vsi. Kadar so v službi, pa strežejo službi! Moj Mihael me tudi ne pogleda, kadar ima važen opravke. A bilo bi tudi slabo, da je drugače. Ako le imam ljubiti vojaka, hočem ljubiti vrlega.»

«Kadar bodo krmili, ali pride takrat k nam?» vpraša Evica.

«Pazi, da ti ne bo še presedal. Opazila si, kako je bil vesel, ko je odšel. Ves je bil v ognju.»

«Videla sem. Bil je zelo vesel!»

«A kaj šele bo, ko dobi dovolitev od gospoda Novoveškega!»

«Oj! kaj me še vse čaka! Zgôdi se volja božja! Kar srce mi umira, kadar se domislim očeta. Kaj tedaj, ako zakriči ter ostane trdovraten? Kaj vse bom preslišala potem, ko se vrnem domov!»

«Veš li, Evica, kaj si mislim?»

«No, kaj?»

«Azija ne pozna šale. Tvoj brat bi se mu utegnil siloma postaviti po robu, toda tvoj oče mu ne more zapovedovati. Mislim, da te Azija vzame brez dovolitve, ako ostane oče trdovraten.»

«Kako to?»

«Kar tako — odnese te. Pravijo, da se z njim ni dobro šaliti. To je Tuhaj-bejeva kri. Dasta se poročiti po kateremsibodi duhovniku na poti... Drugod je treba oklicev, krstnega lista, dovolitve, toda v teh divjih krajih se vrši to nekamo po tatarsko.»



Evici se razvedri lice.

«Tega se bojim! Azija je pripravljen na vse, tega se bojim!» reče.

A Barbka okrene glavo, bistro pogleda Evico ter se zdajci spusti v svoj zveneči, detinski smeh.

«Da, tega se bojiš kakor miš slanine! Saj te poznam!»

Evica, rdeča že od hladnega zraka, se zardi še bolj in reče:

«Očetove kletve, te se res bojim in vem, da se Azija, če treba, ne zmeni za nič.»

«Utolaži se!» reče ji Barbka. «Razen mene imaš brata, ki ti pride na pomoč. Prva ljubezen zmerom doseže svoj smoter. To mi je rekel Zagloba še takrat, ko se mi niti ni sanjalo o Mihaelu!»

In ko sta se razgovorili, sta se jeli kosati s pripovedovanjem; ena je pravila o Aziji, druga o svojem Mihaelu. Tako je minilo nekaj ur, dokler se karavana ni za kratek oddih ustavila v Jarišovu. Od trga, itak dovolj siromašnega, je bila ostala po kmetiški vstaji samo še krčma, ki so jo bili postavili iznova, ko se je od pogostih vojaških pohodov jel kazati dobiček. Barbka in Evica sta našli v njej potujočega armenskega barantača, rojenega v Mohilovu, ki je peljal safian v Kamenec.

Azija ga je hotel z njega valaškimi in tatarskimi spremljevalci vred vreči na dvorišče, ali ženski sta mu dovolili ostati, samo stražniki so morali iz sobe. Ko je trgovec zvedel, da je potujoča gospa

soproga Volodijevskega, se ji je jel priklanjati in povzdigovati njenega moža do nebes, kar je slišala kaj rada.

Črez nekaj časa stopi trgovec k brešnom ter ji, vrnivši se, podari zavitek redkih turških slaščic in zabojček poln dehtečih turških zdravil, ki so se rabila zoper različne bolezni.

«To vam darujem iz hvaležnosti,» je dejal. «Saj prej nismo smeli niti glave pomoliti iz Mohilova, tako je Azba-bej razgrajal tukaj, in po vseh jarkih je bilo polno razbojnikov. Toda sedaj je potovanje in trgovanje varno. In iznova potujemo z blagom po svetu. Naj Bog pomnoži dneve hrep-tovskega poveljnika in vsak dan naj mu naredi tako dolg, da mu bo zadoščal za potovanje iz Mohilova v Kamenec, in vsako uro naj mu podaljša tako, da se mu bo zdela kakor dan. Naš poveljnik, gospod poljni pisar, rajši sedi v Varšavi, toda hrep-tovski poveljnik je sam razbojnike pometel tako, da jim je smrt ljubša nego Dnester.»

«Torej gospoda Revuskega ni v Mohilovu?» vpraša Barbka.

«Samo z vojaki je prišel semkaj, pa ne vem, ali se je mudil tri dni. Blagovolite, gospa, dopustiti, tu je posušeno grozdje, v tem zavitku pa je sadje, kakršno ne raste niti v Turčiji, nego ga tja dovažajo iz Azije, kjer raste na palmah. Gospoda pisarja ni v Mohilovu in sedaj še konjice ni ondi, zakaj včeraj je nenadoma odjezdila k Braclavu. Tukaj so datlji ... naj vama, gospe, obema služijo v zdravje ...

ostal je samo gospod Gorenski s pešci, konjica pa je vsa odšla . . . »

«Čudno se mi zdi, da je vsa odšla,» reče Barbka ter vprašujoče pogleda Azijo.

«Odšla je, da se konji ne zastoje,» odgovori Tuhaj-bejevič, «zakaj sedaj je vse mirno.»

«V mestu so govorili, da se je jel Doroš iznenadoma gibati,» reče trgovec.

Azija se nasmeje.

«A s čim bi krmil konje — s snegom?» reče Barbki.

«Velmožna gospa, vse to vam pojasni gospod Gorenski,» dodá trgovec.

«Tudi jaz mislim, da ni to nič,» odgovori po kratkem pomisleku Barbka. «Ako bi bilo na tem kaj resnice, bi jo bil moj mož zvedel poprej.»

«Seveda bi bila ta novica najprej dospela v Hreptov,» reče Azija, «nikar se torej ne bojte, milost.»

Barbka dvigne jasno lice k Tatarju in nosnice se ji razširijo.

«Jaz da se bojim? To je izvrstno! Gospod, kaj vam vse prihaja v glavo? Čuj, Evica, jaz da se bojim!»

Evica ni mogla odgovoriti. Bila je že izza mlada jako sladkosnedna ter je zelo ljubila slaščice, zato je imela polna usta datljev, kar pa je ni nikakor oviralo, da se ne bi poželjivo ozirala za Azijo. Šele, ko je použila slaščico, je dodala:

«Pri takem poveljniku se tudi jaz ne bojim ničesar.»







(Str. 13.) Azija je hodil ves ta čas peš poleg sani ...





Nato je vneto in pomenljivo pogledala Tuhaj-bejeviču v oči, toda ta je imel od tistega časa, odkar mu je jela biti ovira, do nje samo skrivno upornost in jezo. Stoječ nepremično, je odgovoril povešenih oči:

«V Raškovu se pokaže, ali sem si zaslužil zaupanje.»

Iz njegovega glasu pa je zvenelo nekaj pretečega. Toda Barbka in Evica sta bili tako vajeni, da se je Azija v vsem, kar je delal in govoril, razlikoval od drugih ljudi, da se niti nista zmenili za to. Sicer pa so se dvigali pred Mohilovom strmi, težko dostopni griči, ki jih je bilo treba prepotovati podnevi.

Kmalu so odrinili dalje.

Potovali so do teh gričev kaj hitro. Tam je hotela Barbka preستي na konja, ali na prigovarjanje Tuhaj-bejevičovo je ostala pri Evici na saneh, ki so jih opremili z vrvmi ter kar najoprezneje spuščali po strmini. Azija je hodil ves ta čas peš poleg sani, ni pa govoril niti z Barbko, niti z Evico. Imel je dokaj skrbi za njiju varnost in z nadziranjem. Solnce je jelo zahajati, preden so prekorčili gore, toda oddelek Čeremisov, ki je bil odrinil naprej, je jel paliti ob poti na ognjiščih suhe veje. Potovali so torej dalje med rudastimi ognji in med divjimi postavami, ki so stale poleg njih. Za temi postavami je bilo v večernem mraku in odseva-jočem ognju moči videti grozne in strme prepade. Vse to je bilo popotnikom novo, zanimivo;

vse to je bilo podobno nekakemu nevarnemu in tajnostnemu odposlanstvu, in zato je bila Barbkina duša v sedmih nebesih in njeno srce je bilo polno hvaležnosti do moža, ki ji je bil dovolil potovati v to nepoznano krajino, in do Azije, da je tako izborno vodil to potovanje. Šele sedaj je spoznala Barbka, kaj so vojaški pohodi, kakšne so težkoče, o katerih je bila že toliko slišala od vojakov, kakšne so strme poti, polne prepadov. Prevzelo jo je nekako blazno veselje. Bila bi gotovo presedla na svojega žrebca, ako ne bi se bila morala, sedeča poleg Evice, razgovarjati z njo in jo strašiti. Ko so jima v strmih jarkih prednji oddelki izginili izpred oči ter jeli klicati drug drugega s čudnimi glasovi, katerih zamolkli odmev se je čudno oglašal med skalami, se je obrnila Barbka k Evici, jo prijela za roko in dejala:

«Oho! — Pridejo bodisi Dorošenkovi vojaki ali pa — orda!»

Toda Evica se spomni Azije, sina Tuhaj-bejevega, ter se takoj pomiri.

«Azijo spoštujejo orda in Dorošenkovi ljudje in se ga boje!» odgovori Barbki.

A sklonivši se k njenemu ušesu, pristavi:

«Ko bi šla tudi v Belgrad ali na Krim, samo da sem pri njem!»

Mesec se je že povzpел visoko na obzorje, ko so odhajali z gričev. Tedaj ugledajo spodaj kakor na dnu prepada celo kopico lučic.

«Mohilov nam je pod nogami,» se odzove glas za Barbko in Evico.

Ogledata se; bil je Azija, stoječ zadaj na saneh.

«Torej je Mohilov tako na dnu jarka?» vpraša Barbka.

«Dà! Gore ga čuvajo mrzlih vetrov,» reče Azija, vteknivši svojo glavo med njiju glavi, «izvolite, milost, opaziti, da je tukaj zrak že docela drug, da je tišji in dokaj toplejši. Tudi pomlad napoči tu za deset dni prej nego na drugi strani gorá, in drevesa se prej pokrijejo z listjem. Onale siva planota, ki jo vidita na rebri, je vinograd, samo da je sedaj še pod snegom.»

Sneg je ležal povsod, toda res je bilo tukaj mirnejše in toplejše. Čim nižje so prihajali v dolino, tem več lučic se je ondi pojavljalo druga za drugo.

«To je kaj znamenito mesto in precej veliko,» reče Evica.

«To pa zato, ker ga Tatarji niso požgali za kmetiške vstaje. Tu je prezimovala kazaška vojska, in ‚Lahov‘ še nikdar ni bilo tukaj.»

«Kdo stanuje tu?»

«Tatarji, ki imajo celo svojo leseno mošejo, zakaj v ljudovladi je vsakomur dovoljeno spoznavati svojo vero. Tukaj bivajo Valahi, Armenci in Grki.»

«Grke sem že videla v Kamencu,» reče Barbka. Sicer so daleč doma, toda po trgovini hodijo povsod.»

«Mesto je tudi drugače postavljeno nego vsako drugo,» reče Azija. «Dokaj raznih ljudi prihaja sem po trgovini. Ta naselbina, ki smo jo videli od daleč na rebri, se imenuje Serbi.»



«Že vhajamo,» reče Barbka.

In res so že vhajali v mesto. Čuden duh usnja in kvasu jim je udaril na nos. Bil je to duh safiana, s katerim so se ukvarjali vsaj nekoliko vsi prebivalci v Mohilovu, a zlasti še Armenci. Kakor je dejal Azija, je bilo to mesto docela drugačno od drugih. Hiše so bile postavljene na azijski način; okna so imela preprežena z gostimi lesenimi mrežami. V mnogih poslopjih sploh ni bilo oken na ulice; dokaj oken je bilo narejenih ob strani dvorišč, v katera je padala zarja z ognjišč. Ulice niso bile tlakovane, dasi je bilo kamenja dovolj po okolici. Tupatam so bile postavljene kaj čudne stavbe z zamreženimi stenami — bile so to sušilnice, v katerih so sveže grozdje izpreminjali v rozine. Vonj safianov je napolnjeval vse mesto.

Gospod Gorenski, načelnik pešcev, ki so ga bili Čeremisi opozorili na prihod gospe poveljnikove iz Hreptova, jim je prišel na konju naproti. Bil je že prileten človek in je kokotal in jecal, ker je imel lice prestreljeno s puško. Zato bi se bila tudi Barbka, ko je začel jecaje govoriti o zvezdi, ki se je prikazala na mohilovskem obnebj, skoro spustila v glasen smeh. Toda pozdravil jo je ter sprejel kolikor mogoče gostoljubno. V trdnjavici je že čakala goste večerja in zelo ugodno prenočišče, na svežih in čistih pernicah, vzetih od bogatih Armencev na posodo. Gospod Gorenski je sicer jecal, toda pri večerji je vedel pripovedovati toliko zanimivega, da ga je bilo vredno poslušati.

Po njegovem mnenju je zapihal naglo in nepričakovano nekaj nemiren veter s stepe.

Dospelo je poročilo, da se je velik čambul krimske orde, stoječ pri Dorošenku, zdajci napotil k Haysynu in da gre obenem od tega mesta s čambulom vred nekoliko tisoč kazakov. Razen tega so bile dospele iz raznih mest vznemirljive novice, katerim pa gospod Gorenski ni pripisoval nikake vere.

«Zima je,» je dejal, «ali od onega časa, kar je Bog ustvaril svet, so se gibal Tatarji samo spomladi, zakaj taborov nimajo ter hodijo skupaj v tolpah; zato krme za konje nikdar ne jemljejo s seboj. Nam vsem je znano, da vojno s turško močjo le še mrzaz drži na vrvi in da bomo po prvi travi imeli goste; toda da bi se to zgodilo že sedaj, ne verjamem.»

Barbka je čakala dolgo in potrpežljivo, preden je gospod Gorenski izpovedal, kar je vedel, toda on je jecal dalje in vsak hip gibal z ustnicami, kakor bi kaj jedel.

«Kaj si torej mislite, gospod, o tem, da se orda pomiče k Haysynu?» je vprašala naposled.

«Mislim si, da so ondi, kjer so stali doslej, konji že vso travo izkopali izpod snega in da se hočejo nastaniti kje drugje. Mogoče tudi, da se orda, stoječa blizu Dorošenkovih ljudi, prepira z njimi. Saj je temu zmerom tako. Zavezniki so, pa se bojujejo med seboj, in kadar se na pašniku drgnejo drugi ob druge, se takoj jamejo pretepati.»

«Res je tako!» pritrdi Azija.

«A še nekaj,» nadaljuje Gorenski, «te novice niso došle neposredno po naših četnikih, nego prinesli so jih kmetje. Šele pred tremi dnevi je prinesel Jakubovič s stepe poročila, ki so potrjala te novice, in zato je vsa konjica takoj odšla.»

«A vi, gospod, ste samo s pešci ostali tukaj?» vpraša Azija.

«Žal! Imam komaj štirideset ljudi. Le iztežka bi ubranil trdnjavo z njimi. Ako bi se genili Tatarji, ki prebivajo tukaj v Mohilovu, ne vem, kako bi se jim ubranil.»

«A ti se vendar ne zganejo?» vpraša Barbka.

«Ne zganejo se, ker se ne morejo. Mnogi izmed njih so stalno nastanjeni v ljudovladi z ženami in z otroki, a ti so naši. Oni, ki sede tukaj, so tu le zaradi trgovine, ne pa zaradi vojne. To so vrli ljudje.»

«Petdeset svojih Lipkov vam pustim tukaj,» reče Azija.

«Bog povrni! S tem mi res zelo ustrezete, zakaj sedaj bom imel vsaj koga pošiljati k naši konjici po novice. Samo ali morete pustiti toliko ljudi?»

«Morem. V Raškov dospo oddelki onih stotnikov, ki so njega dni prestopili k sultanu ter se hočejo sedaj vrniti pod ljudovlado. Dospe Kričinski, ki prižene s seboj gotovo tristo konj, morda tudi Adurovič, drugi pa pridejo pozneje. Na hetmanovo povelje bom jaz poveljeval vsem in do pomladi zberem vso divizijo.»



Gospod Gorenski se prikloni Aziji. Poznal ga je že dolgo, toda ni ga posebno cenil kot človeka neznanega rodu. Sedaj pa je že vedel, da je to Tuhaj-bejevič, zakaj to novico je bila prinesla karavana, v kateri je stopal Naviragh. Gorenski je začutil sedaj v mladem Lipku kri velikega, dasi sovražnega bojevnika, a vrhutega je cenil v njem častnika, ki mu je bil hetman zaupal tako odlično nalogo.

Azija pa je odšel, da je oddal povelja. Pozval je stotnika Davida in mu dejal:

«David, Skandarov sin, ti ostaneš s petdesetimi konji v Mohilovu ter boš pozorno gledal z očmi ter poslušal z ušesi, kaj se godi okrog tebe. A če bi mali sokol poslal kako pismo za menoj iz Hreptova, pridržiš poslanca, mu vzameš pismo in po svojem človeku pošlješ meni. Sicer pa ostaneš tu, dokler ne dobiš povelja, da se vrneš. Potem, ako ti poslanec reče, da je noč, potihoma odideš, ako ti pa reče, da je že blizu dan, zažgeš mesto, se preseliš na moldavsko obrežje ter greš, kamor ti bo naročeno . . .»

«Rekel si, gospod!» odgovori David. «Z očmi hočem gledati, z ušesi poslušati, poslanca malega sokola pridržim, mu vzamem pisma in po našem človeku pošljem tebi. Ostanem tukaj, dokler ne dobim povelja, a potem, ako reče tvoj poslanec, da je noč — potihoma odidem, ako pa reče, da je blizu dan, zažgem mesto, sam krenem na moldavsko obrežje ter pojdem, kamor mi bo naročeno.»

Naslednjega dne je odrinila karavana dalje, zmanjšana za petdeset jezdecev. Gospod Gorenski pospremi Barbko tja za mohilovski jarek. Tam iztežka izjeca govor, odmerjen nalašč za slovo, ter se vrne v Mohilov, Barbka pa in njeni spremljevalci krenejo kaj hitro k Jampolu. Azija je bil ne navadno vesel ter je tako podil ljudi, da je bila Barbka vsa začudena.

«Zakaj tako hitite, gospod?» je vprašala.

On pa ji reče:

«Vsakdo hiti svoji sreči naproti, moja pa se prične v Raškovu.»

Evica, obrnivši te besede nase, se je prijazno nasmehnila, zbrala ves pogum in odgovorila:

«Samo, ako oče . . .»

«Gospod Novoveški me nikakor ne ovira,» odgovori Tatar in mračen odsev jeze mu izpreleti lice.

V Jampolu niso našli skoro nikakih vojakov — pešcev tam itak ni bilo nikdar, konjica pa je bila vsa odrinila; samo nekoliko ljudi je ostalo v gradu ali bolje rečeno v njega razvalinah . . . Prenočišče je bilo pripravljeno, toda Barbka je slabo spala, zakaj novice, ki jih je bila slišala, so jo jele vznemirjati. Zlasti je mislila na to, kako bo mali vitez zbeگان, ako se pokaže, da se je Dorošenkov čambul res zganił. Krepila jo je samo še misel, da to morda ni resnica. Prišlo ji je v glavo, ali ne bi bilo bolje, ako bi se oddelek Azijevih vojakov vrnil; toda proti temu je bilo dokaj ovir. Azija, ki je

namerjal okrepiti raškovsko posadko, bi ji utegnil dodati samo stražo, toda ob resnični nevarnosti bi ta straža ne zadoščala. Sicer pa so imeli dve tretjini pota že za seboj, v Raškovu pa je bil znani dostojnik s krepko posadko, ki bi se mogla, ojačena s krepkim oddelkom Tuhaj-bejevičevim in z vojsko onih stotnikov, ki dospo v Raškov, sovražniku krepko postaviti po robu. Premišlivši vse to, se je Barbka odločila popotovati dalje.

Toda spati ni mogla. Sedaj jo je prvič na tem potovanju obšel tak nemir, kakor bi visela nad njo neznana nesreča. Morda je ta nemir povečalo tudi prenočišče v Jampolu. Bilo je to namreč strašno, krvavo mesto. Za vstaje Hmelnickega je stalo tu krdelo podoljskih »rezunov« pod Burlajem. Semkaj so vlečili jetnike ter jih prodajali na trgu, ali pa jih mučili ter morili z okrutno smrtjo. Semkaj je došel spomladi 1615. l. gospod Stanislav Lanckoronski, vojvoda braclavski, ter povzročil grozno klanje, ki je ostalo ob vsem Dnestru v živem spominu.

Povsod, po vsej naselbini, so se kazali krvavi sledovi; tuptam je bilo opaziti še črno pogorišče; bilo je, kakor da s sten na pol razsutega gradu gledajo blede obrazi obglavljenih kazakov in Poljakov. Barbka je bila pogumna, toda bala se je duhov, v Jampolu pa so govorili, da straši. Pripovedovali so, da se pri ustju Šumilovkinem in na bližnjih dnestrovskih pragovih vsekdar o polnoči sliši velik jok in stok in da je voda, kadar sveti mesec, videti



krvava. Misel na to je napolnjevala Barbki srce s strahom. Nehote je poslušala v nočni tišini, ali ne začuje zdajci šuma, joka in stoka. Toda slišala je neprestano zgolj klice stražnikov: «Čuvaj!»

In Barbka se je spomnila tihe hreptovske sobice, svojega moža, gospoda Zaglobe, prijateljskih obrazov Nenašince, Mušalskega, Motovila, Snitka in drugih. Sedaj je začutila prvič, da je daleč od njih, zelo daleč, v tuji krajini, in obšlo jo je tako koprnjenje po Hreptovu, da se je komaj ubranila joku.

Zaspala je šele proti jutru in imela čudne sanje. Burlaj, vstaši, Tatarji, krvave bojne slike so se ji vrstile pred zaspanimi očmi, in v teh slikah je videla neprestano obraz Azijev, toda to ni bil pravi Azija, nego nekakšen kazak, divji Tatar ali celo sam Tuhaj-bej.

Vstala je zarana, vesela, da je minila noč in z njo vred te grozne prikazni. Sklenila je, da ostalo pot prejezdi na svojem žrebcu, prvič zato, da se nekoliko razmaje, drugič pa, da bi se Azija utegnil razgovoriti z Evico. Oba sta, čimdalje bliže Raškovu, izvestno imela dovolj vzroka, da sta se posvetovala, kako naj obvestita o svoji stvari starega gospoda Novoveškega in kako naj si pridobita njegovo dovolitev.

Azija ji je sicer svojeročno držal stremen, ni pa sedel na sani k Evici, nego je odjezdil na čelo karavane in tudi pozneje se je sukal blizu Barbke.

Barbka je takoj zapazila, da je v karavani zopet manj vojakov; obrnila se je k mlademu Tatarju in rekla:

«Že vidim, da ste tudi v Jampolu pustili oddelek svojih ljudi.»

«Petdeset ljudi, takisto kakor v Mohilovu,» odgovori Azija.

«A zakaj to?»

Azija se zasmije na svoj posebni način, odpre ustnice ter pokaže zobe kakor zloben pes. Trenutek kesneje reče:

«Hočem imeti postojanke v svoji moči ter vam preskrbeti varno pot nazaj v Hreptov.»

«Ako se vojska vrne s stepe, bo posadka itak dovolj velika.»

«Vojska se ne vrne tako skoro.»

«Kako veste to, gospod?»

«Ker se moram prej prepričati do dobra, kaj se godi pri Dorošenku; temu pa bo treba časa tri do štiri tedne.»

«Če je tako, pa ste storili prav, da ste ondi pustili one vojake.»

Nato so potovali molče dalje. Azija se je v tem vsak hip oziral v rožnato lice Barbkino, na pol zakrito z ovratnikom in klobučkom, in pri vsakem pogledu je zatisnil oči, kakor bi si hotel bolje vtisniti v spomin rožnato njeno sliko.

«Imeli bi se, gospod, pomeniti z Evico,» je pričela razgovor Barbka. «Vse premalo se razgovarjate z njo, da se že kar čudi. Skoro bosta stala pred gospodom Novoveškim... Celo mene samo obhaja nemir. Morala bi se posvetovati, kaj vama je storiti.»

«Najprej bi se rad dogovoril z vami,» reče Azija s čudnim glasom.

«No, zakaj ne začnete?»

«Čakam poslanca iz Raškova . . . Mislil sem si, da ga najdem že v Jampolu. Neprestano se oziram po njem.»

«A kaj ima opraviti poslanec z najinim razgovorom?»

«Mislim si, da že prihaja,» odgovori mladi Tatar, izognivši se odgovoru.

Odjezdil je naprej ter se čez trenutek vrnil.

«Ne, ni bil!» reče.

V vsej njegovi postavi, v njegovem pogledu in glasu je bilo nekaj tako nemirnega in vročinskega, in ta nemir se je polastil tudi Barbke. Vendar pa ji ni šinil v glavo najmanjši sum. Azijev nemir je bilo moči opravičiti s tem, da so bili že blizu Raškovu, kjer je bival strogi Evičin oče; ali Barbki je bilo tako hudo, kakor bi šlo kar za njeno usodo.

Približala se je sanem in jezdila nekoliko ur poleg Evice. Razgovarjali sta se o Raškovu, o starem in mladem Novoveškem, o Zofiji Boski, o okolici, ki je prihajala čimdalje bolj divja in pusta. Puščava se je sicer jela raztezati takoj za Hreptovom, vendar pa se je ondi zdajinzdaj na obzorju valil kvišku dim, kažoč, da je ondi nekak hutor ali človeška naselbina. Tu pa ni bilo nikjer sledu o človeku, in ako ne bi bila Barbka vedela, da potuje v Raškov, kjer žive ljudje in kjer stoji poljska



posadka, bi si bila lahko mislila, da jo vodijo v neznano puščavo, v tujo deželo na konec sveta.

Ozirajoč se po okolici, je vsak hip pridrževala konja, da je naposled ostala zadaj za sanmi in za vojaškim oddelkom. Azija se ji je pridružil in ker je dobro poznal krajino, ji je jel razkazovati okolico ter imenovati različne kraje.

Ali to ni trajalo dolgo, zakaj iz zemlje je jela prihajati sopara. Zima v tej južni krajini očitno ni imela toliko moči kolikor v gozdnatem Hreptovu. Po dolinah, v razpokah in jarkih je ležalo sicer še nekoliko snega, tudi rebri, obrnjene proti severu, so bile še pokrite s snegom, ali drugje se je bil sneg že raztajal, po zemlji se je razprostirala gošča, ali pa se je lesketala vlažna, uvela trava. Iz te trave se je dvigala sopara ter se vlačila nizko po zemlji, ki je bila od daleč podobna veliki vodi, na široko pokrivajoči doline in rove. Nato se je dvigala sopara čimdalje više, zakrivala solnčne žarke ter iz lepega vremena napravila oblačen in mračen dan.

«Jutri bo dež,» reče Azija.

«Da bi ga le še danes ne bilo. Kako daleč je še v Raškov?»

Tuhaj-bejevič se ozre po najbližjih stvareh v okolici, ki jih je komaj razločeval v megli, ter odgovori:

«Odtod je že bliže v Raškov nego nazaj v Jampol.»

Nato se globoko oddahne, kakor bi se mu bil težak kamen odvalil od srca.

V tem hipu se začuje topot konjskih kopit z nasprotne strani in jezdec se prikaže v megli.

«Halim! Poznam ga!» zakliče Azija.

Res je bil Halim. Dospevši k Aziji in k Barbki, skoči s konja ter se s čelom dotakne stremena mladega Tatarja.

«Iz Raškova?» ga vpraša Azija.

«Iz Raškova, gospod!» odgovori Halim.

«Kaj se ondi sliši novega?»

Starec dvigne shujšano in odurno glavo proti Barbki, kakor bi hotel reči, ali sme govoriti v pričo nje, toda Tuhaj-bejevič reče takoj:

«Povej pogumno. Ali so vojaki odšli?»

«Odšli, gospod. Le majhna peščica jih je ostala.»

«Kdo jih je odgnal?»

«Gospod Novoveški.»

«A Petroviča sta krenila na Krim?»

«Že davno. Ostali sta samo dve ženski in stari gospod Novoveški.»

«Kje je Kričinski?»

«Na drugem obrežju reke. Čaka.»

«Kdo je pri njem?»

«Adurovič s svojim krdelom. Oba se ti, kot svojemu gospodarju, priklanjata do stremena, sin Tuhaj-bejev, ter se izročata v tvoje roke — ona — in vsi, ki še niso dospeli.»

«Dobro,» odgovori Azija z iskrenim pogledom.

«Pohiti h Kričinskemu in mu zapovej, naj obleže Raškov.»

Trenutek pozneje skoči Halim na konja ter izgine v megli. Azijevo lice se je svetilo v strašnem, zlobnem blesku. Odločeni trenutek, dolgo pričakovani trenutek največje sreče je napočil. Jezdil je molče poleg Barbke in ko je začutil, da ima glas zopet v oblasti, je obrnil k njej temne in žareče oči ter dejal:

«Sedaj lahko odkritosrčno govorim z vami, milost.»

«Čujem,» odgovori Barbka in ga pogleda pozorno, kakor bi hotela čitati vtiske na njegovem izpremenjenem obrazu.

## II.

Azija požene svojega konja tako blizu k Barbkinemu žrebcu, da se je skoro dotakne s stremenom. Nekaj časa je še jezdil molče. Trudil se je, da bi se popolnoma umiril, in čudil se je, da ga stane to tolikanj truda, ko je vendar že imel Barbko v rokah in ni bilo več človeške moči, da bi mu jo bila izpulila. Toda sam ni vedel, kako je v njegovi duši navzlic vsej neverjetnosti še tlela iskra nadeje, da mu žena, po kateri je koprnел, odgovori z vzajemno ljubeznijo. Ako je bila to nadeja, je bila zelo slaba, nasprotno pa je bilo koprnjenje, da bi se zgodilo tako, tako močno, da ga je pretresalo vsega kakor mrzlica. Ali morda to zaželeno bitje ne razprostre rok, se mu ne vrže v naročje, ne izgovori onih besed, o katerih je sanjal po cele



noči: «Azija — tvoja sem!» Da ne obvisi z ustnicami na njegovih ustnicah, to je že vedel... Toda kako sprejme njegove besede? Kaj poreče? Ali res izgubi vse počutke kakor golob v krempljih ujedinih ter se mu dá tako zajeti kakor se slabotni golob vda jastrebu? Ali bo prosila milosti s solzami, ali morda grozen vzkrík napolni to puščavo? Ali se zgodi kaj več ali kaj manj? ... Takšna vprašanja so rojila Tatarju po glavi. Vendar je napočil čas, ko je bilo treba odstreiti zaveso ter ji pokazati pravo, strašno lice. Oh, ta strah, ta nemir! Evo, trenutek še, in vsega bo konec...

Naposled se je vendar jel ta strah Tatarju izpreminjati v to, v kar se najpogosteje izpreminja strah zverini... to je v besnost. In začel se je sam izpodbadati s to besnostjo. «Zgôdi se, kar se hoče,» si je mislil, «moja je, moja vsa, moja bo še danes, moja bo jutri, a potem se že več ne vrne k možu, nego bo morala za menoj...»

Ob tej misli ga je prevzela divja radost, in zdajci je izpregovoril z glasom, ki se je njemu samemu zdel tuj:

«Milost me niste poznali doslej!»

«V tej megli se vam je, gospod, nekako izpremenil glas,» reče Barbka nekoliko vznemirjena; zdi se mi, da govori kdo drug.»

«V Mohilovu ni vojakov, v Jampolu jih ni, v Raškovu tudi ne. Jaz sem tu edini gospod... Kričinski, Adurovič in drugi so moji slugi, zakaj jaz sem knez, vladarjev sin, sem njih vezir, sem

njih najvišji dostojnik, poveljnik, kakor je bil poveljnik Tuhaj-bej. Jaz sem kan, jaz edini imam moč, vse je tu v moji moči.»

«Zakaj mi pripovedujete vse to?»

«Milost me niste poznali doslej . . . Raškov že ni več daleč . . . Hotel sem biti tatarski hetman ter služiti ljudovladi, toda gospod Sobijeski mi ni dovolil . . . Nečem ostati dalje Lipek, nečem služiti tujega poveljnika, nego hočem sam voditi velike čambule na Dorošenka ali na ljudovlado, kakor ukažete, milost.»

«Kakor ukažem jaz? Azija, kaj se godi z vami?»

«To se godi z menoj, da so vsi ti moji sužnji, jaz pa sem vaš suženj. Kaj je meni do hetmana? Ali je dovolil, ali ni dovolil! Recite, milost, recite le eno besedo in položim vam Akerman pred noge, pa tudi Dobruč vam položim pred noge, a te orde, ki so nastanjene tukaj, ki kočujejo po Divjih poljih, in vse te, ki prezimujejo tukaj, bodo vaši sužnji, kakor sem jaz vaš — tvoj suženj! — Zapovej samo in jaz odpovem pokorščino krimskemu kanu in turškemu sultanu in se bom z mečem v roki bojeval z njima. Pridem ljudovladi na pomoč, osnujem novo ordo v tej pokrajini in tebi edini, gospa moja, se hočem klanjati, prositi tvoje usmiljenosti in ljubezni!»

Po teh besedah se skloni na sedlu, jo, prestrašeno in nekamo oglušeno od njegovih besed, objame okrog pasu in nadaljuje s hripavim glasom:

«Kaj, ali nisi videla, da sem ljubil tebe edino? ... Koliko sem že prebil! Vzamem te za svojo. Moja boš, moja! Nihče te ne iztrga več iz mojih rok! ... Moja si! Moja si! Moja!»

«Jezus, Marija!» zakriči Barbka.

Toda on jo je objemal čimdalje krepkeje, kakor bi jo hotel zadaviti ... Kratek dih mu je prihajal iz ust, oči je imel nekako kalne; naposled jo je potegnil iz stremenov s sedla, jo posadil predse in jo pritiskal na prsi. Zasinele ustnice so se mu poželjivo odpirale kakor usta ribi in začele iskati Barbkinih ust.

Ona res ni zakričala, pač pa se mu je jela upirati z nenavadno močjo. Pričela se je med njima borba, ob kateri je bilo slišati zgolj njiju hitro dihanje. Naglo gibanje in bližina njegovega lica sta ji vrnila zavest.

Napočil je trenutek take jasne zavesti, kakršna obide utopljenca pred smrtjo. Takoj je razumela, kaj pomeni vse to. Vedela je, da se zemlja udara pod njo, da se pod njo odpira prepast, v katero jo vleče on, videla je njegovo ljubezen, njegovo izdajalstvo, svojo strašno usodo, svojo slabost in onemoglost; začutila je strah, kruto boleost, ljuto žalost. Toda obenem je izbruhnil v njej plamen neizmerne razburjenosti, besnosti in želje po osveti. Tako vrlo je bilo to viteško dete, tako vrla ta izvoljena žena najvrlejšega viteza v ljudovladi, da je v tem groznem trenutku pomislila sosebno na to: «Maščuj se!» in šele potem na to: «Reši se!»



Vse moči njene duše so se napele v tem trenutku, kakor se od osuplosti naježi las na glavi, in ta jasnota, ki jo imajo utopljeni, je postala v njej kar čudovita. Dočim se mu je branila, so jele nje roke pri njem iskati orožja, da so naposled dosegle koščeni ročnik orientskega samokresa. Obenem pa je imela dovolj zavednosti, da je tudi pomislila: Najsi je samokres nabit, bi se vendarle ne ubranila, ako bi ustrelila vanj. Zakaj ko bi utegnila dobiti toliko prostega časa, da bi napela petelina — preden bi mu namerila cev v glavo, bi jo izvestno prijel za roko ter ji izvil ta poslednji pomoček rešitve. Zato je sklenila ravnati drugače.

Vse to pa je trajalo samo en trenutek. On je sicer spoznal njen namen ter iztegnil roko hitro kakor bliskavica, ali preden je utegnil pogoditi njeno namero, so se že srečale njiju roke. Barbka ga z vso obupno močjo svoje mlade in krepke pesti udari s koščenim ročnikom samokresovim med oči.

Bil je to grozen udarec. Azija ni utegnil niti zakričati, nego je padel znak, potegnivši jo obenem s seboj. Kakor bi trenil, plane Barbka pokonci, zasede svojega žrebca ter zbeži kakor vihar na nasprotno stran od Dnestra na široko stepo.

Megla jo je zakrivala. Konjič je iztegnil glavo naprej ter dirjal, kakor bi bil slep, čez drn in strn sredi skal, prepadov in jarkov. Vsak hip se je utegnil kam vdreti v jamo, vsak hip sebe in jahalko razbiti ob skalnato steno, toda Barbka se ni menila za nič. Najgroznejša nevarnost zanj so bili Lipki

in Azija . . . Čudna stvar! Sedaj, ko se je bila že otela iz rok razbojnikovih in ko je ta ležal bržkone mrtev med skalami, je strah prevladal vse njene druge občutke. Ležeča z licem na grivi svojega konja in bežeča v megli kakor srna, ki jo preganjajo volkovi, se je bala Azije sedaj dokaj bolj nego v onem hipu, ko je bila v njegovem naročju. Čutila je strah, slabost, čutila vse, kar čuti slabotno dete, ki je zašlo ter beži sedaj samo, kamor ga neso noge. Nekak jokajoč glas se je jel odzivati v njej, združen z otožnim stokanjem, ter je žalostno klical po rešitvi.

«Mihael, reši me! Mihael, reši me!»

In konjič je bežal, gnan po čudovitem nagibu, preskakoval jarke, se izogibal ostrih, koničastih skal, da je naposled zemlja nehala zveneti pod njegovimi kopiti. Očito je došel na nekako livado, razprostirajočo se tuintam med jarki.

Ves oblit z znojem, je težko sopeč dirjal — dirjal.

«Kam naj zbežim?» se je vprašala Barbka.

Toda v tem hipu si je odgovorila:

«V Hreptov!»

Toda strah ji je novič stisnil srce ob misli na daljno pot, držečo črez strašno puščavo. A takoj se je tudi spomnila, da je Azija pustil oddelke Lipkov v Mohilovu in v Jampolu. Gotovo so bili vsi Lipki dogovorjeni med seboj; vsi so namreč služili Aziji in zato bi jo gotovo ujeli ter odgnali v Raškov. Zato je bilo treba pognati konja daleč

na stepo ter se obrniti šele potem na sever in se izogniti naselbinam ob Dnestru.

Bilo pa je treba ravnati tako tembolj, ker je vedela, da pojdejo preganjalci, ako bodo poslani za njo, gotovo poleg obrežja; v tem se utegne kje na široki stepi srečati s poljskim oddelkom, ki bi se vračal v postojanko.

Konjiček je jel stopati čimdalje počasneje. Barbka, izkušena jahalka, je razumela, da mu je treba dati odduška, ker se ji sicer zgrudi na poti. Čutila pa je tudi, da bi bila brez konja v tej puščavi izgubljena.

Pridržala ga je v diru ter jezdila nekaj časa korakoma, toda iz ubogega konja se je kadila šopara v gostih klobčičih.

Barbka je začela moliti.

Zdajci pa nekoliko sto korakov za njo zarežgeta konj.

Barbki se naježijo lasje na glavi.

«Moj konj pade, pa tudi oni popadajo!» je rekla glasno.

In novič se spusti v dir.

Nekaj časa je dirjal konjič kakor golob, ki ga preganja sokol; dirjal je dolgo, dokler so ga nosile moči, toda rezgetanje se je neprestano oglašalo za njim. Bilo pa je v tem rezgetanju, prihajajočem iz megle, nekaj neizmerno tožnega in groznega. Ko je minil prvi naval novega strahu, si je domislila Barbka, da konj ne bi rezgetal, ako bi kdo sedel na njem, zakaj jezdec, ki se ne bi hotel izdati, da koga preganja, bi mu zabranil rezgetanje.



«Ne more biti drugače, nego da se Azijev konj drevi za menoj.»

Oprezno potegne oba samokresa iz sedla. Toda ta opreznost ni bila potrebna. Zakaj trenutek kesneje se je nekaj zardelo pred njo in v megli se je prikazal Azijev konj z razkodrano grivo in z razširjenimi nosnicami. Nekolikokrat je zarezgetal in njen konjiček mu je takoj radostno odgovoril.

«Loš! Loš!» ga pokliče Barbka.

Krotka žival se približa ter se dá prijeti za uzdo. Barbka dvigne oči proti nebu ter reče:

«Varstvo božje!»

Res je bilo to, da je ujela Azijevega konja, za njo velika dobrota. Prvič je imela dva najboljša konja izmed vsega oddelka v rokah, da je lahko presedala z drugega na drugega, drugič pa jo je navzočnost tega konja prepričala, da se preganjalci še ne pridreže skoro za njo. Ako bi bil konj dirjal za vsem oddelkom, bi se bili Lipki, vznemirjeni zaradi tega, gotovo vrnili iskat svojega poveljnika. Sedaj pa si je lahko mislila, da niti ne mislijo na kako nezgodo Azijevo in da ga pojdejo iskat šele potem, ko bodo vznemirjeni zaradi njegove odsotnosti.

«Takrat pa bom že daleč!» je končala Barbka svoje misli. Pri tem se je novič spomnila, da Azijevi oddelki stoje v Jampolu in Mohilovu.

«Treba mi je jezdit po široki stepi; reki pa se ne smem približati, dokler ne dospem v okolico hreptovsko. Ta človek je sicer lokavo nastavil svoje zanke, toda Bog me otme iz njih!»

Ob teh mislih se je ojačila ter se pripravljala na daljnje potovanje.

Ob sedlu Azijevega konja je našla puško, rog s smodnikom, vrečico s krogli in drugo vrečico s konopljenim semenom, ki ga je Tatar rad neprestano zvečil. Barbka je stremena Azijevega konja skrajšala primerno svojim nogam in si mislila, da se bo kakor ptica hranila s tem semenom; zato ga je skrbno shranila.

Sklenila pa se je ogibati ljudi in «hutorov», zakaj v tej puščavi je bilo od vsakogar pričakovati prej kaj slabega nego kaj dobrega. Srce pa ji je ginilo ob misli, s čim naj krmi konja. Izkopavala bi si izpod snega travo ter grizla mah iz skal, toda kaj, ako se ji zgrudita od slabe krme in težavnega pota? Toda ščediti ju vendar ni mogla.

Druga bojazen, ki jo je stiskala, je bila ta, ali ne zaide v puščavi. Zaiti sicer ne bi bilo lahko, ako bi jezdila ob desnem obrežju Dnestrovem, toda te poti si ni mogla izbrati, Kaj bi bilo, ako zajde v mračno puščavo na brezpotja? . . . Kako spozna, ali krene proti severu ali kam drugam, ako napočijo megleni dnevi brez solnca in noči brez zvezd? Za to, da je bila puščava polna zveri, se že ni menila toliko, saj je imela pogum in dobro orožje. Volkovi, hodeči v tolpah, bi ji sicer utegnili biti nevarni, toda bolj se je bala ljudi nego zveri, a najbolj še tega, da bi zašla.

«Saj mi Bog pokaže pot k Mihaelu ter dovoli, da se vrnem k njemu!» je rekla glasno.



In prekrizala se je, si z rokavom otrla rosno lice, se z bistrimi očmi razgledala po okolici ter pognala konja v skok.

### III.

Nihče si ni mislil, da ne bi bil Tuhaj-bejevič jezdil za karavano, nikomur tudi ni prišlo na misel, da bi ga iskal. Zato je ležal zapuščen, dokler se sam ni zavedel.

Sédel je ter si hotel domisliti, kaj se godi z njim. Nato se je jel ozirati. Toda videl je vse le kakor v mraku. Spoznal je, da vidi samo na eno oko in še na to slabo. Drugo je bilo izbito ali pa zalito s krvjo.

Azija dvigne roke k licu. Njegovi prsti otipljejo sesedeno kri na brkih, pa tudi usta je imel polna krvi, ki ga je dušila in ga silila kašljati. Kašljajočega ga je lice grozno bolelo; segel je po njem, toda s tem si je le povečal boleost; torej je zastokal in roke so mu omahnile.

Barbkin udarec mu je bil razdrobil gorenji konec nosu ter mu poškodoval kost na licu.

Nekaj časa je sedel nepremično, nato se je začel ozirati z očesom, v katerem mu je bilo ostalo še nekoliko svetlobe. Ugledavši v jarku nekoliko snega, se splazi k njemu, ga nagrabi polno perišče ter si ga pritisne na razbito lice.

To mu je hipoma precej olajšalo bolečine, in zato je, ko se mu je raztajal sneg ter mu v vrelcu



Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

Kot darila trajne vrednosti priporočava na-  
~~~~~ stopna literarna dela svoje zaloge: ~~~~~

**Aškerc A.**, *Balade in romance*. 8°, 155 strani, 2 K.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Lirske in epske poezije*. 8°, 160 strani, 2 K 60 h.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Nove poezije*. 8°, 222 strani, 3 K. Elegantno  
vezane 4 K.

— *Izmajlov v Red sv. Jurja v Tujka*. Tri drame.  
8°, 113 strani, broširane 2 K.

**Baumbach R.**, *Zlatorog*, Planinska pravljica, poslovenil  
A. Funtek. 8°, 95 strani. Elegantno vezan 4 K.

**Bedének Jakob**, *Od pluga do krone*. Zgodovinski  
roman iz minulega stoletja. 8°, 270 strani, 2 K; v  
platno vezan 3 K.

**Brezovnik Anton**, *Šaljivi Slovenec*. Zbirka najboljših  
kratkočasnic iz vseh stanov. Druga, povsem predelana  
in za polovico pomnožena izdaja. 8°, 308 str., 1 K 50 h.

— *Zvončki*. Zbirka pesni za slovensko mladino. 8°,  
356 strani, vezan 1 K 50 h.

**Dimnik Jakob**, *Avstrijski junaki*. 8°, 126 strani, s  
17 podobami. Elegantno vezani 1 K 80 h.

**Funtek Anton**, *Godec*. Poleg narodne pravljice o  
Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani, elegantno vezan  
2 K 50 h.

**Gregorčič Simon**, *Poezije I*. Druga, pomnožena izdaja.  
8°, 160 strani, elegantno vezane 3 K.

Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Haymerle dr. Frančišek, vitez, Životopisni obrazi**  
*iz obsega obrta, umetnosti in industrije*, preložil  
Anton Funtek. 8°, 100 strani, vezani 1 K.

**Kosi Anton, Zlate jagode.** Zbirka basni za slovensko  
mladino in preprosto ljudstvo. 8°, 148 strani, vezane  
1 K.

**Majar H., Odkritje Amerike.** Poučno zabavna knjiga  
v treh delih: I. Kolumbus, II. Kortes, III. Pisar, 8°,  
440 strani, vezana 2 K.

**Scheinigg J., Narodne pesmi koroških Slovencev.**  
16°, 463 strani, 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.

---

**V nobeni knjižnici se ne bi smelo pogrešati:**

**Prešeren dr. France, Poezije.** Druga, ilustrirana  
izdaja. 4°, 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v ele-  
gantnem usnju vezane 9 K.

— *Poezije.* Ljudska izdaja 1 K, v platno vezane  
1 K 40 h.

**Stritar Josip, Zbrani spisi.** Sedem zvezkov 35 K, v  
platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi  
48 K 40 h.

**Tavčar dr. Ivan, Povesti.** Pet zvezkov po 2 K 40 h,  
v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po  
4 K 20 h.

**Levstikovi zbrani spisi,** uredil Frančišek Levec.  
Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol  
francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.

Sešitek 14.

# Mali vitez

Pan Volodijeovski

Zgodovinski roman

Spisal H. Sienkiewicz

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski



V Ljubljani 1903

Natisnila in založila  
Kleinmayr & Bamberg





Podpisana založna knjigarna se je odločila izdati slovenski prevod znamenitega romana «Pan Volodijevski» («Mali vitez»), ki ga je spisal Henrik **Sienkiewicz**, vsemu svetu znani poljski pisatelj romanov «Quo vadis?», «Z ognjem in mečem», «Križarji» i. t. d. Zanimiva zgodovinska snov polna življenja, izborno očrtani zgodovinski tipi, vseskozi dovršena tehnika, vse to je porok, da se točni prevod, ki ga je priredil **M. Podravski**, priljubi slovenskemu občinstvu tako, kakor je do cela vreden.

Roman izide, **bogato ilustriran**, v 25 sešitkih, obsežnih po 2 do 2½ pole; posamezni sešitki po 40 h se bodo izdajali na vsakih 14 dni.

*V Ljubljani, meseca novembra 1902.*

Založna knjigarna

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

tekel po brkih, nagra bil novo perišče snega in ga del na rano. Nato ga je jel poželjivo jesti, kar ga je takisto olajšalo. Črez nekaj časa se je iznebil one grozne teže, ki jo je čutil v glavi; spomnil se je vsega, kar se je bilo zgodilo. Toda v prvem hipu ni čutil ne jeze, ne besnosti, ne obupa. Telesna bolečina je zatrla vse druge občutke, in ostala je samo želja po hitri rešitvi.

Azija pojé še nekoliko pesti snega ter se ozre po konju. Toda konja ni bilo. Spoznal je, da mora iti peš, ako neče čakati, da ga pridejo Lipki iskat.

Oprl se je z rokami ob tla, poizkušal vstati, toda novič je zastokal od bolesti in se sesedel.

Presedel je tako morda dobro uro in iznova poizkusil vstati. Zdaj se mu je posrečilo to vsaj za toliko, da je vstal in da se je, oprt s hrbtom ob skalo, vzdržal na nogah. Ko pa je pomislil na to, da bo treba zapustiti podporo ter storiti korak naprej, a potem še drugi in tretji ter iti po pustem prostranstvu, ga je tolikanj prevzel občutek onemoglosti in strahu, da bi se bil skoro zopet sesedel.

Toda premagal se je, potegnil sabljo iz nožnic, in se, opirajoč obnjo, polagoma pomikal dalje. Storivši nekoliko korakov, je začutil v telesu in nogah prejšnjo moč. Samo glava kakor ne bi bila njegova; zdelo se mu je, da se mu kakor tuja, težka stvar nagiblje zdaj na desno, zdaj na levo, zdaj naprej, zdaj nazaj. Bilo mu je, kakor bi imel nositi to breme nenavadno oprezno, da ne zdrsne z njega ter se ne razbije ob skalo.



Časih se mu je glava tako vrtela, kakor bi hotela, da bi se i sam vrtel z njo. Časih se mu je stemnilo v onem edinem očesu. Pri tem se je oberoč opiral ob sabljo.

To vrtenje v glavi mu je polagoma minevalo, zato pa je rasla bolečina, ki ga je palila v čelu, v očeh, po vsej glavi, da je jel na glas ihteti od bolečine.

Odmev od skalovja je ponavljal njegovo ihtenje. — Potikal se je po tej puščavi krvav, strašen, bolj podoben vampirju nego človeku.

Mračilo se je že, ko je začul pred seboj topot konjskih kopit. Bil je to lipkovski desetnik, ki je dospel po povelja. Še tega večera je Azija pridobil toliko moči, da je ukrenil zasledovanje, ali takoj nato je legel na kožuhovino in ni tri dni nikogar pustil k sebi.

Razen ranocelnika Grka, ki mu je obezoval rane, in Halima, ki mu je pomagal, ni smel nihče k njemu. Šele četrtega dne je iznova dobil govorico in zavest o tem, kaj se je bilo pripetilo.

In njegova razvneti misel je takoj zletela za Barbko. Videl jo je v duhu dirjajočo črez skale in puščavo; zdela se mu je podobna ptiču, ki je odletel za vselej. Videl jo je, kako se vrača v Hreptov, videl jo v naročju njenega moža, in ta prizor mu je provzročal večjo boleost nego rana na licu, ali s to bolečino se je družila še žalost zaradi doživele sramote.



«Zbežala je, zbežala!» je ponavljal neprestano, in besnost ga je davila tako, da je časih zopet izgubil zavest. «Gorjé!» je odgovarjal Halimu, ko se je ta trudil, da ga pomiri, češ, da jim Barbka ne more uiti in da jo zatmo. Azija je nato le brcal z nogami, pehal od sebe kožuhovino, s katero ga je Tatar odeval, grozil z nožem Halimu in Grku, tulil kakor zver, skakal pokonci ter jo hotel sam loviti, ujeti in jo potem svojeručno zadaviti v jezi in divji ljubezni.

Časih se mu je bledlo v vročnici. Klical je Halima, naj mu čim prej prinese glavo malega viteza, a ženo njegovo je imel zvezano zaprto poleg sebe v stanici. Časih se je razgovarjal z njo, jo prosil, ji grozil, časih je iztezal roke, da bi jo prijel, naposled pa je zaspal ter spal dolgo, dolgo. Ko se je prebudil, ga je vročnica minila že popolnoma; zdaj je mogel mirno govoriti s Kričinskim in Adurovičem.

Oba sta pritekla na razgovor, da bi zvedela, kaj jim je storiti. Vojaki, ki so bili odšli pod poveljstvom mladega Novoveškega, se res niso mogli vrniti pred štirinajstimi dnevi, ali nepričakovan slučaj je utegnil pospešiti njih vrnitev, in zato je bilo treba v tem hipu vedeti, kako in kaj. Kajpada, Kričinski in Adurovič sta se le na videz hotela vrniti v službo ljudovladino, ali Azija je vedel vso stvar; on edini jima je mogel namigniti, kaj naj storita v tem ali onem primeru; on edini je mogel pojasniti, kje je večji dobiček: ali če se vrneša na sultanovo zemljo,

ali če se opravičita s tem, da služita ljudovladi. Oba sta dobro vedela, da hoče Azija izdati ljudovlado, ali mislila sta si, da jima naroči, naj napovesta izdajstvo šele pred vojno, da bo tem uspešnejše. Njegovi migljaji bi jim morali biti povelje, ker se jim je vsilil za poveljnika kot poglavar vse te stvari, kot človek najbolj lokav, najbolj vpliven, kot Tuhaj-bejevič, sin proslavljenega zmagovalca med vsemi ordami.

Hitro sta dospela k njegovi postelji ter se mu globoko priklanjala, a on ju je pozdravljal, ker je bil še zelo slab, z zavezanim licem in z enim očesom, toda sicer je bil že zdrav. Precej pri nastopu jima je dejal:

«Bolan sem. Žena, ki sem jo hotel oteti in si jo osvojiti, se mi je izmuznila iz rok in z ročnikom samokresovim me je ranila. To je bila žena poveljnika Volodijevskega. Kuga pomôri njega in ves njegov rod!»

«Zgôdi se, kakor si rekel!» mu rečeta oba stotnika.

«Bog vama daj, zvesta moja, srečo in zdravje!»

«Tudi tebi, gospod!»

Nato se jamejo razgovarjati, kaj naj storita.

«Mogoče ni omahovati, niti službo sultanovo odlašati do vojne,» reče Azija, «zakaj po tem, kar se je zgodilo s to žensko, smo izgubili zaupanje in z golimi sabljami planejo po nas. Toda preden nas napadejo, planemo mi nanje ter požgemo mesto na hvalo božjo. Ono perišče vojakov, ki je ostalo

tukaj, pa vzamemo za plen; bivalce, ki so položni ljudovladi, tudi zajamemo, imovino Valahov, Armencev in Grkov si razdelimo ter odrinemo za Dnester v sultanovo deželo.»

Kričinskemu in Aduroviču, ki sta že dolgo kočevala med najdivjejšo ordo ter plenila z njo vred, so se zasvetile oči.

«Hvala ti, gospod,» reče Kričinski, «spusti nas v to mesto, ki nam ga Bog daje v naše roke...»

«Novoveški vaju ni oviral?» ju vpraša Azija.

«Novoveški je vedel, da se vrneva v ljudovlado; vedel je, da prideš ti, gospod, da bi se združil z nama, zato naju je smatral za svoja človeka, kakor ima tudi tebe za svojega.»

«Midva sva stala na moldavski strani,» omeni Adurovič, «toda oba s Kričinskim sva hodila k njemu na posete in sprejemal naju je kakor plemiča ter dejal: ‚S sedanjim dejanjem opereta svoj stari greh, in ako vama hetman odpusti na Azijevo poroštvo, pa ne bi bilo prav, ako bi se jaz jezil na vaju.‘ Hotel je, naj se nastaneva v mestu, toda rekla sva mu: ‚Tega ne storiva, dokler nama Azija Tuhaj-bejevič ne prinese hetmanove dovolitve.‘ Ko je odhajal, nama je še napravil gosti ter naju naprosil, naj čuvava mesto.»

«Na onih gosteh,» pristavi Kričinski, «sva videla očeta in ono starko, ki čaka, da se ji vrne mož iz sužnosti, in ono gospodično, s katero se namerja Novoveški poročiti.»



«A!» reče Azija, «nisem se še spomnil, da so sedaj vsi tukaj! A z gospodično Novoveško sem prišel jaz semkaj!»

Zaploska z rokami in ko se Halim prikaže, mu reče takoj:

«Brž, ko moji Lipki ugledajo v mestu ogenj, planejo na one vojake, ki so ostali tukaj v trdnjavi, in jih obglavijo. Ženske in starega plemiča naj zvežejo in stražijo, dokler ne izdam povelja.»

Po teh besedah se obrne h Kričinskemu in Aduroviču.

«Sam ne bom pomagal, ker sem slab, pač pa zasedem konja ter hočem nadzirati; toda vidva, draga tovariša, začnita, le začnita!»

Kričinski in Adurovič takoj odideta, pa tudi on odide za njima, si zapove prignati konja ter odjezdi k visokim vratom gledat, kaj se bo godilo v mestu.

Dokaj Lipkov tudi krene na nasip, da si napasejo oči s pogledom na klanje. Oni vojaki Novoveškega, ki nisi bili odšli na stepo, so si mislili, videč Lipke zbrane v tolpi, da je morda v mestu kako pozorišče; zato so se takoj pomešali mednje brez bojazni in brez suma.

Sicer pa je bilo teh pešcev komaj dvajset. Drugi so bili v mestu ali v krčmah.

Krdela Aduroviča in Kričinskega se hipoma razkrope po mestu. Bili so v teh tolpah skoro zgolj Lipki in Čeremisi, torej nekdanji bivalci v ljudovladi, večinoma plemiči, ki so pa že davno zapu-

stili njeno mejo ter se s svojim pustolovskim življenjem precej poenačili z divjimi Tatarji. Staro obleko so že davno raztrgali; bili so opravljeni s kožuhi iz ovčjih kož, z volno na lice obrnjeno. Te kožuhe so oblačili na golo telo, zagorelo od stepnih vetrov ali od ognjiškega dima. Orožje so imeli boljše nego divji Tatarji; vsi so nosili sablje in loke v ognju skaljene; mnogi so imeli tudi samokrese. Z lic se jim je čitala ista žeja po krvi, ista krutost kakor z obrazov njih dobruških, belgrajskih ali krimskih sobratov.

Razpršivši se po mestu, so jeli begati na razne strani ter predirno kričati, kakor bi se hoteli s tem krikom vzajemno izpodbujati na moritev in plen.

Toda najsi so si mnogi po tatarskem običaju vtikali nože v usta, so domači prebivalci, med katerimi so bili večinoma Valahi, Armenci, Grki in deloma tatarski trgovci, zrlí nanje ne brez nezaupnosti. Prodajalnice so bile odprte, trgovci so sedeli po turški šegi pred njimi na klopeh ter šteli s prsti jagode svojih molkov.

Krik Lipkov je provzročil samo to, da so jih jeli radovedneje ogledovati, češ, da morda prirejajo igro.

Zdajci pa na oglih ob trgu izbruhne dim in iz ust vseh Lipkov zahrumi tako grozno tuljenje, da Valahe, Armence in Grke obide strah za žene in otroke.

Hipoma pa se usuje cela ploha pušic na mirne prebivalce. Krik, ropot naglo zapiranih vrat in oken

se je spajal s topotom konjskih kopit in s tuljenjem plenečih Lipkov.

Trg se napolni z dimom. Povsod je odmeval krik: «Gorjé! Gorjé!» Lipki so plenili prodajalnice, vlačili prestrašene ženske za lase iz hiš, metali na ulice vsakovrstno blago iz prodajalnic kakor tudi pernice, iz katerih se je kadilo perje. Stokali so moški, ki so jih Lipki morili, tulili so psi, mukalo je govedo, izpostavljeno požaru v zadnjih gospodarskih poslopjih. Rudasti ognjeni jeziki, ki so se videli celo podnevi med črnim dimom, so švigali čimdalje više proti nebu.

V trdnjavi planejo Azijevi jezdecí takoj izpočetka na neoborožene vojake, večinoma pešce.

Ondi ni bilo skoro niti boja. Nekoliko nož je nenadoma predrlo poljske prsi, nato so odsekali nesrečnikom glave ter jih zmetali pod kopita Azijevega konja.

Tuhaj-bejevič je dopustil večini svojih Lipkov, da so se v krvavem delu pridružili sobratom; sam pa je le stal in gledal klanje.

Dim je zakrival delo Kričinskega in Aduroviča; duh s pogorišča se je širil celo do trdnjave; mesto je gorelo kakor velikanska grmada in dim je zastiral pogled. Samo časih se je razlegnil v smradu strel iz samokresa, kakor bi bilo treščilo v mraku; časih je švignil mimo bežeč človek ali oddelek preganjajočih Lipkov.

Azija je stal na svojem kraju ter se veselil v srcu, gledajoč delo svojih Tatarjev. Divji smeh mu



je razširil ustnice, pod katerimi so se lesketali beli zobje; smeh tem divjejši, čimbolj se je z njim spajala bolečina od rane, ki se je že sušila. Razen radosti se je tudi napuh vzdigoval Lipku v prsih. Evo, vrgel je raz sebe breme licemerstva ter prvič izpustil iz rok uzdo sovraštva, ki ga je bil toliko let skrival v prsih. Sedaj se je čutil kot pravi Azija, sin Tuhaj-bejev.

Toda obenem ga je obhajala grozna žalost, da Barbka ne vidi tega požara, tega klanja, da ne vidi njega v tem novem poklicu. Ljubil jo je, toda obenem ga je mučilo koprnenje, da bi se ji osvetil. «Stala bi tu pri konju,» si je mislil, «jaz bi jo držal za lase, zvijala bi se mi ob nogah, a potem bi jo pograbil ter ji dosita poljubljal usta in bila bi moja, moja sužnja.»

Od obupa ga je odvrčala samo nadeja, da mu jo morda priženo nazaj oni oddelki, ki jih je bil odposlal, da jo ujamejo, ali oni, ki jih je bil zapustil na poti. Te nadeje se je držal kakor utopljenec rešilne deske, in ta nadeja mu je dajala moč. Ni mogel misliti niti na to, da jo je izgubil, ker je premnogo mislil na trenutek, ko jo ujame in si jo osvoji.

Stal je poleg vrat, dokler ni utihnilo nesrečno mesto, kar se je pa kmalu zgodilo; zakaj krdela Adurovičeva in Kričinskega so štela skoro toliko glav kolikor vse mesto. — Požar je zatrl tarnanje ljudi ter divjal še do večera. Azija je stopil s konja ter odšel s počasnimi koraki v prostorno sobano;

ondi sredi sobe so razgrnili pred njim ovčje kože, na katere je sedel ter čakal obeh stotnikov.

Prišla sta kmalu, in z njima vred so došli drugi dostojniki. Vseh lica so bila razveseljena, zakaj plen je presežal vse njih pričakovanje. Mesto se je bilo izza poslednje kmetiške vstaje že močno dvignilo ter bilo imovito. Ujeli so tudi nad sto mladih žensk in krdelo otrok, ki jih je bilo lahko prodati na sejmihi na vzhodu. Može, stare ženske, ali še premajhne otroke, nesposobne za pot, pa so vse pobili. Roke so se jim kadile od človeške krvi, kožuhi so jim zadarjali po smradu s pogorišča.

Vsi so sedli okrog Azije, in Kričinski je dejal:

«Sam kup pepela ostane za nami. Preden se vrnejo vojaki s stepe, bi še utegnili planiti na Jampol; ondi je še več vsakovrstnega plena nego v Raškovu.»

«Ne!» reče Tuhaj-bejev sin; «v Jampolu so moji ljudje, ki požgo mesto, nam pa je tudi že čas, da pohitimo v kanovo in sultanovo deželo.»

«Kakor zapoveduješ! Vrnemo se s slavo in plenom!» se oglase stotniki in desetniki.

«Tukaj, v trdnjavi so še one ženske in oni plemič, ki me je vzgojil,» reče Azija; «tega je treba nagraditi po zaslugi.»

Po teh besedah zaploska in zapove prignati jetnike.

Takoj priženo predenj gospo Bosko, oblito s solzami, Zofijo, blede kakor smrt, Evico in starega gospoda Novoveškega. Ta je imel roke in noge

zvezane z vrvjo. Vsi so bili prestrašeni, a še bolj osupli od tega, kar se je bilo pripetilo in česar niso mogli umeti. Edina Evica, zatopljen v svoje misli, ni mogla ugeniti, kaj se je bilo zgodilo z gospo Volodijevsco, zakaj se Azija ni bil prikazal doslej; zakaj se je bilo pričelo klanje v mestu, zakaj so bili zvezani kakor sužnji; mislila si pa je, da se to godi zato, ker jo hoče Azija odnesti siloma, ker Azija kar besni od ljubezni do nje, in ker se je hoče polastiti siloma, ne da bi v prevzetnosti prosil očeta njene roke. Bilo je sicer vse to strašno, ali Evica se ni bala za svoje življenje.

Prignani jetniki niso spoznali Azije, zakaj imel je lice obezano. Toda strah je tem huje grabil ženske za kolena, ker so si v prvem hipu mislile, da so divji Tatarji na neumeven način potolkli Lipke ter se polastili Raškova. Šele pogled na Kričinskega in Aduroviča jih je prepričal, da so v rokah Lipkov.

Nekaj časa so molče zrlí drug drugega. Na posled se oglasi Novoveški z drhtečim, a močnim glasom: «V čigavih rokah smo?»

Azija jame odvijati z glave obeze, in skoro se prikaže njegovo nekdanj lepo, dasi divje, sedaj pa za vselej pokvarjeno lice z razbitim nosom in s črnozasinelo jamo namesto enega očesa. Izkratka: strašno lice, koprneče po osveti, na katerem se je zrcalil smeh, bolj krčevitemu kremženju nego smehu podoben. Nekaj časa je molčal, potem je uprl plameteče oko v starega plemiča ter dejal:



«V mojih rokah ste, v rokah Tuhaj-bejevega sina!»

Toda stari Novoveški ga je spoznal, preden je povedal, kdo je; spoznala ga je tudi Evica, katere srce se je stisnilo od groze in odpora ob pogledu na to pokvečeno glavo.

Zakrila si je oči, in stari plemič je odprl usta, pomežikoval od čudenja in ponavljal:

«Azija! Azija!»

«Ki ste ga vi vzgajili, ki ste mu bili oče in ki se mu je pod vašo očetovsko roko hrbet zalival s krvjo.»

Plemiču šine ob teh besedah kri v glavo.

«Izdajalec!» reče, «pred sodiščem se boš zagovarjal za svoje dejanje! . . . Kača! . . . Imam še sina!»

«Dà, imaš hčerko,» odgovori Azija, «zaradi katere si me dal pretepti na smrt; to hčerko pa jaz dam poslednjemu prostaku izmed orde, da bo imel služabnico in užival razkošje z njo!»

«Poveljnik, podari jo meni!» se zdajci oglasi Adurovič.

«Azija! Azija! Zmerom sem te . . .» zakriči Evica ter se mu zgrudi pred noge.

Toda on jo sune z nogo, Adurovič jo prime za roko ter jo potegne po podu k sebi. Gospod Novoveški jame izpreminjati barvo. Vrv mu zaškriplje na rokah, tako močno jo napne, neumevne besede mu privro iz ust. Azija vstane s sedeža ter gre k njemu, izpočetka počasi, potem pa hitreje kakor

zver, ki se pripravlja skočiti na svoj plen. Naposled skoči k njemu, ga z zakrivljenimi prsti svoje sesušene roke prime za brke ter ga jame neusmiljeno tepsti po glavi in po licu.

Hropenje mu je pri tem vrelo iz prsi, in naposled, ko je plemič padel na tla, mu je Tuhajbejevič pokleknil na prsi in zdajci se je svetel nož zalesketal v mračni sobi.

«Milost! Pomoč!» zakriči Evica.

Toda Adurovič jo udari po glavi, potem pa ji položi široko dlan na usta. V tem pa je Azija umoril Novoveškega.

Bil je to tako strašen prizor, da je celo lipkovske desetnike zazebló v prsih, zakaj Azija je nalašč počasno rezal vrat staremu plemiču, ki je grozno stokal in hropel. Iz odprtih žil je brizgala kri čimdalje močnejše na roke sovražniku ter naposled potokoma tekla na tla. Končno je hropenje prenehalo in čulo se samo, kako je žvižgal zrak v prerezanem vratu; noge umirajočega moža so krčevito opletale po tleh.

Azija vstane.

Njegovo oko se ozre sedaj na blede, nežno tovarišico Zofije Boske, ki je bila videti kakor mrtva, zakaj brez zavesti je visela na roki Lipka, ki jo je držal. Azija deje:

«To dekle si prihranim, dokler je komu ne podarim ali ne prodam.»

Nato se obrne k Tatarjem: «A sedaj, kadar se vrnejo zasledovalci, pojdemo v sultanovo deželo.»

Zasledovalci so se vrnila dva dni pozneje, toda s praznimi rokami. Tuhaj-bejevič je odšel v sultanovo deželo z obupom in besnostjo v srcu, zapustivši za seboj samo sivkaste in višnjevkaste kupe pepela.

#### IV.

Deset ali dvanajst ukrajinskih milj je bilo iz Hreptova v Raškov — pot ob Dnestru pa so računali na 30 milj. Res, da so iz prenočišč odhajali že o mraku in se niso ustavljali, dokler ni napočila pozna noč, tako je bil ves pohod, glede na težavno prevožnjo črez reke, končan v treh dneh. Takrat ljudje in vojaki niso bili vajeni tako naglih pohodov, toda kdor je moral ali hotel, je utegnil to pot prehoditi v tem času. Barbka si je izračunila, da jo mora stati še manj časa, ker je jezdila na konju in ker je bilo to potovanje beg, čigar ugodna posledica je bila zavisna od naglice.

Prvega dne je vendar spoznala, da se vara; ker ni mogla potovati ob Dnestru, je jezdila po stepi in s tem napravila velik ovinek. Sicer pa je utegnila tudi zaiti, in bilo je zelo verjetno, da je že. Mogla je dospeti do zvođenelih rek, do nepredirnih gozdnih gošč, do močvirij, ki niti pozimi ne zmrznejo; zadeti je utegnila na ovire, bodisi zverin ali ljudi. Ker pa je tudi ponoči namerjala jezditi dalje, se ji je utrjalo prepričanje, da celo tedaj, če se izide vse po sreči, edini Bog vé, kdaj dospe v Hreptov.



Posrečilo se ji je bilo uiti iz Azijevih rok, toda kaj bo dalje? Vsekakor je bilo vse drugo bolje nego ono gnusno objemanje; vendar pa ji je zastajala kri v žilah, kadar se je domislila, kaj jo še čaka.

Takoj ji je šinilo v glavo, da jo utegnejo celo ujeti, ako bi ščedila konja. Lipki so poznali to stepo docela, in kar nemogoče je bilo, da bi se skrila njih očem, njih zasledovanju. Saj so od rane pomladi vse leto po cele dneve zasledovali Tatarje, ko že konjska kopita niso puščala več sledu za seboj; čitali so dogodke na stepi kakor iz odprte knjige; pregledovali so te ravnine kakor orli, sledili kakor lovski psi. Vse žive dni so prebili na zasledovanju. Zaman so jezdili časih Tatarji v potokih, da ne bi puščali sledu za seboj — kazaki, Lipki in Čeremisi kakor tudi drugi poljski lovci so jih vedeli poiskati po tatarsko ter jih napasti tako naglo, kakor bi bili zrasli iz tal.

Kako torej naj zbeži takim ljudem? Kvečjemu, ako jih pusti tako daleč za seboj, da bo že zaradi razdalje same nemogoče zasledovanje. Toda v takem primeru se ji zgrudita konja. «Zgrudita se gotovo, ako bosta neprestano tekla tako, kakor sedaj,» si je mislila Barbka, in groza jo je obšla, ko je pogledala na konja, mokra od truda, kako se je kadila sopara iz njiju in kako jima je pena v kosmih padala na tla.

Torej je časih zadrževala njiju dir ter poslušala. Ali kadarkoli je dahnil vetrič, zašumelo suho listje, udarilo trsičje ob trsičje, kadarkoli so zašumela krila

mimo letečega ptiča, dà, celo kadar ji je zašumelo v ušesih, se ji je zdelo, da čuje odmev preganjalcev.

In prestrašena je iznova pognala konja v grozen dir, dokler je njiju hropenje ni opomnilo, da živali ne moreta dirjati dalje.

Teža vseobče samote jo je morila čimdalje huje. Oh, kako se je čutila zapuščeno, kakšna žalost ji je stiskala srce! Hudovala se je na vse ljudi, zlasti na najbližje in najdražje, da so jo tako zapustili!

Nato se je domislila, da jo je gotovo Bog kaznoval, ker si je bila tako želela nenavadnih dogodkov, ker se je udeleževala lova in pohodov, na katere se je spuščala proti moževi volji zgolj iz lahkomišelnosti in nedostatne resnobe.

Spomnivši se vsega tega, se je razjokala, dvignila glavo in ponavljala:

«Kaznuj me, toda ne zapusti me! Mihaela ne kaznuj! Ta je nedolžen.»

V tem se je približala noč in z njo vred hujši mraz; pot je bil še bolj negotov in nemir še večji. Stvari okrog nje so se zakrivale, izgubljale odločno obliko, in obenem se ji je zdelo, kakor bi se tajnostno oživljale. Neravni robovi visokih skal so bili videti kakor glave, pokrite z okroglimi in koničastimi čapkami, ki zro navzdol z velikanskega obzidja, zro tiho in zlo, kdo potuje tu spodaj. Gibanje drevesnih vej, ki jih je premikal veter, je bilo podobno človeškemu gibanju; nekatere so migale

Barbki, kakor bi jo klicale ter ji hotele zaupati neko grozno tajnost. Zopet druge, tako se ji je zdelo, so jo svarile: Ne bližaj se! Debla podrtih dreves so bila podobna odurnim bitjem, ki se pripravljajo na skok. Barbka je bila pogumna, zelo pogumna, toda, kakor takrat vsi ljudje, zelo praznoverna. Zato so se ji tudi, ko je nastal mrak, ježili lasje na glavi, in vsa je drhtela ob misli na nečista bitja, ki utegnejo prebivati v teh krajinah. Zlasti se je še bala vampirja. Vera vanj je bila razširjena ob vsem Dnestru spričo bližnje sosesčine z Moldavo, zlasti v krajini okrog Jampola in Raškova.

Tu je zmerom umiralo toliko ljudi brez izpovedi in brez odveze. Barbka se je spomnila vseh onih pripovedk, ki so jih bili pravili o večerih vitezi v Hreptovu pri ognjišču; vseh onih globokih dolin, v katerih se je, kadar je zapihal veter, zdajci odzval stok: «Jezus! Jezus!» onih vešč, v katerih je nekaj hroplo; onih bledih, nekrščenih otrok z zelenimi očmi in nerazmerno velikimi glavami, ki so prosili, naj jih jezdeci vzamejo k sebi na konje, a kadar so jih vzeli, so jeli sesati njih kri; in naposled onih glav brez trupel, ki so hodile po pajkovih nogah, in najstrašnejših izmed vseh groz, doraslih vampirjev ali volkodlakov, ki so se naravnost spuščala na ljudi.

Jela se je križati in ni prenehala, dokler ji roka ni omedlela; molila je litanije, zakaj drugega orožja ni bilo mogoče rabiti zoper te nečiste moči.



Pogum sta ji dajala tudi konja, ki sta, ne kažoča strahu, veselo rezgetala. Časih ju je pobožala po grivi, kakor bi se hotela prepričati, da je resnica vse to, kar se godi okoli nje.

Noč, ki je bila izpočetka zelo temna, je prihajala čimdalje jasnejša in naposled so se skozi redko meglo prikazale zvezde. Barbki je bilo to zelo po volji, zakaj strah se ji je dokaj zmanjšal. Vrhutega je mogla, zroča na veliki voz, uravnnavati smer svojega bega proti severu, k Hreptovu.

Ko je pogledala okrog sebe, je spoznala, da je že dokaj daleč od Dnestra, zakaj tu je bilo že precej manj skal, krajina je bila bolj odprta in videla je več gričev, obraslih s hrastičjem, a med njimi obširne ravnine.

Neprestano je morala preskakovati rove in jezdit čez jarke. Spuščala se je vanje vsekdar z bojaznijo v srcu, zakaj v globelih je bila tema in tudi mraz je bil ondi zelo krut in prodiren. Nekateri teh jarkov so bili tako široki in strmi, da se jim je morala daleč izogniti, s čimer pa je izgubila dokaj zlatega časa in si podaljšala pot.

Huje je bilo s potoki in rečicami, katerih se je iztekala cela množica od vzhoda v Dnester. Večinoma so bile še vse zamrzle, in konja sta boječe hropla, ko sta morala ponoči stopati v neznano vodo. Barbka se je trudila prebroditi vodo samo tam, kjer je sodila po zložnem obrežju, da je reka široko razlita in ne globoka. Večinoma je temu tudi bilo tako. Toda ponekod je sezala voda

konjema do trebuha. Takrat je Barbka po vojaškem običaju pokleknila na sedlo, se z obema rokama držala za prednjo berglico in poizkušala, da si ne zmoči nog. Vselej se ji to le ni posrečilo, in skoro jo je jelo hudo zebsti v noge od stopal do kolen.

«Bog daj, da napoči dan! Potem pojdem urneje!» je govorila neprestano.

Naposled dospe na široko ravan, obraslo z redkim gozdom. Videč, da konja že komaj vlačita noge za seboj, se ustavi na kratek počitek. Oba konja urno skloneta glave k zemlji ter jameta s prednjimi nogami kopati mah in velo travo. V gozdu je bilo popolnoma tiho; čula je samo, kako sta dihala konja in kako je šumela trava, ki sta jo hrustala med čeljustmi.

Pomirivši, ali bolje, omamivši glad, sta se hotela oba konja očito uleči, toda tega Barbka ni mogla dopustiti. Ni se tudi drznila odpeti z njiju jermena ter stopiti sama na tla, zakaj hotela je biti vsak hip pripravljena za beg.

Vendar pa je presedla na Azijevega konja, zakaj njen konj jo je bil že nesel, odkar ga je zadnjič nakrmila. Dasi je bil to konj plemenite krvi, je bil vendar slabši od Azijevega konja. Sedši na sedlo, je začutila glad, torej je jela zvečiti ono seme, ki ga je bila našla v vrečici poleg sedla Tuhaj-bejevega konja. Teknilo ji je dobro, dasi je bilo nekoliko grenko. Jedla je torej ter hvalila Boga za to nepričakovano okrepilo.

Uživala pa je seme zelo oprezno, da bi ji zadoščalo do Hreptova. Nato ji je jel sen z neukrotno močjo zapirati trepalnice, toda obenem, ko jo je nehalo ogrevati konjsko gibanje, je začutila precejšnji mraz. Noge je imela docela odrevenele; po vsem telesu je čutila neizmerno utrujenost, zlasti v križu in rokah, utrujenih itak po grozni borbi z Azijo. Obšla jo je velika slabost, in zatisnila je oči. Toda trenutek pozneje se je zopet premagala. «Ne! Podnevi hočem spati,» si je mislila, «ako zaspim sedaj, zmrznem takoj.»

Toda misli so se ji bledle čimdalje bolj, druga je preganjala drugo; pred očmi so se ji pojavljale slike brez redu: puščava, beg in zasledovanje, Azija, mali vitez, Evica in zadnji dogodki — vse to se ji je mešalo v polsnu in polbdenju. Vse to se je drevilo nekam dalje, kakor se drevi val, ki ga žene veter, in ona, Barbka, se drevi z njim vred brez strahu, pa tudi brez veselja, kakor bi ji bilo narejeno. Azija se je delal, kakor bi jo podil, toda obenem se je razgovarjal z njo ter se bal za konja. Gospod Zagloba se je jezil, češ, da se večerja preveč ohladi. Mihael jim je kazal pot, Evica se je peljala za njimi na saneh ter pojedala datelje.

Nato so te osebe ginile čimdalje bolj, kakor bi jih zakrivala megla ali mrak, in so polagoma izginjale druga za drugo; ostala je le nekaka čudna tema, ki je ni prešinil pogled.

Puščava se ji je zdela prazna, široka in neizmerno daljna. Praznota je prešinjala vse, naposled



je prešinila tudi njeno glavo. Ugasnile so v njej vse predstave, vse misli, kakor vetrov dih na prostem zraku ugasi goreče plamenice.

Barbka je zaspala. Toda na srečo: Preden je mogel mraz ustaviti kri v njenih žilah, jo je prebudil nenavaden šum. Konja sta skočila pokonci; izvestno se je bilo zgodilo v puščavi nekaj nenavadnega.

Barbka, ki se ji je hipoma vrnila zavest, je pograbila Azijevo puško, se sklonila na konju ter jela poslušati z napeto pozornostjo. Bila je že take naravi, da ji je vsaka nevarnost budila na prvi hip budnost, pogum in pripravljenost za obrambo.

Toda sedaj, ko je poslušala skrbneje, se je takoj pomirila. Glas, ki jo je bil prebudil, je bilo kruljenje merjascev. Ti glasovi so bili tako močni, da so napolnili s hrupom vso okolico. Tolpa je bila dovolj daleč, toda v nočni tišini, ko je vse ugreznjeno v spanje, se ji je zdela tako blizu, da Barbka ni čula zgolj kruljenja in cviljenja, nego tudi glasove urnega dihanja. Zdajci pa se začuje topot, tresk zlomljenih vej in vsa tolpa priteče ter izgine nedaleč od Barbke nekje v gozdni globeli. Toda Barbka je ni videla. In nepopoljšljivi Barbki se je, dasi je bila v tako groznem položaju, prebudila lovska žila, in bilo ji je žal, da je ni videla.

«Človek bi vsaj kaj videl,» si je rekla v duši, «toda to nič ne škodi. Na poti skozi gozd gotovo še kaj ugledam.» A potem, ko se je spomnila, da je bolje, ako ničesar ne vidi, pač pa beži kar naj-urneje, se je spustila na daljnjo pot.

Ni ji bilo mogoče dalje ostati tudi zato, ker jo je zeblo čimdalje huje, ali pri gibanju svojih konj se je vendar izdatno razgrevala ter se pri tem utrudila primeroma le malo. Zato pa sta konja, ki sta bila pojedla nekoliko vele trave in mahu, tekla kaj nerada in s povešeno glavo dalje. Bok jima je pokrivalo ivje, in videlo se je, da komaj predstavljata noge. Saj sta bila dirjala od poldne do pozne noči skoro brez oddiha.

Ko je prejezdila poljano, zmerom gledaje na veliki voz na obzorju, je dospela v goščo, ne preveč zaraslo, toda hribovito, presekano z ozkimi jarki. Okrog Barbke se je stemnilo, ne toliko od sence, ki so jo delala drevesa, nego zato, ker se je dvigala sopara in zakrivala zvezde. Treba je bilo jezdití slepo dalje. Samo jarki so kazali Barbki, da je na pravi poti, zakaj vedela je, da se raztezajo od vzhoda proti Dnestru, da torej hiti, preskakujoč neprestano nove, venomer proti severu. Domislila pa se je tudi, da se navzlic temu kaŹipotu še neprestano lahko preveč pribliŹa Dnestru ali pa pre-daleč krene od njega. Ali eno kakor drugo je moglo biti nevarno, zakaj v prvem primeru bi se ji preveč podaljšala pot, v drugem pa bi utegnila dospeti v Jampol ter ondi priti sovražniku v pest.

Ali je bila še pred Jampolom ali že na eni črti z njim, ali pa ga je pustila že za seboj, tega ni slutila kar najmanj.

«Prej spoznam, da sem v okolici mohilovski, zakaj ta je v globoki dolini, ki se daleč razgrinja in ki jo nemara spoznam.»

Pogledavši k nebu si je mislila:

«Samo to mi daj, Bog, da dospem za Mohilov; ondi se pričinja že Mihaelova oblast, tam se že ne ustrašim ničesar več.»

Ali v tem se je temnilo čimdalje bolj. Na srečo je v gozdu še ležal tuintam sneg, na čigar belem pogrinjalu je bilo moči razločevati drevesna temna debla, njih nižje veje in se jih ogibati. Barbka je morala jezdit počasneje in zato se je njene duše iznova polastil strah pred nečistimi bitji, zaradi katerih ji je bila že prej zastajala kri v žilah. V tem hipu pa je glasno zaklicala:

«V imenu Boga očeta in Sina!»

Bila je to obsena, ali pa je morda razbojnik sedel na veji. Resnica je, da je Barbka ugledala razločno dvoje plamtečih oči visoko, kakor je človek visok.

Od samega strahu so se ji oči prevlekle z meglo in ko je spet izpregledala, ni videla že ničesar. Samo nekaj šelest je začula med vejami, in srce ji je utripalo tako močno v prsih, kakor bi jih hotelo raznesti.

In jezdila je dolgo, dolgo, koprneča po dnevni svetlobi. Noč pa je bila vendar neizmerno dolga. Skoro nato ji je zopet reka pregradila pot. Barbka je bila že dovolj daleč za Jampolom, nad obrežjem reke Rosave, toda videla ni, kje je, ter je slutila samo to, da gre proti severu, ko je prišla zopet do nove reke. Ugibala je takisto, da se že skoraj razdani, zakaj mraz se je znatno povečal. Očito je



jelo zmraževati, zakaj megla se je polegla in zvezde so se zopet prikazale, samo dokaj bledejše in negotovo migljajoče.

Naposled je jela tema res bledeti. Čimdalje razločnejše je bilo moči videti debela in veje. V gozdu je vladala tišina — danilo se je.

Črez nekaj časa je Barbka že razločevala konjsko dlako. Naposled se je na vzhodu med drevesnimi vejami pokazal svetel pas; nastal je dan, in sicer kaj prijeten.

Takrat je Barbka začutila neizmerno utrujenost. Usta so se ji zatezala v neprestanem zdehanju, oči se ji zapirale; vsak hip je zaspala trdno, ali za malo časa, zakaj zbudila jo je veja, ob katero je trčila z glavo. Po sreči sta hodila konja zelo počasi, spotoma puleča mah, tako da je bil ta udarec kaj lahen ter ji ni povzročil škode. Solnce je že izšlo, in njegovi blede, lepi žarki so prodirali skozi brezlistne veje. Pri tem pogledu je novič nadeja stopila v Barbkino srce.

Med njo in zasledovalci se je že razgrinjalo obširno stepno prostranstvo, toliko gričev in jarkov, in cela noč. «Ako me le ne ujamejo oni v Jampolu ali v Mohilovu, oni me že ne ujamejo,» je dejala sama pri sebi. Domislila se je tudi, da je izpočetka bežala po skalnatih tleh, na katerih konjska kopita niso mogla puščati sledu.

Toda kmalu nato se je iznova loti obup.

«Lipki tudi na skalah in na kamenju najdejo sledove in zasledovali me bodo vztrajno in strastno ... kvečjemu — ako jim ne popadajo konji.»

To poslednje mnenje je bilo tudi najverjetnejše. Barbki je zadoščal samo en pogled na svoja konja. oba sta imela bok upadel, glavo povešeno, oči kalne. Stopajoča korak za korakom, sta pripogibala glavo k zemlji, da utrgata nekoliko mahu, ali pa sta mimogrede trgala rudasto listje, viseče tuintam na nizkem hrastovem grmičju. Očito ju je mučila vročnica, ker sta bila v vseh potokih poželjivo pila.

Navzlic temu je Barbka, ko je dospela na nezaraslo polje med dvema gozdoma, pognala konja novič v skok ter se tako drevila z njima do bližnjega gozda.

Ko je prejezdila ta gozd, je prišla na drugo poljano, še obširnejšo in hribovitejšo. Za gričem, dobre četrť milje daleč, je bil videti dim, ki se je valil proti nebu. Bil je to prvi obljudeni prostor, do katerega je dospela, zakaj ta krajina, razen obrežja Dnestrovega, je bila izpremenjena v puščavo, ne samo spričo tatarskih napadov, nego tudi spričo poljsko-kazaških vojen. Po poslednjem pohodu gospoda Čarneckega, ki si je osvojil Bušo, so se trgi izpremenili v borne vasi, vasi pa so se zarasle z mladim gozdom. A vendar je za gospodom Čarneckim bilo še toliko pohodov, toliko bitek, toliko klanja, celo do novejših časov, ko je veliki Sobijski te krajine izvil sovražniku. Življenje se je začelo že izgubljati, sosebno ta pas zemlje, po katerem je potovala Barbka, je bil nenavadno pust. Na njem so se zlasti skrivali razbojniki, pa tudi te so bile deloma že pobile posadke, stoječe v Raškovu, Jampolu, Mohilovu in Hreptovu.

Prva misel Barbkina ob pogledu na oni dim je bila, pojezditi k njemu, poiskati pristavo ali hutor, ali tudi preprosto ognjišče, se ondi ogreti, nakrmiti konja in se tudi najesti sama. Toda takoj jo je prešinila misel, da se je v tej krajini bolje srečati s tolpo volkov nego z ljudmi. Ljudje so bili tu bolj divji in kruti nego zverina. Pač pa je bilo treba pognati konja ter pustiti za seboj čim najprej to človeško bivališče, zakaj v njem bi jo utegnili čakati samo smrt.

Na koncu nasprotnega gozda je zapazila Barbka kopico sena; ne meneč se za nič, je obstala pri njem, da nakrmi konje. Konja sta res poželjivo hrustala seno, pogrezajoč glave z ušesi vred v kopo, odkoder sta vlačila cela perišča sena. Samo uzdi sta ju ovirali. Barbka ji jima ni hotela sneti, češ: «Tam, kjer je bil videti dim, mora biti hutor; ker pa stoji kopica tukaj, priča to jasno, da imajo v hutoru konje, na katerih bi me lahko zasledovali. Zato moram biti pripravljena.»

Vendar pa je prebila pri kopi uro dolgo, da sta se konja dodobra nasitila, ona pa se je najedla semena. Jezdeč dalje, zdajci zapazi pred seboj dva človeka, nesoča na hrbtu otep protja.

Eden je bil človek ne ravno star, pa tudi ne mlad, z licem razoranim od osepnic ter s škilastimi očmi, strašen, z ljutim živalskim izrazom; drugi je bil še mlad deček, očito blazen. To je bilo na prvi pogled videti iz bedastega smeha in iz pogleda, ki je razodeval slabo pamet.



Oba sta, ugledavši jahalko in orožje, vrgla otepe protja na tla ter se očitno zelo prestrašila. Toda sestanek je bil tako nepričakovan in stala sta že tako blizu, da ni bilo moči pobegniti.

«Hvala Bogu!» se oglasi Barbka.

«Na vekov veke!»

«Kako se imenuje ta hutor?»

«Kakšno ime naj bi imela ta kočja? Ej, kočja je to!»

«Ali je odtod daleč v Mohilov?»

«Ne veva.»

Pri tem jame starec pozorno ogledovati Barbkino lice. Ker je imela na sebi moško obleko, jo je imel za fanta, in na njegovem obrazu se je namesto prejšnjega strahu pojavila predrznost in krutost.

«A zakaj ste tako mladi, gospod vitez?»

«Kaj pa vi?»

«Ali potujete sami?» nadaljuje kmet in stopi nekaj korakov naprej.

«Vojska gre za menoj.»

Toda oni obstane, pogleda po širni poljani ter odgovori:

«Ni res, nikogar ni!»

Po teh besedah stopi še nekaj korakov bliže; škilaste oči se mu mračno zalesketajo, nato se namrdne ter jame posnemati glas prepeličji, izvestno da bi koga priklical.

«Molči, sicer pogineš!»

Človek umolkne ter se takoj zgrudi na tla. Takisto stori glupi dečko ter jame od strahu tuliti kakor volk. Mogoče, da je od strahu popolnoma zblaznel, zakaj njegovo tuljenje je zvenelo kar pošastno.

Barbka požene konja ter izgine kakor pušica. Na srečo ni bil gozd pregost in drevesa so stala dovolj daleč vsaksebi. Skoro se prikaže pred njo nova poljana, sicer ozka, toda zelo dolga. Konja, nasitivši se pri kopi, sta dobila nove moči ter dirjala, kakor bi se kosala z vetrom.

«Onadva pohitita domov, zasedeta konje ter me bosta lovila,» si je mislila Barbka. Tolažilo jo je to, da sta bila njena konja dobra dirjalca, sicer pa je tudi bilo do hutora še dovolj daleč.

«Preden dospeta tja, preden prideta s konjema, bom, tako dirjajoč, že eno ali dve milji daleč od njiju.»

To je bilo tudi res. Ko je minilo nekoliko ur in se je Barbka prepričala, da je nihče ne preganja, je jela jezdit počasneje, a velik strah, velika tesnoba sta ji stiskali srce ter ji privabili solze v oči.

Ta sestanek jo je poučil, kakšni ljudje so v tej krajini in kaj se je dalo pričakovati od njih. Toda to je ni osupnilo prav nič. Iz izkušenosti in iz pripovedovanja v Hreptovu ji je bilo znano, da so se bivši naselniki ali izselili iz te puščave, ali pa jih je požrla vojna. Oni pa, ki so ostali, so živeli v neprestanem bojnem strahu, v krutem do-

mačem nemiru, pod tatarskimi napadi, v razmerah, v katerih je bil človek proti človeku volk. Brez cerkve, brez vere, brez vsakih lepih zgledov, niso poznali druge pravice nego svojo pest in so izgubili vse človeške občutke ter podivjali kakor gozdna zverina. Barbka je to dobro vedela, toda osamel človek, blodeč v puščavi, ki ga stiska mraz in glad, išče nehote pred vsem drugim pomoči pri ljudeh. Tako tudi ona; ugledavši dim, je po prvem nagibu svojega srca hotela pohiteti tja, pozdraviti prebivalce hutorove v imenu božjem in pod njih streho utrujeni glavi naprositi počitka. V tem pa ji je grozna resničnost kazala zobe kakor hudoben pes. Zato se ji je srce napolnilo z grenkobo in solze žalosti so ji privrele iz oči.

«Od nikoder ni pomoči, nego samo od Boga,» si je mislila; «Bog, da se ne bi več srečala z ljudmi!»

Potem je jela premišljati o tem, zakaj je oni človek jel posnemati glas prepeličji. Izvestno so bili še blizu ljudje, ki jih je hotel poklicati. Prišlo ji je na misel, da je dospela med razbojnike, ki so, izgnani s cest ob reki, očitno pobegnili v puščavo, razprostrto v globeli te krajine, kjer jim je soseščina s široko stepo zagotavljala varnost in jim, kadar je pretila nevarnost, lajšala beg.

«Kaj se zgodi?» se je vprašala Barbka, «ako jih srečam še več? Puško imam za enega, dva samokresa za dva, sablja še za druga dva, toda ako bi jih bilo več, umrem strašne smrti.»



In kakor si je ponoči v grozni tesnobi želela čim prej belega dne, tako je sedaj koprnela po mraku, ki bi jo skrival zlim očem.

Na tej vztrajni ježi se je še dvakrat približala ljudem. Prvič je ugledala na robu obširne ravni nekoliko koč. Morda v njih niso prebivali razbojniki po poklicu, toda vaščani v tej krajini niso bili boljši od razbojnikov; drugič pa je začula udarce s sekiro; izvestno so delali kje blizu drvarji.

Zaželena noč je naposled napočila. Barbka je bila že tako utrujena, da je rekla, dospevši na golo stepo, ne zaraslo z gozdom:

«Tukaj se ne ubijem s tem, da bi butnila ob drevo. Hočem spati, ko bi morala tudi zmrzniti.»

Ko je pa zaprla oči, se ji je zdelo, da vidi v dalji na belem snegu nekoliko črnih točk, ki se gibljejo na razne strani. Še trenutek je premagovala spanec. «To so gotovo volkovi,» je šepnila.

Preden pa je storila nekoliko korakov, so one točke izginile. In zaspala je trdno ter se zbudila šele tedaj, ko je Azijev konj zarezgetal pod njo.

Ozrla se je. Bila je ob gozdu. Zbudila se je o pravem času, zakaj sicer bi bila butnila ob nizke drevesne veje. Sedaj je tudi zapazila, da drugega konja nima več.

«Kaj se je zgodilo?» zakliče v velikem strahu.

Zgodilo se je nekaj zelo preprostega. Barbka je kajpada privezala uzdo svojega konja k sedlu Azijevega konja, na katerem je sedela, toda od mrazu otrple roke so ji služile le slabo. Ni dovolj

kreproko zadrnila vozla, vrv se je razvozlala in utrujeni konj je ostal, da si je iskal izpod snega krme ali pa legel.

Po sreči je imela Barbka svoja samokresa za pasom, takisto tudi rog s smodnikom in vrečico s krogli. Sicer pa še ta nesreča ni bila tolika. Azijev konj se v hitrosti ni mogel kosati z drugim konjem, zato pa je bil vztrajnejši in se je bolje upiral mrazu. Barbki je bilo žal priljubljenega konja in v prvem trenutku je sklenila, da ga hoče poiskati.

Bilo ji je pa vendar čudno, da ga, gledaje po stepi, ni videla nikjer, dasi je bila noč jasna.

Konj je zarezetel drugič, iztegal vrat — toda sem od stepe mu je odgovarjalo molčanje: »Pojdem ga iskat,« je rekla Barbka.

In že obrne konja, kar se je zdajci poloti strah, kakor bi ji zaklical človeški glas:

«Barbka, ne vračaj se!»

Res so v tem hipu drugi zli glasovi jeli vznemirjati tišino in odmevali blizu kakor izpod zemlje. Bilo je to tuljenje, hropenje, skomljanje, stokanje, naposled pa ljuto, kratko in pretrgano cviljenje... Vse je bilo tem strašnejše, ker na stepi ni bilo videti ničesar. Barbko je oblival mrzel znoj od glave do pet in iz zasinelih ustnic se ji je izvil krik: »Kaj je to? Kaj se godi?»

Precej nato pa je ugenila, da volkovi trgajo njenega konja, toda ni mogla umeti, zakaj ni moči ničesar videti, a vendar, ako je sodila po glasovih, niso mogli biti volkovi nad petdeset korakov daleč od nje.

Da bi otela konja, na to ni mogla niti misliti, zakaj moral je biti že raztrgan, sicer pa ji je bilo sedaj najprej misliti na svojo rešitev. Ustrelila je slepo iz samokresa ter novič zbežala. Jezdeč je premišljala, kaj se je bilo zgodilo, in v prvem hipu ji je celo šinilo v glavo, da to morda niso bili volkovi, ker so se oni glasovi čuli nekamo izpod zemlje. Ob tej misli so ji zagomazali mravljinci po hrbtu, toda skoro se je otresla tudi tega strahu. Kakor v snu si je domislila, da je dremajoča prejezdila jarek in da jo je konj prenesel iznova na grič.

«Tako je moralo biti,» si je mislila. «Konj je ostal v jarku, ondi pa so ga napadli volkovi.»

Ostanek noči je minil brez posebnih dogodkov. Konj, ki se je bil prejšnjega dne najedel sena, je dirjal vztrajno, da se je Barbka kar čudila njegovim močem. Bil je to tatarski, kaj lep konjič in se je odlikoval zlasti z brezmejno vztrajnostjo. Kadar se je Barbka ustavila na kratek počitek, je žrl vse, kar je našel, ne da bi bil kaj izbiral: mah, posušeno listje, dà, celo skorjo je grizel z dreves ter dirjal — dirjal.

Na planoti ga je Barbka pognala v skok. Pri tem je glasno dihal, povešal glavo od utrujenosti, toda padel ni. Njen konj, najsi bi tudi ne bil končal življenja pod volčjimi zobmi, ni bil tako vztrajen.

Zarana, odmolivši jutranjo molitev, je jela Barbka številiti čas.



«Aziji sem se iztrgala iz rok v četrtek popoldne,» je dejala, «jezdila sem skokoma do noči; nato mi je na potovanju minila noč, potem ves dan, a zopet vsa noč in sedaj že nastaja tretji dan. Ako so me tudi zasledovali, so se morali sedaj že vrniti in do Hreptova že ne more biti daleč, saj vendar nisem ščedila konj.»

A trenutek kesneje je pristavila:

«Oh, čas je, res je že čas! O Bog, usmili se me!»

Časih se je že hotela približati reki, zakaj na obrežju bi bila prej spoznala, kje je, pa zopet jo je obšel strah, ko se je spomnila, da je petdeset Azijevih Lipkov ostalo pri gospodu Gorenskem v Mohilovu. Prišlo ji je na misel, da morda, ko je bila napravila tolik ovinek, še ni dospela v Mohilov. Spotoma se je trudila opazovati, kolikor je ni oviral spanec, ali ni že blizu razsežnega jarka, podobnega onemu, v katerem se je razprostiral Mohilov, toda ničesar podobnega ni zapazila. Globel se je utegnila naposled zožiti ter biti docela drugačna nego pri Mohilovu. Barbka ni kar nič vedela, kje je.

Pač pa je neprestano prosila Boga, da bi bil že Hreptov blizu. Čutila je, da dolgo ne prebije več mrazu in gladu. Vse tri dni se je hranila zgolj s semenom in dasi je bila varčna, je bila pojedla to jutro že poslednja zrnca, v vrečici pa že ni bilo več ničesar.

Sedaj se je mogla živiti in ogrevati zgolj z nadejo, da je že Hreptov blizu. Razen nadeje jo

je do gotove mere razgrevala tudi vročnica. Barbka je dobro čutila, da se je je lotila vročnica, zakaj dasi je prihajal mraz čimdalje hujši, dasi je imela izpočetka roke in noge otrple, je sedaj čutila, da ima ude vroče, pa tudi žeja jo je mučila.

«Ko le ne bi izgubila zavesti,» si je ponavljala. «Do poslednjega diha hočem hiteti v Hreptov, ugledati še enkrat Mihaela, potem pa se zgôdi božja volja.»

Morala je prebroditi še številne potoke in reke. Te pa so bile plitve ali zamrzle. Na nekaterih je po vrhu tekla voda, spodaj pa je bil trd in močan led. Vsekakor najbolj izmed vsega se je bala tega brodarjenja črez vodo, zakaj konj, dasi neprestrašen, se je očitó bal vode. Stopajoč v vodo, je napenjal ušesa, se pogostoma upiral in primoran oprezno šel v vodo ter stopal počasi in oprezno korakoma preko nje.

Bilo je že proti poldnevu, ko je Barbka, jezdeč po gostem gozdu, dospela k reki, večji, nego so bile druge, in zlasti dokaj širši. Po njenem mnenju je morala to biti Ladava ali Kalusik. Ob tem prizoru ji je srce radostno zatripalo. Vsekakor Hreptov že ni mogel biti več daleč, in dasi bi ga bila Barbka izgrešila, se je smela vendar smatrati že za rešeno, zakaj ondi je bila krajina že bolj obljudena in ljudi se ji ni bilo treba bati. Kakor daleč je sezalo Barbkino oko, je imela reka strmo obrežje. Samo na enem kraju je bilo moči opaziti gramoz, in reka, vklenjena med led, je silila na

obrežje. To pa je bilo popolnoma zmrzlo, samo na sredi reke je tekel precej širok pas vode; toda Barbka se je nadejala, da najde pod njo led kakor navadno.

Konj je stopil v vodo, ali upiral se je, kakor vselej, kadar je moral bresti črez reko. Ko je došel na prod, je Barbka pokleknila na sedlo in se z obema rokama oprijela prednje berglice.

Voda je zapljuskala pod konjskimi kopiti. Pod vodo je bil sicer led, kopita so udarila obenj kakor ob kamen, toda podkve so bile izvestno od dolgega potovanja po skalovju tope, zakaj konju je jelo polzeti, noge so se mu razkoračile, kakor bi mu jih bil kdo izpodmaknil. Zdajci pade naprej, da pri tem pomoči gobec v vodo. Pa zopet skoči pokonci ter pade nazaj. Nato se sicer zopet dvigne, ali obenem jame grozno kopati s kopiti. Barbka ga potrese za uzdo; zdajci pa se začuje zamolkel tresk, in konj se z zadnjimi nogami vdre v globel.

«Jezus! Jezus!» vzklikne Barbka.

Konj, stoječ še s prednjimi nogami na trdih tleh, se je na vso moč trudil, da bi se rešil, toda led, na katerega se je spenjal, se mu je jel krhati pod nogami, zato se je vdiral čimdalje globlje in je presunljivo hropel.

Barbka je imela še toliko časa in zavesti, da je prijala konja za grivo in po njegovem vratu dospela na neprelomljeni led, pri čemer pa je padla in se zmočila v vodi. Ko se je dvignila in začutila



trda tla pod nogami, je spoznala, da je rešena. Hotela pa je še oteti konja, torej se je sklonila, ga prijala za uzdo in ga, stopaje nazaj, na vso moč vlekla k drugemu brežju.

Toda konj se je vdiral čimdalje bolj in ni mogel potegniti iz globeli niti prednjih nog, da bi se bil oprl ob neprelomljeni rob ledu. Uzda se je napenjala čimdalje bolj, konj se je pogrezal čimdalje bolj. Naposled se je pogreznil popolnoma, samo glava in vrat sta še štrlela iz vode. Jel je stokati z glasom, človeškemu glasu podobnim; njegove oči pa so nepopisno tožno zrle Barbko, kakor bi ji hotel reči: «Zame že ni več rešitve; izpusti uzdo, sicer lahko še tebe potegnem v globel.»

Ni bilo druge pomoči, Barbka je morala izpustiti uzdo.

Potem, ko je konj popolnoma izginil pod ledom, je šla na drugi breg, ondi sedla pod grm brez listja ter se razjokala na glas kakor dete. Za trenutek je bila njena moč popolnoma strta. A vrh tega jo je grenkost in ona žalost, ki ji je bila z gorjem napolnila srce ob sestanku z ljudmi, obšla še silneje. Vse je bilo nekamo zakleto proti njej: blodnja na poti, tema, elementi, človek, zverina; zgolj roka božja je bila še očitno čuvala nad njo. To dobro, sladko, očetovsko varstvo ji je bilo zadnje detinsko zaupanje in sedaj jo je ukanilo tudi to. Bil je to občutek, ki ga Barbka naravnost ni izrekla, pač pa ga je tem močnejše čutila v srcu.

Kaj ji je še ostalo? Tožbe in solze! A vendar je kazala toliko hrabrosti, toliko poguma, toliko vztrajnosti, kolikor je sploh more kazati takšno slabotno bitje. Evo, konj se ji je utopil, poslednji rešilni pomoček je izginil, edina živa stvar, ki je bila pri njej. Brez tega konja se je čutila onemoglo ob pogledu na to nepoznano prostranstvo, ki jo je še ločilo od Hreptova. Sedaj ni bila samo brez orožja proti ljudem in zverinam, nego še dokaj bolj osamela in zapuščena.

Jokala se je, dokler ji niso pošle solze. Nato jo je še obvezala onemoglost, nenavadna utrujenost. Občutek, da ji ni več pomoči, je bil tako močan, da je bil že skoro docela podoben miru.

Zdihnivši torej globoko enkrat, dvakrat, je dejala:

«Zoper božjo voljo ne opravi ničesar . . . pa umrem kar tukaj . . .» In zatisnila je oči, nekdanj tako jasne in vesele, sedaj pa upadle, s črnimi obrobki.

Bilo pa je to docela naravno; njeno telo je prihajalo vsak hip medlejše, misli so se ji čimdalje bolj medle v glavi, srce ji utripalo čimdalje huje. Ko ne bi je ljubil nihče na svetu, bi ji bilo lažje umreti, a njo so vendar vsi tako ljubili!

In predstavljala si je, kaj se zgodi, ko zvedo za Azijevo izdajstvo in njen beg, kako jo bodo iskali, dokler je naposled ne najdejo zasinele, zmrzle, spavajoče večno spanje pod tem grmom nad reko. In zdajci je zaklicala glasno:

«Oh, Mihael kar obupa! Oj! Oj!»

Nato ga je jela prositi oprostila, češ, da tega ni kriva ona.

«Jaz, Mihael,» je klicala, objemajoča ga v duhu, «sem storila vse, kar mi je bilo mogoče, toda težavno je, dragi moj! Bog ni hotel tega...»

In zdajci jo prešine tako vroče koprnjenje po ljubljennem možu, taka želja, da bi mogla vsaj umreti blizu te drage glave, da z naporom poslednjih moči vstane ter se napoti dalje.

Izpočetka ji je bila hoja zelo težavna. Noge, po dolgi ježi ne več vajene hoje, je niso nosile; bilo ji je, kakor bi hodila po tujih nogah. Na srečo je ni zeblo, nego bilo ji je toplo, zakaj vročnica je ni ostavila niti za trenutek.

Šla je v gozd ter korakala vztrajno dalje, pazeč samo na to, da je imela solnce na levi strani. Solnce se je že nagnilo na moldavsko stran, zakaj bilo je že precej črez poldan, morda že ob štirih. Barbka se sedaj že ni več toliko menila za to, da se ne bi približala Dnestru, zakaj neprestano se ji je zdelo, da je že za Mohilovom.

«Ako bi vsaj to vedela za gotovo! Ako bi to vedela!» je ponavljala, obračajoč zasinelo in obenem razpaljeno lice proti nebu. «Ko bi zver ali drevo izpregovorilo ter reklo: Do Hreptova je še miljo ali dve hoda, pa bi morda še došla tjakaj...»

Toda drevesa so molčala, zdelo se je, da ji niso naklonjena, ker so jo njih korenine ovirale na poti. Barbka se je zdajpazdaj spoteknila ob



katero, štrlečo nekoliko iz snega. Črez nekaj časa je začutila neznosno težo. Vrgla je torej z ramen topli plašček ter ostala v edini jopici.

Ko si je tako olajšala breme, je hodila še urneje. Opotekala se je in padala na snegu. Čreveljci iz tankega safiana, brez golenic, so se dobro prilegali za potovanje na saneh ali na konju, vendar pa niso dovolj branili nog, ko so je zadevala ob kamenje in korenine. Nekolikokrat premočeni in vlažni od vročnice, ki ji je silila celo v noge, so se v gozdu raztrgali kaj lahko.

«Dojdem bosa bodisi v Hreptov ali v smrt,» si je mislila Barbka.

In tožen nasmeh ji je razsvetlil ličece, zakaj veselilo jo je, da hodi tako vztrajno, in ako le umre na poti, pa Mihael njenemu spominu ne bo mogel očitati ničesar.

In ker se je sedaj neprestano razgovarjala z možem, je rekla takoj:

«Oh! Mihael, druga tega ne bi zvršila, na primer Evica . . .»

Evica se je nekolikokrat spomnila na tem begu. Večkrat je tudi molila za njo, zakaj to ji je bilo jasno, da bo usoda njena in vseh ostalih jetnikov v Raškovu enako strašna, zlasti ako Azija Evice ni ljubil.

«Njim je še huje nego meni,» je ponavljala vsak hip in si ob tej misli nabirala novih moči.

A sedaj, ko je že minila ena, druga in tretja ura — so te moči kopnele pri vsakem koraku.

Polagoma je solnce zatonilo za Dnester in naposled ugasnilo, zalivši oblake z rdečo zarjo. Sneg se je prevlekel z višnjevkasto barvo. Nato je jela tudi ona zlata in rudasta zarja temneti in se ožiti čimdalje bolj. Morje zarje, razlite črez pol obzorja, se je izpremenilo v jezero, iz jezera v reko, iz reke v potok in naposled se je lesketala na obzorju samo nekakšna svetla nit, razpeta na zapadu, ki se je umeknila temi.

Napočila je noč.

Minila je še ena ura. Gozd je bil črn in tajnosten, nobena sapica ni dihala v njem. Molčal je, kakor bi zbiral misli in premišljal, kaj naj stori s tem bednim, zablodelim bitjem. Ni bilo pa vendar nič dobrega v tej tišini, nego zgolj neobčutnost in otrplost.

Barbka pa je hodila venomer, loveča z vročimi ustnicami ozračje; pa tudi padala je zmerom bolj pogostoma v temi, ko so jo zapuščale moči.

Glavo je imela dvignjeno, vendar pa se ni ozirala več po vodniku «velikem vozu», ker jo je že skoro minila zavest. Hodila je, samo da je hodila. Hodila je raditega, ker so jo jele obletavati predsmrtne prikazni, zelo jasne in sladke.

Na primer — štiri strani gozda se jamejo zdajci pretvarjati v štiri stene, tvoreče hreptovsko stanico. Barbka vse razločno vidi v njej. Na ognjišču plapola ogenj, na klopeh sede kakor navadno dostojniki. Zagloba se prička z gospodom Snitkom, gospod Motovilo sedi molče, gleda v ogenj in

kadar kaj zacvili v plemenu, reče z zateglim glasom: «Duša v vicah, česa potrebuješ?» Mušalski in Hromika pa kockata z Mihaelom. Barbka pride k njima in dé: «Mihael, sedem nekoliko na klop ter se stisnem k tebi, ker mi ni dobro.» Mihael jo objame: «Kaj ti je, predraga? Morda...?» In sklonivši se ji šepne nekaj na uho. Ona pa mu odgovori: «Oh, nekamo slabo mi je!» Kako lepa in svetla je ta sobana, kako ljubezniv človek je Mihael! Samo Barbki ni dobro, njo obhaja strah...

Barbki je res slabo, zakaj vročnica jo je zdajci pustila, pač pa ji rase predsmrtna onemoglost. Prikazni izginejo. Zavest se ji vrne.

«Bežim pred Azijo,» reče sama sebi, «v gozdu sem, ponoči, pa ne morem dospeti v Hreptov in — umiram.»

Po vročnici jo prime mraz, ki ji pretrse telo. Noge se ji zašibe, naposled omahne v sneg pod drevesom.

Niti najmanjši oblaček ji sedaj ne zagrinja misli. Močno ji je žal za izgubljenim življenjem, toda dobro ji je znano, da umira. Da priporoči dušo Bogu, jame moliti s pretrganim glasom:

«V imenu Očeta in Sina» — — — — —

Daljšo molitev ji ustavijo čudni in presunljivi glasovi, ki se rezko razlegnejo v nočni tišini.

Barbka odpre usta. Vprašanje: Kaj je to? ji zamre na ustnicah. Nekaj časa stiska roko k licu,



kakor ne bi hotela verjeti, kar sliši; nato pa se ji zdajci izvije iz prsi krik:

«O, Jezus! O, Jezus! To so naši vodnjaki na vreteno! To je Hreptov! O, Jezus!»

Potem to že umirajoče bitje zdajci vstane in drhte, z očmi polnimi solzá ter z razburjenimi prsmi hiti skozi gozd, pade, pa vstane zopet, ponavljajoč:

«Ondi napajajo konje. To je Hreptov! To so naši vodnjaki na vreteno! . . . Da dospem vsaj k vratom! Vsaj k vratom! . . . O, Jezus! Hreptov! Hreptov!»

In gozd prihaja redkejši, prikaže se zasneženo polje in grič, s katerega nekoliko iskrečih oči ogleduje bežečo Barbko.

Toda to niso volčje oči . . . To so hreptovska okna, v katerih ji miglja sladka, jasna in rešilna svetloba. To je trdnjavica na griču, z vzhodno stranjo obrnjena proti gozdu . . .

Bilo je do nje še precej daleč, toda Barbka ni vedela, kdaj je predirjala to prostranstvo. Vojaki, stoječi na straži pri vratih, je v temi niso spoznali, toda spustili so jo dalje, smatrajoč jo za strežnika, ki so ga bili nekam poslali, ki se pa sedaj vrača k poveljniku. Loveč z usti sapo, zdirja na sredo trdnjave, prekorači «majdan» poleg vodnjakov, pri katerih so vojaki napajali konje, ter obstane pri vratih vélikega poslopja.

Mali vitez in Zagloba sta ravnokar sedela na klopi pred ognjem, popivala juho z mlekom in se



(Str. 81.) Vrata zaškripljejo in majhno, bedno, capasto, s snegom pokrito bitje zakliče tožno na pragu.





razgovarjala o Barbki, kako se ji godi v Raškovu. Oba sta bila zamračena, zakaj obema se je hudo tožilo po njej in vsak dan sta se prepirala, kdaj se vrne.

«Bog začuvaj, da ne nastane nagloma vlažno vreme, ker potem Bog ve, kdaj se vrne,» je ponavljal Zagloba.

«Mraz še ostane,» odgovori mali vitez. «Kakih osem ali deset dni se bom še neprestano oziral proti Mohilovu.»

«Ljubše bi mi bilo, da ni odšla. Brez nje ni nobene radosti tu v Hreptovu.»

«A zakaj ste torej svetovali?»

«Ne laži, Mihael. Ravnal si po svoji glavi...»

«Da bi se le vrnila zdrava!»

Mali vitez globoko zdihne in pristavi:

«Zdrava, a čim prej...»

Vrata zaškripljejo in majhno, bedno, capasto, s snegom pokrito bitje zakliče tožno na pragu:

«Mihael! Mihael!»

Mali vitez plane pokonci, toda v prvem hipu je tako osupel, da obstane kakor okamenel na mestu. Razprostrl je roke, mežikal z očmi ter stal.

«Mihael!... Azija nas je izdal... mene je hotel ugrabiti — toda zbežala sem... pomagaj!»

Po teh besedah je strepetala in se zgrudila na tla kakor mrtva. Mihael skoči k njej, jo dvigne lahno kakor peresce ter zakriči grozno:

«Usmiljeni Bog!»

Toda njena bedna, zasinela glava obvisi kakor mrtva na njegovi roki. Misleč, da drži že mrliča v rokah, je kričal z groznim glasom:

«Barbka je umrla! Umrla! . . .»

## V.

Novica o Barbkini vrnitvi se je po bliskovo raznesla po Hreptovu, toda razen malega viteza, gospoda Zaglobe in dekel ni Barbke tega večera in še nekoliko naslednjih večerov videl nihče. Po tej omedlevici na sobnem pragu, se je še toliko zavedela, da je z nekoliko besedami povedala, kaj in kako se je bilo zgodilo, toda takoj nato je omedlela iznova, in črez eno uro, dasi so jo oživljali tako in drugače, jo greli, napajali z vinom, jo poizkušali pitati, že ni poznala niti svojega moža. Ni bilo dvojbe, da se je je lotila dolga in huda bolezen.

V vsem Hreptovu je nastalo veliko gibanje. Vojaki, pozvedevši, da se je gospa na pol mrtva vrnila, so se usipali na «majdan» kakor roj čebel; častniki so se vsi zbrali v sobi ter, potihoma šepetaje, nestrpno pričakovali novic iz stranske sobe, v kateri so bili položili Barbko na postelj. Toda dalje časa ni bilo mogoče zvedeti ničesar. Časih so res tekle mimo služabnice, ta v kuhinjo po toplo vodo, druga v lekarno po obliže, masti in koreničje ter se niso dale pridržati. Negotovost je kakor svinec težila vsa srca. Čimdalje večja tolpa —

celo ljudje iz vasi — se je zbirala na majdanu. Vprašanja so krožila od ust do ust; raznesla se je novica o izdajstvu Azijevem in o tem, da se je »gospa« otela z begom, da je bežala že ves teden brez jedi, pijače in spanja. Ob tej grozni novici so se prsi vsem napolnile z neukrotno jezo. Med vojaki je nastal zamolkel hrup; dušila ga je zgolj bojazen, da ne bi škodoval zdravju bolne gospe.

Naposled po dolgem čakanju pride k častnikom gospod Zagloba z zardelimi očmi in z naježenimi lasmi na glavi. Zdajci planejo vsi k njemu in ga obsujejo s vprašanji:

«Ali živi? Ali živi?»

«Živi,» odgovori starec, «toda Bog ve, kaj se zgodi črez eno uro? . . .»

Glas mu obtiči v grlu in spodnja ustnica se mu strese. Prijemši se z obema rokama za glavo, težko sede na klop.

Nato začne zamolklo ihtenje gibati njegove prsi.

Ob tem pogledu objame gospod Mušalski gospoda Nenašince, dasi ga sicer ni imel posebno rad — in se potihoma razjoče, Nenašinec mu takoj pomaga plakati. Motovilo izbuli oči, kakor bi hotel kaj pogoltniti, česar ne more. Gospod Snitko, ne vedoč, kaj dela, si jame razpenjati jopič, gospod Hromika pa dvigne roko ter začne dirjati po sobi.

Vojaki na majdanu, videči ta znamenja obupa skozi okna, so si mislili, da je gospa že umrla, torej so jeli kričati in tarnati. Ko Zagloba zasliši hrup, odhiti ves zasopel na majdan.



«Molčite, sodrga! Da bi vas strela!» zakliče z zamolklim glasom.

Vojaki zdajci umolknejo, spoznavši, da še ni čas stokati. Zagloba se vrne v sobano, se pomiri in novič sede na klop.

V tem se služabnica iznova prikaže pri vratih stranske sobe.

Zagloba takoj steče k njej.

«Kaj se godi?»

«Spi.»

«Spi? Hvala Bogu!»

«Morda še dá Bog . . .»

«Kaj dela gospod poveljnik?»

«Poveljnik je ob njeni postelji.»

«Dobro! Pojdi ter prinesi, po kar so te poslali!»

Zagloba se vrne k dostojnikom ter reče, ponavljajoč za deklo besede:

«Morda se je usmili Bog? Spi. Že mi zopet nadeja stopa v srce . . . Uf!»

In vsi se globoko oddahnejo. Nato sklenejo tesen kolobar okrog Zaglobe in ga jamejo izpraševati.

«Za Boga! Kako se je zgodilo to vse? Kako je bilo? Kako je mogla ubegniti peš?»

«Izpočetka ni bežala peš,» šepne Zagloba, «nego na dveh konjih, ko je bila tega psa — kuga ga ubij! — pehnila s sedla.»

«Svojim ušesom ne verjamem! . . .»

## Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Kot darila trajne vrednosti priporočava na-  
stopna literarna dela svoje zaloge:**

**Aškerc A.,** *Balade in romance.* 8°, 155 strani, 2 K.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Lirske in epske poezije.* 8°, 160 strani, 2 K 60 h.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Nove poezije.* 8°, 222 strani, 3 K. Elegantno  
vezane 4 K.

— *Izmajlov v Red sv. Jurja v Tujka.* Tri drame.  
8°, 113 strani, broširane 2 K.

**Baumbach R.,** *Zlatorog, Planinska pravljica, poslovenil*  
A. Funtek. 8°, 95 strani. Elegantno vezan 4 K.

**Bedének Jakob,** *Od pluga do krone.* Zgodovinski  
roman iz minulega stoletja. 8°, 270 strani, 2 K; v  
platno vezan 3 K.

**Brezovnik Anton,** *Šaljivi Slovenec.* Zbirka najboljših  
kratkočasnic iz vseh stanov. Druga, povsem predelana  
in za polovico pomnožena izdaja. 8°, 308 str., 1 K 50 h.

— *Zvončki.* Zbirka pesni za slovensko mladino. 8°,  
356 strani, vezan 1 K 50 h.

**Dimnik Jakob,** *Avstrijski junaki.* 8°, 126 strani, s  
17 podobami. Elegantno vezani 1 K 80 h.

**Funtek Anton,** *Godec.* Poleg narodne pravljice o  
Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani, elegantno vezan  
2 K 50 h.

**Gregorčič Simon,** *Poezije I.* Druga, pomnožena izdaja.  
8°, 160 strani, elegantno vezane 3 K.

## Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Haymerle dr. Frančišek, vitez, Životopisni obrazi** iz obsega obrta, umetnosti in industrije, preložil Anton Funtek. 8°, 100 strani, vezani 1 K.

**Kosi Anton, Zlate jagode.** Zbirka basni za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. 8°, 148 strani, vezane 1 K.

**Majar H., Odkritje Amerike.** Poučno zabavna knjiga v treh delih: I. Kolumbus, II. Kortes, III. Pizar, 8°, 440 strani, vezana 2 K.

**Scheinigg J., Narodne pesmi koroških Slovencev.** 16°, 463 strani, 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.

---

### V nobeni knjižnici se ne bi smelo pogrešati:

**Prešeren dr. France, Poezije.** Druga, ilustrirana izdaja. 4°, 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v elegantnem usnju vezane 9 K.

— *Poezije.* Ljudska izdaja 1 K, v platno vezane 1 K 40 h.

**Stritar Josip, Zbrani spisi.** Sedem zvezkov 35 K, v platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi 48 K 40 h.

**Tavčar dr. Ivan, Povesti.** Pet zvezkov po 2 K 40 h, v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po 4 K 20 h.

**Levstikovi zbrani spisi,** uredil Frančišek Levec. Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.



Sešitek 15.

# Mali vitez

Pan Volodijevski

Zgodovinski roman

Spisal H. Sienkiewicz

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski



V Ljubljani 1903

Natisnila in založila  
Kleinmayr & Bamberg



gospod inšpik Vrhovnik

Podpisana založna knjigarna se je odločila izdati slovenski prevod znamenitega romana «Pan Volodijevski» («Mali vitez»), ki ga je spisal Henrik **Sienkiewicz**, vsemu svetu znani poljski pisatelj romanov «Quo vadis?», «Z ognjem in mečem», «Križarji» i. t. d. Zanimiva zgodovinska snov polna življenja, izborna očrtani zgodovinski tipi, vseskozi dovršena tehnika, vse to je porok, da se točni prevod, ki ga je priredil **M. Podravski**, priljubi slovenskemu občinstvu tako, kakor je do cela vreden.

Roman izide, **bogato ilustriran**, v 25 sešitkih, obsežnih po 2 do 2½ pole; posamezni sešitki po 40 h se bodo izdajali na vsakih 14 dni.

*V Ljubljani, meseca novembra 1902.*

Založna knjigarna

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

«Z ročnikom samokresovim ga je udarila med oči, in ker sta precej zaostala za karavano, ni tega nihče zvedel in je tudi niso takoj zasledovali. Enega konja so raztrgali volkovi, drugi se je pogreznil pod led in utonil. O usmiljeni Kristus! Ubožica je šla sama skozi gozde, ni jedla, ni pila! . . .»

Tu se je Zagloba iznova spustil v jok in za trenutek ustavil pripovedovanje, dostojniki pa so, prevzeti od groze, žalosti in čudenja, posedli na klopi in pomilovali žensko, ki so jo vsi spoštovali.

«Ko je dospela k Hreptovu,» nadaljuje Zagloba, «ni več poznala kraja ter se je že pripravljala na smrt. Šele ko je začula škripanje vodnjakov na vreteno, je spoznala, da je že blizu doma, in je s poslednjimi močmi dospela semkaj.»

«Bog jo je čuval v takšnih razmerah,» reče Motovilo, otirajoč si mokre brke; «čuval jo bo tudi nadalje.»

«Res, tako bo! Resnico govoriš,» šepne nekoliko glasov.

V tem nastane na dvoru zopet glasnejši trušč. Zagloba plane iznova pokonci ter steče skozi vrata.

Ondi je bila glava pri glavi. Vojaki, ugledavši Zaglobo in dva druga častnika, stopijo v polkrog.

«Molčite no, pasje duše!» zakliče Zagloba, «sicer zapovem . . .»

Toda iz polkroga stopi Zidor Lušnja, nadstražnik dragoncev, pošten Mazur in priljubljen vojak Volodijevskega. Storivši nekoliko korakov naprej, se zravna kakor struna in reče s krepkim glasom:



«Prosim vašo milost — drugače ne more biti, ker je ta lopov hotel naši gospe storiti krivico, da planemo nanj in se mu osvetimo. Kar želim jaz, to prosijo vsi. Ako gospod polkovnik ne more iti, pa pod drugim poveljnikom udarimo na Krim, da le dobimo njega ter se osvetimo za našo gospo.»

Jezna, hladna, kmetiška grožnja je zvenela iz besed nadstražnikovih; drugi dragonci in vojaki izpod plemenitaških praporov pa so škripali z zobmi, tolkli po sabljah in hrumeli. Ta hrup je zvenel kakor brundanje razdraženega medveda ter bil naravnost grozen.

Nadstražnik je še stal zravnčan ter čakal odgovora. Za njim so čakale cele vrste. Zagloba je zapazil v njih tolik upor in srd, da se je v borbi z njim jela rušiti navadna vojaška disciplina.

Nekaj časa je trajal molk. Zdajci zakliče nekdo v oddaljenejših vrstah:

«Njega kri bo za našo gospo najboljšo zdravilo!»

Zaglobova jeza se je nekoliko plegla, zakaj genila ga je ta vdanost vojakov do Barbke, toda ob spominu na zdravilo se mu je zasvetila v glavi druga misel, namreč ta, da bi poklical k Barbki zdravnika. V prvem hipu si v pustem Hreptovu tega nihče ni domislil — a vendar je prebivalo v Kamencu nekoliko zdravnikov, med njimi Grk, slaven mož, lastnik nekoliko hiš ter tako učen, da so ga imeli skoro za čarovnika. Samo to je bilo

vprašanje, ali bo, kot bogat človek, hotel potovati za kakršnosibodi ceno v to puščavo on, ki so ga celo magnati klicali «milostivi gospod».

Zagloba se za trenutek zamisli, potem reče:

«Pravična osveta onemu psu ne mine, to vam obetam, in izvestno bi bil Azija mirnejši, ako bi mu osveto obetal milostivi kralj, nego da mu jo obeta Zagloba. Samo tega ne vem, ali je še živ, zakaj gosa, oprostivši se njegovih rok, ga je z ročnikom samokresovim udarila po buči. Sedaj ni mogoče misliti na nič drugega nego na njeno ozdravitev.»

«Svoje življenje damo radi za njeno zdravje,» odgovori Lušnja.

In tolpa iznova zahrumi, da tako potrdi nadstražnikove besede.

«Čuj me, Lušnja,» nadaljuje Zagloba. «V Kamencu prebiva zdravnik Rodopul. Pojdi k njemu ter mu reci, da si je podolski general precej za mestom zvil nogo in da pričakuje pomoči od njega. A kadar dospe za obzidje, ga pograbiš za ovratnik, posadiš na konja ali vtakneš v vrečo ter ga skokoma prineseš v Hreptov. Konje zapovem na poti pripraviti, da boš lahko jezdil skokoma. Pazi samo, da ga priženeš živega, zakaj od mrtvega nimamo koristi.»

Zadovoljno godrnjanje se oglasi z vseh strani. Lušnja si drzno zaviše brke in reče:

«Ga že dobim in ga ne izpustim prej nego v Hreptovu.»

«Odrini!»

«Prosim vas, gospod.»

«Kaj še?»

«A ko bi potem preminil?»

«Naj premine, da le dospe živ! Vzemi šest vojakov in odrini.»

Lušnja odrine. Ostali, veseli, da morejo kaj storiti za gospo, zdirjajo sedlat konje. Črez nekoliko minut je že šest vojakov krenilo proti Kamencu, za njimi pa so drugi gnali prazne konje, da jih razstavijo ob poti.

Zagloba, zadovoljen sam s seboj, se naposled vrne v sobo.

Črez nekaj časa pride iz stranske sobe Volodijevski, ves izpremenjen, na pol zavesten ter malomaren za besede sočutja in tolažbe. Zaglobi pove, da Barbka še zmerom spi, sede na klop ter zre bled v vrata, za katerimi je ležala. Dostojnikom se je zdelo, da posluša, torej so vsi pridrževali sapo in v sobi je zavladala popolna tišina.

Črez nekaj časa se Zagloba po prstih približa malemu vitezu.

«Mihael,» mu reče, «poslal sem po zdravnika v Kamenec, toda . . . morda bi imeli poslati še po koga?»

Volodijevski ga je gledal, zbiral misli ter ga izvestno ni razumel.

«Po duhovnika,» reče Zagloba. «Duhovnik Kaminski bi utegnil dospeti do jutra.»



Zdaj mali vitez zapre oči, obrne kakor robec blede lice k ognjišču in jame ponavljati z urnim glasom:

«Jezus! Jezus! Jezus!»

Ne da bi vpraševal dalje, Zagloba odide in oddá naročila. Ko se vrne, Volodijevskega ne najde več v sobi. Častniki mu povedo, da je bolnica jela klicati moža; le tega niso vedeli, ali pri zavesti ali v vročnici.

Stari plemič se je takoj prepričal na svoje oči, da ga je klicala v vročnici.

Barbkino lice je zalivala temna rdečica. Navidezno je bila zdrava, toda njene oči, dasi svetle, so bile kalne, kakor bi se bile zenice raztopile v leči. Bele njene roke so mehanično nekaj iskale pred seboj na odeji. Volodijeviski je ležal ob njenem znožju skoro na pol mrtev.

Zdajpazdaj je bolnica nekaj potihoma zamrmrala ali pa glasneje izgovarjala nekatere besede, med katerimi je najpogosteje ponavljala «Hreptov». Izvestno se ji je časih zdelo, da je še na poti. Zaglobo je zlasti vznemirjalo ono mehanično gibanje rok po odeji, zakaj v tem je videl znamenje priajajoče smrti. Bil je izkušen človek, in dokaj ljudi je bilo že umiralo vpričo njega, toda nikdar se mu še ni trgalo srce od tolike žalosti kakor ob pogledu na to cvetko, ki verne tako zarana.

Spoznavši torej, da le Bog edini more oteti to gasneče življenje, je pokleknil poleg postelje ter jel vneto moliti.

V tem je Barbkino dihanje prihajalo čimdalje težje ter se časih celo izpreminjalo v hropenje. Zagloba vstane. Ne da bi rekla drug drugemu niti besede, sta se pogledala z Volodijevskim, in v tem pogledu se je pojavljala groza. Zdelo se jima je, da že umira. Polagoma je dihala nekoliko mirneje in počasneje.

Odslej so viseli neprestano med nadejo in bojaznijo. Noč se je vlekla leno kakor polž. Častniki tudi niso šli spat, nego so sedeli v sobani, se ozirali v vrata stranske sobe, šepetali med seboj in časih dremali. Služabnik je prihajal vsak hip polagat drva na ognjišče. Kadarkoli je zazvenela kljuka, so skočili s klopi, češ, da je dospel Volodijevski ali Zagloba in da začujejo grozne besede:

«Ne živi več!»

V tem so jeli peti petelini, ona pa se je še neprestano borila z vročnico. Proti jutru je nastal grozen vihar, pomešan z dežjem. Hrumel je v tramovih, tulil na podstrešju, časih zamajal plamen na ognjišču in metal po sobi klobčice dima in isker. Ob svitu je odšel potihoma gospod Motovilo, ker je moral iti na četovanje. Naposled je nastal dan bled in oblačen ter je osvetlil izmučena lica.

Na dvorišču je nastalo navadno gibanje. Dočim je žvižgal veter, so topotala konjska kopita ob tlak po stajah, škripala vretena pri vodnjakih in se oglašali vojaki. Toda skoro je zapel zvonček; dospel je duhovnik Kaminski.

Ko je vstopil, oblečen v belo srajco, so vsi častniki pokleknili. Vsem se je zdelo, da je napočil slovesen trenutek, za katerim mora dospeti smrt. Bolnica se ni zavedala, torej je duhovnik ni mogel izpovedati. Pač pa jo je pomazil s poslednjim oljem in nato je jel malega viteza tolažiti in mu prigovarjati, naj se vda v božjo voljo. Toda Volodijevski se ni menil dosti za to tolažbo, zakaj njegove bolesi ni mogla prodreti nobena beseda.

Ves dan je plula smrt nad Barbko. Nalik pajku, ki tiči skrit nekje v mračnem kotu na stropu ter časih zleze ven na dnevno svetlobo in se naposled po nevidni niti spusti navzdol, se je tudi smrt spuščala na Barbkino glavo. In večkrat se je zdelo, da že pada njena senca na Barbkino čelo, da ta jasna dušica že razgrinja krila, da bi zletela iz Hreptova nekam v neskončno prostranstvo na oni svet. Nato pa se je smrt kakor pajek novič skrila pod stropom in srca so se iznova napolnila z nadejo.

Bila pa je to le začasna, nepopolna nadeja, zakaj na to, da bi Barbka prebila to bolezen, se ni drznil misliti nihče. Tega se ni nadejal niti Volodijevski, zato pa je tudi bila njegova bolečina tolika, da se je gospod Zagloba, dasi sam zelo potr, močno bal zanj ter ga priporočal varstvu pričujočih častnikov.

«Za Boga, čuvajte ga!» je dejal, «da se ne suhe z nožem.»



Volodijevskemu to seveda ni prišlo v glavo, toda v navalu krute bolesti se je vpraševal neprestano:

«Kako naj še jaz ostanem tukaj, ko odhaja ona? Kako naj zapustim to svoje najdražje bitje? Kaj poreče, ko se ondi ozre ter me ne ugleda poleg sebe?»

Tako premišljujoč si je želel umreti z njo vred. Kakor si namreč ni mogel predstavljati na zemlji življenja brez nje, takisto si ni mogel misliti, da bi na onem svetu tudi ona mogla biti srečna brez njega in ne koprneti po njem.

Popoldne se je zli pajek novič skril pod strop; Barbkina rdečica je nekoliko ugasnila in vročnica se toliko zmanjšala, da se je bolnica nekoliko zavedela.

Nekaj časa je ležala z zaprtimi očmi. Nato jih je odprla, pogledala malemu vitezu v lice ter ga vprašala:

«Mihael, ali sem že v Hreptovu?»

«Dà, dušica!» odgovori Volodijevski ter stisne zobe.

«Ali res stojiš ti pri meni?»

«Res! Kako ti je?»

«Oh, dobro!»

Izvestno sama ni bila prepričana, ali ji vročnica ne kaže tega prikaza. Toda od tega hipa se je zavedala čimdalje bolj.

Proti večeru je dospel v spremstvu vojakov nadstražnik Lušnja ter stresel pred trdnjavico iz vreče kameniškega zdravnika z zdravili vred. Komaj je bil še nekoliko živ. Vendar spoznavši, da ni prišel v roke razbojnikom, kakor si je bil domišljjal, nego da so ga bili na ta način pozvali k bolnici, se je, ko ga je minila prva medlost, hitro poprijel dela, zlasti ker mu je Zagloba pokazal v eni roki vrečico polno denarja, v drugi pa nabit samokres, češ:

«To je nagrada za življenje, to pa za smrt!»

In še v tej noči, nekamo proti svitu, se je zli pajek nekam skril za vselej. Besede zdravnikove: «Zdravje se ji ne utrdi kmalu, toda umrla še ne bo,» so se v radostnem odmevu raznesle po vsem Hreptovu. Volodijevski, zaslišavši te zdravnikove besede, se je razjokal, kakor bi se mu hotele razleteti prsi. Zagloba je skoro omedlel od veselja. Lice se mu je vse pokrilo z znojem, komaj je še mogel zaklicati: «Vode!» Častniki so ga veseli objemali.

A na majdanu so se zbrali iznova dragonci, pešci in kazaki gospoda Motovila. Komaj so se premagali, da niso glasno zavriskali. Da bi pa vendar pokazali svojo radost, so jeli prositi onih Tatarjev, ki so bili zaprti v hreptovskih kletih, da jih obesijo ter se tako osvetijo za gospo.

Toda mali vitez tega ni dovolil.

## VI.

Barbka je bila še ves teden jako močno bolna. Ko ne bi bili imeli zagotovila zdravnikovega, bi si bila mali vitez in Zagloba mislila, da ji plamenček življenja ugasne vsak hip. Toda naposled se ji je vendarle izboljšalo. Zavest se ji je vrnila popolnoma in dasi je zdravnik napovedal, da bo ležala en ali poldrugi mesec, so bili vendar vsi prepričani, da zopet ozdravi in da se ji vrnejo nekdanje moči.

Volodijevski, ki ves čas njene bolezni ni odstopil niti za korak od njene postelje, jo je ljubil v teh bridkih dnevih — če je bilo mogoče — še bolj ter razen nje ni videl ostalega sveta.

Časih, kadar je sedel pri njej ter ji gledal v shujšano in upadlo, toda sedaj že veselo lice, v te oči, v katere se je vsakega dne vračal nekdanji ogenj, se mu je hotelo plakati in smejati obenem ali celo kričati od veselja.

«Moji predragi, edini Barbki se vrača zdravje!»

In poljubljal ji je ročice in te bedne noge, ki so bile tako vztrajno gazile po globokem snegu v Hreptov — izkratka: spoštoval jo je in ljubil nad vse. Čutil je tudi, koliko hvale je dolžen božji Previdnosti, in dejal je nekoč vpričo dostojnikov in Zaglobe:

«Beden človek sem, toda ako bi si tudi moral obrabiti roke do lakti, vendar cerkvico, bodisi tudi leseno, hočem postaviti v zahvalo. In kolikorkrat



zapoje zvon v njej, tolikokrat se hočem spomniti usmiljenosti božje, in moja duša se bo topila od hvaležnosti.»

«Daj Bog, da prej srečno končamo vojno s Turki,» odgovori Zagloba.

Mali vitez si zaviše brke in odgovori:

«Bog sam ve najbolje, s čim mu ustrežem najbolj; ako hoče od mene cerkvico, pa me ohrani zdravega; ako pa mu bolje prija moja kri, je tudi ne bom ščedil zanj, kakor Boga ljubim!»

Barbki se je obenem z zdravjem vrnila nekdanja dobra volja. Črez dva tedna je nekega večera dala odpreti duri stranske sobe, in ko so se častniki zbrali v sobi, se je ozvala s svojim srebrnim glasom:

«Dober večer, gospodje! Sedaj še ne umrem! Aha!»

«Hvala Bogu najvišjemu!» reko častniki enoglasno.

«Hvala Bogu, drago dete!» zakliče po rusko gospod Motovilo, ki je ljubil Barbko kakor oče in je, kadar je bil ganjen, govoril zmerom le ruski.

«Glejte, gospodje,» nadaljuje Barbka, «kaj se je zgodilo! Kdo bi se bil nadejal kaj takega! Še sreča, da se je končalo tako!»

«Bog je čuval nedolžnost,» se oglase zopet častniki pred vrati.

«Gospod Zagloba se mi je večkrat rogal, češ, da me mika sablja bolj nego preslica. Dobro!

Toda koliko bi mi bila v tem primeru pomagala preslica ali igla! A vendar sem se vedla hrabro kakor mož.»

«Niti angel se ne bi bil bolje.»

Daljši razgovor jim ustavi Zagloba s tem, da zapre duri stranske sobe. Bal se je, da ne bi Barbka preveč utrudila z nepotrebnim govorjenjem. Toda razhudila se je nanj kakor splašena kokoš, ker bi se bila rada še dalje razgovarjala z vojaki ter bi bila zlasti kaj rada slišala pohvalo svoje hrabrosti in svojega junaštva. Sedaj, ko je nevarnost že minila ter ji je ostal nanjo samo spomin, je bila kaj ponosna na to svoje ravnanje z Azijo in si je celo želela pohvale. Često se je tudi obrnila k malemu vitezu, se s prstom doteknila njegovih prsi in rekla z glasom razvajenega otroka:

«Pohvali mojo hrabrost!»

In on jo je poslušen hvalil, božal in poljubljal na roke in na oči, da je sam Zagloba, dasi se je takisto razgrevail v duši, pohujševal ob tem ter godrnjal:

«Ha! Raztaja se popolnoma kakor beraški bič!»

Splošno veselje v Hreptovu, ki jo je provzročila Barbkina rešitev, je kalila zgolj misel na škodo, ki jo je izdajstvo Tuhaj-bejevičevo storilo ljudovladi, misel na grozno usodo starega Novo-veškega, gospe in gospodične Boske in Evice Novo-veške. Barbka se s tem ni mučila malo in z njo vred vsi drugi, zakaj to, kar se je bilo zgodilo v Raškovu, je bilo znano ne samo v Hreptovu, ampak tudi v Kamencu in še dalje.

Pred nekoliko dnevi se je mudil v Hreptovu gospod Misliševski, ki se, ne da bi se bil menil za izdajstvo Azijevo, Kričinskega in Adurovičevo, ni odrekel nadeji, da se mu posreči privabiti na poljsko stran druge lipkovske dostojnike. Za Misliševskim je dospel gospod Boguš in z njima vred so došle novice naravnost iz Mohilova, Jampola in Raškova.

V Mohilovu se gospod Gorenski, očitno boljši vojak nego govornik, ni dal prekaniti. Zajevoši Azijevo povelje, ki je bilo poslano ondi nastanjenim Lipkom, jih je napadel sam s svojimi pešci ter jih ali pobil, ali pa ujel in zaprl. Poslal je svarilo tudi v Jampol, tako da je bilo tudi to mesto rešeno. Nato so se skoro vrnili vojaki, odšli v stepo. Tako je postal edino Raškov žrtev tega izdajstva. Volodijevski je odondot prejel ravnokar pismo gospoda Beloglavskega, v katerem so bili popisani raškovski dogodki ter še druge stvari, tičoč se ljudovlade.

«Dobro, da sem dospel (je pisal med drugim Beloglavski), zakaj Novoveški, ki me je nadomeščal, ne bi bil zmožen vršiti tega opravka. Sedaj je bolj podoben kostenjaku nego človeku, in tega vrlega viteza gotovo izgubimo, ker ga je hudo zdelala bolezen. Očeta so mu umorili, sestro so mu osramotili, ker jo je Azija podaril Aduroviču, gospodično Bosko pa si je osvojil Azija. Izgubljeni so, ako se nam tudi posreči, da jih rešimo. To vemo od Lipka, ki se je bil zapoznil pri prehodu čez reko. Naši so ga ujeli, in na živem plamenu je priznal



vse. Azija Tuhaj-bejevič, Kričinski in Adurovič so krenili nekam pod Drenopolje. Novoveški hoče odriniti za njimi ter pravi, da je treba Azijo iztrgati iz srede sultanovega tabora in se mu osvetiti. Zmerom je bil tako nagel in odločen, a sedaj se mu tudi nikakor ni čuditi, ko je tako kruta usoda doletela gospodično Bosko, ki jo vsi objokujemo z vročimi solzami, zakaj bila je to vrla deklica in ne vem, čigavega srca si ne bi bila pridobila. Jaz sicer krotim Novoveškega ter mu pravim, da pride Azija sam k njemu, zakaj vojna je neizogibna, kakor je tudi gotovo to, da pojdejo Tatarji naprej. Imam novice iz Moldave, kakor tudi od turških trgovcev, da se pod Drenopoljem že zbira vojska. Orde je mnogo. Zbirajo se tudi 'spahi', to so turški jezdec, sultan pa namerja dospeti z janičarji. Vrli gospod! Te vojske bo kakor mravelj na mravljišču, zakaj ves vzhod se giblje, mi pa imamo le perišče vojakov. Vsa naša nadeja je kameniška trdnjava; Bog daj, da si jo dobro utrdimo. V Drenopolju imajo že pomlad, in vsi prihrume semkaj, kakor bi trenil, zakaj dež lije, da je veselje, in trava se že prikazuje. Jaz krenem v Jampol, zakaj po Raškovu je ostal samo kup pepela in človek ondi nima kam položiti glave, niti kaj deti v usta. Pri tem pa si tudi mislim, da nas skoro pokličejo iz vseh stanic.»

Mali vitez je takisto imel svoje, toda kaj zanesljive novice, došle iz Hotima, da je vojna neizogibna. Nedavno je bil odposlal te novice hetmanu.

Toda pismo Beloglavskega, došlo z nasprotni strani, ki je potrjalo te novice, je napravilo nanj grozen vtisk. Vojne se mali vitez ni bal, ali skrbela ga je Barbka.

«Hetmanovo povelje, naj se posadke združijo,» je dejal Zaglobi, «utegne dospeti danes ali jutri in — služba je služba, treba bo odriniti brez odloga, Barbka pa še leži. Vreme je kaj neugodno.»

«Ko bi tudi dospelo deset povelj,» odgovori Zagloba, «je Barbka vendarle prva stvar. Sedeli bomo tu, dokler ne ozdravi popolnoma. Vojna se vendar ne začne pred koncem zime, kakor tudi pred povodnjo ne, zlasti ne raditega, ker bodo h Kamencu dovažali težke topove.»

«Ker tiči v vas še zmerom stari prostovoljec,» odgovori mali vitez nestrpno, «pa si mislite, da je mogoče podrejšati povelja osebnim prospehom.»

«Ako ti je ljubše povelje nego Barbka, pa jo naloži na voz ter pojdi. Vem, vem, da si jo povelju na ljubo pripravljen podpreti celo z vilami, ako se pokaže, da ne more sedeti na vozu brez opore. Zlodej vas poberi s tako disciplino! V ustih imaš zmerom besedo ‚milosrčnost‘, toda naj le kdo zakriči: Hajdi na Turka! pa jo izpljuneš kakor pečko in to siroto odženeš pri konju na vrvi s seboj.»

«Jaz da nimam sočutja z Barbko?! Bojte se, gospod, ran križanega Izveličarja!» zakliče mali vitez.

Zagloba je nekaj časa še jezen sopihal in šele potem, ko je pogledal v izmučeno lice Volodijevskega, je izpregovoril takole:

«Mihael, veš, da to, kar govorim, govorim zgolj iz čiste očetovske ljubezni do Barbke. Sicer, ali bi še sedel tukaj pod turškim čakunom, nikar da bi počival na varnem, česar bi mi v mojih letih ne mogel zameriti nihče? Toda kdo te je oženil z Barbko? Ako se pokaže, da nisem bil jaz, pa naroči, da moram piti zgolj vodo, brez vsake pri-mesi za dober tek.»

«Vse žive dni vam ne morem povrniti tega,» reče mali vitez.

Objela sta se, in med njima je nastala novič najlepša sloga.

«Mislim sem že na to, da odrinete z Barbko v Lukovsko k Skretuskim, kadar napoči vojna. Tjakaj vendar ne dospo čambuli.»

«Odrinem tebi na ljubo, dasi bi imel slast na Turka, zakaj po mojih mislih ni bolj ničemurnega ljudstva, nego je ta svinjski narod, ki ne pije vina.»

«Samo nekaj se bojim; Barbka bo hotela iti z menoj v Kamenec, da bi bila pri meni. Koža me srbi, ko se domišljam tega, in kakor je Bog v ne-besih, prosila me bo.»

«Ne dovoliš! Ali je že malo slabega nastalo iz tega, da ji vse dovoljuješ, da si ji na primer dovolil iti na raškovski pohod, dasi sem ti odsve-toval?»



«Ni res! Samo rekli ste, da nečete svetovati. Barbko bi moralo zmodriti to, kar je doživela, toda kaj je njej do tega? Brž ko ugleda meč nad mojo glavo, bo zopet nadležna.»

«Ne dovoliš, ponavljam. Za Boga, kakšen slamnat mož si!»

«Priznavam, da se mi taja srce kakor maslo v ponvi, kadar pritisne ročice k očesom ter se jame jokati. Ne more biti drugače, narediti mi je morala. Pošljem pa jo v Lukovsko, ker mi je več do njene varnosti nego do svojega zdravja. Ali kadar pomislim, kako se bo dolgočasila, mi kar sapa zaostaja prsih.»

«Toda Mihael, imej Boga v srcu; ne daj se voditi za nos!»

«Dà, ne daj se! Kdo pa mi je rekel, ako ne vi, da ne poznam milosrčnosti?»

«He?» reče Zagloba.

«Izumljivi ste bili sicer vedno, toda sedaj se sami praskate za ušesom!»

«Premišljam, kakšne razloge bi bilo najbolje uporabiti.»

«A kaj, če se spusti takoj v jok?»

«Dà, spusti se v jok,» pritrdi z očitó bojaznijo gospod Zagloba.

In tako sta se borila oba s skrbmi, zakaj odkritosrčno rečeno, Barbka je imela na vajetih oba. V tej njeni poslednji bolezni se je pomehkužila do dobra, in oba sta jo tolikanj ljubila, da ju je že zgolj misel: ravnati zoper njeno voljo, polnila s strahom.

Da se Barbka ne bo upirala, nego da se pokorno vda naredbi, sta vedela oba, ali da ne omenjamo Volodijevskega, bil bi celo Zagloba sam rajši udaril na ves polk janičarski, nego bi videl, kako si Barbka pritiska ročice na oči.

## VII.

Tega dne jima je prišla, kakor sta se nadejala, še bolj varna in nepričakovana pomoč. Proti večeru sta dospela brez prejšnje napovedi Ketling in njegova soproga. Veselje in čudenje, ki ga je povzročil ta poset, je bilo nepopisno; pa tudi onadva, zvedevši, da je Barbka sicer bolehala, da se ji pa že obrača na bolje, sta se tega zelo razveselila. Kristina je takoj stekla v stransko sobo, in radosten krik je vitezom zdajci naznanil, kako je Barbka srečna zaradi tega poseta.

Ketling in Volodijeviski sta se dolgo objemala, odrivala za trenutek drug drugega, pa se novič objemala.

«Za Boga!» reče mali vitez Ketlingu. «Bulave se ne bi bil razveselil tako, kakor sem se tebe. Toda kaj delaš v tej krajini?»

«Gospod hetman me je imenoval za poveljnika kameniškemu topničarstvu,» odgovori Ketling. «Torej sva dospela z ženo semkaj v Kamenec. Ondi pa sva pozvedela, kaj je vaju doletelo, in napotila sva se nemudoma v Hreptov. Hvala Bogu, dragi Mihael, da se je srečno izšlo! Potovala sva

v veliki negotovosti in v velikih skrbah, zakaj vedela nisva, ali dospeva semkaj na veselje ali na žalost.»

«Na veselje, na veselje!» dodá Zagloba.

«Kako se je zgodilo vse to?» vpraša Ketling.

Mali vitez in Zagloba mu jameta pripovedovati, kakor bi šlo za stavo, in Ketling je poslušal, dvigal oči in roke ter občudoval Barbkino hrabrost.

Nagovorivši se dosita, je jel mali vitez vpraševati Ketlinga, kaj se je godilo z njim, in Ketling mu je podrobno odgovarjal. Po poroki sta živela z ženo ob meji kurlandski. Godilo se jima je tako dobro, da bi jima v nebesih ne bilo moglo biti bolje. Ketling je bil, ko se je bil poročil s Kristino, povsem prepričan, da je dobil za ženo «nadmemeljsko bitje», in doslej še ni izpremenil tega mnenja.

Zagloba in Volodijevski sta se ob teh besedah spomnila nekdanjega Ketlinga, ki je bil o ženskah vsekdar govoril pretirano, in ga jela iznova objemati. Ko sta mu s tem dovolj pokazala svojo prijaznost, ga je vprašal stari plemič:

«Ali pa od tega ,nadmemeljskega bitja‘ ni dospel nekakšen zemeljski ,casus‘, ki brca z nogami ter si s prsti išče zob v ustih?»

«Bog mi je dal sina!» odgovori Ketling, «in sedaj zopet ...»

«Opazil sem,» mu seže v besedo Zagloba, «toda pri nas je vse pri starem.»

Po teh besedah upre zdravo oko v malega viteza, ki pa si jame takoj vihati brke.



Daljši razgovor jima ustavi Kristina, ki reče, prikazavši se pri vratih:

«Barbka prosi.»

Takoj odidejo vsi v stransko sobo, in ondi se prične novo pozdravljanje. Ketling je poljubljal roke Barbki, Volodijevski pa Kristini, in nato so radovedno gledali drug drugega kakor ljudje, ki se že davno niso videli.

Ketling se skoro ni izpremenil niti za trohico. Samo lase je imel na kratko pristrižene in se je s tem kazal mlajšega; nasprotno pa je bila Kristina za ta kratki čas zelo izpremenjena. Ni bila več tako šibka in nežna kakor nekdanj. V lice je bila bledejša, in oni mah nad gorenjo ustnico je bil videti temnejši. Ostale so ji samo nekdanje prekrasne oči z dolgimi trepalnicami in nekdanja dobrosrčnost na licu. Toda njene poteze, nekoč tako mične, so že davno izgubile svojo nežnost. Utegnilo je biti to le začasno, ali Volodijevski, ki jo je ogledoval in primerjal svoji Barbki, si je dejal nehote:

«Za Boga, kako sem jo neki mogel ljubiti, ko sta bili obe skupaj? Kje sem neki imel oči?»

Nasprotno pa se je Ketlingu videla Barbka nenavadno lepa. Bila je tako lična s svojo plavokodrasto glavico, s kodri, ki so se ji usipali na čelo, s svojo poltjo, ki je bila izgubila v boleznih nekoliko rdečice ter bila podobna listju bele rože. Sedaj pa se je to njeno ličece zopet zardelo od veselja, in nežne njene nosnice so se urno gibale. Bila je videti zelo mlada, še nedorasla. Na prvi



(Str. 104.) Ketling je poljubljal roke Barbki, Voldijevski pa Kristini . . .





pogled se ti je zdelo, da je za deset let mlajša nego Ketlingova žena.

Toda njena lepota je močno vplivala na občutljivega Ketlinga, da je še tem bolj ganjen mislil na svojo ženo, zakaj čutil se je krivega glede nje.

Obe ženski sta si bili že povedali vse, kar se je dalo povedati v tem kratkem času, in sedaj se je vsa družba, sedši okrog Barbkine postelje, jela spominjati nekdanjih časov. Toda ta razgovor se je nekamo trgal, ker je bil spreden iz kočljive in rahle snovi; bila je to zaupna dotika Volodijevskega s Kristino in malomarnost malega viteza do sedaj tolikanj ljubljene Barbke ter razne obljube in obup. Bivanje v Ketlingovem dvorcu je imelo gotovo za vse posebno mičnost in je vsakemu pustilo čaroben spomin, ali govoriti o njem je bilo nekamo neprijetno.

Zato je Ketling obrnil govorico na drugo stran.

«Nisem še omenil,» je dejal, «da sva se spotoma ustavila pri Skretuskih, ki naju niso hoteli izpustiti dva tedna ter so naju tako gostili, da bi se nama v nebesih ne bilo moglo goditi bolje.»

«Za Boga, kako se imajo Skretuski?» zakliče Zagloba. «Ali sta tudi njega našla doma?»

«Našla sva ga, ker je bil dospel začasno od gospoda hetmana na dom s svojimi tremi sinovi, ki so že pri vojakih.»

«Skretuskih že nisem videl od najine poroke,» reče mali vitez. «Bil je tukaj na Divjih poljih, in

tudi njegovi trije sinovi so bili pri njem, ali ni se mi posrečilo, da bi se bil srečal z njimi.»

«Ondi je vsem jako dolgčas po vas, gospod,» reče Ketling, obrnivši se k Zaglobi.

«Dà, tudi meni je dolgčas po njih,» reče stari plemič. «Toda to je tako: Ako sedim tukaj, se mi toži po njih, ako pa grem tjakaj, se mi bo tožilo po tej podlasici . . . Takšno je to človeško življenje. Ako ne piha veter v eno uho, pa piha v drugo . . . A najhuje je osamelemu siromaku, zakaj kdor ima kaj svojega, ne ljubi tujih.»

«Rodni otroci ne bi vas ljubili bolj nego mi,» odgovori Barbka.

Ko Zagloba to zasliši, se zelo razveseli; tožne misli ga zapuste, in prejšnja dobra volja se mu vrne. Nekoliko zagodrnja in odgovori:

«Ha, bil sem takrat tepec pri Ketlingu, da sem Kristino in Barbko snubil za vaju, samega sebe pa sem pozabil! Takrat je bil še čas.»

Nato se obrne k ženskama:

«Priznajta, da bi se bili obe zaljubili vame in da bi me bila imela vsaka rajša nego Mihaela ali Ketlinga.»

«To seveda!» zakliče Barbka.

«Helena Skretuska bi mi bila tudi svoje dni dala prednost. Oh, že se je zgodilo! To je bila kaj vrla ženska, pa ne pohajalka, ki izbija Tatarjem zobe. Ali je zdrava?»

«Zdrava je, samo skrbi jo mučijo, ker sta ji dva srednja sinova odšla v Lukovsko iz šol k

vojakom,» odgovori Ketling. «Skretuskega sicer veseli, da so fantje tako odločne volje, ali mati je pač mati.»

«Koliko otrok imata?» vpraša Barbka zdihnivši.

«Fantov je dvanajst, sedaj pa pride drugi spol,» odgovori Ketling.

«Poseben blagoslov počiva na tej hiši!» zakliče Zagloba. «Vse te sem prepestoval kakor pelikan . . . Srednja dva pa moram potegniti za ušesa. Če sta že zbežala, naj bi bila zbežala, ali zbežala naj bi bila k Mihaelu . . . Počakajte, torej sta morala zbežati Mihael in Ivanček . . . Onda je takšno mravljišče, da so se že očetu samemu mešala imena. A vrane ne ugledate pol milje naokrog. Vse so že ti paglavci postreljali s puškami. Dà, dà, druge takšne ženske ne najdeš niti s svečo v roki. Rekel sem ji samo: Helena! Fantiči že odraščajo, meni je treba nove tolažbe. In kakor bi bil zapisal — o določenem roku je bil že drugi tukaj! Pomislite le, prišlo je že tako daleč: Kadar kje žena ni mogla dočakati zaroda, pa si je izposodila obleko od Helene, in to je pomagalo, kakor Boga ljubim! . . .»

Vsi so se temu zelo začudili, tako da je nastalo za trenutek molčanje; nato se je začul glas malega viteza:

«Barbka, ali čuješ?»

«Molči, Mihael!» odgovori Barbka.

Toda Mihael ni hotel molčati, ker so se mu razne misli izpreletavale po glavi. Zlasti se mu je



zdelo, da bo pri tej priliki mogoče izvršiti še drugo takisto važno reč, in nadaljeval je, kakor bi govoril sam sebi le tako nehote, kakor bi šlo za najnavadnejšo stvar na svetu:

«Bog vé, da bi bilo dobro iti k Skretuskim v vas! Njega sicer ne bo doma, zakaj k hetmanu pojde, pa tudi ona je razumna ženska, ki ni vajena izkušati Boga, torej ostane doma . . .»

Obrnivši se h Kristini, pristavi:

«Bliža se pomlad, in lepo vreme nastane. Sedaj je za Barbko še prezgodaj, toda pozneje bi temu ne nasprotoval, ker je to prijateljska dolžnost. Gospod Zagloba vaji obe pospremi tja, in jeseni, ko bo zopet vse mirno, pridem jaz za vami.»

«Hej, to je znamenita misel!» zakliče Zagloba. «Tja moram tako ali tako, ker sem jim itak preveč nehvaležen. Oh, pozabil sem, da še žive na svetu. Kar sram me je!»

«Kaj pravite na to?» vpraša Volodijevski, pazljivo zroč Kristini v oči.

Toda ta mu odgovori docela nepričakovano z navadnim, mirnim glasom:

«Rada bi, toda ni mogoče, ker ostanem pri možu v Kamencu in za nobeno ceno ne odstopim od njega.»

«Za Boga, kaj čujem?» zakliče Volodijevski. «V trdnjavi hočete ostati, ki jo bodo oblegali, in sicer sovražniki, ki ne poznajo nikakih obzirov? Ne rekel bi ničesar, ako bi imeli vojno s političnim sovražnikom, toda tukaj bomo imeli opravka z

barbari. Ali pa veste, kaj je to, vzeto mesto? Kaj je turška ali tatarska sužnost? Svojim ušesom ne verjamem.»

«A vendar ne more biti drugače!» odgovori Kristina.

«Ketling!» zakliče mali vitez obupno, «tako močno si se že dal obladati? Človek, imej Boga v srcu!»

«Dolgo sva se pričkala,» odgovori Ketling, «in naposled je obveljala njena. Tudi moj sin je že v Kamencu v varstvu moje sorodnice. Kaj, ali Kamenec res vzemo?»

Zdaj dvigne Kristina oči in reče:

«Bog je močnejši nego Turek, in upanje vanj nas ne bo ukanilo. Ker pa sem prisegla možu, da ga ne zapustim do smrti, zato je moj prostor poleg njega.»

Mali vitez je bil v veliki zadregi, ker je bil od Kristine pričakoval kaj drugega.

Barbka pa, ki je takoj v početku razgovora zapazila, kam meri Volodijevski, se je zvito nasmehnila, uprla vanj bistre oči in dejala:

«Mihael, ali čuješ?»

«Barbka, molči!» zakliče Mihael ves obupan ter se koprneče ozre po Zaglobi, kakor bi od njega pričakoval pomoči. Ta pa nenadoma vstane in reče:

«Treba je pomisliti na okrepilo, ker človek ne živi ob samih besedah.»

Nato odide iz stranske sobe.

Mihael takoj postopi za njim ter mu zastavi pot.

«No, in kaj sedaj?» ga vpraša Zagloba.

«No, kaj?»

«Naj to Ketlingovo kroglo ubijejo! Za Boga!

Kako ne bi ginila ljudovlada, ko vladajo ženske v njej!»

«Ali si res ne izmislite ničesar, gospod?»

«Ker se tako bojiš žene, kaj naj si izmislim? Naroči kovaču, naj te podkuje. Tako je!»

## VIII.

Ketling in njegova soproga sta se mudila v Hreptovu skoro tri tedne. Pred njiju odhodom je Barbka poizkušala vstati iz postelje, ali pokazalo se je, da še ne more stati na nogah. Zdravje se ji je vrnilo prej nego moči, toda zdravnik je naročil, naj ostane v postelji, dokler se ji moči ne vrnejo popolnoma. V tem je prišla pomlad. Najprej je zapihal močan, topel veter od Divjih polj in od Črnega morja, raztrgal in razgnal ono zaveso oblakov, ki so bili že docela osiveli od starosti, ter nato jel preganjati te oblake po nebu, kakor razganja ovčarski pes čredo ovac. Oblaki, bežeči pred njim, so pogostoma zalivali zemljo z dežjem, ki je padal v kapljah tako debelih kakor jagode. Raztopljeni ostanki snega in ledu so tvorili na ravni stepi jezera; z gričev se je stekala v potokih voda, in na dnu jarkov so naraščali potoki, a vse to je šumeč vin vreč hitelo tako radostno k Dnestru, kakor hite otroci k materi.



Skozi vrzeli med oblaki je vsak hip pokukalo solnce, jasno, pomlajeno, nekamo mokro, kakor bi se bilo okopalo v tej splošni kopeli.

Nato so jele jasno zelene steblice kukati iz premočene zemlje; tanke drevesne veje so se bogato odele z brstmi. Solnce je grelo čimdalje bolj. Na obnebu so se pojavljale cele jate ptic, kakor žerjavov, divjih gosi, čapelj; nato je prinesel veter cele oblake lastovk; žabe so v zboru regljale v razgreti vodi, drobne, pisane ptičice so prepevale, a po gozdu, po stepi in po jarkih je odmeval samo en velik glas, kakor bi bila vsa priroda klicala veselo in navdušeno: «Pomlad! Hoj, pomlad!»

Toda v to nesrečno pokrajino pomlad ni prinašala veselja, nego žalost, ne življenja, nego smrt. Nekoliko dni po Ketlingovem odhodu je prejel mali vitez od gospoda Misliševskega tole pismo:

«Na kačunkarijski ravni se zbira čimdalje več vojakov. Sultan je poslal znatno množico na Krim. Kan gre s petdesettisoč Tatarjev Dorošenku na pomoč. Ves ta naval privre, brž ko se posuše vode, na nas po Črni in kučmenski cesti. Bog se usmili ljudovlade! . . .»

Volodijevski pošlje takoj služabnika Pientka s poročilom k hetmanu.

Njemu samemu pa se vendar ni mudilo iz Hreptova. Najprej kot vojak ni mogel zapustiti te postojanke brez hetmanovega povelja, a vrhutega je imel že preveč let opraviti s Tatarji; zato je vedel, da se čambuli ne ganejo tako hitro. Vode

se še niso odtekle, trava še ni dovolj zrastle, pa tudi kazaki so še tičali v svojih zimskih odelih. Turke je pričakoval mali vitez šele poleti, dasi so se že zbirali pri Drenopolju. Toda tak ogromen tabor, taka množica vojakov, taborskih služabnikov, tovorov, konj, velblodov in bivolov — se je mogla premikati jako počasi. Tatarje je bilo mogoče pričakovati prej, proti koncu brezna ali v začetku majnika. Kajpada, pred veliko četo, broječo mnogo tisoč vojakov, so se pridrevili vsekdar v deželo manjši čambuli, kolikor toliko številna krdela, kakor padajo debele kapljice pred nalivom. Toda teh se mali vitez ni bal. Niti izboren tatarski čambul se ni mogel postaviti po robu konjici poljske ljudovlade, kaj šele taka krdela, ki so se sama kakor prah na vetru razpršila ob novici, da se bliža poljska vojska.

V vsakem primeru je bilo še časa dovolj, a ko bi ga tudi ne bilo, se ne bi bil Volodijevski obotavljal trčiti ob nekateri tatarski čambul, da bi si Tatarji dobro zapomnili delo poljske konjice.

Bil je to vojak z dušo in telesom, vojak po pozivu; zato mu je bližina vojne budila željo po sovražnikovi krvi ter mu obenem vračala mir.

Zagloba, dasi vse žive dni že dovolj opraskan z velikimi nevarnostmi, ni bil tako miren. V naglih primerih si je vedel najti pogum, ki si ga je bil vzgojil z dolgo, bodisi pogostoma neprostovoljno prakso, in je odnesel že marsikatero zmago, toda prva novica o vojni in o bojnih grozah je vsekdar napravila nanj grozen vtisk. Toda ko mu je mali



vitez razložil svoje nazore, se je tudi on zopet oborožil z nadejo ter se skoro potem po stari navadi rogal vsemu vzhodu.

«Kadar se krščanski narodi bojujejo med seboj,» je dejal, «je gospod Jezus žalosten in vsi svetniki se praskajo za ušesi, zakaj to se zmerom ujema: Ako je tožen gospodar, je tožna tudi družina. Toda nič prijetnejšega ne more kdo učiniti nebesom nego oni, ki ubije Turka. Čul sem od duhovne osebe, da svetniki kar omedlevajo ob pogledu na one pasje brate, da jim nebeška jed in pijača ne gresta v slast in da se jim celo gabi večna sreča.»

«Temu je res tako,» odgovori mali vitez. «Samo to je, da je turška moč neizmerna, naša vojska pa bi se dala objeti kar s pestjo.»

«Vse ljudovlade vendar ne premagajo. Je li imel malo moči Karl Gustav, a v tem času smo imeli še vojno s septentrionisti, s kazaki, z Rakocijem in z mejnim grofom — a kje so danes? Celo v njih domače krajine smo zanesli meč in ogenj.»

«To je res. Zaradi sebe se ne bi bal te vojne, zlasti ne zato, ker moram — kakor sem že rekel — izvesti kaj imenitnejšega, da se izkažem Jezusu in najsvetejši Devici hvaležnega za usmiljenost, ki sta mi jo izpričala pri Barbki. Samo, da mi dá Bog priliko. Toda meni je do te naše dežele, ki utegne obenem s Kamencem dospeti v paganske roke, bodisi tudi le začasno. Pomislite, kako bodo sramotili in uničevali cerkve Gospodove, kako bodo stiskali kristjane.»



«Le o teh kazakih mi ne govori. Lopovi! Najprej so dvignili roke proti svoji materi; naj jih torej zadene to, kar so hoteli sami. Najvažnejša reč je, da se ubrani Kamenec. Kaj misliš, Mihael, ali se ubrani?»

«Mislim si, da ga podolski general še ni preskrbel, kakor bi bilo treba, in meščani, zanašajoči se na ležo svojega mesta, niso storili tega, kar bi bili morali storiti. Ketling je dejal, da so dospeli tja dobro izurjeni polki škofa trebiškega.»

«Moj Bog, vzdržali smo se v Zbaražu le za slabim nasipom proti enoliki premoči, moramo se vzdržati tudi sedaj, zakaj Kamenec je pravo orlovo gnezdo.»

«Ha, orlovo gnezdo! Ni pa še gotovo, ali se dobi v njem tak orel, kakršen je bil Višnjevecki, in ali se ne najde ondi samo vrana. Ali poznaš generala podolskega?»

«Bogat gospod je in vrl vojak, toda nekoliko malomaren.»

«Vem, vem. Često sem mu že to očital. Gospodje Potocki so hoteli svoje dni, da bi bil jaz zaradi njegove izobrazbe odpotoval z njim za mejo in da bi se bil pri meni naučil lepega vedenja. Toda rekel sem: Ne pojdem, zlasti ne zaradi njegove malomarnosti, zakaj pri nobenem škornju nima obeh ušes, pa bi se hotel vsekdar predstavljati v mojih, a safian je drag. Potem se je pri Mariji Ludoviki nosil po francoskem kroju, toda črevlji so mu zmerom odpadali, in kazal je gola stopala. Niti do pasu ne doseza Višnjevekega.»

Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

Kot darila trajne vrednosti priporoča na-  
stopna literarna dela svoje zaloge: ~~~~

**Aškerc A.**, *Balade in romance*. 8°, 155 strani, 2 K.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Lirske in epske poezije*. 8°, 160 strani, 2 K 60 h.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Nove poezije*. 8°, 222 strani, 3 K. Elegantno  
vezane 4 K.

— *Izmajlov v Red sv. Jurja v Tujka*. Tri drame.  
8°, 113 strani, broširane 2 K.

**Baumbach R.**, *Zlatorog*. Planinska pravljica, poslovenil  
A. Funtek. 8°, 95 strani. Elegantno vezan 4 K.

**Bedének Jakob**, *Od pluga do krone*. Zgodovinski  
roman iz minulega stoletja. 8°, 270 strani, 2 K; v  
platno vezan 3 K.

**Brezovnik Anton**, *Šaljivi Slovenec*. Zbirka najboljših  
kratkočasnic iz vseh stanov. Druga, povsem predelana  
in za polovico pomnožena izdaja. 8°, 308 str., 1 K 50 h.

— *Zvončki*. Zbirka pesni za slovensko mladino. 8°,  
356 strani, vezan 1 K 50 h.

**Dimnik Jakob**, *Avstrijski junaki*. 8°, 126 strani, s  
17 podobami. Elegantno vezani 1 K 80 h.

**Funtek Anton**, *Godec*. Poleg narodne pravljice o  
Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani, elegantno vezan  
2 K 50 h.

**Gregorčič Simon**, *Poezije I*. Druga, pomnožena izdaja.  
8°, 160 strani, elegantno vezane 3 K.



Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Haymerle dr. Frančišek, vitez, *Životopisni obrazi iz obsega obrta, umetnosti in industrije*, preložil Anton Funtek. 8°, 100 strani, vezani 1 K.**

**Kosi Anton, *Zlate jagode*. Zbirka basni za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. 8°, 148 strani, vezane 1 K.**

**Majar H., *Odkritje Amerike*. Poučno zabavna knjiga v treh delih: I. Kolumbus, II. Kortes, III. Pizar, 8°, 440 strani, vezana 2 K.**

**Scheinigg J., *Narodne pesmi koroških Slovencev*. 16°, 463 strani, 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.**

---

**V nobeni knjižnici se ne bi smelo pogrešati:**

**Prešeren dr. France, *Poezije*. Druga, ilustrirana izdaja. 4°, 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v elegantnem usnju vezane 9 K.**

— *Poezije*. Ljudska izdaja 1 K, v platno vezane 1 K 40 h.

**Stritar Josip, *Zbrani spisi*. Sedem zvezkov 35 K, v platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi 48 K 40 h.**

**Tavčar dr. Ivan, *Povesti*. Pet zvezkov po 2 K 40 h, v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po 4 K 20 h.**

**Levstikovi *zbrani spisi*, uredil Frančišek Levec. Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.**



Sešitek 16.

# Mali vitez

Pan Volodijevski

Zgodovinski roman

Spisal H. Sienkiewicz

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski



V Ljubljani 1903

Natisnila in založila  
Kleinmayr & Bamberg



Podpisana založna knjigarna se je odločila izdati slovenski prevod znamenitega romana «Pan Volodijeovski» («Mali vitez»), ki ga je spisal Henrik **Sienkiewicz**, vsemu svetu znani poljski pisatelj romanov «Quo vadis?», «Z ognjem in mečem», «Križarji» i. t. d. Zanimiva zgodovinska snov polna življenja, izborna očrtani zgodovinski tipi, vseskozi dovršena tehnika, vse to je porok, da se točni prevod, ki ga je priredil **M. Podravski**, priljubi slovenskemu občinstvu tako, kakor je do cela vreden.

Roman izide, **bogato ilustriran**, v 25 sešitkih, obsežnih po 2 do 2 $\frac{1}{2}$  pole; posamezni sešitki po 40 h se bodo izdajali na vsakih 14 dni.

*V Ljubljani, meseca novembra 1902.*

Založna knjigarna

lg. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

«Prebivalci v Kamencu se tudi zelo boje obleganja, zakaj ob tem času trgovina spi. Rajši bi celo spadali pod Turka, samo da jim ne bi bilo treba zapreti prodajalnic.»

«Lopovi!» reče Zagloba.

In oba z malim vitezom sta bila v velikih skrbih zaradi usode kamenške. Zlasti ju je skrbela Barbka. Če se trdnjava vda, bi morala Barbka deliti usodo ostalih bivalcev v Kamencu.

Toda trenutek kesneje se Zagloba udari po čelu.

«Za Boga!» reče, «zakaj se mučiva? Zakaj naj bi šla do tega garjevega Kamenca in bi se dala zapreti ondi? Ali ni bolje zate, da ostaneš pri hetmanu ter se z njim vred boriš s sovražnikom? V takem primeru Barbka vendar ne pojde s teboj k praporu, nego se mora kje skriti, kam oditi, seveda ne v Kamenec, ampak kam daleč, bodisi celo do Skretuskih. Mihael! Bog gleda v moje srce ter vidi, kakšno slast imam do paganov, toda zaradi tebe in zaradi Barbke storim to, da jo odvedem.»

«Hvala vam,» odgovori mali vitez. «Kajpada, ko ne bi mi bilo treba iti v Kamenec, pa bi tudi Barbka ne silila tja. Toda kaj hočem, ako pride povelje od hetmana?»

«Kaj hočeš, ako pride povelje? Zlodej vzemi vsa povelja! Kaj storiš . . . Počakaj, da nekoliko premislim . . . No, evo, treba je prehiteti povelje!»

«Kako to?»



«Piši takoj Sobijeskemu, kakor bi mu poročal kako novico. Na koncu pisma poveš, da si želiš, ko se bliža vojna, iz ljubezni, ki jo gojiš do njega, biti pri njem in imeti posel na bojišču. Za rane božje! To je izvrstna misel! Najprej skoro ni podobno resnici, da bi takega bojevnika, kakršen si ti, hoteli zapreti za obzidje, nikar da bi ga rabili na bojišču; drugič pa se s takim pismom hetmanu prikupiš še bolj, da te bo hotel imeti poleg sebe. Saj bo potreboval zvestih vojakov. Čuj: Ako se Kamenec ubrani, pade slava na generala podolskega, kar pa učiniš ti na bojišču, se prišteje hetmanu v slavo. Ne boj se! Hetman te ne dá generalu. Prej bi dal koga drugega, toda tebe ne dá. Napiši list! Priporoči se mu! Ha! Moja bistrournost je vredna še kaj boljšega, ne pa, da jo pozobljejo kokoši na smetišču. Mihael, napijeva se o priliki, ti pa napiši pismo.»

Volodijevski se tega res močno razveseli, objame Zaglobo, nekoliko pomisli in reče:

«Niti Boga, niti domovine, niti hetmana ne ukanim, zakaj gotovo je, da je na bojišču mogoče učiniti mnogo. Zahvaljam vas presrčno. Mislim si tudi, da me bo hotel hetman imeti poleg sebe, zlasti če mu tako pišem. Da pa ne zapustim tudi Kamenca, veste li, kaj storim? Perišče pešcev izurim ter jih odpošljem v Kamenec. Hetmana takoj obvestim o tem.»

«Še bolje! Toda, Mihael, odkod vzameš ljudi?»

«Imam v kletih nad štirideset razbojnikov in Tatarjev; te vzamem. Kadarkoli sem hotel dati katerega obesiti, me je Barbka vsekdar prosila, naj ga pustim živega; često mi je tudi nasvetovala, naj razbojnike pretvorim v vojake. Nisem hotel, da ne bi bilo pohujšanja. Toda sedaj imamo vojno na vratu, sedaj je vse mogoče. To so ljuti ljudje, ki so že vohali smodnik. Pri tem pa tudi razglasim, da bodo tistemu, ki se izmed razbojnikov prostovoljno zglesi za vojaka, odpuščeni vsi stari razbojniški grehi... Tako se nabere nad sto ljudi... Tudi Barbka bo tega vesela. Gospod, veliko breme ste mi vzeli od srca.»

In še istega dne je odposlal mali vitez novega poslanca k hetmanu, razbojnikom pa je razglasil, da dosežejo milost in da jim prizanese, ako se zavežejo služiti med pešci. Radostno so mu obljubili in rekli, da privedo še drugih. Barbka se je tega neizmerno razveselila. Privedli so krojače iz Ušice in Kamenca in od drugod, da jim čim prej naredo novo obleko. Bivši razbojniki so se jeli uriti na hreptovskem «majdanu», in Volodijevski se je radoval ob misli, da se bo sam boril na bojišču proti sovražniku, da žene ne izpostavi nevarnosti obleganja v Kamencu, a pri tem vendar izkaže Kamencu in domovini znatno uslugo.

To delo je trajalo že nekoliko tednov. Kar se nekega večera vrne poslanec s pismom od hetmana Sobijeskega.

Hetman je pisal takole:

«Dragi in zelo mi priljubljeni Volodijevski!

Da mi tako marljivo pošiljaš novice, za to ti ohranim hvaležnost, pa tudi domovina ti mora biti hvaležna. Vojna je neizogibna. Imam poročila tudi od drugod, da na Kačunkaurih stoji silna moč; z ordo vred bo vseh sovražnikov nad tristotisoč. Orda odrine vsak hip. Sultanu ni toliko do drugega nego do Kamenca. Izdajski Lipki pokažejo Turkom vsa pota ter jih pouče o Kamencu. Nadejem se pa, da ono kačo, Tuhaj-bejeviča, dá Bog v roke tebi ali v roke Novoveškemu, čigar krivice odkritosrčno obžalujem. Quod attinet (kar se tiče) tega, da bi bil ti pri meni, vidi Bog, da bi bil tega vesel, toda ni mogoče. Gospod podolski general mi je že izkazal razne usluge; zato mu hočem iz hvaležnosti poslati najboljšega bojevnika, ker je tudi meni do kameniške trdnjave kakor do zenice svojega očesa. Ondi bo dokaj ljudi, ki so že enkrat ali dvakrat doživeli vojno, toda le tako, kakor bi kdo zaužil posebno jed, katere se potem spominja vse žive dni; človeka pa, ki bi mu bila nekak vsakdanji kruh in bi mogel s svetom služiti drugim, ondi ni. Toda ko bi tudi bil, ne bi imel posebnega vpliva. Zato pošiljam tebe tja. Ketling je sicer vrl vojak, toda manj znan; vate pa bodo ondotni prebivalci imeli obrnjene oči. Dasi bo imel poveljništvo drug, mislim, da bodo to, kar poveš ti, slušali vsi radi. Nevarna že utegne biti ta služba v Kamencu, toda mi smo že vajeni tega, da nas moči dež, kateremu se drugi skrivajo. Nam



zadošča nagrada v slavi in v hvaležnem spominu — toda prva stvar je domovina, na katere obrambo ni treba izpodbujati nikogar!»

To pismo, prečitano vpričo dostojnikov, je napravilo močen vtisk, zakaj vsi bi bili rajši služili na bojišču nego v trdnjavi. Volodijevski je tožno povetil glavo.

«Kaj misliš, Mihael?» ga vpraša Zagloba.

Toda Volodijevski dvigne že umirjeno lice in reče s trdnim glasom, kakor ne bi bil doživel nikakršnega razočaranja: «Pojdem v Kamenec . . . Kaj naj si mislim drugega.»

In navzoči so mogli verjeti, da mu ni bilo nikdar kaj drugega prišlo na misel.

Trenutek kesneje si zaviše brke in reče:

«Hej, tovariši, pojdemo v Kamenec ter ga ne damo, ako bi imeli tudi pasti ondi.»

«Ako bi imeli tudi pasti ondi!» ponove dostojniki. «Nekoč mora človek umreti!»

Zagloba je nekaj časa molčal ter se oziral po njih; videč pa, da vsi čakajo, kaj poreče, se je odkašljaj in dejal:

«Pojdem z vami! Naj me zlodej vzame!»

## IX.

Brž, ko se je zemlja posušila in se pokrila s travo, je kan osebno s petdesettisoč krimskih in astrahanskih Tatarjev odrinil Dorošenku in drugim kazakom na pomoč. Sam kan in njegovi sorodniki

ter vsi odličnejši dostojniki in beji so imeli na sebi kaftane, ki jih jim je bil podaril padišah. Šli so na ljudovlado ne kakor sicer po plen in po jetnike, nego na »sveto« vojno proti »Lehistanu«, proti krščanstvu.

Druga, še hujša nevihta se je zbirala pod Drenopoljem, in prav tej povodnji je bila izpostavljena edino kameniška trdnjava. Vsa ljudovlada se je razgrinjala za njo kakor odprta stepa, podobna bolnemu človeku, ki se ni zmožen braniti, nego ne more niti vstati iz svoje moči. Oslabile so jo bile že prej, dasi je odnesla zmago, vojne švedske, pruske, moskovske, kazaške, ogrske; oslabile so jo bojne konfederacije in kleti upor Ljubomirskega; še bolj pa so jo slabili sedaj domači prepiri, nesposobnost kraljeva, nesloga bogatašev in mogočnikov, zaslepljenost lahkomišelnega plemstva in grozeča domača vojna. Zaman jih je veliki Sobijeski opozarjal na nevarnost; da skoro napoči vojna, tega mu ni hotel verjeti nihče; zanemarili so priprave za obrambo, državna blagajnica ni imela denarja, hetman ni imel vojakov. Proti moči, s katero bi se bila utegnila uspešno meriti le vsa združena vojska krščanskih narodov, je mogel hetman postaviti samo nekoliko tisoč vojakov.

V tem je bilo na vzhodu, kjer se je vse godilo po padišahovi volji in so bili ljudje kakor meč v roki enega človeka, vse drugače. V tem hipu, ko se je razvila velika zastava prerokova, ko so zaplapolali bunčuki nad vrati serajilskimi in na stolpu seraskieratovem, ko so ulemi jeli napovedovati

«sveto vojno», se je zgenila polovica Azije in vsa Severna Afrika. Sam padišah je stal spomladi na kačkaurijski planoti ter zbiral okrog sebe na svetu že davno nezaslišano moč. Stotisoč spahijev in janičarjev izbrane turške vojske je stalo ob njegovi osebi, Mohamedancem sveti, a potem so se zbirali vojaki iz vseh najoddaljenejših krajin in mohamedanskih držav. Oni, ki so prebivali v Evropi, so dospeli najprej. Prišla so krdela bosenskih begov na konjih, po barvi podobnih zarji in po hoji bliskavici; prišli so divji bojovníki albanski in pešci, ki so se borili s handžari; prišle so orde srbskih poturčencev; prišel je narod, prebivajoč ob Dunavu, in oni, ki je stanoval niže na drugi strani Balkana tja do grških gorá. Vsak paša je prignal skoro celo vojsko, ki bi bila sama zmožna poplaviti neoboroženo poljsko ljudovlado. Prišli so Valahi in Moldavci, dobruški in belgrajski Tatarji. Dospelo je tudi nekoliko tisoč Lipkov in Čeremisov, katerim je načeloval strašni Azija Tuhaj-bejevič; imeli bi biti kažipoti po nesrečni, njim dobro znani pokrajini.

Potem so dospeli črnovojniki iz Azije. Paše iz Sivasa, Bruse, Alepa, Damaska, Bagdada so razen redovnih vojakov prignali s seboj oborožene tolpe, pričénši od divjih goralov z maloazijskih gorá, pokritih s cedrami, do začrnelih prebivalcev ob Efratu in Tigridi. Na kalifov poziv so dospeli Arabci, katerih beli plašči so pokrili kačkaurijsko planoto kakor s snegom; med njimi so bili tudi



kočarji (po kočah in šatorih bivajoč narod) iz peščene puščave in prebivalci iz Medine in Meke. Niti egiptovska moč se ni odtegnila padišahu. Oni, ki so sedeli v rojstni Kajiri, ki so se vsak večer ozirali na piramide, lesketajoče se v zarji, ki so blodili po tebanskih razvalinah, ki so bivali po onih mračnih krajih, kjer izvira sveti Nil, katerim je opalilo solnce polt v sajasto barvo, vsi ti so dospeli sedaj oboroženi na drenopoljsko zemljo ter vsak večer molili, da zmaga izlam, da pogine krajina, ki je edina že dolga stoletja branila drugi svet proti spoznavalcem prerokovim.

Bilo je tu brez števila oboroženih ljudi; na stotisoč konj je rezgetalo na planoti, na stotisoč bivolov, ovac in velblodov se je paslo poleg konjske črede. Bilo si je mogoče misliti, da je angel na božje povelje pregnal narode iz Azije kakor nekoč Adama iz raja ter jim naročil iti v ono krajino, kjer sije solnce bledeje in pozimi sneg pokriva stepo. Šli so torej s svojimi čredami, podobni mravljam, beli, temni in črni bojovníki. Koliko jezikov se je slišalo ondi! Koliko raznih krojev se je bleščalo v pomladnem solncu! Narodi so se čudili narodom, običaji teh so bili tuji drugim, različen je bil način njih bojevanja, samo ena vera je družila te potujoče rodove. Samo kadar so muezini klicali k molitvi, so se ta raznojezična krdela obračala z licem proti vzhodu ter enoglasno klicala Alaha.

Samih služabnikov na sultanovem dvoru je bilo več nego vseh vojakov v ljudovladi. Za vojsko

in za oboroženimi prostovoljci so hodile tolpe barantačev, prodajajočih različno blago. Vozovi z bojnimi pripravami so se pomikali dalje kakor velika reka.

Dva paši, jezdeča na čelu tema dvema vojskama, nista imela drugega opravka, nego oskrbovati to množico ljudi s hrano. A vsega so imeli dovolj. Sangritanski sandžak je čuval ogromno množico smodnika. Vojska je vozila s seboj dvesto topov, med temi deset »razdirajočih«, tolikih, da noben krščanski kralj ni imel takih. Azijski beglerbeji so stali na desnem, evropski pa na levem krilu.

Šatori so jemali toliko prostora, da je bilo poleg njih Drenopolje videti kakor neznatno mestece. Sultanovi šatori, jasni od škrlata, s svilnatimi motvozi, atlasom in z zlatim vezilom so tvorili nekako mesto zase. Med njimi so gomezele oborožene straže: črni skopljenci iz Abisiniije v žoltomodrih kaftanih; velikanski hamali iz kurdskih plemen, odločeni za prenašanje bremen; mladi fantiči iz rodu Uzbekov, nenavadno lepega obraza, zastrtega s svilnatimi resami, in dokaj drugih služabnikov v pisanih oblekah, podobni cvetkam na stepi, ki so izvrševali najrazličnejše opravke.

Na prostornem majdanu okrog sultanovega dvora, ki je z izobiljem in razkošjem spominjal vernikom obljubljenega raja, so stali ne sicer tako sijajni, toda kraljevim podobni šatori dvora vezirjevega, ulemov in anatolskega paše, mladega kajma-

kana, Kare Mustafe, na katerega so bile obrnjene vse oči, celo sultanove, kot na bodoče «solnce vojne».

Pred padišahovimi šatori so bile videti straže izmed pešcev, ki so nosili tolike turbane, da so bili podobni velikanom. Oboroženi so bili s sulicami z dolgimi toporišči in s kratkimi meči. Njih platneni šatori so se dotikali sultanovih. Dalje je bil tabor grozних janičarjev, oboroženih s puškami in kopjem; tvorili so jedro turške moči. Niti nemški cesar, niti francoski kralj se nista mogla ponašati s pešci, ki bi bili po številu in izurjenosti enaki janičarjem. V vojnah s poljsko ljudovlado se mehkužnejši sultanovi vojaki niso mogli meriti s poljskimi, nego so jih porazili in premagali le tedaj, kadar jih je bilo premalo. Toda janičarji so se drzno upirali tudi poljski redovni vojski. Bili so strah vsega krščanstva, dà, samega Carigrada. Pogostoma se je celo sultan sam tresel pred temi pretorijanci, in glavni aga teh «ovnov» je bil eden izmed najvažnejših dostojnikov v divanu.

Za janičarji so stali spahi, za njimi redovna vojska pašet in dalje črnovojniki. Ves ta tabor je bil že nekoliko mesecev stal pod Carigradom in čakal, da se mu spopolni moč s prišleci iz najbolj oddaljenih krajin turške države, kadar pomladno solnce posrka vlago iz zemlje ter olajša pohod v «Lehistan».

Solnce pa je svetilo tako prijetno, kakor bi bilo tudi ono pokorno sultanovi volji. Od za-



četka brezna do majnika je le nekoliko kapljic dežja porosilo kačunkaurijsko planoto, sicer pa se je razprostiral nad sultanovim šatorom modri šator božji brez oblakov. Solnčni žarki so se igrali na belem platnu, na turbanih, na raznobarvni obleki, na ostrinah šlemov, kopja in zastav; v njih se je topilo vse, tabor, narodi in črede, kakor v morju svetlobe. Na večer je priplaval na jasno nebo, nezakrit po oblakih, srp mesečev ter bdel nad temi tisoči, ki so šli pod njegovim znamenjem pridobivat novih deželá; nato je plezal čimdalje više ter bledel ob zarji z ognjišč. Toda ko so se zasvetile luči po vsem neizmernem prostranstvu, ko so Arabci iz Damaska in Alepe, imenovani «massala-dzilari», prižgali zelene, rdeče, žolte in modre svetilnice poleg sultanovih in vezirjevih šatorov, se je zdelo, kakor bi bil kos neba padel na tla in kakor bi bile to zvezde, ki se izpreminjajo in migljajo po planoti.

Med temi krdeli je vladal vzoren red, vladala zgledna disciplina. Paše so se kakor trsičje viharju uklanjali sultanovi volji, njim pa so se uklanjali vojaki. Hrane je bilo dovolj za ljudi in za črede. Vsega je bilo dospelo v izobilju o pravem času. Takisto so se vršile v vzornem redu dnevne vojaške vaje; o pravem času so se delila živila in opravljale molitve. V trenutku, ko so muezini jeli z lesenih stolpičev, narejenih v naglici, vabiti vernike k molitvi, se je vsa vojska obrnila z licem proti vzhodu; vsakdo je razprostrl pred seboj kožo ali

preprogo in vsa vojska se je kakor en človek zgrudila na kolena. Ob pogledu na ta red in to disciplino je naraščalo srce množici in dušo jim je polnila krepka nada v zmago.

Sultan, dospevši v tabor proti koncu brezna, ni takoj krenil na pohod. Čakal je še nad mesec dni, da so se posušile vode. V tem pa je uril vojake, jih pripravljajal za življenje v taborih, sprejemal poslanca ter se posvetoval z njimi pod škrlatnim baldahinom. Kakor sen lepa prva soproga, Kaseka, ga je spremljala na pohodu, in z njo je šel takisto rajskemu snu podoben dvor.

Na pozlačenem vozu se je peljala gospa vladarica pod šatorom iz škrlatnega tiftika; za njim so šli drugi vozovi ter beli velblodi iz Sirije, takisto pokriti s škrlatno streho. Huriske in bajedarji so ji na poti prepevali svoje pesmi. Sladki glasovi tihih glasbil so se odzvali takoj, ko je utrujena od potovanja zapirala svilnate trepalnice svojih očesec, ter so jo zazibala v sen. Ob dnevni vročini so ji delale hlad s pahljačami iz pavjega in nojevega perja; pred njenim šatorom pa so se palile dragocene vzhodne dišave v indijskih vazah. Bila je obkoljena z vsemi zakladi, z bogastvom in s čari, kakršne sta ji le mogla dati vzhod in sultanova moč. Huriske, bajaderi, črni skopljenci, služabnice, angelom podobni dečki, sirski velblodi, konji iz arabske puščave, izkratka, vse spremstvo se je le-sketalo od biserov, zlate tkanine, dragih kamenov, kakor smaragdov, diamantov, safirov, da se je

svetilo kakor mavrica. Pred vladarico so padali na obraz narodi, ne da bi se bili drznili gledati v to lice, do katerega je imel pravico sam padišah. Izprevod je bil sličen nadzetskemu prikazu ali resnici, ki jo je Alah sam iz onega sveta prenesel na ta svet.

Solnce je grelo čimdalje močnejše; naposled so nastali vroči, soparni dnevi.

Nekega večera je bila zataknjena zastava na visoki drog pred sultanovim šatorom, in strel iz topa je naznanil, da se pričenja pohod na «Lehistan». Zagrmel je veliki sveti boben, zahrumeli so vsi drugi, ozvali so se prodirni glasovi piščali, po-božni, na pol nagi derviši so zatulili in pred nočjo se je jel premikati ves ta vod, izognivši se solnčni vročini. Vojska sama je imela šele nekoliko ur po razglasitvi prvega gesla kreniti na pohod. Spredej je šel tabor, potem paši, ki sta skrbela za hrano, nato legija rokodelcev, ki so bili odločeni za napravljanje šatorov, pitana živina, odločena za mesnico. Pohod je imel trajati v tej in naslednjih nočeh po šest ur, in sicer v tem redu, da bi bil vojakom, prišedšim na odločeni kraj, zagotovljen živež in počitek. Ko je naposled napočil čas, da je odrinila ostala vojska, je stopil sultan na grič, da bi pregledal vso svojo moč ter se nasitil s tem pogledom. Z njim so odšli tja vezir, ulemi, mladi kajmakan Kara Mustafa, vzhajajoče «solnce vojne» in stražniki, sestavljeni iz stotnije izbranih pešcev. Noč je bila lepa in jasna; mesec je svetil, in sultan bi bil



lahko pregledal vsa krdela, ako ne bi bilo te ovire, da jih ni moglo nobeno človeško oko obseči obenem, zakaj raztegnivši se v pohod, so jemali nekoliko milj, dasi so stopali dokaj gosto.

Vendar pa se je radoval v srcu, brojil dehteče jagode na molku iz sandalovine, dvigal oči proti nebu ter zahvaljal Alaha, da ga je postavil za gospodarja tej vojski in tem narodom. Zdajci, ko je čelo taborovo že skoro docela izginilo v dalji, je nehal moliti, se obrnil k mlademu kajmakanu, Kari Mustafi, in dejal:

«Pozabil sem, kdo koraka v sprednji straži.»

«Rajska svetloba!» odgovori Kara Mustafa, «v prednji straži so Lipki in Čeremisi, ki jih vodi tvoj pes Azija, sin Tuhaj-bejev . . .»

## X.

Azija Tuhaj-bejevič je bil po dolgem bivanju na kačunkarijski planoti s svojimi Lipki res odrinil na čelu pohoda vseh turških vojsk proti meji poljske ljudovlade.

Po težkem porazu, kakršnega so po kreпки Barbkini roki prebile njega namere in njegova oseba, je bilo videti, kakor da mu je zopet zasvetila zvezda sreče. Zlasti se mu je vrnilo zdravje. Lepota mu je bila kajpada uničena za vselej; eno oko mu je bilo izteklo popolnoma, nos je bil poabljen, lice, nekdanj podobno sokolovi glavi, je bilo popačeno in grdo, dà, naravnost strašno. Toda

prav oni strah, ki ga je zbujalo to lice, je povečaval vdanost do njega med divjimi dobruškimi Tatarji. Njegovo ime je uživalo znamenit glas v vsem taboru, in njegova dela so grozno naraščala ob pripovedovanju. Pravili so, da je prignal vse Lipke in Čeremise v sultanovo službo, da je prekanil «Lahe» (Poljake), kakor jih ni bil še doslej prekanil nihče, in da je požgal vsa mesta ob Dnestru. Oni, ki so imeli sedaj prvič iti v «Lehistan»; oni, ki so bili prišli iz daljnih zakotij na vzhodu, niso poznali doslej poljskega orožja; oni, katerim je srce nemirno utripalo ob mislih, da jim bo treba skoro zreti v lice tem nejevernikom, vsi ti so videli v mladem Aziji bojevnika, ki se je bil Lahom postavil po robu, ki se jih ni bal, nego jih je premagal ter provzročil srečen začetek vojne. Pogled na «bagadirja» je polnil njih srca z nado; ker pa je bil Azija sin onega strašnega Tuhaj-beja, čigar ime je slovelo po vsem vzhodu, so se še bolj obračale vse oči nanj.

«Lahi so ga vzgojili,» so govorili; «toda levov sin je: Ogrizel jih je ter se vrnil v padišahovo službo.»

Sam vezir ga je zaželel videti, in «vzhajajoče solnce vojne», mladi kajmakan, Kara Mustafa, zaljubljen v bojno slavo in v divje bojevnike, ga je imel jako rad. Oba sta ga marljivo izpraševala o ljudovladi, o hetmanu, o vojski, o Kamencu ter se radovala njegovih odgovorov, sodeča iz njih, da bo vojna lahka, da prinese sultanu zmago, «Lahom»

pa poraz, da njima obema pripade ime «ghasi» — kar pomeni osvojevalec. Tudi pozneje je imel Azija pogostoma priliko padati na obraz pred vezirjem ter posedati na pragu kajmakanovega šatora. Od obeh je prejemal darove: velblode, konje in orožje.

Veliki vezir mu je podaril kaftan iz srebrne lame, kar ga je še bolj povzdignilo pri Lipkih in Čeremisih. Kričinski, Adurovič, Moravski, Groholski, Tvorkovski, Aleksandrovič, izkratka vsi oni stotniki, ki so bivali nekdanj v ljudovladi in ji služili ter se sedaj vrnili pod sultana, so se brez upora vdali poveljništvu Tuhaj-bejevičevemu. Čislali so v njem obenem knežji rod in bojevnika, ki je bil prejel kaftan v dar. Povzdignil se je torej za izrednega dostojnika, in nad dvetisoč bojnikov, neprimerno hrabrejših od navadnih Tatarjev, je čakalo njegovega migljaja. Nastala vojna, v kateri se je bilo mlademu dostojniku odlikovati lažje nego komursibodi drugemu, ga je utegnila visoko dvigniti. Mogel si je pridobiti v njej dostojanstva, slavo in oblast.

Toda Azija je nosil strup v duši. Najbolj je dražilo njegov ponos to, da Tatarjev proti Turkom, zlasti proti janičarjem in spahom, niso imeli za mnogo več nego za lovske pse poleg lovcev.

On sam je še nekaj pomenil, ali druge Tatarje so vobče smatrali za nečimurno tolpo. Turki so jih potrebovali, se jih časih bali, toda v taboru so jih prezirali. Azija je to zapazil ter svoje Lipke odtegnil od splošne tatarske orde, kakor bi bili ti posebna in boljša vrsta vojakov, toda s tem je



razdražil druge dobruške in belgrajske dostojnike, a številnih turških dostojnikov vendarle ni mogel prepričati, da bi bili Lipki boljši nego Tatarji izmed ostalih čambulov. Vrhutega se ni mogel, vzgojen med kristjani, med plemstvom in viteštvom, privaditi vzhodnim običajem. V poljski ljudovladi je bil samo navaden častnik, in sicer eden izmed poslednjih, pa se vendar, kadar je občeval s predniki in s samim hetmanom, ni moral poniževati tako kakor tukaj, kjer je bil veljak in poveljnik vseh lipkovskih čet. Tukaj je moral pred vezirjem pasti na obraz, v prijateljskem šatoru kajmakanovem butati s čelom ob tla, se plaziti po tleh pred pašami in ulemi in pred velikim janičarskim ago. Azija tega ni bil vajen; spominjal se je, da je sin zmagovalčev, imel je divjo dušo polno napuha in merečo v višino, kamor se drznejo zgolj orli; zato ga je močno bolelo srce.

Toda najhuje ga je mučil spomin na Barbko. Kaj za to, da ga je z eno slabo roko prevrnila s konja, njega, ki je bil pod Braclavom, pod Kalnikom in na stoterih drugih mestih pozival na dvoboj najgroznejše borilce zaporoške ter jih pobijal. Ni se tudi dosti menil za prebito sramoto. Toda to žensko je neizmerno ljubil; hotel jo je imeti v svojem šatoru, gledati jo — tepsti — in poljubljati jo... Ako bi mu bila dala na izbiro, ali naj bo rajši padišah, ki bo vladal pol sveta, ali pa naj ima v naročju njo, čuti na srcu njeno toplo kri, na svojem licu njeno dihanje in poljub njenih ustnic — pa

bi bil vsekakor njej dal prednost, imel bi jo rajši nego Carigrad, nego Bospor, nego ime kalifsko. Koprnal je po njej, ker jo je ljubil, koprnal po njej, ker jo je sovražil. Čim dalje mu je bila, tem bolj je koprnal po njej; čim bolj je bila čista, zvestejša, neoskrunjena, tem večje je bilo njegovo koprnjenje. Često, ko se je v šatoru spomnil, da ji je enkrat v življenju poljubljal oči v onem jarku po bitki z Azbo-bejem, da je pod Raškovom čutil utripati njene prsi ob svojih, ga je obhajala besna strast. Ni vedel, kaj se je zgodilo z njo, ali ni morda umrla na poti. Časih mu je nekoliko odleglo ob misli, da je umrla. Bili pa so tudi trenutki, ko si je mislil, da bi bilo bolje, ako ne bi je bil pograbil, ne požigal Raškova, ne hodil semkaj, nego ostal, kar je bil, v Hreptovu — samo da bi jo mogel gledati.

Namesto nje pa je bila nesrečna Zofija Boska pri njem v šatoru. Življenje ji je ginilo s tem, da mu je kot sužnja stregla v sramoti in večnem strahu, zakaj v Azijevelem srcu ni bilo niti betvice usmiljenosti. Ujedal se je nanjo, ker ni bila Barbka. Bila pa je sladka in mična kakor cvetka na polju, bila je mlada in lepa, torej se je nasičeval z njeno lepoto, toda za vsakršno malenkost jo je suval z nogo ali ji z bičem pretepal belo telo. Hujšega pekla ni moglo biti zanjo — zakaj živela je brez nade. Življenje se ji je bilo uprav razcvetlo v Raškovo kakor pomlad v cvetu ljubezni do mladega Novo-veškega. Ljubila ga je iz vse duše, ljubila ta pošteni, viteški značaj, tukaj pa je bila igračica in

sužnja temu pokvečenemu slepcu. Trepetajoča kakor pretepan pes, se je morala plaziti ob njegovih nogah, mu zreti v lice in na roke, ali ne seza po biču — pritajevati sapo in zadrževati solze.

Dobro ji je bilo znano, da njej ni in ne more biti usmiljenosti. Zakaj ako bi se tudi otela po kakem čudu iz teh strašnih rok, vendar ni bila več ona nekdanja Zofija, bela kakor prvi sneg in sposobna, s čistim srcem poplačati tovariševo ljubezen.

Vse to je minilo in se ne vrne nikdar več. Ali ker te velike sramote, v kateri je živela, niti za trohico ni bila zadolžila sama, ker je bila nasprotno kakor prej neomadeževana kakor jagnje, dobra kakor golob, zaupna kakor dete, preprosta, ljubeča — ni mogla umeti, zakaj se ji godi tako grozna krivica, ki ne more najti nagrade, zakaj leži nad njo neizprosna jeza božja, a ta duševni razpor ji je šele povečaval bolečino, obup.

Tako so ji uhajali dnevi, tedni in meseci. Azija je še pozimi dospel na kačunkaurijsko planoto, a pohod v poljsko ljudovlado se je pričel šele meseca ržnega cveta. Ves ta čas je mineval Zofiji v sramoti, muki in delu. Dasi je držal Azija Zofijo v svojem šatoru, je vendar ob njeni krasoti in nežnosti ni ljubil, nego jo rajši sovražil, ker ni bila Barbka. Imel jo je za preprosto sužnjo, in zato je morala tudi delati kakor sužnja. Napajala mu je konje in velblode v reki, nosila vodo, drva, razgrinjala kožuhovino na noč ter kuhala hrano. V druge oddelke turških vojská ženske niso smele



stopati, bodisi ker se jim je bilo bati janičarjev, ali pa, ker je bilo protivno običajem. Toda tabor Lipkov je stal oddaljen od drugih, in običaj, da bi si ženske zakrivale obličje, pri Lipkih ni bil splošen. Ker so bivali svoje dni v ljudovladi, so se privadili drugačnemu življenju. Sužnje preprostih vojakov si niso zakrivale obraza. Ženskam res ni bilo dovoljeno odhajati črez meje lipkovskega tabora, zakaj v takem primeru bi jih utegnil kdo pograbit in odnesti, toda na majdanu med taborom so hodile varno in se ukvarjale z gospodinjstvom.

Ob vsem težkem delu je Zofijo celo veselilo, da je mogla hoditi po drva ali k reki napajat konje in velblode, zakaj v šatoru se ni smela jokati, na poti pa se je lahko najokala brez ovir. Nekdaj, ko je nesla breme drv, je srečala mater, ki jo je bil Azija podaril Halimu. Objeli sta se, in le siloma so ji mogli odtrgati drugo od druge. Dasi je potem Azija pretepel Zofijo, ne ščedeč z udarci niti po glavi, ji je bil vendar ta sestanek nenavadno sladek. Drugič, ko je prala Azijeve robce in cunje na brodu, je ugledala Zofija od daleč Evico, gredočo z vedrom po vodo; Evica je kar stokala pod težkim bremenom. Njena postava je bila zelo izpremenjena, toda črte na licu, dasi zakrite s tenčico, so spomnile Zofijo Adama, in obšlo jo je tako gorje, da jo je za nekaj časa minila zavest. Videli sta se, toda iz strahu nista izpregovorili niti besedice.

Ta strah je oglušil in obvladal Zofiji polagoma vse občutke, toda naposled je ostal samo eden



(Str. 135.) Trepetajoča kakor pretepan pes, se je morala plaziti ob njegovih nogah . . .





namesto koprnjenja, nade in spominov. Odtegniti se tepenju — to ji je bil edini smoter. Barbka bi bila na njenem mestu umorila Azijo z njegovim nožem takoj prvi dan, ne meneč se za to, kaj jo utegne doleteti potem, toda boječa Zofija, še na pol otrok, ni imela Barbkinega poguma. Tako je naposled imela celo za srečo, kadar ji je grozni Azija, prevzet od začasne pohotnosti, približeval pohabljenno lice k ustom. Sedeča v šatoru, ni odtegnila oči od gospodarja, da bi spoznala, je li jezen ali ne; pazila je na njegovo gibanje in se trudila ugeniti njegovo voljo.

Kadar pa se je zgodilo, da je ni pogodila, da so se mu izpod brkov zalesketali beli zobje kakor nekoč staremu Tuhaj-beju, se mu je vsa osupla in skoro brezzavestna plazila okrog nog, pritiskala obledele ustnice na njegove črevlje, mu krčevito objemala kolena ter kričala kakor pretepano dete:

«Ne bij me, Azija! Odpusti! Ne bij me!»

Toda on ji ni odpustil nikdar, nego se je znašal na njej zato, ker ni bila Barbka. Bila je svoje dni celo zaročnica Novoveškemu. Azija sicer ni bil plašljivec, vendar pa je imel z Novoveškim tako grozen račun, da je ob spominu nanj obhajal Lipkovo dušo nemir. Imela je napočiti vojna, utegnili bi se srečati, in bilo je celo verjetno, da se srečata. Azija ni mogel pokazati, da ne bi ga to skrbelo, in misli na to so mu prihajale v glavo, kadar je gledal Zofijo. Maščeval se je torej tudi za to in jo pretepal, kakor bi hotel prepoditi z udarci svoj nemir.

Naposled je napočil trenutek, ko je sultan odredil pohod. Izvestno bi imeli iti Lipki in za njimi vsi roji dobruških in novograjskih Tatarjev v prednji straži. Tako je bilo namreč dogovorjeno med sultanom, vezirjem in kajmakanom. Toda izpočetka, zlasti do Balkana, so šli vsi skupaj. Pohod je bil kaj ugoden, zakaj hodili so, ker se je začejala vročina, samo ponoči, po šest ur od postaje do postaje.

Sodčki, napolnjeni s smolo, so goreli ob poti; sultanu so strežniki svetili na poti s pobarvanimi svetilkami. Človeško mravljišče se je valilo kakor valovje po nepreglednih ravninah in kakor jata kobilic polnilo doline in pokrivalo gore. Za oboroženimi vojaki so se pomikali tabori in v njih haremi, a za temi nepregledne črede.

V tem pa je v močvirju pred Balkanom obtičal Kasečin pozlačeni in škrlatasti voz tako, da ga celo dvajset bivolov ni moglo potegniti iz blata. «To je slabo znamenje zate in za vso vojsko!» je rekel sultanu najvišji mufi. «Slabo znamenje!» so jeli ponavljati v taboru na pol zblazneli derviši. Sultan se je prestrašil ter sklenil vse ženske z lepo Kaseko vred odpraviti iz tabora.

Povelje je bilo razglašeno vojakom. Oni vojaki, ki niso imeli kam poslati svojih sužnjic ter jih niso hoteli prodati v razkošje tujcem, so jih rajši pomorili. Druge so na tisoče kupovali barantači iz Karavanseraja, da so jih odgnali na semenj v Stambul in v razna mesta bližnje Azije. Dolge tri dni je

trajala ta trgovina. Azija je nemudoma poslal Zofijo na semenj; kupil jo je star bogat trgovec iz Stambula za svojega šina.

Bil je to dobrosrčen človek, ki je, ganjen po solzah in prošnjah, kupil od Halima, seveda za jako neznatno ceno, tudi Zofijino mater. Nastopnega dne sta odpotovali obe proti Stambulu z dolgo vrsto drugih žensk. V Stambulu Zofijina usoda ni nehala biti sramotna, vendar pa se je dokaj izboljšala. Novi lastnik se je zaljubil vanjo ter jo čez nekoliko mesecev vzel za ženo. Mati se tudi ni več ločila od nje.

Mnogo ljudi in med njimi celo mnogo žensk se je po dolgi sužnosti naposled vrnilo v domovino. Bil je gotovo nekdo, ki je, kolikor se je dalo, s posredovanjem Armencev, grških trgovcev in s posredovanjem vladnih poslancev poljske ljudovlade iskal Zofijo, ali brez uspeha. Potem je to iskanje zdajci prestalo, in Zofija ni nikdar več ugledala rojstnega kraja, niti obrazov dragih svojcev.

Prebila je v haremu do smrti.

## XI.

Še preden so odrinili Turki izpod Drenopolja, je bilo nastalo veliko gibanje po vseh poljskih stanicah nad Dnestrom. Zlasti v Hreptov, ki je bil Kamencu najbližji, so donašali hetmanovi poslanci povelje za poveljem. Mali vitez jih je izvrševal ali sam, ali pa jih je, kolikor se niso tikala



njega, po zanesljivih ljudeh pošiljal dalje. S temi povelji se je precej zmanjšala posadka hreptovske trdnjave. Gospod Motovilo je odšel s svojimi Semenici celo tja pod Human Hanenku na pomoč, ki se je s periščem kazakov, zvestih ljudovladi, kolikor mogoče krepko držal zoper Dorošenka in zoper krimsko ordo, z njim združeno. Gospod Mušalski, nedosežni strelec, gospodje Snitko, Nenašinec in Hromika so odgnali plemiški prapor in Linkhausnove dragonce v Batoh nesrečnega spomina, kjer je stal gospod Lužeki. Temu je bilo naročeno, naj pozorno opazuje Dorošenkovo gibanje.

Gospod Boguš je dobil povelje, naj se pomudi v Mohilovu, dokler na prosto oko ne ugleda čambulov. Naročila hetmanovo so čakala tudi slovečega Rušiča, ki je edini presezal Volodijevskega, ki pa je odšel na čelu maloštevilnega krdela na stepo ter ondi zaniknil, kakor bi bil padel v vodo.

Pač pa se je čulo o njem pozneje, ko so dospele čudne vesti, da okrog Dorošenkovega tabora in okrog orde kroži nekdo kakor zli duh, ki vsak dan pobija posamezne vojake in manjša krdela. Domišljali so si, da izvrstni Rušič napada sovražnika, zakaj kdo drug, razen malega viteza, ne bi ga vedel napadati tako. In res je bil to gospod Rušič.

Volodijevski bi bil imel oditi po določenem načrtu v Kamenec, zakaj ondi ga je potreboval hetman, češ, da je bil to vojak, čigar navzočnost vlije nado v srce ter dvigne duha tako bivalcem, kakor posadki.

Hetman je bil prepričan, da se Kamenec ne ubrani. Bilo pa mu je dokaj do tega, da se brani čim najdalje, zlasti dokler ljudovlada ne nabere potrebnih vojakov za obrambo.

V tem prepričanju je poslal kakor v gotovo smrt najslavnejšega viteza v ljudovladi in vsem priljubljenega vojaka. Pošiljal je v smrt najslavnejšega bojevnika, in ni mu bilo žal. Hetman je mislil neprestano, kakor je rekel pozneje pod Dunajem: da gospa Vojnina utegne roditi vojake, ali vojna jih zgolj ugonablja. Bil je celo sam odločen pasti ter je smatral za najpreprostejšo dolžnost vsakega vojaka, da pade in da, kadar more s smrtjo izkazati domovini znamenito uslugo, smatra smrt za ljubezen in veliko nagrado. Hetman pa je vedel, da je mali vitez z njim istega mnenja.

Sicer pa sedaj ni utegnil misliti, kako bi prizanašal posameznim vojakom, ko se je bližala poguba cerkvam, mestom in pokrajinam v ljudovladi, ko se je vzhod dvigal z močjo, kakršne se še doslej ni spominjal nihče, na boj zoper Evropo, zoper vse krščanstvo, ki ljudovladi, zavarovano z njenimi prsmi, ni mislilo iti na pomoč. Hetmanu je moglo biti samo do tega, da bi bil Kamenec pred vsem drugim bran ljudovladi, pozneje pa bi bila ljudovlada zaščitnica ostalemu krščanstvu.

Kaj bi se bilo utegnilo zgoditi, ako bi imela moč, ako ne bi je ugonobljal nered? Toda hetman n imel dovolj vojakov niti za četovanja, kaj šele za

vojno samo! Ako je poslal nekoliko vojakov na ta kraj, se je pokazala praznina na drugem, in val napadnikov jo je lahko zajel brez ovir. Straže, ki jih je razstavljal sultan ponoči v svojem taboru, so bile številnejše nego hetmanovi prapori. Naval se je bližal od dveh strani, od Dnepra in od Dunava. Ker pa je bil Dorošenko z vso krimsko ordo bliže ter je že poplavljal krajino, požigal stavbe in moril ljudi, so šli glavni prapori proti njemu, a na drugi strani je celo nedostajalo ljudi za četo-  
vanje.

V tem težavnem položaju je napisal hetman Volodijevskemu tele besede:

«Že sem premišljal, ali naj te pošljem v Raškov proti sovražniku, toda prestrašil sem se, da v tem primeru ne bi dospel v Kamenec, ako bi orda na sedmerih brodovih pridrla v naš kraj in zalila krajino. V Kamencu pa si mi neizogibno potreben. Šele včeraj sem se spomnil Novoveškega, ki je izkušen in odločen vojak, in ker se človek v obupu oti vsega, mislim, da mi dobro postreže. Kolikor mu moreš poslati lahke konjice, toliko mu je pošlji, on pa naj odide z njo kolikor mogoče nadalje, naj se pojavlja povsod in trosi novice o velikem številu naše vojske. Kadar pa bo že imel sovražnika pred očmi, naj šviga semtertja pred njim, pač pa naj se ne dá zajeti. Znano je, odkod pridejo, toda ako bi zapazil kaj novega, ti mora to takoj naznaniti, ti pa mi brez odloga pošlji poročilo v Kamenec. Novoveški naj nemudoma odide, ti pa bodi pri-



pravljen na pot v Kamenec; pač pa počakaj, dokler ne dospo novice iz Moldave od Novoveškega.»

Ker je Novoveški časih bival v Mohilovu, se je čula vest, da namerja itak dospeti v Hreptov. Mali vitez mu je torej zgolj namignil, naj pospeši prihod, češ, da ga po hetmanovi volji čaka opravek v Hreptovu.

Novoveški je došel tretji dan. Znanci so ga komaj spoznali ter si domislili, da ga je bil Beloglavski po pravici nazval koščenjaka. Ni bil to več oni mladi, bujni, veseli in svojeglavni človek, ki je planil na sovražnika s smehom, konjskemu rezgetanju podobnim, ter mahal tako močno z mečem, kakor se obračajo lopate vetrnega mlina na sapi. Bil je shujšan, rumen, zasinel in ob tej shujšanosti še bolj podoben velikanu. Z na pol zaprtimi očmi se je oziral po ljudeh, kakor ne bi poznal niti najboljših znancev, in skoro vsako reč mu je bilo treba dvakrat ponoviti, zakaj videti je bilo, kakor da v prvem hipu ne umeje vsega. Izvestno se mu je v žilah namesto krvi pretakala grenkost; izvestno se je trudil, da ne bi mislil na nekatere reči, trudil, da jih pozabi, da ne izgubi pameti.

Res, v tej krajini ni bilo človeka, ni bilo rodbine, med vojaki ni bilo ni enega dostojnika, ki se ga ne bi bila doteknila nesreča iz poganskih rok, ki ne bi objokavali koga izmed znancev, prijateljev, sploh dragih svojcev, toda nad Novoveškim se je uprav raztrgal oblak nesreče. V enem dnevi je izgubil očeta, sestro in zaročnico, ki jo je ljubil z

vso močjo bujne svoje duše. Ljubše bi mu bilo, da sta umrli sestra in ona sladka, ljubljena deklica, da sta izginili pod mečem ali v plamenu. Toda njiju usoda je bila taka, da celo največja muka proti njej za Novoveškega ni bila nič. Trudil se je, da ne bi mislil nanjo, zakaj vedel je, da se ta misel kar najbliže dotika zblaznosti — a vendar se mu to ni posrečilo.

Njegov mir je bil zgolj navidezen. V njegovi duši nikakor ni bilo vdanosti, in vsakdo je lahko uganil na prvi pogled, da se pod tem mrtvilom skriva nekaj zlega in strašnega in da tedaj, kadar izbruhne, ta shujšani velikan zvrši še nekaj ogromnega nalik razburkanemu življu. Bilo mu je to razločno napisano na čelu, da so se mu celo prijatelji bližali z nekako bojaznijo in se ob razgovoru z njim izkušali izogniti temu, kar se je bilo zgodilo.

Pogled na Barbko v Hreptovu je iznova zbodel zatajeno njegovo boleost. Ko ji je pri pozdravu poljubil roke, je jel zdajci stokati kakor zober, ki ga more. Oči je imel zalite s krvjo, in žile na vratu so se mu napele kakor vrvi. A ko mu je Barbka plakaje z ročicami stisnila glavo, se je zgrudil pred njo, in dolgo ga niso mogli spraviti na noge. Toda ko je zvedel, kakšen posel mu je zaupal hetman, je dokaj oživel. Žarek zle radosti mu je prešinil lice, in rekel je:

«Storim to, storim, pa še kaj več.»

«Ako kje srečaš tega steklega psa, daj mu, kar mu gre!» omeni Zagloba.

Novoveški ni takoj odgovoril, nego je samo gledal Zaglobo. Zdajci pa se mu je zblaznelost zašrčala v očeh; vstal je in stopil proti staremu plemiču, kakor bi se hotel vreči nanj.

«Ali verjamete,» je dejal, «da temu človeku nisem storil nikdar kaj žalega, nego da sem mu bil zmerom naklonjen?»

«Verjamem, verjamem!» odgovori Zagloba urno in se oprezno umakne za malega viteza. «Celo sam bi šel s teboj, pa me trga po nogah.»

«Novoveški!» reče mali vitez, «kdaj odideš?»

«Nocoj.»

«Dam ti sto dragoncev. Z drugo stotnijo in s pešci vred ostanem sam tukaj. Pojdi na majdan.»

Šla sta, da oddasta povelja. Na pragu ju je srečal, raven kakor struna, Izidor Lušnja. Novica o pohodu se je raznesla po majdanu; zato je nadstražnik v svojem imenu in v imenu svoje čete naprosil malega viteza, naj mu dovoli odriniti z Novoveškim.

«Tako torej? Kako, da hočeš oditi od mene?» ga vpraša Volodijevski začuden.

«Gospod polkovnik! Zarotili smo se zoper tega lopova. Morda nam pride v roke.»

«Resnica! Gospod Zagloba mi je povedal o tem,» odgovori mali vitez.

Lušnja se obrne k Novoveškemu:

«Gospod poveljnik!»

«Kaj hočeš?»

«Ako ga dobimo, dovolite, da ga preskrbim jaz.»



In taka ljuta upornost se je pokazala Mazuru na licu, da se je Novoveški takoj priklonil Volodijevskemu in rekel proseče:

«Milost, posodite mi tega človeka.»

Volodijevski se ni hotel upirati, in še istega večera na noč je sto jezdecov z Novoveškim na čelu krenilo na pot.

Šli so po znani poti na Mohilov in Jampol. V Jampolu so srečali staro raškovsko posadko, izmed katere se je na hetmanovo povelje dvesto vojakov pridružilo Novoveškemu, drugi pod poveljstvom Beloglavskega so imeli odriniti v Mohilov, kjer je bil ostal gospod Boguš.

Novoveški je odšel navzdol proti Raškovu. Ondotna okolica je bila že popolna puščava. Mestece je bilo izpremenjeno v kup pepela, ki so ga bili vetrovi razpihali na štiri strani sveta. Neštevilni prebivalci pa so bili zbežali pred pričakovano nevihto. Bilo je že v početku majnika, in dobruška orda se je utegnila vsak hip prikazati v tem kraju.

Zato je bilo kaj nevarno posedati tukaj. Res je še stala orda obenem s Turki na kačunkaurijski planoti, toda to v tej dolini ni bilo znano, in zato je vsakdo izmed bivših prebivalcev raškovskih, ki so se oteli za poslednjega klanja, odnesel glavo, kamor je mogel.

Lušnja je spotoma delal načrte, katerih naj bi se po njegovem mnenju držal Novoveški, da bi srečno in uspešno napadal sovražnika. V tej stvari se je kaj rad pomenkoval s preprostimi vojaki.

«Vi, konjske glave,» jim je dejal, «vi se ne spoznate v tej reči, toda jaz sem že star, jaz se spoznavam. Pojdimo v Raškov, ondi se poskrijemo v jarke ter ga počakamo. Ko dospe orda k brodu, se prepeljejo najprej mala krdela, kakor je to navada pri njih. Čambul stoji in čaka, dokler mu ne naznanijo prednje straže, da je vse varno. Šele trenutek kesneje odrinemo za njimi ter jih odženemo pred seboj celo pod Kamenec.»

«Ali ondi ne moremo ujeti tega psa,» reče prostak.

«Jezik za zobmi!» odgovori Lušnja. «Kdo neki pojde naprej, ako ne Lipki?»

In videti je že bilo, da se izpolni nadstražnikova napoved. Ko je Novoveški dospel k Raškovu, je dal vojakom počitek. Vsi so bili že prepričani, da krenejo k jarkom, katerih je bilo vse polno po okolici, in da se ondi poskrijejo, dokler ne dospo prva sovražna krdela.

Toda drugega dne po počitku odžene poveljnik prapor tja za Raškov.

«Ali pojdemo k Jahorliku ali kaj?» vpraša nadstražnik.

Takoj za Raškovom se približajo tikoma do reke, in preden bi izmolil nekoliko očenašev, obstanejo nad tako imenovanim «Krvavim brodom». Novoveški ne reče besedice, nego požene konja v vodo ter jo prebrede.

Vojaki se jamejo osupli gledati. «Kako, ali gremo v Turčijo?» so povpraševali drug drugega.

Toda to niso bili plemiči iz črnovojnikov, pripravljeni na posvet in protest, nego preprosti vojaki, vajeni železne discipline v stanicah. Zato je za poveljnikom stopila v vodo prva vrsta, za njo druga in tretja. Ni bilo najmanjšega omahovanja. Čudili so se, da tristo konj uhaja v Turčijo, kateri se ne more upirati ves svet, toda šli so. Razgugana voda je oblivala konjem boke, nehali so se čuditi ter so mislili samo na to, kako ne bi zmočili zaloge živeža in samih sebe.

Šele na nasprotnem obrežju so jeli iznova ogledovati drug drugega.

«Za Boga! Torej smo že na Moldavskem!» so šepetali potihoma.

In drug za drugim so se ozirali za Dnester, ki se je v zapadajočem solncu lesketal kakor zlat rdeč trak. Obrežne skale, polne otlin, so se takisto kopale v jasnih žarkih. Stale pa so kakor zid, ki je ločil v tem hipu to perišče ljudi od domovine. Za marsikoga je bila to res poslednja ločitev.

Nadstražniku Lušnji je prišla v glavo misel, da je poveljnik morda zblaznel; toda poveljnik ima pravico, da zapoveduje, vojak pa dolžnost, da sluša.

Konji, stopivši iz vode, so jeli glasno hrskati. «Zdrav! zdrav!» so se razlegali glasovi vojakov. Imeli so to za dobro znamenje, in nekaka nada jim je stopila v srce.

«Naprej!» zapove Novoveški.



In vrste vojakov so krenile na daljši pohod ter šle proti zapadajočemu solncu, proti onim tisočim, proti onemu roju ljudi, proti onim narodom, stoječim na Kačunkaurih.

## XII.

Prehod Novoveškega črez Dnester z njegovimi tristo sabljami proti stotisoč bojevnikom je bil čin, ki ga je moral človek, ne seznanjen z vojno, smatrati naravnost za blaznega. Ali bila je to zgolj drzna bojna odprava, ki je mogla računati na uspeh.

Sosebno se je takratnim preganjalcem tatarskih krdel pogostoma pripetilo, da so morali iti proti stokrat številnejšim čambulom in potem bežati pred njimi, da so v najbližjem trenutku krvavo kaznovali svoje zasledovalce. Prav tako, kakor volk časih izvabi pse za seboj, da se potem v najbližjem trenutku obrne in raztrga najpogumnejše, tako so delali tudi oni. Zverina se je hipoma izpremenila v lovca. Bežali so, se skrivali, se pritukovali, gonili sami, iznenada napadali ter ugriznili na smrt. To je bila ona znana «procedura s Tatarji», pri kateri so drugi druge presezali po lokavosti in vabi. S tem ravnanjem se je najbolj odlikoval gospod Volodijevski in za njim Rušič, a za njima gospod Pivo in Motovilo; toda tudi Novoveški, ki se je izza mlada učil bojevanja na stepi, je pripadal onim, katerih imena so najbolj slovela, in zato je bilo

kaj verjetno, da se tedaj, ko pride ordi pred oči, vendarle ne dá ujeti.

Njegova odprava je smela računati na uspeh tudi zato, ker se je za Dnestrom razprostirala puščava, v kateri se je bilo lahko skriti. Le tuintam na obrežju je bila kje naselbina, sicer pa je bila krajina le malo obljudena. Na obrežju je bil svet dokaj strm in skalovit; dalje je bila stepa ali zemlja, zarasla z gozdom, po kateri so blodile številne črede živali, pričenši od divjih bivolv, do jelenov, srn in nerescev. Ker pa je hotel sultan pred odpravo »začutiti vso svojo moč« ter sešteti svoje sile, je morala belgrajska, dobruška in še druga oddaljenejša orda na padišahovo povelje kreniti celo za Balkan, in za njimi so šli tudi moldavski Karalasi, tako da je bila krajina še bolj pusta. Mogoče je bilo prebiti na pohodu po cele tedne in ne srečati nikogar.

Novoveški je predobro poznal tatarske običaje, da ne bi vedel, kako gredo čambuli, ko prekoračijo meje ljudovladine, naprej oprezno, in kako pozorno se ozirajo na vse strani; tu pa v svoji domovini, gredo v široki lavini, puščajoč v nemar vso opreznost. Tatarji bi se bili prej nadejali smrti, nego tega, da se srečajo tako globoko v Besarabiji na tatarski meji z vojsko one ljudovlade, ki je ni imela dovolj za obrambe svojih mej.

Novoveški je upal, da njegova odprava pred vsem drugim osupne sovražnika in zato prinese še večji dobiček, nego ga pričakuje hetman, ter mora

za Azijo in za Lipke postati pogubna. Mlademu poveljniku je bilo lahko ugeniti, da pojdejo Lipki in Čeremisi, dobro poznavajoči ljudovlado, v prednji straži, in na to je tudi polagal vso svojo nado. Napasti iznenada, ujeti Azijo, morda oprostiti sestro in Zofijo, maščevati se in potem sam poginiti na vojni, to je bilo vse, po čemer je koprnela potrta duša Novoveškega.

Pod vplivom teh misli in nad je otrešel Novoveški raz sebe otrplost in zopet oživel. Pohod po neznanih potih, veliki trud, pihljanje stepnih vetrov, nevarnost drzne odprave, vse to je koristilo njegovemu zdravju in mu vračalo moči. Vojak je v njem presezal nesrečnika. Prej ni bilo v njem prostora za nič drugega nego za spomine in muke, sedaj pa je moral misliti dolge dneve, kako bi napadel in opraskal sovražnika.

Ko so prekoračili Dnester, so šli poševno navzdol k Prutu. Podnevi so se skrivali v gozdih in v otlinah, zato pa so se ponoči tem uspešneje pomikali dalje. Krajina še dandanes ni gosto naseljena, toda takrat so ondi stanovali zgolj kočarji; večinoma pa je bila krajina pusta. Zelo redko so ugledali polje, obsejano s koruzo, in poleg njih človeške naselbine.

Korakajoč potihoma, so se izogibali večjim naselbinam, pač pa so drzno poganjali konje k manjšim, kjer je bilo le nekoliko koč. Vedeli so namreč dobro, da noben prebivalec ne steče svarit Tatarje. Lušnja pa je tudi pazil na to, da se to



ni zgodilo; ali skoro je opustil to skrb, ker se je prepričal, da so neštevilni naselniki, dasi podložniki sultanovi, sami z bojaznijo pričakovali sultanove vojske. Često so tudi imeli ves oddelek za vojsko, ki je na sultanovo povelje krenila na pohod.

Brez upora so jim dajali gibanice iz koruze in posušenega bivolovega mesa. Vsak lastnik »hutora«, t. j. osamele pristave, je imel mnogo ovac, bivolov in konj skritih poleg rek. Časih so naleteli tudi na številne črede na pol divjih bivolov, ki jih je čuvalo nekoliko pastirjev. Ti so kočevali ter živeli na stepi in ostajali na enem kraju, dokler je bilo tam dovolj paše. Pogostoma so bili pastirji stari Tatarji. Novoveški je obkoljal take »čabančuke« tolikaj oprezno, kakor bi bila ondi tatarska četa (čambul). Obkoljenih ni puščal živih. Zlasti je dajal Tatarje, ko jih je najprej izprašal o potih, ali bolje rečeno o brezpotih, posekati brez usmiljenosti, tako da ni ušla živa duša. Naposled je vzel od črede toliko živali, kolikor jih je potreboval, in odšel dalje.

Čim dalje so šli proti jugu, tem pogosteje so prihajali do čred, ki so jih čuvali zgolj Tatarji v dovolj znatnem številu. Za štirinajstdnevnega pohoda je strl Novoveški troje tatarskih krdel, ki so čuvala ovčje črede. Dragonci so jim pobrali ušive kožuhe, jih osnažili nad ognjem, in jih oblekli sami, da so bili tako podobni divjim »čabančukom« in ovčarjem. V drugem tednu so imeli že vsi na sebi tatarsko obleko ter so bili videti kakor čambul.

Ostalo jim je zgolj orožje redovne konjice. Prejšnjo obleko pa so imeli shranjeno v vrečah poleg sedel, da si jo potem oblečejo ob vrnitvi. Od blizu bi jih bilo lahko spoznali po plavih mazurskih laseh in modrih očeh, ali od daleč se je motilo tudi najizkušenejše oko, zlasti ker so gnali pred seboj črede, potrebne za živež.

Ko so se približali Prutu, so šli dalje navzdol po levem obrežju. Ker je bila kučmanska cesta preveč opustošena, je bilo lahko ugeniti, da pojde sultanova vojska in pred njo orda na Falezi in Huš h Kotimoru in potem dalje po valaški cesti — ter krene ali proti Dnestru ali pa preko vse Besarabije, da potem ne daleč od Ušice udere v poljsko državo.

Novoveški je bil o tem tako prepričan, da je hodil čimdalje počasneje. Ne da bi se bil menil za čas, je korakal čimdalje oprezneje, da ne bi po nepotrebnem srečaval čambulov. Dospevši naposled med delto, ki sta ga tvorili reka Sarata in Tekva, se je ondi skril za dalje časa, prvič zato, da je dal duška konjem in ljudem, drugič pa, da bi na dobro zavarovanem kotiču počakal prednjo tatarsko stražo.

Ta kraj je bil dobro zavarovan in dobro izbran, zakaj ves trikotnik je bil zarasel s svibjem in drenovino. Ta gaj je sezal daleč, kamor je gledalo oko; ponekod je pokrival zemljo z debelo goščo, med katero se je razprostiralo tuintam prazno prostranstvo, kakor nalašč primerno za taborišče. Drevesa so že cvetla

ter bila pokrita z morjem žoltih in belih cvetov. V gaju ni prebival nihče, pač pa je bilo tu vse polno jelenov, srn, zajcev in ptic. Tuptam na obrežju vrelcev so vojaki zapazili celo medvedje sledove. Eden jim je bil precej po prihodu raztrgal nekoliko ovac, zato je hotel Lušnja prirediti lov na kosmatince; ker pa je Novoveški hotel ležati tukaj skrit ter ni dopuščal rabiti strelnega orožja, so krenili vojaki na zver samo s sulicami in sekirami.

Pozneje so našli pri vodah tudi sledove ognjišč, sicer že stare, bržkone lanske. Izvestno so semkaj zahajali kočevniki s čredami, morda pa tudi Tatarji po leskovo protje. Toda niti najpozornejše oko ni ugledalo sledi o ljudeh, ki bi bili bivali tukaj.

Novoveški se je odločil, da ne pojde dalje, nego da počaka turško vojsko tukaj.

Osovali so taborišče, postavili šatore, in sedaj je nastalo čakanje. Na koncih vsega gaja so bili postavljeni stražniki, izmed katerih so nekateri zrla podnevi in ponoči proti Budziaku, drugi pa na Prut v smeri proti Falezi. Novoveški je vedel, da ugane iz nekaterih znamenj, kdaj se približa turška vojska, sicer pa ji je pošiljal naproti majhne ogledne čete, katerim je najpogosteje načeloval sam. Vreme je kaj izborna služilo postojanki v tem suhem kraju. Dnevi so bili vroči, toda v gosti senci se je bilo lahko ubraniti vročini; noči so bile jasne, tihe, mesečne, po vsej gošči je odmevalo glasno slavčkovno petje. V takih trenutkih je trpel Novoveški najhuje, zakaj



ko ni mogel spati, je mnogo premišljal o nekdanji sreči in o sedanjem navalu.

Hranil se je zgolj z mislijo, da bo dokaj srečnejši in mirnejši, ko si nasiti srce z osveto. In bližal se je trenutek, ko je imel to osveto izvršiti ali pa poginiti.

V tem je potekel teden za tednom ob gospodarstvu in čuvanju v puščavi. Razdrli so vsa pota, navrnili vodo v rove in jarke, posekali neštivilno tolpo kočevnikov, zajeli iznova nekoliko čred ter prežali v tej gošči, kakor preži zverina na plen. Naposled je napočil težko pričakovani trenutek.

Nekega jutra so ugledali jato ptic, letečih nizko nad zemljo. Droplje, modronoge prepelice so smukale med travo v goščavo, a nad njimi so letele vrane, vrani in ptice iznad močvirja z bregov dunavskih ali dobruškega močvirja.

Dragonci so pogledali drug drugega, in besede: «Gredo, gredo!» so zletele od ust do ust. Lica vsem so oživela, oči vojakov so se zalesketale, toda v tej živahnosti ni bilo niti najmanjšega nemira. Bili so tukaj zbrani samo taki ljudje, katerim je minilo življenje ob napadih na Tatarje. Čutili so samo to, kar začuti lovski pes, ko zavoha divjačino.

Ognje so takoj pogasili, da ne bi dim izdal njih navzočnosti. Konji so bili osedlani, in ves oddelek je bil pripravljen na pohod.

Treba je bilo zgolj paziti na to, da napadejo sovražnika, kadar bo počival. Novoveški je dobro

vedel, da sultanova vojska ne koraka v veliki množici, a to tem več, ker hodi še po svoji zemlji, v kateri je bila vsaka nevarnost kar izključena. Sicer pa mu je bilo tudi dobro znano, da koraka prednja straža eno ali dve milj pred drugo vojsko, in je po pravici pričakoval, da pojdejo v prvi straži Lipki.

Nekaj časa je omahoval, ali naj jim gre naproti po tajnih, toda njemu dobro znanih potih, ali pa naj počaka njih prihoda tukaj v puščavi. Naposled se je odločil, da ostane, zakaj iz skrivališča je bilo dokaj laže iznenada napasti sovražnika. Potekla pa sta še en dan in ena noč. V tem času niso zgolj ptice, nego tudi živali v celih tolpah pribežale v goščo. Naslednje jutro pa se je prikazal tudi sovražnik.

Na južni strani od gaja se je razprostirala širna, nekoliko gričasta planota, in na tej se je pojavil sovražnik. Bližal se je dovolj urno Tekiču. Dragonci so zrl iz gošče na ono začrnelo gručo, ki jim je časih izginila izpred oči, skrita za gričem, pa se zopet pokazala v vsej velikosti.

Lušnja, ki je bil nenavadno bistrega vida, je nekaj časa z napeto pozornostjo ogledoval ono krdelo, potem pa se je približal Novoveškemu.

«Gospod poveljnik!» je dejal, «ljudi tam ni mnogo, nego samo črede ženo na pašo.»

Novoveški se je skoro prepričal, da trdi Lušnja prav, in lice se mu je razjasnilo od veselja.

«To pomeni, da počivajo eno ali poldrugo miljo daleč od te gošče,» reče.

«Tako je!» odgovori Lušnja. «Izvestno hodijo ponoči, da se izogibljejo prehudi vročini, konje pa pošiljajo do večera na pašo.»

«Ali vidiš pri konjih dokaj stražnikov?»

Lušnja predere iznova skozi goščo na obrežje ter se dalje časa ne vrne. Naposled se prikaže in reče:

«Konj samih bo poldrugi tisoč, a stražnikov je pri njih le petindvajset. V svoji deželi so ter se ne boje ničesar, zato tudi ne razstavljajo številnejše straže.»

«Ali si že razložil ljudi?»

«Sicer so še daleč, toda Lipki so, gospod! Že so naši!»

«Dà,» reče Novoveški.

Bil je prepričan, da mu ne uide živa duša. Zanj in za njegove vojake je bila to lahka naloga.

Pastirji so gnali čredo konj čimdalje bliže h gošči. Lušnja še enkrat stopi k obrežju in se vrne radostnega lica. Na njem pa se mu je poleg radosti zrcalila tudi okrutnost.

«To so res Lipki,» šepne.

Novoveški zaskovika kakor jastreb, in oddelek dragoncev se zdajci umakne v globel gošče. Onda, na praznem prostranstvu, se razdele na dva oddelka; eden krene v globok jarek, da iz njega napade Lipke od zadaj. Prvi oddelek pa se razstopi v polkrog ter čaka.

Vse to se je vršilo tako tiho, da ne bi bilo niti najbistrejše uho začulo najmanjšega šuma.



Niti ni zazvenela sablja, niti ostroga, niti ni zarezgetal konj; v gosti travi, s katero je bil gaj zarasel, se je dušil odmev konjskih kopit. Zdelo se je, kakor bi celo konji umeli, da je uspeh tega napada zavisen od tišine; saj niso danes prvič vršili te službe. Iz jarka in iz gošče pa se je glasilo skovikanje jastrebovo čimdalje bolj tiho in poredkoma.

Tolpa Lipkov se je ustavila pred goščo ter se razpršila v večjih ali manjših skupinah po planoti. Novoveški je ostal sedaj na kraju ter pozorno zasledoval, kako se gibljejo konjarji. Dan je bil lep; ni še bilo poldne, toda solnce je že stalo visoko in je silno pripekalo. Konjarji, dospevši h gaju, so poskakali s konj ter jih pustili zvezane skupaj na pašo; sami pa so, iščoč sence in hladu, stopili v goščo ter sedli pod večjim grmom k počitku.

Brzo je zaplapolal ogenj, in ko so se suhe veje že izpremenile v plamen, so položili na žerjavico pol žrebeta, sami pa so sedli daleč od ognja, da se ubranijo vročini.

Nekateri so polegli na tla, drugi so sedli na turški način ter se potihoma razgovarjali; eden je jel celo piskati na piščalko. V gošči je bilo popolnoma tiho, samo časih je zaskovikal jastreb.

Vonjava pečenega mesa je naposled naznanila, da je pečenka prirejena, torej sta jo dva pastirja potegnili iz pepela pod senčnat grm. Ondi so posedli vsi okrog nje, jo raztrgali z nožem in so z živalsko pohlepnostjo jedli še na pol sirovo konjsko meso, iz katerega se jim je cedila kri po brkih in bradi.

Naposled, ko so se bili napili kislega kobiljega mleka, so bili siti. Nekaj časa so se še razgovarjali, potem pa so jim omedlele glave in udje.

Napočil je poldan. Vročina je prihajala neprestano večja, solnčni žarki so prodirali goščo ter se igrali po mahu v podobi majhnih ognjev. Umolknilo je vse, celo jastrebi so nehali skovikati.

Nekoliko Lipkov je vstalo ter zlezlo k robu gošče gledat po konjih, drugi pa so se raztegnili kakor mrliči na bojišču ter skoro pospali.

Toda njih sen je moral biti po preobilno zaužiti hrani in pijači nekamo težak in zel, zakaj časih je kdo globoko zastokal, drugi pa za trenutek odprli oči in ponovil: «Alla Bismilla! . . .»

Zdajci pa se je ob gozdu začul nekakšen zamolkel, toda strašen glas, podoben glasu zadavljenega človeka, ki ne utegne zavpiti iz vsega grla. Bodisi da so bila ušesa pastirjem tako izurjena, bodisi da jih je živalski nagib čuval nevarnosti, bodisi da je smrt dehnila vanje z ledeno sapo; dovolj — prebudili so se vsi obenem.

«Kaj je to? Kje so drugi?» so povpraševali drug drugega.

Toda iz gošče se odzove po poljsko glas:

«Ne vrnejo se več.»

V tem hipu je planilo stoinpetdeset vojakov na pastirje, ki so bili tako prestrašeni, da jim je krik zastajal v grlu. Komaj so nekateri izmed njih utegnili seči po handžaru. Napadniki so jih docela obkolili. Grm se je tresel pod naporom človeških

teles, ki so se borila pod njim. Časih se je čulo presunljivo žvižganje, sopenje, časih stokanje ali hropenje, toda to vse je trajalo samo za trenutek. Skoro je utihnilo vse.

«Koliko je živih?» vpraša glas izmed napadnikov.

«Pet, gospod poveljnik.»

«Preglejte trupla, da se kdo ne bi potajil. Zaradi večje gotovosti prerežite vsakemu z nožem vrat. Jetnike pa priženite k ognjišču!»

Povelje je bilo hipoma izvršeno. Mrliči so bili pribiti k tlom z njih noži. Jetnike, katerim so privezali palice k nogam, so položili okrog ognjišča. Lušnja ga je razgrnil tako, da je prišla žerjavica, skrita pod pepelom, na vrh.

Jetniki so zrl na te priprave in na Lušnjo s kalnimi očmi. Bili so med njimi trije hreptovski Lipki, ki so dobro poznali nadstražnika. Tudi on jih je spoznal in dejal:

«No, tovariši, sedaj boste prepevali, ako ne, pa pojdete v sparjenih golenicah na oni svet. Kakor vam je znano, ne bom hranil oglja.»

Po teh besedah je položil na oglje suhih vej, ki so se takoj vnele z visokim plamenom.

Prišel je tudi Novoveški ter jih začel izpraševati. Jetniki so priznali vse to, kar je bil mladi poveljnik pogodil že deloma sam. Lipki in Čeremisi so hodili v prednji straži pred ordo, pred vso sultanovo vojsko. Vodil jih je Azija Tuhaj-bejevič, čigar povelju so bile izročene vse tatarske tolpe.



Zaradi velike vročine so hodili kakor vsa druga vojska ponoči, podnevi pa so pošiljali črede na pašo. Niso se čuvali, ker se ni nihče domišljal, da bi jih kdo utegnil napasti celo blizu Dnestra, kaj šele nad Prutom, tesno poleg ordinih naselbin. Hodili so torej zložno s čredami in velblodi, ki so nosili šatore starejšinske. Azijev šator je lahko spoznati, ker ima na vrhu zataknjen bunčuk, a ob počitku praporščeki pred njim zatikajo svoje zastave. Lipkovske čete so daleč odtod za majhno miljo ter štejejo okoli dvetisoč glav; toda nekaj ljudi je ostalo pri belgrajski ordi, ki je iznova daleč eno miljo od lipkovskega čambula.

Novoveški ga je še vprašal po poti, po kateri bi bilo najlaže dospeti k čambulu, potem, kako stoje šatori, in naposled je jel pozvedovati o tem, do česar mu je bilo največ.

«Ali je kaj žensk v šatoru?» ga vpraša.

Lipke je obhajal strah za svojo kožo. Oni izmed njih, ki so bili služili v Hreptovu, so dobro vedeli, da je bil Novoveški brat ene izmed teh žensk in ženin druge, ter so umeli, kakšna jeza se ga polasti, ko zve vso resnico.

Ta jeza je mogla zadeti najprej nje; torej so jeli omahovati, ali Lušnja je rekel takoj:

«Gospod poveljnik, dovolite, da tem pasjim bratom nekoliko ogrejemo golenice, potem bodo govorili.»

«Potisni jim noge v oglje!» reče Novoveški.

«Usmilita se!» zakliče Elijaševič, star hrep-tovski Lipek, «povem vse, kar so gledale moje oči . . .»

Lušnja pogleda poveljnika, ali morda navzlic tej napovedi ne naroči izpolniti grožnjo, toda ta migne z roko in reče Elijaševiču:

«Govori! Kaj si videl?»

«Mi smo nedolžni, gospod,» odgovori Elijaševič, «mi smo šli na povelje. Naš gospod je po-daril sestro vaše milosti Aduroviču, ki jo je imel v šatoru. Videl sem jo na Kačunkaurih, kako je hodila z vedrom po vodo, in pomagal sem ji dvigati breme, ker je noseča.»

«Gorjé!» šepne Novoveški.

«Drugo gospodično pa je imel naš gospodar v šatoru. Tudi smo jo pogostoma videli in celo večkrat slišali, kako je kričala, zakaj gospod, dasi jo je imel zaradi razkošja, jo je vendar vsak dan pretepal in suval z nogami.»

Novoveškemu se jamejo tresti ustnice. Elijaševič komaj zasliši vprašanje:

«A kje sta sedaj?»

«Prodani sta v Stambul.»

«Komu?»

«Tega naš gospodar sam ne ve. Prišlo je povelje od padišaha, da v taboru ne sme biti no-bene ženske. Vsi so jih prodali na sejmu, in tudi naš gospodar je prodal svojo.»

Izpraševanje je bilo končano, in ob ognjišču je zavladala tišina. Samo zdajpazdaj je zapihal topel

## Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

Kot darila trajne vrednosti priporoča na-  
~~~~~ stopna literarna dela svoje zaloge: ~~~~~

**Aškerc A.**, *Balade in romance*. 8°, 155 strani, 2 K.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Lirske in epske poezije*. 8°, 160 strani, 2 K 60 h.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Nove poezije*. 8°, 222 strani, 3 K. Elegantno  
vezane 4 K.

— *Izmajlov v Red sv. Jurja v Tujka*. Tri drame.  
8°, 113 strani, broširane 2 K.

**Baumbach R.**, *Zlatorog*, Planinska pravljica, poslovenil  
A. Funtek. 8°, 95 strani. Elegantno vezan 4 K.

**Bedének Jakob**, *Od pluga do krone*. Zgodovinski  
roman iz minulega stoletja. 8°, 270 strani, 2 K; v  
platno vezan 3 K.

**Brezovnik Anton**, *Šaljivi Slovenec*. Zbirka najboljših  
kratkočasnic iz vseh stanov. Druga, povsem predelana  
in za polovico pomnožena izdaja. 8°, 308 str., 1 K 50 h.

— *Zvončki*. Zbirka pesni za slovensko mladino. 8°,  
356 strani, vezan 1 K 50 h.

**Dimnik Jakob**, *Avstrijski junaki*. 8°, 126 strani, s  
17 podobami. Elegantno vezani 1 K 80 h.

**Funtek Anton**, *Godec*. Poleg narodne pravljice o  
Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani, elegantno vezan  
2 K 50 h.

**Gregorčič Simon**, *Poezije I*. Druga, pomnožena izdaja.  
8°, 160 strani, elegantno vezane 3 K.



## Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Haymerle dr. Frančišek, vitez, *Životopisni obrazi iz obsega obrta, umetnosti in industrije*, preložil Anton Funtek. 8°, 100 strani, vezani 1 K.**

**Kosi Anton, *Zlate jagode*. Zbirka basni za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. 8°, 148 strani, vezane 1 K.**

**Majar H., *Odkritje Amerike*. Poučno zabavna knjiga v treh delih: I. Kolumbus, II. Kortes, III. Pizar, 8°, 440 strani, vezana 2 K.**

**Scheinigg J., *Narodne pesmi koroških Slovencev*. 16°, 463 strani, 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.**

---

### V nobeni knjižnici se ne bi smelo pogrešati:

**Prešeren dr. France, *Poezije*. Druga, ilustrirana izdaja. 4°, 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v elegantnem usnju vezane 9 K.**

— *Poezije*. Ljudska izdaja 1 K, v platno vezane 1 K 40 h.

**Stritar Josip, *Zbrani spisi*. Sedem zvezkov 35 K, v platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi 48 K 40 h.**

**Tavčar dr. Ivan, *Povesti*. Pet zvezkov po 2 K 40 h, v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po 4 K 20 h.**

**Levstikovi *zbrani spisi*, uredil Frančišek Levček. Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.**

Sešitek 17.

# Mali vitez

Pan Volodijevski

Zgodovinski roman

Spisal H. Sienkiewicz

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski



V Ljubljani 1903

Natisnila in založila  
Kleinmayr & Bamberg



*St. Dominik Ljubnik*

Podpisana založna knjigarna se je odločila izdati slovenski prevod znamenitega romana «Pan Volodijevski» («Mali vitez»), ki ga je spisal Henrik **Sienkiewicz**, vsemu svetu znani poljski pisatelj romanov «Quo vadis?», «Z ognjem in mečem», «Križarji» i. t. d. Zanimiva zgodovinska snov polna življenja, izborno očrtani zgodovinski tipi, vseskozi dovršena tehnika, vse to je porok, da se točni prevod, ki ga je priredil **M. Podravski**, priljubi slovenskemu občinstvu tako, kakor je do cela vreden.

Roman izide, **bogato ilustriran**, v 25 sešitkih, obsežnih po 2 do 2½ pole; posamezni sešitki po 40 h se bodo izdajali na vsakih 14 dni.

*V Ljubljani, meseca novembra 1902.*

Založna knjigarna

lg. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.



jug ter stresal veje, ki so šumele čimdalje huje. Ozračje je postalo soparno; na koncu obzorja so se prikazali oblaki, temni na sredi, ob kraju pa bakreno pobarvani.

Novoveški odide od ognja kakor omamljen, ne vedoč niti sam, kam gre. Naposled se zgrudi z licem na tla ter jame grebsti zemljo, si grizti roke in hropsti, kakor bi umiral. Krčevit jok mu je pretresal velikansko telo; tako je preležal nekoliko ur. Dragonci so ga gledali od daleč, toda niti sam Lušnja se mu ni smel približati.

Zato pa je dal grozni nadstražnik, opazivši, da se poveljnik ne bo srdil, ako ne prizanese Lipkom, jetnikom natlačiti trave v usta, da niso mogli kričati, in jih je nato pomoril kakor vole. Prizanesel je edino Elijaševiču, češ, da jim bo potreben za kažipota. Zvršivši svoj posel, je potegnul mrličje od ognja ter jih položil v vrsto, sam pa je šel gledat k poveljniku.

«Ko bi tudi zblaznel,» je zagodrnjal, «onega moram dobiti na vsak način.»

Minil je poldan, popoldanske ure prav tako, in dan se je nagibal. Oni izpočetka mali oblaki so zakrili vse nebo ter prihajali čimdalje gostejši in temnejši, ne da bi izgubljali ono bakreno barvo na robovih. Njih velikanski klobčiči so se okorno vrteli kakor mlinski kameni okrog svoje osi, se zaletavali drug v drugega ter se borili med seboj v višavi in valili čimdalje bliže k zemlji. Veter je zalopotal časih kakor ujeta s krili, pripogibal grmičje

in veje k tlom, trgal listje in ga besno raznašal na vse strani. Časih je zdajci utihnil, kakor bi se bil pogreznil v zemljo. Ali v teh trenutkih tišine si slišal v oblakih zlovestno renčanje, žvižganje in šum, kakor bi se v njih zbirala krdela groma, ki se pripravljajo na bitko, kadar si podžigajo v samih sebi besnoto in jezo, preden izbruhnejo ter strastno napadejo preplašeno zemljo.

«Nevihta! Nevihta se bliža!» so šepetali dragonci.

Bližala se je nevihta. Temnilo se je čimdalje huje. V tem hipu se je ob Dnestru oglasil grom ter se z groznim hrupom zavalil tja k Prutu. Tam je grom za trenutek umolknil, pozneje se ozval iznova in se zadrevil na budziaške stepe, a naposled se je jel valjati okrog vsega obzorja.

Prve velike deževne kaplje so padle na žejno zemljo.

V tem hipu se prikaže pred dragonci Novo-veški.

«Na konje!» zakriči z grmečim glasom.

V času, ki ga je bilo komaj dovolj, da bi bil kdo izmolil očenaš, je odrinil na čelu stoinpetdesetih jezdecev dalje. Ko je odšel iz gaja, se je pri čredi združil z drugo polovico svojih ljudi, ki so stražili polje, da se noben pastir ne bi izmuznil ter pobegnil skrivoma v tabor.

Dragonci so hipoma obkolili čredo, kričali divje po tatarsko in krenili dalje, podeč pred seboj podivjano čredo.

Nadstražnik je držal Elijaševiča na vrvi in mu kričal na ušesa, da preglasi grom:

«Vodi nas, pasja kri, sicer te sunem z nožem naravnost v grlo.»

V tem so se oblaki privalili tako nizko, da so se skoro dotikali tal. Zdajci je zapihal topel veter kakor iz odprte peči, in dvignil se je besen orkan, nato pa je rezka svetloba pretrgala temo. Treščilo je enkrat, dvakrat, trikrat, v ozračju je zasmrdelo po žveplu, in nato je iznova nastala tema. Čreda konj je naravnost zdivjala. Konji, ki so jih zadaj z divjimi klici poganjali dragonci, so dirjali z odprtimi nosnicami in z razmršeno grivo, ne da bi se bili skoro s kopiti dotikali tal. Grom ni prenehal niti za trenutek, veter je tulil, oni pa so se drevili kakor brez zmisla v tem vetru, v tem mraku, sredi groma, od katerega se je zdelo, da razpoči zemlja. Drevili so se gnani od nevihte, gnani od viharja, gnani od osvete, podobnejši na tej stepi groznemu krdelu vampirjev ali zlih duhov.

Prostranstvo je bežalo pred njimi. Niso potrebovali kažipota, zakaj čreda je drla naravnost v tabor Lipkov, do katerega je bilo čim dalje bliže. Toda preden so dospeli, je zblaznela nevihta tako, kakor bi bili zblazneli nebo in zemlja. Vse obzorje je gorelo kakor v enem ognju. V tej svetlobi so bili videti že od daleč na stepi stoječi šatori; zemlja se je tresla od treska; zdelo se je, da se klopčiči oblakov vsak hip raztrgajo in padejo na tla. Pa so se tudi res odprli, in potoki dežja so



zalili svet, tako da za nekoliko korakov ni bilo videti ničesar, in iz zemlje, razpaljene od solnčnih žarkov, se je kadila gosta sopara.

Trenutek še, in čreda in z njo vred dragonci dospo v tabor.

Toda čreda konj se pred samimi šatori v divji naglici razkropi na obe strani, in iz tristo prsi se izviije grozen krik, tristo sabelj zamahne v svetlobi bliskavice in dragonci planejo v šatore.

Lipki so pred nalivom videli v luči bliskavice bežečo čredo, toda nihče se ni domislil, kakšni strašni pastirji jo ženo. Samo čudili so se in nemirni so bili, zakaj se drevi čreda naravnost proti šatorom, torej so jeli kričati, da bi prestrašili konje. Sam Azija Tuhaj-bejevič je odgrnil platneno zaveso svojega šatora in navzlic plohi stopil iz njega z jezo na groznem licu. Toda prav v tem trenutku se je čreda razpršila in sredi potokov dežja in sople so se pojavile strašne postave, dokaj številnejše, nego so bili pastirji, in zagrmel je strašen krik:

«Bij! Môri!»

Ni bilo več časa za nič, niti za to, da bi bil kdo pomislil, kaj se je bilo zgodilo.

Človeški orkan, strašnejši in besnejši nego nevihta, se je pridrevil v tabor. Preden se je Tuhaj-bejevič utegnil umekniti z enim korakom nazaj v šator, ga je dvignila, rekel bi, nadčloveška moč od tal. Zdajci je začutil, da ga stiskajo grozne, strašne roke, da se mu ob tem objemu pregibljejo kosti, pokajo rebra; trenutek kesneje je ugledal v megli

lice tako grozno, da bi bil rajši videl samega satana, ter — omedlel.

Nastala je bitka, ali bolje, ljuto klanje. Nevihta, tema, neznano število napadnikov, naglica tega napada, razpršeni konji, vse to je povzročilo, da se Lipki niso branili skoro nič. Obšel jih je kar blazen strah. Nihče ni vedel kam zbežati, kam se skriti; mnogi niso imeli poleg sebe orožja, mnogi so bili napadeni v spanju. Osupli in prestrašeni so se gnetli v goste tolpe, se potiskali in teptali drug drugega. Potiskavali so jih jezdec, sekale sablje, teptala kopita. Vihar ne lomi, ne ugonablja in ne pustoši tako mladega gozda, volkovi ne trgajo tako črede ovac, kakor so dragonci teptali, davili in pobijali Tatarje.

Na eni strani zbeganost, na drugi pa besnost in želja po osveti, vse to je dopolnilo mero strašnega poraza. Potoki krvi so se spajali z dežjem. Lipkom se je zdelo, da se vali nanje vse nebo, da se jim odpira zemlja pod nogami. Ropot groma in strele, šum dežja, tema in groza uime, vse to je s strašnimi glasovi spremljalo grozno klanje. Konji dragoncev, prevzeti od groze, so se zaletavali kakor besni v tolpe ljudi, jih podirali in tlačili k tlom. Naposled so jela manjša krdela bežati ter so tolikanj izgubila zavest, kje so, da so bežala naokrog po bojišču, nikar da bi bila hitela naravnost naprej; zaletavala so se drugo v drugo, kakor dva nasprotna vala, pobijala se v zmedi, premetavala se in šla pod meč. Naposled so bili ostanki razpršeni

popolnoma; pobijali so jih na begu brez usmiljenja, nikogar niso ujeli živega, dokler niso trobente poklicale vojakov k vrnitvi.

Nikdar še ni bil sovražnik napaden bolj naglo in nepričakovano kakor takrat, nikdar pa tudi ni bilo strašnejšega poraza.

Tristo vojakov je razpodilo na štiri strani sveta skoro dvetisoč mož izborne konjice, ki so v izurjenosti presezali navadne čambule. Večinoma so ležali na tleh med rdečimi mlakami, nastalimi iz dežja in krvi. Drugi so bili razpršeni; trudili so se odnesti pete peš in so bežali slepo, ne vedoč, ali ne beže pod nož. Zmagovalcem je pomagala uima in tema, kakor bi bila pri njih jeza božja proti izdajalcem.

Že se je docela stemnilo, ko je Novoveški na čelu svojih dragoncev krenil nazaj proti ljudovladi. Med mladim poveljnikom in nadstražnikom Lušnjo je stopal tatarski konj, na čigar hrbtu je ležal privezan z vrvmi poveljnik vseh Lipkov, Azija Tuhaj-bejevič, brez zavesti in s polomljenimi rebri, toda živ.

Oba poveljnika sta se vsak hip ozirala po njem tako resno in skrbno, kakor bi vozila zaklad ter se bala, da ga ne izgubita.

Naposled je jela uima ponehavati, na nebu so se še valili gosti oblaki, toda v razpokah med njimi so se kazale zvezde ter se odbijale v jezerih vode, ki so nastale na stepi od uime.

V daljavi, v smeri proti ljudovladi, pa je še zdajpazdaj zabučal grom.



### XIII.

Lipkovski ubežniki so naznanili novico o porazu belgrajski ordi, nato so poslanci prinesli to neprijetno novico orduihamajunu, to je v cesarsko taborišče, kjer je provzročila nenavaden vtisk.

Novoveškemu, odkritosrčno rečeno, ni bilo treba hiteti preveč s svojim plenom v ljudovlado, zakaj ne le v prvem trenutku, nego še dva naslednja dni ga ni gonil nihče. Sultan je bil tako osupel, da ni vedel, kaj početi. Potem je odposlal belgrajske in dobruške čambule gledat, kakšna vojska je v okolici. Čambuli niso šli radi, saj jim je šlo za kožo. V tem je novica, ki se je širila od ust do ust, dokaj pretiravala ta poraz. Onih bivalcev globoke Azije ali Afrike, ki še niso bili nikdar šli na vojno v »Lehistan» ter so bili čuli že toliko praviti o strašni konjici nejevernikov, je obšel strah ob misli, da so že pred sovražnikom, ki jih ne čaka v mejah, nego jih celo išče v deželi padišahovi. Sam veliki vezir in »bodoče solnce vojne«, kajmakan Kara Mustafa, nista vedela, kaj naj si mislita o tem napadu.

Kako more ta ljudovlada, o katere slabosti so imeli kaj korenita poročila, zdajci še napasti sovražnika, tega ni pogodila nobena turška glava. Pohod je bil od tega časa manj gotov in manj podoben lahki zmagi. Sultan je na bojnem posvetovanju sprejel vezirja in kajmakana z groznim obličjem.

«Nalegala sta me,» je dejal, «Lahi še ne morejo biti tako slabi, ker nas iščejo že tukaj. Rekla sta, da Sobijeski ne bo branil Kamenca, toda stoji nam že z vso vojsko nasproti . . .»

Vezir in kajmakan sta se trudila pojasniti svojemu gospodarju, da je morala biti to razbojniška tolpa, toda ob pogledu na puške in drugo dragonsko orožje sama nista verjela tega. Spričo nedavne, nenavadno drzne odprave Sobijeskega na Ukrajino je bilo moči slutiti, da je poveljnik Poljakov sklenil tudi sedaj naskočiti sovražnika.

«Vojakov nima,» je rekel veliki vezir kajmakanu, odhajaje s posvetovanja, «toda v njem tiči lev, ki ne pozna strahu. Ako je nabral le nekoliko tisoč mož, pa bomo v krvi bredli pod Hotimom.»

«Hotel bi se poizkusiti z njim,» reče mladi Kara Mustafa.

«O, Bog odvrni od tebe takrat nesrečo!» odgovori veliki vezir.

Polagoma so se belgrajski in dobruški čambuli vendarle prepričali, da ni bilo večje, nego sploh nobene vojske v obližju. Pač pa so našli sledove po oddelku, broječem okrog tristo konj, ki se je bil naglo umaknil k Dnestru. Spominjajoč se usode Lipkov, ga Tatarji niso preganjali, češ, da ne bi bili zajeti. Napad na Lipke je postal nekaj osupljivega, nerazjasnega, toda v orduihamajun se je polagoma vračal mir, in vojska padišahova je iznova pričela pohod, podoben povodnji.

V tem se je Novoveški s svojim plenom varno vračal v Raškov. Vračal se je urno, toda izkušeni vojaki so že drugi dan spoznali, da jih ne preganja nihče; hodili so navzlic naglici tako, da konj niso trudili po nepotrebnem. Azija je bil neprestano med Novoveškim in Lušnjo, privezan z vrvmi na konjski hrbet. Ker je imel dve rebri zlomljeni, je zelo oslabel, zakaj tudi rane, ki mu jih je bila zadala Barbka, so se mu ob borbi z Novoveškim odprle in krvavele so sedaj zato, ker mu je glava na tej ježi visela navzdol. Nadstražnik se je celo bal, da jim ne umre pred prihodom v Raškov ter jim s tem ne pokazi osvete. Mladi Tatar bi bil rad umrl, vedoč, kaj ga čaka. Hotel se je umoriti z gladom, uživati ni hotel hrane, toda Lušnja mu je odpiral stisnjene zobe z nožem ter mu siloma vlival v usta žganjico in moldavsko vino, v katero je nasul suharja, zdrobljenega v prah. Ko so ga krmili, mu je polival lice s vodo, da bi mu rane na očesu in na nosu, na katerega so se spotoma gosto usedale muhe in komarji, ne jele gniti ter ne bi proizročile prezgodnje smrti nesrečnega junaka.

Novoveški spotoma ni govoril z njim. Samo na početku potovanja, ko mu je Azija za ceno svojega življenja in svoje svobode obetal vrniti Zofijo in Evico, mu je rekel mladi poveljnik:

«Lažeš, pes! Prodal si obe v Stambul trgovcu, ki ji ondi proda na sejmu.»

In takoj postavi predenj Elijaševiča, ki mu ponovi vpričo vseh:



«Tako je, effendi! Prodal si jo, sam ne veš, komu, pa tudi Adurovič je prodal sestro bagadirovo (junakovo), dasi je bila noseča z njim . . .»

Po teh besedah se je Aziji za trenutek zdelo, da ga Novoveški kar raztrga z groznimi rokami. Pozneje pa, ko je že izgubil vso nadejo, je sklenil pripraviti mladega velikana do tega, da bi ga razjarjen umoril in mu tako prihranil bodoče muke. Ker pa je Novoveški, nikar da bi ga izpustil izpred oči, neprestano jezdil poleg njega, se je jel Azija brez stida grozno ponašati s tem, kar je bil učinil. Pripovedoval je, kako je bil umoril starega Novoveškega, kako je imel Zofijo Bosko v šatoru, kako se je nasičeval z njeno nedolžnostjo, kako jo je pretepal in suval z nogami. Novoveškemu je znoj v gostih kapljicah tekel po bledem licu, poslušal je, toda ni imel moči, pa tudi ne volje, da bi bil odjezdil od Azije; poslušal je poželjivo, roke so se mu tresle, telo se mu je zvijalo od krča, toda premagal se je in ni ga umoril.

Sicer pa je Azija, mučec sovražnika, mučil tudi samega sebe, zakaj njegovo pripovedovanje mu je stavljal pred oči bedno sedanjo usodo. Evo, nedavno je bil še zapovedoval, živel v razkošju, bil dostojnik, ljubljeneec mladega kajmakana, sedaj pa je bil privezan na konjski hrbet, živega so ga obirale muhe in izročen je bil strašni smrti! Najlaže mu je bilo tedaj, kadar je omedleval od bolečine, nastale spričo ran in utrujenosti. Čim dalje so jezdili, tem bolj se je Lušnja bal, da ga ne

prinese živega tjakaj. Potovali so podnevi in ponoči; konjem so dajali le toliko odduška, kolikor ga jim je bilo neizogibno treba, in Raškov je bil čimdalje bliže. Rogata tatarska duša ni hotela zapustiti pohabljenega telesa. Poslednje dneve ga je kuhala skoro neprestano vročnica, in časih se je ugrezal v globoko spanje. Večkrat se mu je zdelo, da je v Hreptovu in da ima kreniti z Volodijevskim na veliko vojno; pa iznova, da spremlja Barbko v Raškov, ali pa, da jo je ugrabil in da jo ima zaprto v šatoru. Časih je videl v vročnici bitko in klanje, v katerih je kot hetman poljskih Tatarjev veleval izpod bunčuka. Toda prebudil se je zopet in obenem zavedel. Odprši oči je ugledal Novo-veškega, Lušnjo, šleme dragoncev, ki so bili pastirske kučme že pometali od sebe — in vso to resničnost tako strašno, da ga je že naprej obhajala groza. Vsak gibljaj njegovega konja mu je povzročal bolečine; rane so se mu odpirale čimdalje bolj in iznova je omedleval. Zbudivši se je koprnel po vročnici, da bi zopet zaspal.

Bili so trenutki, ko se mu je zdelo nemogoče, da bi on, takšen siromak, mogel biti Azija, sin Tuhaj-bejev, in zopet se mu ni zdelo mogoče, da bi se njegovo življenje, polno nenavadnih dogodkov, končalo tako urno in tako strašno.

Časih si je tudi mislil, da pojde takoj po mukah in po smrti v raj; ker pa je nekdam sam spoznaval krščansko vero ter dolgo živel med kristjani, ga je ob mislih na Kristusa obhajal strah.

Ta mu ne bo usmiljen; ako pa je prerok močnejši od Kristusa, ga ne bi bil dal v roke Novoveškemu. Upal je tudi, da se ga prerok usmili in da vzame iz njega dušo, preden ga zamori muka.

Ali v tem so že dospeli v Raškov. Prišli so v skalnato krajino, ki je kazala, da so blizu Dnestra. Proti večeru se je ugreznil Azija v posebno stanje, v katerem je na pol bdel, na pol spal, v katerem so se mu prikazi spajali z istinitostjo. Zdelo se mu je, da so že dospeli, da čuje okrog sebe ponavljati besedo: «Raškov! Raškov!» A potem se mu je zdelo, da čuje udarce sekir, obsekujočih drevo. Zdajci je začutil, da mu oblivajo glavo s hladno vodo in potem dolgo, dolgo vlivajo žganjico v usta. Zavest se mu je vrnila. Nad njim se je razprostiralo zvezdnato nebo, okrog njega pa je gorelo nekoliko plamenic. Začul je vprašanje:

«Ali se zaveda?»

«Dà. Ozira se.»

V tem hipu ugleda nad seboj obraz Lušnjev.

«No, brate,» mu reče nadstražnik z mirnim glasom, «tvoj čas je prišel!»

Azija je ležal znak ter urno dihal, zakaj roke je imel iztegnjene nad glavo. Razširjene prsi so se mu svobodneje gibale in v večjih duških srkale vase zrak nego takrat, ko je bil privezan na konjski hrbet. Z rokami pa se vendar ni mogel gibati, ker jih je imel privezane na hrastič, položen pod hrbet in ovit s slamo, ki so jo bili namočili v smoli. Tuhaj-bejevič je takoj vedel, čemu je bilo narejeno



vse to; zapazil je pa tudi druge priprave, ki so mu kazale, da bo muka dolga in grozna. Od spodnje polovice telesa do nog je bil gol. Ko je nekoliko dvignil glavo, je ugledal med golimi koleni ostrino kola, čigar debelejši konec je bil uprt ob drevesno deblo. Na obe nogi je imel privezani vrvi, pred katerima sta stala vprežena dva konja. Azija je ob svetlih plamenicah videl dva konjska repa in dalje spredaj dva človeka, ki sta izvestno držala konja za gobec.

Nesrečni junak je premeril te priprave z enim pogledom in ne vedoč, zakaj, pogledal kvišku ter videl nad seboj zvezde in jasni srp mesečev.

«Hočejo me navleči!» si je mislil.

In stisnil je zobe tako močno, da ga je kar krč pograbil za čeljusti. Pot mu je stopil na čelo, a obenem je začutil mrzloto na licu, ker mu je bila kri odtekla iz njega. Nato se mu je zdelo, da se mu zemlja udara pod hrbtom in da leti njegovo telo nekam v neskončno prepast.

Za trenutek ga je minila zavest. Stražnik mu je odprl zobe z nožem ter mu jel vlivati žganjico v usta.

Azija je kašljal ter metal iz sebe palečo tekočino, toda moral jo je tudi požirati. Nato ga je obvezelo čudno stanje. Ni bil pijan; nikdar ni bila še njegova zavest jasnejša, njegov duh bistrejši. Videl je, kaj se godi, umel vse, toda polastila se ga je nekaka izpodbuda, nekaka nestrpnost, da traja vse to tako dolgo, da že ne začno...

V tem se začujejo težki koraki, in pred njim postoji Novoveški. Ob tem pogledu zatrepečejo v Tatarju vse žile. Lušnje se ni bal, zakaj tega je preziral, toda Novoveškega ni preziral, dà, ni imel povoda za to. Vsak pogled v njegovo lice ga je napolnjeval z nekakim praznovernim strahom, odporom in gnusom. Pomislil si je v tem hipu: V njegovi moči sem in bojim se ga. To pa so bili tako strašni občutki, da so se Tuhaj-bejeviču lasje ježili na glavi.

Novoveški mu reče:

«Za to, kar si učinil, pogineš v mukah!»

Lipek ni odgovoril, nego je jel samo glasno sopsti.

Novoveški odstopi. Nastane tišina, ki jo pretrga Lušnja:

«Tudi po naši gospe si iztegnil roke,» mu reče s hripavim glasom, «toda gospa je sedaj pri gospodu v sobi, ti pa si v naših rokah. Napočil je tvoj čas!»

Te besede so provzročile Aziji pravo muko. Evo, ta grozni človek je pozvedel sedaj pred smrtjo, da mu njegovo izdajstvo in druge njegove ljutosti niso bile hasnile prav nič. Ko bi bila Barbka vsaj umrla na poti, bi imel to tolažbo, da ne bo čigava druga, ko ni njegova. Ali to tolažbo je izgubil prav sedaj, ko je ostri koničasti kol ležal komaj za laket daleč od njegovega telesa. Vse zaman! Toliko izdajstev, toliko krvi, toliko bližnje kazni — a to za nič, docela za nič! . . . Lušnja si

niti ni domislil, za koliko je ogrenil Aziji smrt s temi besedami. Ako bi bil to vedel, bi jih bil ponavljal vso pot. Toda sedaj že ni bilo več časa za duševne muke, zakaj vse to je moralo odstopiti pred izvršbo. Lušnja se skloni, prime Azijo za bedra tako, da jih je mogel ravnati, in zakliče onima, ki sta držala konja:

«Naprej, a polagoma, obenem!»

Konja se prestopita; napeti vrvi potegneta Azijo za noge. Njegovo telo posmuče za trenutek po tleh, potem pa se natakne na nastavljeno ostrino. Ostrina se je ugrezala vanj, in godilo se je nekaj strašnega, kar je bilo proti prirodi in človeškim čutom. Kosti nesrečnikove so se razstopile, telo se je trgalo na dve strani; bolečina, tako strašna, da se je malone pretvarjala v ogavno razkošje, mu je prešinjala vse bitje. Kol se je ugrezal čimdalje globlje. Tuhaj-bejevič je stisnil ustnice, toda na posled se vendarle ni premagal. Zobje so se mu grozno razširili, in iz grla mu je privrel krik: «A, a, a!», vranjemu krokanju podoben.

«Polagoma!» zapove stražnik.

Azija je ponavljal svoj odurni krik čimdalje urneje.

«Ali krokaš?» ga vpraša stražnik.

Nato zakliče ljudem:

«Ravno! Stojte! Tako, gotovo je!» dodá, obrnivši se k Aziji, ki naglo umolkne. Samo zamolklo je hrčal.

Konja so hitro izpregli, postavili kol pokonci, vteknilo njegov debelejši konec v nalašč pripravljeno



jamo in ga zasipali s prstjo. Tuhaj-bejevič je zrl že iz višine na to delo. Bil je docela pri zavesti. Ta strašni način kazni je bil tem groznejši, ker so žrtve, nataknjene na kol, živele časih še po tri dni. Aziji se je povabila glava na prsi, ustnice so se mu gibale in mlaskale, kakor bi kaj zvečil in okušal. Začutil je veliko onemoglost ter videl pred seboj vse kakor v beli megli, ki se mu je zdela grozna, ne da bi bil vedel zakaj. V tej megli je razločil lice stražnikovo in dragoncev; vedel je, da tiči na kolu in da se s težo svojega telesa čimdalje globlje nabada na ostrino. Naposled se mu je jela širiti otrplost od nog, in čimdalje bolj neobčuten je prihajal za bolečine.

Časih se je ona grozna megla izpreminjala v črno. Takrat je pomežikal z edinim očesom, da bi vse videl do smrti. Njegov pogled je uporno begal od plamenice na plamenico, zakaj zdelo se mu je, da se okrog vsakega plamena vrti nekakšen kolobar.

Toda njegove muke še niso bile končane. Črez nekaj časa se stražnik približa h kolu s svedrom v roki in zakliče vojakom: «Dvignite me!»

Dva krepka moža ga dvigneta. Azija se ozre vanj od blizu, kakor bi hotel videti, kdo se spenja k njemu, a Lušnja mu reče:

«Gospa ti je izbila eno oko, jaz pa sem se zaobljubil, da ti izvrtam drugo.»

Po teh besedah zasadi ostrino v zenico, zavrti sveder enkrat, dvakrat. Ko se trepalnica in nežna kožica okoli očesa ovijeta okrog svedra, ga izdere.

Iz obeh očesnih jamic pritečeta Aziji dva vrelca krvi kakor dva vrelca solz po licu.

Lice pa mu je bledelo in bledelo čimdalje bolj. Dragonci so molče jeli ugašati plamenice, kakor bi se sramovali, da osvetljuje luč tako kruto delo, in samo ne prejasni mesečni žarki so svetili na Azijske oči. Glava se mu docela povesi na prsi, a roke, privezane na hrastič, ovit z osmoljeno slamo, štrle kvišku, kakor bi ta sin vzhoda klical turški polmesec osvete na svoje krvnike.

«Na konje!» se začuje glas Novoveškega.

Preden odjašejo, še prižge stražnik z ostalo plamenico vzdignjene Tatarjeve roke; nato odrine ves oddelek proti Jampolu. Sredi razvalin Raškova, sredi noči in puščave pa je ostal sam na visokem kolu Azija, sin Tuhaj-bejev, ter svetil dolgo . . .

#### XIV.

Tri tedne pozneje opoldne je dospel Novo-veški v Hreptov. Potoval pa je bil iz Raškova v Hreptov tako dolgo zato, ker se je večkrat prepeljal na drugo stran Dnestra, napadaje čambule in tatarska krdela, nastanjena v raznih stanicah ob reki. Ti so potem pripovedovali prihajajoči sultanovi vojski, da so povsod videli poljske oddelke ter čuli o velikih vojskah, ki jim same zastopajo pot, ne da bi čakale Turkov pod Kamenec, in se v veliki vojski pomerijo z njimi.

Sultan, ki so ga bili slepili o slabosti ljudovladini, je bil zelo osupel. Pošiljal je Lipke, Valahe in nad-dunavske orde naprej, sam pa je le počasi stopal dalje, zakaj ob vsej neizmerni moči se je zelo bal, da bi se spoprijel z redovno vojsko poljske ljudovlade.

V Hreptovu Novoveški ni našel več Volodijevskega, zakaj mali vitez je bil šel za Motovilom proti krimski ordi in proti Dorošenku. Ondi je dodajal novo slavo k nekdanji in dosegel dokaj zmag. Pobil je sirovega Korpana in prepustil njegovo truplo zverini na bojišču; pobil je tudi groznega Drozda, hrabrega Mališka, dva brata Sinja, sloveča kazaška četovalca in dokaj manjših tolp in čambulov.

Gospa Volodijevska se je prav tedaj, ko je dospel Novoveški, odpravljala z ostalimi ljudmi in s taborom v Kamenec, zakaj iz Hreptova je bilo treba oditi zaradi prihajajočega turškega navala. Z žalostjo v srcu je odhajala gospa Volodijevska iz te lesene trdnjave, v kateri je bila res doživela marsikaj, kjer pa ji je bila tudi minila najsrečnejša doba njenega življenja — poleg moža, med slovečimi vojaki, med najljubšimi srci. Sedaj je imela na svojo prošnjo oditi v Kamenec, se izročiti v roke nepoznani usodi in nevarnostim, kakršne so grozile oblegancem.

Ker pa je bila kaj pogumna, se ni vdala žalosti, nego je pozorno nadzirala priprave, vojake in ves tabor. Pomagala sta ji pri tem Zagloba, ki je



v vsakem slučaju z razumom presežal druge, in gospod Mušalski, nenavadno zveden in izkušen mož.

Vsi so se zelo razveselili Novoveškega, dasi so z obraza mladega viteza takoj spoznali, da ni bil niti Evice, niti sladke Zofije otel iz sužnosti. Barbka je z vročimi solzami objokovala usodo obeh gosposdičen, zakaj že ji je smela zmatrati za izgubljeni. Prodani Bog vé komu, so ji bili utegnili s stambulskega sejma odgnati v Malo Azijo, kam na turške otoke ali celo v Egipet. Ondi sta bili gotovo zaprti v haremi. Zato ji skoro ni bilo mogoče odkupiti, da, niti pozvedeti zanj.

Jokala se je Barbka, jokal se je bistrourni Zagloba, jokal gospod Mušalski, edini Novoveški je imel oči suhe, ker so mu že bile pošle solze. Ko pa je pripovedoval, kako je bil zašel celo tja pod Tikič ob Dunavu ter ondi pobil Lipke blizu sultanove vojske in ujel zlobnega Azija Tuhaj-bejeviča, sta jela stara viteza tolči po sablji ter klicati:

«Dajte ga sem! Poginiti mora tukaj v Hreptovu.»

Novoveški odgovori nato:

«Nikakor ne v Hreptovu, nego poginil je v Raškovu, in sicer take smrti, kakršno mu je bil izmislil tukajšnji stražnik, ki pa ni bila lahka.»

Zdaj je povedal, kakšne smrti je bil umrl Azija Tuhaj-bejevič. Poslušali so ga z grozo, toda brez pomilovanja.

«Da Bog preganja zločinstva, je znano,» reče naposled Zagloba, «toda čudno je to, da zlodej tako slabo brani svoje služabnike.»

Barbka je pobožno zdihnila, dvignila oči in dejala po kratkem pomisleku:

«Nima dovolj moči, da bi nasprotoval Bogu.»

«Prav ste povedali, gospa!» zakliče Mušalski, «zakaj ako bi bil — kar pa Bog začuvaj! — zlodej močnejši od Boga, bi zdajci prenehala vsakršna justitia in z njo vred bi bila pokopana tudi ljudo-vlada.»

«Zato se tudi Turkov ne bojim; prvič, ker so to nečimurniki, drugič pa so sinovi Belcebubovi!» odgovori Zagloba.

Nekaj časa so molčali vsi. Novoveški je sedel na klopi ter opiral roke ob kolena. Nekamo steklene oči pa so mu zrle v tla. Mušalski se obrne k njemu:

«Moralo se ti je vendar olajšati srce,» reče, «zakaj to je vendar velika tolažba, ako se utegnemo primerno osvetiti.»

«Povejte, gospod, ali vam je odleglo, ali vam je laže sedaj?» ga vpraša Barbka z glasom, polnim pomilovanja.

Velikan je nekaj časa molčal, kakor bi se boril s svojimi mislimi. Naposled je odgovoril z glasom, ki je razodeval veliko čudenje, in tako tiho, da so ga komaj slišali:

«Pomislite — kakor Boga ljubim — tako sem si mislil tudi jaz, da mi bo bolje, ko ga ugo-



(Str. 181.) . . . ostal je sam na visokem drogu Azija  
ter svetil dolgo . . .





nobim . . . Videl sem ga na kolu, videl, kako so mu s svedrom vrtali oko, in domišljal sem si, da mi bo bolje; temu pa ni tako! . . .»

Ob teh besedah si Novoveški z rokami objame nesrečno glavo in reče med stisnjenimi zobmi:

«Bolje je bilo njemu na kolu, bolje takrat, ko so mu vrtali oko, bolje z ognjem na dlanih, nego meni s tem, kar tiči v meni, kar razgraja v mojih mislih in mojem spominu. Edina smrt me umiri, smrt, smrt . . .»

Ko Barbka to zasliši, naglo vstane, položi nesrečniku roko na glavo in reče:

«Daj vam jo Bog najti pod Kamencem, zakaj prav pravite, da je to edina uteha!»

On pa zapre oči ter jame ponavljati:

«Oh, dà, dà! Bog povrni!»

In še istega večera so odrinili vsi v Kamenec.

Dospevši izza ograje, je Barbka še dolgo ogledovala trdnjavico, ki se je lesketala v večerni zarji. Naposled se prekriža in reče:

«Bog daj, da bi se še vrnila semkaj vate, dragi Hreptov! . . . Bog, da naju ne bi doletelo nič hujšega! . . .»

In dve solzi sta se ji potočili po rožnatem licu. Nekaka čudna žalost je prevzela srca vsem — molče so potovali dalje.

V tem se je bilo stemnilo.

V Kamenec so potovali počasi, zakaj tabor se je pomikal le polagoma. Med vozovi je stopala čreda konj, volov, bivolov, velblodov; nalašč za

to odločeni stražniki so čuvali črede. Nekateri izmed služabnikov in vojakov so se bili v Hreptovu oženili, torej je bilo tudi nekaj žensk v taboru. Vojakov je bilo toliko, kolikor jih je imel Novoveški, vrh tega dvesto ogrskih pešcev, ki jih je bil mali vitez postavil in izuril ob svojih stroških. Patronovala jim je Barbka, načeloval pa jim je vrli častnik Kalušeovski. Pravih Ogrov ni bilo med temi pešci, imeli so to ime le zato, ker so bili izurjeni po madjarskem načinu. Podčastniki so bili dosluženi dragonci, redovni vojaki pa so bili sestavljeni iz nekdanjih razbojnikov, ki so jih bili ujeli ob pohodih na razbojniška krdela. Nekaterim, obsojenim na vešala, so pustili življenje proti temu, da bi služili med pešci in si z zvestobo in hrabrostjo izbrisali stare grehe. Bilo je med njimi tudi dokaj prostovoljcev. Odšli so bili iz jarkov, votlin in drugih skrivališč, in šli rajši služiti pod hreptovskega «malega sokola», ker so se bali meča, visečega nad njih glavami. Bili so to ljudje, ki jim ni bilo preveč do discipline; niso bili še dovolj izurjeni, hrabri, vajeni nezgod, nevarnosti in prelivanja krvi. Barbka je nenavadno ljubila to pehoto kot Mihaelovo dete, in tudi v njih divjih srcih se je takoj porodila naklonjenost do te lepe in dobre gospe.

Sedaj so stopali okrog njenega koleslja s samostreli na ramenih in s sabljami ob boku, ponosni na to, da smejo čuvati svojo gospo, in pripravljeni, da jo besno branijo, ako bi jih spotoma napadel čambul.



Toda pot je bila prosta, zakaj Volodijevski je bil opreznější nego drugi, pa tudi svojo ženo je ljubil preveč, da bi jo bil z odlašanjem izpostavljaj nevarnosti. Napotivši se popoldne iz Hreptova, so potovali do večera in potem vso noč. Drugega dne proti poldnevu pa so že zagledali visoke kameniške skale.

Ob pogledu na narožnike in okroglišča ob trdnjavi, ki so krasila skalne vrhove, so se jim srca napolnila s tolažbo. Zdelo se jim je nemogoče, da bi druga roka nego roka božja razdrila to orlovo gnezdo na griču, ovitem z reko. Bil je lep poletni dan. Stolpi zvonikov in samostanov, ki so kipeli nad poslopji, so se žarili kakor velikanske sveče. Mir, lepo vreme in veselje, vse to se je razgrinjalo nad jasno pokrajino.

«Barbka!» reče Zagloba, «često so že pogani grizli to obzidje, pa so si vsekdar ob njem polomili zobe. Ha! Kolikokrat sem sam videl, kako so bežali odtod in se držali za gobce, ki so jih boleli. Bog dá, da bo tudi zdaj tako.»

«Gotovo, da bo tako!» odgovori Barbka razveseljena.

«Bil je tu že enkrat tudi eden njih cesarjev, Osman. Bilo je to, spominjam se, kakor bi bilo danes, leta 1621. Dospel je semkaj od onele strani, od Smotriča in Hotima. Pa je izbulil oči, odprl usta in gledal — gledal . . . Naposled je vprašal: „Kdo je tako utrdil to trdnjavo?“ — „Bog!“ mu odgovori vezir. „No, pa naj jo napade Bog — jaz nisem glupec!“ In takoj se je vrnil.»

«Pa še kaj hitro se je vračal!» dodá Mušalski.

«Vračali so se hitro,» odgovori Zagloba, «ker smo jih mi preganjali s sulicami, namerjenimi v ledja. A mene so potem vojaki prinesli na rokah pred gospoda Ljubomirskega.»

«Torej ste bili tudi pod Hotimom?» ga vpraša Mušalski. «Človek ne bi niti verjel, zlasti ako pomisli, kje ste vse bili in kaj ste učinili.»

Zagloba se začuti razžaljenega in mu reče:

«Nisem bil samo ondi, nego sem celo rano odnesel odtod. Ako ste radovedni, vam jo lahko takoj pokažem, toda na samem, ker ni primerno, da bi se vpričo gospe Volodijevske hvalil z njo.»

Mušalski je takoj spoznal, da se Zagloba šali z njim. Vedel je pa, da se ne more v bistrumju kosati z Zaglobo, zato ni izpraševal dalje, nego je obrnil govorico drugam.

«Kar pravite, je res. Toda kadar človek čuje od daleč besede: 'Kamenec ni dobro preskrben, Kamenec pade,' ga obide strah. Brž pa, ko ugleda Kamenec, mu iznova stopi nada v srce.»

«A še Mihael pride v Kamenec!» zakliče Barbka.

«In gospod Sobijeski pošlje morda pomoči!»

«Hvala Bogu, nismo še tako na slabem! Nismo še tako na slabem! Bilo je še huje, pa se nismo vdali.»

«A ko bi tudi bilo huje, prvo je, da ne izgubimo poguma! Niso nas snedli in nas ne pojedjo, dokler še živi duh!» pristavi Zagloba.

Pod vplivom teh radostnih misli vsi umolknejo, toda ta molk se zdajci bolešno neha.

Evo, k Barbkini kočiji prijezdi Novoveški. Njegovo lice, doslej strašno in tožno, je bilo smehljajoče in veselo. Uprl je zamišljene oči v Kamenec ter se neprestano smehljajal.

Viteza in Barbka so ga gledali začudeni. Niso mogli razumeti, kako mu je ta pogled na trdnjavo vzel vso težo z duše; oni pa je rekel:

«Hvaljeno bodi ime Gospodovo! Dokaj smo že prebili trpljenja, tukaj pa nam je pripravljena radost.»

Nato se obrne k Barbki:

«Onidve sta pri laškem županu Tomaševiču, in dobro, da sta se skrili ondi, zakaj v taki trdnjavi ji ne doseže razbojnik!»

«O kom govorite, gospod?» ga vpraša Barbka prestrašena.

«O Zofiji in Evici.»

«Bog ti pomagaj!» zakliče Zagloba, «ne da se v roke zlodeju!»

Novoveški pa nadaljuje:

«A to, kar pripovedujejo o mojem očetu, da ga je Azija zaklal, tudi ni res.»

«Zblaznel je!» šepne Mušalski.

«Dovolite, gospa,» zakliče Novoveški, «da odjezdim dalje. Tako dolgo jih že nisem videl, da mi je kar dolgčas za njimi! . . . Oj, dolgočasno je, ako je človek daleč od ljubezni!»



Po teh besedah je jel kimati na obe strani z velikansko glavo, potem pa izpodbodel konja in odjezdil.

Mušalski migne nekaterim dragoncem in odrine za njim, da bi stražil blazneža. Barbka si zakrije rdeče ličece z dlanjo, in skoro ji jamejo teči vroče solze med prsti. Zagloba pa reče:

«Bil je to mladenič kakor zlato, toda v njem ni dovolj prostora za toliko nesrečo . . . Z osveto samo se ne ozdravi srce . . .»

V Kamencu so se pripravljali na brambo. Na obzidju v starem gradu in pri vratih, zlasti pri ruskih vratih, so delali meščani pod načelništvom svojih županov, med katerimi je šlo laškemu županu Tomaševiču prvo mesto, in sicer tako zaradi velike odločnosti, kakor zaradi izurjenosti pri streljanju iz topov. Delali pa so z lopatami in motikami; Poljaki, Rusini, Armenci, židje in cigani so se kosali med seboj. Dostojniki iz raznih polkov so nadzirali delo, stražniki in vojaki so pomagali prebivalcem; delali so celo plemiči, pozabivši, «da je Bog ustvaril njih roke zgolj za sablje, za drugo delo pa je odločil ljudi ,nečimurnega stanu'». Za zgled jim je bil sam Vojteh Humecki, podolski praporščak, ki je na samokolnici vozil kamenje. Dokaj dela je bilo v gradu in po mestu. Med tolpmami so se gibali dominikanci, jezuiti, frančiškani in karmeličani, ki so blagoslavljal delavce. Ženske so donašale delavcem jed in pijačo: lepe Armenke, žene in hčere bogatih trgovcev, in še lepše židinke iz Karvasere

in Žvanca, iz Zinkovic in iz Dunajgrada, ki so vlekli nase oči vojakov.

Toda splošno pozornost je obrnil nase prihod Barbkin. Bilo je izvestno dokaj veljavnejših žená v Kamencu, ni pa bilo nobene, katere mož bi bil bolj sloveč bojevnik. O gospe Volodijevski so bili čuli tudi v Kamencu, češ, da je to izredno hrabra ženska, ki se ni bala stanovati v postojanki na pustinji med divjimi ljudmi, ki je z možem hodila na pohode in je tedaj, ko jo je Tatar ugrabil, tega težko ranila ter se rešila iz njegovih plenaželnih rok. Njena slava je torej bila tudi nenavadna. Toda oni, ki je niso poznali ter je niso bili videli doslej, so si jo bili predstavljali kot nekako velikanko, ki lomi podkove in razdira oklepe. Zelo so se torej začudili, ko so ugledali njeno malo postavo z rdečim, skoro na pol otroškim licem.

«Ali je to sama gospa Volodijevska, ali morda le njena hčerka?» so se vpraševali.

«Sama je!» so odgovarjali znanci. In še bolj so se čudili meščani, ženske, duhovniki in vojaki. Nič manj začudeni niso ogledovali poleg poveljnice «nepremagljive» hreptovske posadke dragonce, med katerimi je molče in mirno jezdil Novo-veški s kalnimi očmi ter se neprestano smehljal, kakor tudi grozna lica lopovov, izpremenjenih v ogrsko pehoto. Ker pa je šlo z Barbko nekoliko stotin krepkih ljudi, vojakov po pozivu, je tudi pogled nanje srca meščanom navdajal z večjim pogumom.

«Ti nam bodo krepka podpora! Ti pogledajo Turkom pogumno v oči!» so klicali v tolpi. Nekateri meščani, celo vojaki, zlasti iz polkov škofa trebiškega, ki je bil ravno kar došel v Kamenec, so si mislili, da je sam Volodijevski v izprevodu; raditega so klicali:

«Živel gospod Volodijevski!»

«Živel naš branitelj! Najslavnejši vitez!»

«Živel Volodijevski! Živel!»

Barbka je poslušala te klice, in srce ji je raslo, zakaj soprogi ne more biti nič ljubšega nego slava njenega moža, zlasti ako se ta glasi iz ust ljudi v velikem mestu. «Toliko vitezov je tukaj,» si je mislila Barbka, «a nobenemu ne kličejo slave, nego samo mojemu Mihaelu!» Pa tudi sama je bila pripravljena klicati z drugimi vred: «Živel Volodijevski!» ali Zagloba jo je opomnil, da se mora vesti, kakor se spodobi takšni dostojni osebi, in da se ima klanjati na obe strani, kakor se klanja kraljica, kadar prihaja v stolno mesto. Pa tudi sam se je klanjal ter mahal z roko in kučmo. Ko so mu jeli znanci klicati «slava», se je ozval:

«Vrli gospodje! Kdor je prebil v Zbaražu, prebije tudi v Kamencu!»

Po naročilu Volodijevskega je krenil izprevod pred novo postavljeni samostan dominikank. Mali vitez je imel svoj dvorec v Kamencu, ker pa je bil samostan sezidan v zatišju, kamor so dospevale krogle le iztežka, si je bil glede na Barbkino stanovanje rajši izvolil samostan ter upal, da jo ondi



vljudno sprejmo; saj je bil velik dobrotnik samostanu. In res, opatica, mati Viktorija, hči Štefana Potočkega, braclavskega vojvode, je sprejela Barbko z razprostrtimi rokami. Iz njenih rok je padla takoj v druge ter naposled prišla v naročje teti Makoveški, ki je ni bila videla že več let. Razjokali sta se obe, razjokal se je tudi točaj batičevski, ki je imel Barbko vedno rad. Toliko da so si otrli solze ginjenosti, je že pritekla Kristina Ketlingova, in nastalo je novo pozdravljanje. Potem so Barbko obkolile redovne sestre in znanke izmed plemstva, kolikor toliko znane: gospa Martinova Boguševa, gospa Stanislavska, gospa Kalinovska, gospa Hotimerska, gospa Vojtehova Humecka, žena velikega žlahtnika, podolskega praporščaka. Nekatere, kakor gospa Boguševa, so jo izpraševale o možeh, druge, kaj misli Barbka o turškem navalu, ali se po njenem mnenju Kamenec ubrani ali ne. Barbka je vsa vesela zapazila, da ji pripisujejo nekak vojaški pomen in da iz njenih ust pričakujejo tolažbe. Zatorej tudi ni bila malobesedna. «Na to ni niti misliti,» je dejala, «da se ne bi ubranili Turkom. Mihael dospe semkaj danes ali jutri, najkesneje čez nekaj dni, in kadar se on poprime brambe, boste lahko mirno spale. A ta trdnjava je tako znamenita! Tudi jaz se — hvala Bogu — spoznavam nekoliko v tem!»

To Barbkino zagotovilo je vlilo ženskam tolažbo v srce, zlasti pa jih je pomiril obet, da dospe Volodijevski kaj skoro. Njegovo ime je uživalo tak ugled, da so se dostojniki, dasi je bil že večer,

takoj prihajali poklanjat Barbki. Vsakdo jo je takoj po prvih besedah jel izpraševati, kdaj se vrne mali vitez in ali se res namerja vrniti v Kamenec. Barbka je zaslišala zgolj majorja Kvasibroškega, ki je bil prišel s pešci krakovskega škofa, pisarja Revuškega, ki je po gospodu Lačinskem, ali bolje, kot njegov namestnik načeloval polku, in Ketlinga. Drugim so ostala ta dan vrata zaprta, zakaj gospa je bila utrujena, vrhutega je imela opravka z Novoveškim. Ta nesrečni mladenič je bil pred samostanom padel raz konja, in nezavednega so ga odnesli v celico. Takoj so poslali po zdravnika, po onega, ki je bil zdravil Barbko v Hreptovu. Zdravnik je napovedal, da boleha na možganih; upanja je le malo, da okreva. Barbka, Mušalski in Zagloba so se do poznega večera razgovarjali o tem dogodku ter obžalovali nesrečno usodo vitezovo.

«Zdravnik mi je dejal,» reče Zagloba, «da se Novoveškemu ne zatemni razum, ako bi mu puščali kri in bi ostal potlej še živ; pa tudi svojo nesrečo bo prenašal laže.»

«Njemu že ni več tolažbe,» odgovori Barbka.

«Pogostoma bi bilo bolje za človeka, ako ne bi imel pameti,» omeni Mušalski, «toda tega niso proste niti živali.»

Ali Zagloba slavnega lokostrelca takoj pokara za to opomnjo.

«Da nimamo pameti, ne bi mogli hoditi k izpovedi; tedaj pa bi bili enaki luterancem in vredni peklenškega ognja. Celo gospod Kaminski vas je že

Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

Kot darila trajne vrednosti priporoča na-  
~~~~~ stopna literarna dela svoje zaloge: ~~~~~

**Aškerc A.**, *Balade in romance*. 8°, 155 strani, 2 K.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Lirske in epske poezije*. 8°, 160 strani, 2 K 60 h.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Nove poezije*. 8°, 222 strani, 3 K. Elegantno  
vezane 4 K.

— *Izmajlov v Red sv. Jurja v Tujka*. Tri drame.  
8°, 113 strani, broširane 2 K.

**Baumbach R.**, *Zlatorog*, Planinska pravljica, poslovenil  
A. Funtek. 8°, 95 strani. Elegantno vezan 4 K.

**Bedének Jakob**, *Od pluga do kroste*. Zgodovinski  
roman iz minulega stoletja. 8°, 270 strani, 2 K; v  
platno vezan 3 K.

**Brezovnik Anton**, *Šaljivi Slovenec*. Zbirka najboljših  
kratkočasnic iz vseh stanov. Druga, povsem predelana  
in za polovico pomnožena izdaja. 8°, 308 str., 1 K 50 h.

— *Zvončki*. Zbirka pesni za slovensko mladino. 8°,  
356 strani, vezan 1 K 50 h.

**Dimnik Jakob**, *Avstrijski junaki*. 8°, 126 strani, s  
17 podobami. Elegantno vezani 1 K 80 h.

**Funtek Anton**, *Godec*. Poleg narodne pravljice o  
Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani, elegantno vezan  
2 K 50 h.

**Gregorčič Simon**, *Poezije I*. Druga, pomnožena izdaja.  
8°, 160 strani, elegantno vezane 3 K.



Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Haymerle dr. Frančišek, vitez, Životopisni obrazi** iz obsega obrta, umetnosti in industrije, preložil Anton Funtek. 8°, 100 strani, vezani 1 K.

**Kosi Anton, Zlate jagode.** Zbirka basni za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. 8°, 148 strani, vezane 1 K.

**Majar H., Odkritje Amerike.** Poučno zabavna knjiga v treh delih: I. Kolumbus, II. Kortes, III. Pisar, 8°, 440 strani, vezana 2 K.

**Scheinigg J., Narodne pesmi koroških Slovencev.** 16°, 463 strani, 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.

---

**V nobeni knjižnici se ne bi smelo pogrešati:**

**Prešeren dr. France, Poezije.** Druga, ilustrirana izdaja. 4°, 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v elegantnem usnju vezane 9 K.

— *Poezije.* Ljudska izdaja 1 K, v platno vezane 1 K 40 h.

**Stritar Josip, Zbrani spisi.** Sedem zvezkov 35 K, v platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi 48 K 40 h.

**Tavčar dr. Ivan, Povesti.** Pet zvezkov po 2 K 40 h, v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po 4 K 20 h.

**Levstikovi zbrani spisi, uredil Frančišek Levec.** Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.

Sešitek 18.

# Mali vitez

Pan Volodijevski

Zgodovinski roman

Spisal H. Sienkiewicz

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravske



V Ljubljani 1903

Natisnila in založila  
Kleinmayr & Bamberg

*Prejeto iz Zbirke Vohovnik*

Podpisana založna knjigarna se je odločila izdati slovenski prevod znamenitega romana «Pan Volodijevski» («Mali vitez»), ki ga je spisal Henrik **Sienkiewicz**, vsemu svetu znani poljski pisatelj romanov «Quo vadis?», «Z ognjem in mečem», «Križarji» i. t. |d. Zanimiva zgodovinska snov polna življenja, izborno očrtani zgodovinski tipi, vseskozi dovršena tehnika, vse to je porok, da se točni prevod, ki ga je priredil **M. Podravski**, priljubi slovenskemu občinstvu tako, kakor je do cela vreden.

Roman izide, **bogato ilustriran**, v 25 sešitkih, obsežnih po 2 do 2½ pole; posamezni sešitki po 40 h se bodo izdajali na vsakih 14 dni.

*V Ljubljani, meseca novembra 1902.*

Založna knjigarna

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.



svaril roganja, ali: „Govori volku o Bogu, pa ti pograbi kozo za nogo!“

«Kaj, ali sem volk?» reče slavni lokostrelec; «evo, Azija, ta je bil volk?»

«Ali nisem rekel tega?» vpraša Zagloba. «Kdo je rekel prvi: To je volk?»

«Novoveški mi je dejal,» reče Barbka, «da čuje podnevi in ponoči, kako mu kličeta Evica in Zofija: „Pomagaj, pomagaj!“ A kako pomagati? Moralo se je končati z boleznijo. Kdo neki bi bil tudi prebil tako bolest? Njiju smrt bi bil preživel, ali njiju sramote ni mogel.»

«Sedaj pa leži v postelji kakor kos lesa. Ničesar ne ve, kaj se godi na božjem svetu,» omeni Mušalski. «A kakšna škoda, zakaj bil je vrl bo-rilec!»

Daljši razgovor jim ustavi služabnik. Prišel je s poročilom, da je nastal v mestu novič velik hrup, zakaj ljudje vro gledat generala podolskega, ki je ravnokar dospel z znatnim dvorom ter z nekoliko sto pešci.

«Za poveljnika bo tukaj,» reče Zagloba. «Sicer pa je to lepo za Nikolaja Potockega, da je rajši tukaj nego drugje, toda jaz bi po stari navadi imel rajši, da ga ni tukaj. Ha! Tudi on je naspro-toval hetmanu, verjel ni v vojno, a sedaj, kdo ve, ali mu ne bo treba žrtvovati glave!»

«Morda pridejo za njim tudi drugi Potocki,» reče Mušalski.

«Torej očito Turki niso več daleč!» odgovori Zagloba. «V imenu Očeta, Sina in svetega Duha! Bog, da bi bil general drugi Jeremija, a Kamenec drugi Zbaraž!»

«Mora biti tako, ali pa rajši umrjemo!» zakliče nekdo na pragu.

Barbka, zaslišavši odmev tega glasu, plane proti vratom, zakriči «Mihael!» ter se vrže malemu vitezu v naročje.

Volodijevski je prinesel z bojišča dokaj važnih novic, ki jih je prej zaupal svoji ženi v tihi celici, nego jih je razglasil na bojnem posvetovanju. Sam je bil posekal nekaj čambulov in se slavno boril pod taborom Dorošenkovim in krimskih Tatarjev. Tudi je prignal nekoliko jetnikov, od katerih je bilo moči pozvedeti poročila o močeh kanovih in Dorošenkovih.

Drugim iztikalcem po krajini ni šlo tako po sreči. Gospoda Podleškega, ki je stal na čelu znatnejšega oddelka, so porazili v krvavi bitki; gospoda Motovila, ki je bil odšel po valaški cesti, je razbil Kričinski s pomočjo belgrajske orde in onih Lipkov, ki so bili ostali po tikiškem porazu. Volodijevski je bil, preden je dospel v Kamenec, še krenil za malo časa v Hreptov, ker si je hotel, kakor je dejal, še enkrat ogledati to mesto svoje sreče.

«Bil sem ondi,» je pripovedoval, «takoj po vašem odhodu, še sedež se ni ohladil po vas, in lahko bi vas bil došel, pa sem se prepeljal v Ušici na moldavsko obrežje, da sem poslušal, kaj se godi na stepi. Nekateri čambuli so že dospeli, in bojim

se, da ne trčijo, ko dospo na Pokuto, ob nepripravljenih ljudeh. Drugi zopet gredo pred turško vojsko ter bodo skoro tukaj. Oblega nastane, najljubši moj golobič; nobene pomoči ni, toda mi se ne vdamo, ker tukaj ne brani vsakdo le domovine, ampak tudi svoj dobiček.»

Po teh besedah si je nekolikokrat zavihal brke, nato pa je objel ženo in jo poljubil na lice. Tega dne nista govorila več drug z drugim. Nastopnega dne je ponovil Volodijevski svoje novice pri škofu Lanckronskem na bojnem posvetovanju, ki so se ga razen škofa udeležili general podolski, ključar podolski Lanckronski, pisar podolski Revuski, praporščak Humecki, Ketling, Makoveški, major Kvasibrodski in nekoliko drugih dostojnikov. Volodijevskemu precej izpočetka ni bilo po volji, ker je general podolski proglasil, da neče prevzeti poveljstva, ampak da ga izroča tistim, ki so na posvetu. «V naglih primerah mora biti ena glava in ena volja!» odgovori mali vitez. «Pod Zbaražem so bili trije regimentniki, katerim je po pravici pristajala oblast, a vendar so jo oddali knezu Jeremiji Višnjevckemu, češ, da je v nevarnosti bolje slušati samo enega.» — Toda te besede niso nič izdale. Zaman je učeni Ketling navajal Rimljane za zgled, dokazujoč, da so bili največji bojevniki na svetu iznašli diktaturo. Škof Lanckronski, ki Ketlinga ni imel rad, češ, da mora biti zaradi škotskega rodu v dnu duše še krivoverec, ga je zavrnil, da se Poljakom ni treba učiti zgodovine od tujcev in da onim, ki



se ravnajo po svojem razumu, ni treba posnemati Rimljanov, za katerimi le prav malo zaostajajo v hrabrosti in zgovornosti. «Kakor nastane iz cele butare drv,» je dejal, «večji plamen nego iz enega polena, tako je tudi čuječnost več glav večja nego samo ene.» Pri tem je hvalil «skromnost» gospoda generala podolskega, dasi so drugi umeli, da ga hvali le zato, ker se boji odgovornosti, ter se je potezal za — pogajanje.

Precej, ko je bila ta beseda izgovorjena, so planili vojaki s sedežev, kakor bi jih bil kdo opalil z živim ognjem. Volodijevski, Ketling, Makoveški, Kvasibrodski, Humecki, Revuski so zaškripali z zobmi ter udarili po sabljah. «Bomo videli!» so se čuli glasovi. «Nismo se prišli pogajat semkaj!» — «Govornika brani duhovska obleka!» Kvasibrodski zakliče: «V cerkev naj gre, ne pa na posvet!» In nastal je trušč. Škof vstane in reče z velikim glasom: «Prvi bi bil pripravljen dati glavo za cerkev in za svoje ovce, ako sem pa omenil pogajanje, sem ga omenil — Bog mi odpusti! — samo zato, ker bi rad dal hetmanu čas, da si preskrbi podporo. Poganom je ime Sobijeski naravnost strašno, in najsi ne bi imel dovolj vojakov, ako se le zve, da se bliža, pa bisurmani takoj zapuste Kamenec.» Ko to izgovori, vsi umolknejo. Nekateri so se celo potolažili, videč, da škof ni imel vdaje v mislih.

Volodijevski pa reče:

«Preden sovražnik obleže Kamenec, mora še dobiti Žvanec, sicer bi si pustil oborožen grad za

hrbtom. No, če dovoli gospod podolski ključar, se rad zaprem v Žvanec in se ubranim ondi do tistega časa, ki ga namerja škof doseči s pogodbami. Svoje zveste vojake vzamem s seboj, in dokler bom živ, se Žvanec ne poda!»

Nato zakriče vsi:

«Ni mogoče! Tukaj te je treba! Brez tebe bi tudi meščanom upadel pogum; takisto bi se vojaki ne borili tako radi. Ni mogoče, nikakor! Kdo izmed nas ima več izkušenj? Kdo je ubranil Zbaraž? Ti zgoriš v Žvancu, mi pa zgorimo tu brez tebe!»

«Poveljstvo mi zapoveduje,» odgovori Volodijevski.

«V Žvanec bi bilo treba poslati mladega drzoviteža, ki bi mi pomagal!» se oglasi podolski ključar.

«Naj gre Novoveški!» pravi nekoliko glasov.

«Novoveški ne more, ker mu je glava v ognju,» de Volodijevski, «v postelji leži in se niti ne zaveda.»

«Posvetujmo se sedaj, kje se kdo postavi in katera vrata bo branil,» se oglasi škof.

Vse oči se obrnejo na generala podolskega; ta pa reče:

«Preden izdam povelja, rad začujem mnenje izkušenih vojakov. Ker pa je gospod Volodijevski izmed nas najbolj izkušen, ga pozivljem prvega k besedi.»

Volodijevski je nasvetoval, naj sosebno gradove pred mestom dobro založe s posadko, zakaj

misлил si je, da se proti tem gradovom nameri poglavitni napad sovražnikov. Drugi so mu pritrdili. Bilo je tukaj 6000 pešcev, ki so jih razdelili tako, da je desno stran gradu zasedel Misliševski, levo gospod Humecki, sloveč po zmagi pod Hotimom. Na najbolj nevarnem prostoru se je nastanil Volodijevski, niže je bil postavljen oddelek Serdinka, stran proti Zinkovicam je branil major Kvasibrodski. Južno stran je čuval gospod Vonsovič, bok pri dvorcu kapitan Bukar z možmi gospoda Krasinskega. Vsi ti niso bili prostovoljci, nego vojaki po stanu, v boju tako vztrajni, da so drugi teže prenašali solnčno vročino nego ti streljanje iz topov. Vrhutega so služili v vojnah ljudovlade, ki ji nikoli ni bilo dovolj vojakov; bili so vajeni, da so se ustavljali desetkrat večjemu sovražniku, in so imeli to za kaj docela naravnega. Grajske topničarje je nadziral Ketling, ki je bil izmed vseh najbolj vešč v tej stroki. Vrhovno poveljstvo v gradu je imel Volodijevski, ki mu je general podolski dal na prosto voljo, da sme prirejati izpade, kolikorkrat se pokaže potreba in prilika.

Ko so dostojniki pozvedeli, kje bodo stali, so se razveselili v srcu, zaukali ter z rožljanjem rapirjev pokazali dobro voljo. Ko general podolski to zasliši, reče sam pri sebi:

«Nisem verjel, da bi se mogli ubraniti tukaj. Brez te vere, poslušajoč zgolj svojo vest, sem prišel semkaj. Toda kdo ve, ali se nam s takimi vojaki ne posreči odbiti sovražnika? Slava pade name;



proglase me za drugega Jeremijo. Kdo ve, ali me ni privedla semkaj srečna zvezda!»

In kakor je bil dvojil o obrambi, tako je jel sedaj dvojiti, da bi sovražniki obladali Kamenec. S tem je rastla tudi njegova odločnost, in že so jeli posvetovati resnobneje, kako bi obranili mesto.

Dognali so, da se v mestu samem ob ruskih vratih nastani Makoveški s periščem plemstva in poljskih meščanov, ki so bili v bitkah vztrajnejši od drugih, z nekoliko Armenci in židi. Laška vrata so bila izročena gospodu Grodeckemu; topovom naj bi ondi poveljevala Matčinski in Žuk. Stražo pred mestno hišo je prevzel Lukaš Dzievanovski. Hotimirski je zapovedoval ciganom za ruskimi vrati. Stražo od mostu tja do dvora gospoda Sinickega je vzel v oskrbo Kazimir Humecki, brat junaškega Vojteha. Dalje bi imel biti nastanjen gospod Staniševski in nad laškimi vrati gospod Martin Boguš; pri bastiji Spižni naj bi stal Jurij Skarinski z gospodom Jackovskim tesno poleg beloblatskega predora. Gospoda Dubravski in Pietraševski bi imela zasesti bastijo Reznik. Velik mestni nasip je bil oddan Tomaševiču, manjši pa Jackovskemu. Došlo pa je povelje, naj prirede še tretji nasip, za katerim je pozneje žid, večš topničar, izdatno nadlegoval Turke.

Ko so se bili tako razdelili, so odšli vsi na večerjo h generalu podolskemu, ki je s prostorom in vinom, z jedmi in govori gostil Volodijevskega, češ, da bo po oblegi priimku «mali vitez» dodano ime «Kameniški Hektor».

Volodijevski pa je dejal, da hoče služiti pošteno in da vrhutega še namerja v tej stvari v cerkvi storiti obljubo. Naprosil je tudi škofa, da bi smel izvršiti to namero že naslednji dan. Škof, videč, da utegne ta obljuba služiti v prosepah javnosti, mu je obljubil kaj rad.

Naslednjega dne je bila v cerkvi velika pobožnost. Udeležili so se je vitezi, plemiči, vojaki in prostaki. Volodijevski in Ketling sta ležala pred oltarjem.

Kristina in Barbka sta klečali tesno za ograjo ter se jokali, zakaj vedeli sta, da utegne ta obljuba vplivati kaj nevarno na življenje njiju mož. Po končani sveti maši se obrne škof z monstranco proti narodu. Zdajci mali vitez vstane, poklekne na stopnice pred oltarjem in reče z ginjenim, toda mirnim glasom:

«Za posebne dobrote in še bolj za posebno pokroviteljstvo, kakršno sem prejel od Boga najvišjega in njegovega Sina edinorojenega, smatram za svojo dolžnost, da se izkažem hvaležnega. Obetam in prisezam, da hočem, kakor sta mi pomagala On in njegov Sin, braniti sveti križ do poslednje kaplje krvi. Ker mi je zaupano poveljstvo v starem gradu, tudi v nečistosti živečega sovražnika pogankega ne pustim v grad, dokler bom še živ gibal z rokami in nogami. Niti z obzidja ne odstopim, belega prapora ne zatakнем, najsi bi me pokopale razvaline. Tako mi pomagaj Bog in sveti križ. Amen!»

V cerkvi nastane slovesna tišina. Nato se začuje glas Ketlingov:

«Obetam, da hočem za posebno dobroto, ki sem jo prejel od te domovine, braniti grad do zadnjega diha in da se dam rajši pokopati pod njegovimi razvalinami, nego bi dopustil, da bi sovražnikova noga stopila semkaj. In kakor to prisezam iz odkritosrčne hvaležnosti in iskrenega srca, tako mi pomagaj Bog in sveti križ. Amen.»

Duhovnik nagne monstranco ter jo dá poljubiti najprej Volodijevskemu, potem Ketlingu. Ko vitezi to vidijo, zahrume. Razlegali so se glasovi:

«Vsi prisezamo! Vsi pademo drug za drugim! Ta trdnjava ne pade! Prisezamo! Prisezamo! Amen! Amen! Amen!»

Nato potegnejo sablje in kratke meče rožljaje iz nožnic, in v cerkvi se zjasni. Ta odsev od jekla osvetli grozna lica in razpaljene oči. Velika navdušenost prevzame navzoče plemiče, vojake in prostake. Zapeli so vsi zvonovi, zabučale so orgle, škof pa je zapel: «Sub Tuum praesidium». Odgovorilo mu je na stotine glasov. Tako so molili za trdnjavo, ki je bila stražnica krščanstva in ključ ljudovladi.

Po dovršeni pobožnosti sta odšla Volodijevski in Ketling iz cerkve, držeč se za roke. Narod ju je blagoslavljal in jima želel srečo; nihče ni dvojil, da rajša popadata, nego bi izročila grad sovražniku. Zdelo se je, da nad njima ne kroži smrt, nego zmaga in slava, in bržkone sta izmed vse te tolpe vedela edino ona, kako grozno odgovornost sta bila



prevzela s to prisego. Mogoče, da je slutilo pogubo, visečo nad njiju glavama, tudi dvoje ljubečih src. Barbka in Kristina se nikakor nista mogli pomiriti. A ko je dospel naposled Volodijevski k Barbki v samostan, se je razjokala in ihtela kakor dete, se mu stiskala k prsim ter govorila s pretrganim glasom:

«Zapomni si . . . Mihael, da . . . Bog začenj nesrečo! . . . Jaz . . . jaz . . . ne vem . . . kaj se . . . zgodi . . . z menoj!»

In tresla se je od ginjenosti, pa tudi mali vitez je bil močno ginjen. Migal je nekaj časa z žoltimi brki, naposled pa je dejal:

«I no, Barbka . . . Bilo je treba . . . no . . .!»

«Rajša bi umrla!» reče Barbka.

Volodijevski še huje zamiga z brki in ponovi nekolikokrat zaporedoma: «Molči, Barbka . . . molči!» Končno pa ji reče nežno:

«Ali se še spominjaš, kaj sem dejal, ko te mi je Bog vrnil? Rekel sem: S čimerkoli se mi bo mogoče zahvaliti Bogu, s tem se mu zahvalim. Ako se vrnem živ iz vojske, sezidam cerkvico, pa tudi ob vojni moram izvesti kaj znatnega, da Boga ne nasitim z nehvaležnostjo. A kaj grad! . . . Tega je za tako dobroto še premalo. Napočil je čas! Ali bi se spodobilo, da bi mi dejal Izveličar: Obljuba — pomuda! Prej me zasuj grajsko kamenje, nego prelomim besedo, dano Bogu! Treba je bilo, Barbka — in to je vse! . . . Barbka, v Boga zapajva! . . .»

## XV.

Volodijevski je še istega dne odrinil s prapori na pomoč gospodu Vasilevskemu. Ta je bil stekel k Hrinčuku, ko je dospela novica, da so tja prihrumeli Tatarji ter plenili ljudi in živino. Toda vasi niso sežgali, da ne bi obrnili pozornosti nase. Vasilevski jih je takoj razpršil, jim vzel jetnike in nekatere celo sam ujel. Te poslednje je prignal v Žvanec in jih izročil gospodu Makoveškemu, naj jih izpraša in naj zapiše, kar povedo, da bodo imeli kaj poslati hetmanu in kralju.

Tatarji so priznali, da so prekoračili mejo s pomočjo konjiškega stotnika Stingana iz Vološe. Celo potem, ko so jih že žgali z ognjem, niso mogli povedati, kako daleč je v tem trenutku že utegnil dospeti turški cesar z vso svojo močjo, zakaj, hiteči v nerednih tolpah naprej, niso imeli nikakih zvez z ostalim taborom.

Vsi pa so enoglasno izpovedali, da se je sultan že ganil z vso svojo močjo in da bržkone že v kratkem času dospe pred Hotim. Za prihodnje branitelje v Kamencu ni bilo to nič novega; ker pa v Varšavi na kraljevem dvoru še niso verjeli v to vojno, je podolski ključar sklenil odposlati jetnike z njihovicami vred v Varšavo.

Ogledne čete so se s prvega četovanja vrnile zadovoljne. Na večer je došel k Volodijevskemu tajnik njegovega pobratimca Habareskula, starejšega hotimskega perkulaba. Ni prinesel pisma, zakaj per-

kulab se je bal pisati, zato pa je naročil ustno povedati pobratimcu Volodijevskemu, tej «zenici očesa» in «ljublencu njegovega srca», naj bo oprezen. Ako v Kamencu ni dovolj vojakov za obrambo, naj s tem ali drugim odide iz mesta, zakaj cesarja že naslednjega dne z vso njegovo močjo pričakujejo v Hotimu.

Volodijevski je izročil perkulabu svojo zahvalo, obdaril tajnika in ga poslal nazaj; sam pa je takoj opozoril poveljnike na prihajajočo nevarnost.

To poročilo, dasi so ga pričakovali vsako uro, je napravilo velik vtisk. Delavci, popravljajoči trdnjavo, so se s podvojeno vnemo poprijeli dela; gospod Hieronim Lanckoronski je brez odloga odšel v svoj Žvanec, da bi ondot pazil na Hotim.

Nekaj časa je minilo v pričakovanju. Naposled o porcijunkuli, dne 2. velikega srpana, je sultan dospel pod Hotim. Polki so se razgrnili kakor brezobrežno morje. Ob pogledu na poslednje mesto, ki je bilo še v padišahovi deželi, se je izvil vojakom iz stotisoč grl klic: «Alah! Alah!». Na drugi strani Dnestrovi se je prostirala neoborožena poljska ljudovlada, katero naj bi ta neizmerna množica vojakov zagrnila kakor povodenj ali požrla kakor plamen. Tolpe bojevnikov, ki se niso mogle naseliti v mestu, so se nastanile na polju, na onem polju, kjer so bile pred nekoliko leti enako veliko prokovo vojsko pobile poljske sablje. Sedaj se je zdelo, da je napočil čas osvete, in nihče na teh divjih stepah, od sultana pa tja do poslednjega



taboriškega služabnika, ni slutil, da utegne biti to polje dvakrat zlo za polmesec. Nada, celo zavest sijajne zmage je oživiljala vsa srca. Janičarji in spahi, množice prostovoljcev z Balkana, iz rodopskih gorá, iz Rumelije, s Peliona in z Ose, s Karmela in Libana, iz arabskih puščav, z obrežja tigridskega, iz nilskih nižav in z vročih arabskih peščenin so z divjim krikom zahtevali, naj jih prepeljejo na drugo obrežje.

Toda v tem so jeli muezini klicati vernike iz hotimskih minaretov k molitvi, in vse je utihnilo. Celo morje glav v zavojih, fesih, kapah in jeklenih šlemih se je klanjalo k tlom, in po polju se je razlegala zamolklo mrmrana molitev, podobna brenčanju velikega čebelnega roja, ki jo je odnašal veter preko Dnestra v ljudovlado.

Nato so zaropotali bobni, zapeli rogovi in piščalke, češ, da je prišel čas počitka. Dasi se je pomikala vojska počasi in zložno, ji je padišah vendar po dolgem potovanju iz Drenopolja dovolil primeren počitek. Na polju so stavili za polke šatore, ki so pokrili nepregledno prostranstvo kakor s snegom.

Dan je bil lep in tak tudi večer. Po poslednji večerni molitvi je tabor počival. Na stotisoč ognjišč se je zažarilo med šatori, na katere je strahoma zrla posadka iz nasprotnega žvanskega gradiča. Vojaki, ki so bili odšli na četovanje, so pripovedovali, kaj so bili videli in slišali; zdelo se jim je, da je vsa Moldavska v ognju. Toda kakor se je

spenjal mesec čimdalje više na zvezdnato nebo, so gasnila ognjišča razen onih pri stražah; tabor se je ugrezal v sen, in v globoki tišini se je čulo samo rezgetanje konj, in mukanje bivolov, ki so se pasli po tarabanskem močvirju.

Toda naslednjega dne ob zori je zapovedal sultan janičarjem, Tatarjem in Lipkom, naj prekoračijo Dnester in se polaste Žvanca, kakor trga tako tudi gradu.

Hrabri poveljnik Hieronim Lanckoronski jih ni čakal za obzidjem. S štiristo Tatarji, osemdeset Kijani in enim plemenitaškim praporom je sam planil na janičarje ob brodu in navzlic hudemu streljanju iz pušk te znamenite pešce zmedel tako, da so se kar razkropili in se jeli umikati v vodo. Toda v tem je čambul Tatarjev, kateremu so pomagali Lipki, prebredel reko ob strani in vdrl v mesto. Dim in krik je naznanil hrabremu poveljniku, da je mesto že v sovražnikovih rokah. Zato se je umaknil z broda, da priteče napadenim meščanom na pomoč. Janičarji kot pešci ga niso mogli preganjati, in tako se je na vso moč drevil proti mestu.

Že je bil tik njega, kar so njegovi dvorni Tatarji pometali od sebe zastave in prestopili na stran sovražnikovo. Nastal je jako nevaren trenutek. Čambul, ki so mu pomagali Lipki, češ, da to izdajstvo provzroči zmedo, je udaril jako naglo na ključarja. Na srečo so se jim Kijani, ki jih je izpodbodel zgled poveljnikov, hrabro postavili po robu, a plemenitaški tabor je naposled premagal so-

vražnika, ki se nikakor ni mogel meriti s poljsko konjico. Polje je bilo takoj pokrito z mrličmi; zlasti je padlo dokaj Lipkov, ki so bili v boju vztrajnejši nego drugi. Boj je trajal še na ulicah, in Lanckoronski, videč, da se od reke bližajo janičarji, se je skril za obzidje ter poslal v Kamenec po pomoč.

Padišah še tega dne izpočetka ni mislil jemati žvanskega gradiča, češ, da se ga lahko polasti za splošnega bojnega pohoda. Hotel je zajeti zgolj mesto in ker je mislil, da bo onih oddelkov, ki jih je bil odposlal, za to popolnoma dovolj, tudi ni bil poslal več janičarjev niti Tatarjev. Oni pa, ki so še bili na tej strani reke, so se potem, ko se je gospod ključar zaprl v grad, iznova polastili mesta. Požgali ga niso, da bi jim pozneje služilo za zavetje; gospodariti pa so začeli v njem s sabljo in kindžalom. Janičarji so svojeglavno lovili mlade ženske; može in otroke pa so morili s sekirami. Tatarji so imeli opraviti s plenom.

V tem so stražniki iz grajskega stolpa ugleдали, da se bliža konjica. Ko gospod Lanckoronski to zve, stopi z nekaterimi plemiči sam na stolp, nastavi daljnogled skozi predor, gleda dolgo in pozorno po polju, naposled pa reče:

«To je lahka konjica iz hreptovske posadke, ista, s katero je Vasilevski hodil na Hrînčuka. Gotovo so ga sedaj tudi poslali semkaj.»

Nato je jel gledati iznova.

«Vidim prostovoljce; izvestno je to Vojteh Humecki!»



A trenutek kesneje je dodal :

«Hvala Bogu, to je sam Volodijevski, zakaj vidim dragonce. Gospodje, poskočimo tudi mi izza obzidja in z božjo pomočjo zapodimo sovražnika ne le iz mesta, ampak celo za vodo.»

Po teh besedah je stekel na vso sapo navzdol, da postavi svoje Kijane in plemstvo v bojni red. V tem so v mestu Tatarji prvi ugledali prihajajoče prapore. Presunljivo kričeč: «Alah! Alah!» so se jeli zbirati v čambul. Po vseh ulicah se je oglasil odmev bobnov in piščalk. Janičarji so bili takoj urejeni tako naglo, da se je le malokatera pehota na svetu v tem mogla meriti z njimi.

Čambul je letel iz mesta, kakor bi ga podil veter, in napadel lahko konjico. Sam čambul razen Lipkov, katerih je Lanckoronski mnogo pobil, je bil trikrat številnejši nego žvanska posadka s prihajajočimi prapori vred; zato ni omahoval naskočiti Vasilevskega.

Toda Vasilevski, bujen mladenič, ki je takisto poželjivo kakor slepo planil v vsako nevarnost, je zapovedal svojim ljudem, naj se spuste v največji dir, in je letel kakor meteor, ne da bi se menil za sovražnikovo število. Ta pogum je osupnil Tatarje, ki se niso radi spoprijemali s sovražnikom od spredaj. Ne meneč se za krik zadaj jezdečih dostojnikov, ne meneč se za presunljivo žvižganje in ropot bobnov, ki je zapovedoval sekati glave nejevernikom, so pridrževali konje. Očitno jim je upadel pogum. Ko so bili še za streljaj daleč od

prapora, so se razpršili na obe strani, pognavši proti konjici celo kopico pušic.

Vasilevski ni vedel ničesar o janičarjih, ki so se bili postavili na drugi strani mesta. Zato je pognal svoje ljudi takisto naglo za Tatarji, ali bolje, za polovico čambula, jih hitro dotekel in jel sekati one, ki so imeli slabše konje ter niso mogli urno bežati. V tem hipu je druga polovica čambulova napravila polkrog ter ga hotela zajeti. Toda v tem hipu so pritekli prostovoljci in obenem z njimi gospod ključar s Kijani. Tatarji, napadeni od vseh strani, so se razpršili hipoma kakor pesek na vse strani, in nastala je gonja za posameznimi tolkami in ubežniki. Tatarji so padali gosto, zlasti pod udarci Vasilevskega, ki je v svoji strasti sam naskočil vso tolpo, kakor napade jastreb krdelo vrabcev ali strnadov.

Toda Volodijevski, oprezen in hladnokrven vojak, ni izpustil svojih dragoncev iz rok. Takisto kakor oni, ki drži tolpo psov na motvozih, ne izpusti psov na vsakršno zverino, nego šele potem, ko ugleda svetle oči in bele zobe nereščeve, tako je tudi mali vitez, ne da bi se bil menil za bežečo ordo, opazoval, ali za njimi ne ugleda spahijev, janičarjev ali drugega izbranega oddelka.

V tem dospe k njemu Hieronim Lanckoronski s svojimi Kijani.

«Gospod!» zakliče. «Janičarji se pobirajo proti reki; pritisnimo jih!»

Volodijevski potegne kratki meč iz nožnice in zapove:

«Naprej!»

Dragonci so nategnili uzde, da so imeli konje v krepkih rokah, in nato se je vsa vrsta nekoliko sklonila ter odjezdila tako pravilno kakor na vežbališču. Izpočetka so jezdili stopnjema, potem pa pognali konje v skok. Vendar pa jih še niso pustili v največji dir. Šele, ko so imeli za seboj hiše, postavljene ob vodi na vzhodni strani gradu, so ugledali bele klobučinaste kučme janičarjev ter spoznali, da bodo imeli posla ne z džamaki, nego s pravilnimi janičarji.

«Bij jih!» zakriči Volodijevski.

Konji so se nategnili tako, da so se skoro s trebuhu dotikali zemlje ter kopali grude iz trdih tal.

Janičarji, ki niso vedeli, kakšna sila prihaja Žvancu na pomoč, so bili res namenjeni kreniti k reki. Eden njih oddelkov, broječ nekoliko nad dvesto mož, je bil že ob bregu in njegove prve vrste so že stopale na splave. Drugi oddelek, enako močan, je tudi hitel, toda v najboljšem redu; ko je ugledal prihajajočo konjico, se je hipoma uvrstil ter se obrnil s čelom proti sovražniku. Puške so se sklonile kakor plot in zagrmel je strel kakor na vežbališču. Dà, bojaželjni vojaki, misleči, da jih bodo podpirali tovariši s streljanjem raz obrežje, po prvem strelu niso zbežali, nego so z velikim krikom planili v dim ter besno udarjali s sabljami po sovražniku.

Bila je to drznost, katere so bili zmožni edino janičarji. Ali pokorili so se tudi zanjo, zakaj jezdec



so udarili kakor s cepci po njih, jih hipoma pobili ter zanesli strah in pogubo pred seboj.

Pod silo tega napada je polegla prva vrsta kakor lan na vetru. Seveda jih je mnogo padlo od pritiska. Ko so se pobrali, so stekli proti reki, odkoder je drugi oddelek streljal nad glavami svojih tovarišev ter moril dragonce. Med janičarji, stoječimi poleg splavov, se je videlo omahovanje, ali naj sedejo na splave, ali pa naj se ravnaajo po zgledu prvega oddelka ter udarijo na konjico. Toda od tega poslednjega koraka jih je odvrčal pogled na bežeče tolpe, ki jih je konjica sekala in potiskala s konjskimi prsmi tako ljuto, da se je le njena strast mogla meriti z njeno izurjenostjo.

Časih se je takšna tolpa, ko je bil pritisk že prehud, obupno obrnila in jela grizti, kakor grize škodljiva zverina, videča, da ne uide pogubi. Toda prav takrat so janičarji na obrežju videli kakor na dlani, da se s sečnim orodjem ne morejo upirati tej konjici. Konjica je sekala tako gibčno in naglo, da ni bilo mogoče z očmi spremljati teh udarcev. Prav kakor takrat, kadar družina premožnega gospodarja, mlateča dobro posušeni grah, mlati vneto in urno na podu, da odmeva daleč naokrog, posušena zrna pa švigajo na vse strani, tako so tudi udarci s sabljami odmevali po vsem obrežju, in tolpe janičarjev, ki so jih pobijali brez usmiljenja, so se razpršile na vse strani.

Gospod Vasilevski je udaril na čelu lahke konjice na sovražnika, ne da bi se menil za svoje

življenje. Vendar kakor izurjena ženjica prekosi močnejšo, toda manj izurjeno, tako je tudi Volodijevski s svojim ravnanjem presežal strastnega mladeniča.

Preden so se spoprijeli z janičarji, je bil pustil dragonce naprej ter sam ostal na poti zadaj, da bi videl vso bitko. Tako daleč stoječ, je gledal pozorno ter vsak hip sam planil v gnečo, da je udaril in popravil, kar je bilo zanemarjenega. Nato je iznova odstopil, da je trenutek kesneje spet skočil v največji metež. Kakor navadno v bitkah s pešci, se je pripetilo tudi zdaj, da se konjica ni menila za bežeče sovražnike.

Nekateri, ki niso imeli odprte poti proti reki, so se razpršili proti mestu, da bi se ondi skrili med solnčnicami, gosto rastočimi pred hišami. Volodijevski je to zapazil, dohitel prva dva in razdal med njiju dva lahka udarca; takoj sta padla na tla, kopala z nogami zemljo ter izdihnili dušo. Tretji je ustrelil na malega viteza s puško, toda izgrešil ga je, mali vitez pa ga je oplazil z ostrino med nos in usta in mu tako ugasil življenje. Nato je nemudoma skočil za drugimi, in deček s košem v roki ne pobira tako urno gob po gozdu, kakor je podiral on janičarje, preden so dospeli k solnčnicam. Samo poslednja dva so ujeli žvaneški ljudje, in mali vitez ju je ukazal pustiti živa.

Sam pa se je nekoliko razgrel, ko je zapazil, da so janičarje že izdatno pritisnili k reki. Skočil je v bojni vrtinec, stopil v vrsto z dragonci in se poprijel dela. Časih je mahal predse, časih se obračal

na desno ali na levo, zadal rahel sunec in ni gledal dalje, a za vsakim udarcem se je skotalila glava z belo kučmo na tla. Janičarji so se jeli, grozno kriče, gnesti pred njim, on pa je podvojil naglico svojih udarcev. Dasi je sam ostal miren, vendar nihče ni mogel slediti z očmi udarcev njegovega meča ter razločevati, kdaj zadaja udarec in kdaj sunec, zakaj njegova sablja je delala kar nekakšen svetel kolobar okrog njega.

Gospod Lanckoronski, ki je bil že davno slišal, da je to mojster nad mojstri, pa ga še doslej ni bil videl pri delu, se je kar nehal bojevati. Osupel je gledal in ni verjel svojim očem, da bi en človek, dasi sloveč za najboljšega viteza, mogel izvrševati kaj takega. Kar prijel se je za glavo, in tovariši njegovi so ga slišali, ko je ponavljal: «Za Boga, še premalo pripovedujejo o njem!» Drugi pa so klicali: «Glejte, zakaj kaj takega ne boste videli več na svetu!» Volodijevski pa je delal dalje.

Janičarji, potisnjeni k reki, so neredno bežali na splave. Ker je bilo splavov dovolj, ljudi pa se je vračalo dokaj manj, nego jih je prišlo, so lahko urno dobili prostor. Težka vesla so zaškripala, in med janičarji in dragonci je nastala praznina, ki se je širila čimdalje bolj. Toda s splavov so jele pokati puške, na katere so tudi dragonci odgovarjali s streljanjem, in dim se je znašal nad vodo.

Splavi z janičarji so odhajali čimdalje hitreje. Dragonci, ki so bili dosegli zmago, so kričali, grozili s pestmi in klicali:



«Bežite, pasji sinovi, bežite!»

Gospod Lanckoronski je, ne glede na krogle, ki so še žvižgale okrog njega, objel Volodijevskega tesno na bregu.

«Svojim očem nisem verjel!» mu reče. «To je čudo, gospod, vredno zatega peresa.»

A Volodijevski mu odgovori:

«Prirojena spretnost in izurjenost, evo, to je vse! Oh, koliko vojen sem se že udeležil!»

Nato sta se iznova objela z Lanckoronskim. Ko se izpustita, pogleda Volodijevski na breg ter zakriči:

«Poglejte, gospod, ker ugledate nekaj posebnega.»

Komornik se obrne in ugleda dostojnika, ki je napenjal lok na bregu.

Bil je to Mušalski.

Ta sloveči lokostrelec se je bil doslej bojeval z drugimi ter podiral sovražnika. Toda sedaj, ko so bili janičarji že toliko daleč, da jih niso več dosežale krogle iz pušk in samokresov, je napel lok in, stoječ na vzvišenem kraju, poizkusil s prstom tetivo. Ko je zazvenela, je položil nanjo pernato pušico ter pomeril.

V tem hipu sta ga pogledala Volodijevski in Lanckoronski. Bil je kaj lep prizor. Lokostrelec je sedel na konju ter držal levo roko iztegnjeno, z desno pa je natezal tetivo čimdalje močnejše k prsni bradavici, da so se mu kar žile napenjale na čelu, ter je mirno meril. V dalji je bilo moči videti pod

oblakom dima nekoliko splavov. Plavali so po vodi, ki je bila od raztopljenega gorskega snega močno narastla ter bila tako prozorna, da so se splavi in janičarji na njih kar odbijali v njej.

Streljanje na obrežju je prenehalo. Vseh oči so se obrnile v Mušalskega, ali pa se obračale v smeri, kamor bi bila imela sfrčati smrtonosna pušica.

Tetiva je zazvenela, in poslanka smrti je zletela z loka. Nobeno oko je ni ugledalo, ali vsi so jasno videli, kako je janičar, stoječ pri veslu, zdajci razprostrl roke, se zavrtel na prostoru in padel v vodo. Voda se je zgrnila nad njim, Mušalski pa je dejal:

«To zaradi tebe, Didijuk!»

Potem je segel po drugi pušici.

«Na čast gospoda hetmana!» zakliče tovarišem.

Vojaki pridrže sapo. Trenutek kesneje zažvižga tetiva in drugi janičar pade s splava.

Na vseh splavih so se jela vesla gibati živeje. Mušalski pa se je obrnil k malemu vitezu ter zaklical nasmehoma:

«Na čast vrli soprogi vaše milosti!»

Nato tretjič napne lok in tretjič izpusti bridko pušico, ki se tretjič zapiči janičarju v telo. Zmagoslaven klic je odmeval z obrežja, krik besnote pa s splavov. Mušalski se je umaknil in z njim vred drugi zmagovalci današnjega dne ter krenili v mesto.

Na povratku so mirno ogledovali žetev tega dne. Tatarjev ni bilo padlo mnogo, ker se niso bili spustili resno v boj, nego se naglo prepeljali preko reke; zato pa je ležalo janičarjev kakor snopja na njivi. Nekateri so se še gibali, toda vse so bili že slekli služabniki gospoda ključarja.

Ogledujoč jih je dejal Volodijevski:

«To je vrta pehota! Zakadi se v dim kakor neresec, ne opravi pa niti polovice tega, kar opravijo švedski pešci.»

«Ustrelili so, kakor bi bil človek oreh zgrizel,» omeni gospod ključar.

«A zgodilo se je to slučajno, ne pa spričo izurjenosti, zakaj ne urijo se skupno. To je bila sultanova garda; ta je še kolikor toliko izurjena, toda drugi neredni janičarji so dokaj slabši.»

«Dali smo jim nekaj za spomin! Bog je usmiljen, ker je dopustil, da s tako imenitno zmago začnemo vojno.»

Toda izkušeni Volodijevski je bil drugačnih misli.

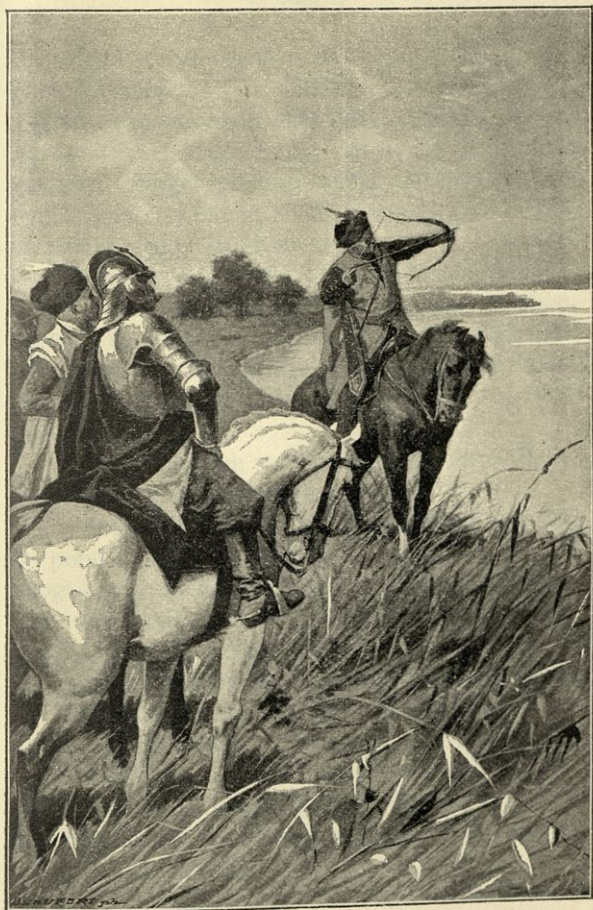
«To je le majhna in neznatna zmaga!» je dejal. «To sicer dobro vpliva na vojake in prebivalce, ali drugega učinka ta zmaga ne bo imela.»

«Kaj mislite, da se poganom ne ohladi drznost?»

«Poganom se ne ohladi drznost,» odgovori Volodijevski.

Ob takih razgovorih so dospeli k mestu, kjer so jim prebivalci izročili ona dva živa ujeta janičarja, ki sta se bila hotela Volodijevskemu skriti med solnčnicami.





(Str. 218.) Lokostrelec je sedel na konju ter držal  
levo roko iztegnjeno . . .



Eden je bil nekoliko obstreljen, drugi pa popolnoma zdrav ter jako domišljjav človek. Ko dospo v grad, zapove mali vitez Makoveškemu, naj ga izpraša. Umel je sicer tudi sam turški jezik, toda gladko ni mogel govoriti turški. Makoveški torej vpraša janičarja, ali je sultan sam v Hotimu in kdaj se namerja približati Kamencu.

Turek je odgovarjal jasno, toda ponosno.

«Padišah je tukaj osebno,» je dejal. «V taboru pravijo, da se paši Halil in Murad namerjata jutri prepeljati črez reko. Mehentisi so že na poti; takoj jamejo delati nasipe. Jutri ali pojutrišnjem vas čaka poguba.»

Po teh besedah se jetnik podboči in nadaljuje, zaupajoč v grozo sultanovega imena:

«Zblazneli Lahi! Kako ste se drznili napadati in pobijati njegove ljudi? Ali mislite, da uidete strogi kazni, ali da vas ubrani ta gradič? Kaj boste črez nekaj dni, ako ne sužnji? Kaj ste danes, ako ne psi, ki se drznejo lajati gospodarju v obraz?»

Gospod Makoveški je marljivo zapisoval vse to, toda Volodijevski, da ukroti jetnikovo drznost, ga je ob poslednjih besedah z roko oplazil po ustih. Turek je osupnil in takoj jel kazati več spoštovanja malemu vitezu, pa tudi njegove besede so bile pristojnejše. Ko so ga zaslišali in že odgnali iz veže, reče Volodijevski:

«Oba jetnika in njiju izpoved moramo takoj poslati v Varšavo, zakaj ondi na kraljevem dvoru še ne verjamejo v vojno.»



«Kdo so oni mehentisi, s katerimi namerjata Halil in Murad prebroditi reko?» vpraša gospod Lanckoronski.

«Mehentisi so inženirji, ki prirede nasipe pod topove,» odgovori Makoveški.

«A kaj si mislite, gospodje, ali je govoril oni jetnik resnico, ali je legal?»

«Ako vam je všeč,» odgovori Volodijevski, mu lahko nekoliko osmodimo pete. Imam stražnika, ki je zadavil Azijo Tuhaj-bejeviča in ki je posebno izurjen v teh rečeh, toda meni se zdi, da je janičar govoril resnico. Prehod črez reko se prične takoj, in ne zabranimo ga, ako bi nas bilo še stokrat toliko! Zato nam ne ostaja drugega, nego da se zberemo in odrinemo z gotovo novico v Kamenec.»

«Tako se mi je posrečilo pod Žvancem, da bi se dal prav rad zapreti v grad,» reče komornik, «samo ako bi se utegnil zanašati, da mi zdajpazdaj priskočite iz Kamenca na pomoč. Potem pa naj bi že bilo, kar hoče!»

«Imajo s seboj dvesto topov,» odgovori Volodijevski, «in kadar prepeljejo težke topove na to stran, se ne ubrani gradič niti en dan. Sam sem hotel, da bi me bili zaprli vanj, toda sedaj, ko sem ga videl, sem spoznal, da se ne dá ohraniti.»

Drugi so pritegnili malemu vitezu. Gospod Lanckoronski se je še nekaj časa junaško upiral, češ, da ostane v Žvancu, toda ker je bil izkušen vojak, je pač priznal, da govori Volodijevski prav.

Naposled je končal njegovo omahovanje Vasilevski, ki je bil dospel s polja in takoj stekel v grad.

«Gospodje,» je zaklical, «reke ni moči niti videti, zakaj ves Dnester je poln splavov.»

«Prevažajo se?» vprašajo vsi obenem.

«Kajpada! Turki sede na splavih, a čambuli brodijo za njimi na konjih.»

Gospod Lanckoronski ni omahoval dalje; takoj je zapovedal potopiti stare grajske havbice; drugo, kar se ni dalo skriti, je zapovedal odpeljati v Kamenec. Volodijevski je zasedel konja ter krenil s svojimi ljudmi na grič, da vidi prevažanje turške vojske.

Halil in Murad sta se res prepeljavala čez reko. Kakor daleč je sezalo oko, je videlo le splave in čolne, katerih vesla so se sorazmerno dotikala jasne vode. Janičarji in spahi so se bližali v velikem številu. Čolne za prevožnjo so bili že dolgo prirejali v Hotimu. Vrhutega je stala na obrežju še velika množica vojakov. Volodijevski je bil prepričan, da hočejo ti ondi zgraditi most čez vodo.

Vendar se sultan še ni bližal z vso svojo močjo. V tem je dospel gospod Lanckoronski s svojimi ljudmi, in oba z malim vitezom sta krenila v Kamenec. V mestu ju je pričakoval gospod Potocki. V njegovem stanovanju je bilo vse polno višjih dostojnikov, a pred stanovanjem je stala množica ljudi obojega spola, nemirna, radovedna in vsa v skrbih.

«Sovražnik se prevaža čez reko, in Žvanec je že zajet!» reče mali vitez.

«Delo je končano, in mi že čakamo!» odvrne Potocki.

Ta novica je dospela med množico, ki je zašumela kakor valovje. «K vratom!» se je začul klic v mestu, «sovražnik je v Žvancu!» Meščani in meščanke, vse je hitelo na trdnjavske narožnike, češ, da odtod ugledajo sovražnika, toda vojaki jih niso hoteli pustiti na prostore, sebi odločene.

«Pojdite domov!» so klicali množici. «Ako nas boste ovirali pri brambi, ugledajo vaše žene Turke skoro od blizu!»

Sicer pa v mestu ni bilo strahu. Tja je bilo že dospelo poročilo o današnji zmagi, kajpada jako pretirano. K temu so dokaj pomagali tudi vojaki, ki so pripovedovali o tem spopadu prava čuda.

«Volodijevski je pobil janičarje, one, ki tvorijo sultanovo gardo,» so ponavljala vsa usta. «Pogani se ne morejo meriti z Volodijevskim. Samega pašo je pobil. Zlodej ni tako strašen, kakor ga slikajo. Niso se ubranili naši vojski. Prav vam je, pasji bratje! Poguba vam in vašemu sultanu!»

Meščanke so se še enkrat prikazale ob nasipih in narožnikih, toda to pot obložene s steklenicami žganjice, vina in medice. Pa so jih tudi sprejeli vsi veseli, in živahnost je zavladala med vojaki. Gospod Potocki ni nasprotoval temu veselju, nego se je celo trudil, da ga ohrani med vojaki. Smodnika je bilo v gradu in v mestu dovolj, zato je tudi dovolil slepo streljati s topovi, češ, da grom topov sovražnika ne zbega malo.



V tem je Volodijevski, dočakavši o mraku generala podolskega v stanovanju, zasedel konja in s služabnikom odjezdil proti samostanu, da čim prej dospe k ženi. Toda nič mu ni pomagalo njegovo skrivanje. Ljudje so ga takoj spoznali, in mnogoštevilna množica je obkolila njegovega konja. Začul se je krik s slava-klici vred. Matere so dvigale k njemu otroke. «To je on, pogledajte in zapomnite si ga!» so ponavljali številni glasovi. Občudovali so ga neizmerno, toda ker niso poznali vojne, so se najbolj čudili njegovi drobni rasti. Ljudem nikakor ni hotelo v glavo, da bi bil tako majhen človek, tako veselega lica, najstrašnejši vojak poljske ljudovlade, s katerim se ni mogel kosati nihče. On pa je jezdil sredi množice, si zdajpazdaj zavihal žolte brke ter se nasmehnil, zakaj vesel je bil tega. Prijezdil naposled v samostan, je padel v naročje Barbki.

Ona je bila že zvedela o njegovih današnjih činih, o vseh njegovih mojstrskih udarcih, zakaj le trenutek prej je bil pri njej gospod komornik podolski in ji kakor očitna priča prinesel obširno poročilo. Barbka je takoj ob začetku pripovedovanja sklicala vse ženske, bivajoče v samostanu, torej gospodično kneginjico Potocko, gospo Makoveško, Humeško, Ketlingovo, Hotimirsko, Boguševo. Čim dalje je pripovedoval gospod komornik, tem bolj jo je zalivala rdečica. Volodijevski je bil dospel prav tedaj, ko so se bile ženske že razgubile.

Ko sta bila dosita pozdravila drug drugega, je utrujeni vitez sedel k večerji. Barbka je sedla k

njemu, mu nakladala jed na krožnik ter mu nalivala medico v kupico. Jedel in pil je rad, ker skoro ves dan ni bil imel ničesar v ustih. Med jedjo ji je tudi časih kaj povedal, in Barbka, ki ga je poslušala z iskrimi očmi, je po svoji navadi otresala glavo in vpraševala:

«Aha! No in kaj? No in kaj?»

«Med seboj imajo krepke ljudi in zelo stroge, toda izurjenega Turka-rokoborca dobi človek težko,» omeni mali vitez.

«Torej bi se tudi jaz mogla poizkusiti z vsakim?»

«Seveda, samo da se ne boš merila z njimi, ker te ne vzamem s seboj.»

«Vsaj enega v življenju! Čuj, Mihael, kadar greš za obzidje, se niti ne vznemirjam. Vem, da te ne poseka nihče . . .»

«Ali me ne morejo ustreliti?»

«Molči no, ali morda ni več Boga? Da se človek ne dá posekati, to je prvo!»

«Enega ali dveh se ne bojim.»

«Niti treh, Mihael, niti štirih.»

«Niti štirih tisočev!» reče Zagloba posmehoma.

«Ko bi bil videl, Mihael, kaj je počenjala, ko je gospod komornik pripovedoval o vojni! Mislil sem, da počim od smeha. Kakor Boga ljubim! Prskala je z nosom kakor koza ter ogledovala ženske po vrsti, da vidi, kako jih zanima pripovedovanje. Ob koncu sem se kar zbal, da ne začne prevračati kozelcev, kar se ji ne bi bilo prilegalo posebno.»

Mali vitez je po večerji nekoliko legel, ker je bil zelo truden; zdajci pa je potegnil ženo bliže ter dejal:

«Stanovanje imam že pripravljeno v gradu, toda ne ljubi se mi še tjakaj ... Barbka, morda ostanem nocej tukaj? ...»

«Kakor hočeš, Mihael!» odgovori Barbka in povesi oči.

«Ha!» zakliče Zagloba. «Mene imajo tukaj že za gobo, ne pa za moža. Opatica mi je že dovolila stanovati v samostanu. Toda stavim glavo, da se bo še jokala raditega! Ali ste že zapazili, kako mi gospa Hotimirska namežikuje? Vdova je ... dobro ... nič več ne rečem ...»

«Res, da ostanem!» reče mali vitez.

Barbka pa mu reče:

«Samo, da si dobro počiješ!»

«Zakaj si ne bi počil?»

«Zato, ker si bova pripovedovala, pripovedovala in pripovedovala!»

Zagloba jame iskati kučmo, da bi takisto odšel k počitku. Ko jo najde, si jo dene na glavo in reče:

«Ne bosta si pripovedovala, pripovedovala in pripovedovala!»

In nato odide.

## XVI.

Drugega dne ob zori je odrinil mali vitez pod Kniahin, kjer se je spoprijel s spahi ter ujel Baluka pašo, odličnega bojevnika med Turki. Ves dan mu



je minil ob delu; del noči je prebil na posvetu pri gospodu Potockem in šele po prvem petelinovem petju je položil trudno glavo k počitku. Komaj pa je sladko in trdno zaspal, ga je prebudil grom topov. Strežnik Pientka Žmuzdin, zvest služabnik, dà, celo prijatelj Volodijevskega, stopi v sobo.

«Gospod!» zakliče, «sovražnik je pred mestom!»

Mali vitez skoči na noge.

«A kakšne topove čujem?»

«Naši plašijo pogane. To je znatna četa, ki pobira živino na polju.»

«So li janičarji ali konjica?»

«Konjica, gospod. Sami črni. Strašijo jih s svetim križem, zakaj kdo ve, ali niso to zlodeji.»

«Najsi so zlodeji ali pa ne, k njim moramo,» odgovori mali vitez. «Ti pojdeš h gospe in ji poveš, da sem na bojišču. Ako bi hotela dospeti v grad, more priti le z gospodom Zaglobo, na čigar opreznost se zanašam najbolj.»

Pol ure pozneje je že Volodijevski na čelu svojih dragoncev in prostovoljcev izmed plemstva, ki so računali na to, da bodo v tej borbi imeli priliko za odliko, krenil na bojišče. Iz starega gradu se je razločno videla konjica, broječa okoli dvetisoč mož, sestavljena deloma iz spahijev in iz egiptovske sultanove garde. V tej so služili bogati in ponosni mameluki iznad Nila. Njih svetli, luski-nasti oklepi, jasne, z zlatom pretkane kefije na glavah, beli pašči in orožje z vloženimi dragotinami,

vse to jih je delalo za najsijajnejšo konjico na svetu. Oboroženi so bili s sulicami, nasajenimi na dolgih drogih, z zelo krivimi sabljami in noži. Sedeči na konjih, gibčnih kakor veter, so kakor oblak preleteli polje, vrteč med prsti morilne sulice. Iz gradu se jih kar niso mogli nagledati.

Volodijevski se jim približa s svojo konjico. Težavno pa je bilo tem kakor drugim, da bi se bili spoprijeli s sabljami, zakaj grajski topovi so ovirali Turke; bili pa so tudi premočni po številu, da bi bil mali vitez skočil k njim ter se spoprijel z njimi za dostrelom grajskih topov. Nekaj časa so se gibali ti kakor drugi od daleč ter si vzajemno grozili z orožjem in kričali drug na drugega. Naposled pa so ognjevitim sinovom puščavskim jele presedati prazne grožnje. Zdajci so se posamezni jezdec ločevali od vse tolpe, se približavali in pozivali protivnike na boj. Takoj so se razpršili po polju in migotali na njem kakor cvetke, ki jih žene veter na razne strani. Volodijevski pogleda na svoje ljudi.

«Gospodje! Vabijo nas! Kdo se hoče spustiti v boj z njimi?»

Prvi plane kvišku vročekrvni plemič, gospod Vasilkovski, za njim Mušalski, potem gospod Miazga grba Prus, ki je v hitrem konjskem diru izlahka prebodel prstan s sulico. Za gospodom Miazgo so stekli Teodor Paderevski, gospod Ozijevič, gospod Šmlud-Plocki, gospod Murkos-Šeluta ter nekateri drugi vrli plemiči. Tudi izmed dragoncev jih je odrinila

lepa kopica, zakaj nada, da dosežejo bogat plen, v prvi vrsti neprecenljive arabske konje, jih je gnala k temu. Na čelu dragoncem je jezdil drzni Lušnja, si grizel plave brke in iskal z očmi najbogatejšega že od daleč.

Dan je bil lep; bilo jih je razločno videti.

Topovi na nasipih so umolknili drug za drugim ter naposled utihnili vsi, zakaj strelci so se bali, da ne bi ranili katerega izmed prijateljev. Sicer pa so tudi rajši ogledovali bitko, nego bi bili streljali po razpršenih borilcih. Ti so tudi jezdili drug k drugemu korakoma, ne da bi hiteli, potem pa so se razpršili skokoma, kakor je bilo komu bolj prilično. Ko so naposled dospeli dovolj blizu, so pridržali konje ter se začeli rogati drug drugemu, da so zbudili v srcih jezo in hrabrost.

«Ne boste se odebelili pri nas, poganski psi!» so klicali poljski borilci. «Ne ubrani vas niti vaš nečimurni prerok!»

Oni pa so kričali v turškem in arabskem jeziku. Med poljskimi jezdecimi so mnogi razumeli oba jezika, zakaj mnogi izmed njih, kakor n. pr. gospod Mušalski, so bili v turški sužnosti. Ker pa so se pogani rogali zlasti Devici Mariji, so se jim kar lasje ježili na glavi, in že so potegnili za uzde konje, da se osvetijo za to razžalitev.

Gospod Mušalski je prvi zadel s pušico mla-dega beja s škrlatasto kefijo na glavi in v oklepu, ki se je lesketal kakor mesečina.



Ostra pušica se mu je zapičila pod levim očesom ter se mu zabodla do polovico dolžine v glavo. Ranjencu je omahnila nazaj lepa glava; razprostrl je roke ter padel s konja. Toda lokostrelec, shranivši lok pod pazduho, je skočil k njemu ter ga posekal s sabljo. Nato mu je vzel izbornorožje, pripel njegovega konja k svojemu in jel klicati po arabsko:

«Bog, da bi bil to sultanov sin! Segnil bi tukaj prej, nego zatrobite poslednjič.»

Ko so Turki in Egipčani to zaslišali, so se zelo razžalostili, in takoj sta dva beja priskočila k Mušalskemu. Toda od strani jima je prestrigel pot Lušnja, po sirovosti volku podoben, in je hipoma zaklal enega. Najprej ga je vsekali v roko, in ko se je ranjenec sklonil, mu je izpulil sabljo ter mu z groznim udarcem skoro popolnoma odbil glavo od telesa.

Drugi, to videč, je pognal konja, urnega kakor vihar, v beg, toda gospod Mušalski je spustil za njim pušico, ki ga je dosegla v begu ter se mu skoro vsa zapičila v hrbet.

Gospod Šmlud-Plecki je premagal nasprotnika, udarivši ga z ostrim mečem po koničastem šlemu. Pod ostrino sta se razpočila srebro in žamet, s katerim je bil šlem podvlečen, a zakrivljeni konec orožja se je zapičil v kost tako močno, da ga Šmlud-Plecki ni mogel izpuliti dalje časa. Zopet drugi so imeli v tej borbi različno srečo, toda zmaga je večinoma ostala ob poljskem plemstvu,

izurjenem v takih borbah. Izdihnila sta dva dragonca pod udarci krepkega Hamdi-beja, ki je potem kneza Ovsenega oplazil s krivo sabljo po ustih ter ga prekotalil na tla. Knez je pretil svojo kri na rojstni zemlji, Hamdi pa se je obrnil h gospodu Šelutu, ki se mu je bil konj pogreznil v krtovo jamo. Šeluta, videč neizogibno smrt, skoči raz konja, da bi se peš poizkusil s strašnim jezdecem. Toda Hamdi ga je prevrnil s prsmi svojega konja in padajočega vsekali s koncem sablje v roko tako, da mu je takoj omahnila. Nato je odjezdil dalje, da si poišče drugega sovražnika.

Toda mnogi niso imeli poguma, da bi se bili spoprijeli z njim, tako zelo in očito je presezal druge z močjo. Veter mu je dvignil beli plašč na hrbtu kakor krilo ujednega ptiča in pozlačeni oklep je metal kaj zel lesk na njegovo lice, skoro popolnoma črno, z divjimi in svetlimi očmi, kriva sablja pa se mu je bleščala nad glavo, kakor se leskeče lunin srp v jasni noči.

Sloveči lokostrelec Mušalski je bil že dve pušici pognal vanj, toda obe sta samo bolešno zasvrčali, ko sta trčili ob oklep, ter padli onemogli na travo. Mušalski je torej premišljal, ali naj pošlje tretjo pušico bejevemu konju v vrat, ali pa naj plane s sabljo na jezdeca. Toda ko je to preudarjal, ga je zagledal bej ter se zakadil proti njemu na črnem žrebcu.

Srečata se sredi bojišča. Mušalski se je hotel pobahati z veliko močjo in Hamdija ujeti živega.

Torej mu odbije od spodaj navzgor udarec široke zakrivljene sablje, se spoprime z njim ter ga zgrabi z eno roko za grlo, z drugo pa za glavo in ga vleče z vso močjo k sebi. Toda v tem hipu se mu pretrga pas pri sedlu in Mušalski se zavrti ter s sedlom vred pade na tla. Padajočega udari Hamdi z ročnikom svoje sablje po glavi in ga omami. Spahi in mameluki so zakričali od veselja, ker so se bili že bali za Hamdija. Poljaki so bili zelo razjarjeni, borilci so se strnili v gostih tolpah, da otmo lokostrelca bodisi živega ali mrtvega.

Mali vitez se doslej še ni bil udeležil borbe, ker mu to ni dopuščalo njegovo dostojanstvo. Ko pa je videl padec Mušalskega in zmago Hamdijevo, je sklenil, da se osveti za lokostrelca ter s tem obodri svoje ljudi. Oživljen po tej misli, izpodbode konja ter zdirja skokoma na polje, a to tako urno, kakor leti kragulj na jato prepelic, ki se skrivajo po strnišču. Barbka, zroča skozi daljnogled z obzidja starega gradu, ga ugleda in takoj zakriči Zaglobi, stoječemu poleg nje:

«Mihael leti! Mihael leti!»

«Poznaš ga!» ji zakliče stari bojevnik. «Glej, pozorno glej, kako ga udari. Ne boj se!»

Barbki se je daljnogled tresel v roki. Ker niso več streljali s topovi, niti iz pušk, niti iz lokov, se tudi ni preveč bala za moževo življenje, toda polastila se je je vnema, radovednost in nemirnost. Nje duša in srce sta leteli za možem. Prsi so ji urno dihale, lice se ji je rdelo. Enkrat se je celo



tako sklonila črez ograjo, da jo je moral Zagloba prijeti, sicer bi bila padla v globoki grajski jarek. Zaklicala je: «Dva se drevita na Mihaela!»

«Bosta pač dva manj na svetu,» odgovori Zagloba.

Res sta se dva spahija pognala proti malemu vitezu. Po obleki sta bila namreč spoznala, da je to odličnik; videča drobno postavo jezdečevo, sta si mislila, da si tu lahko pridobita slavo. Glupca! Drevila sta se v neizogibno smrt. Mali vitez ni niti ustavil konja, nego mimogrede razdal med njiju dva udarca, na videz lahka, kakor časih mati okrcra otroka po prstih. Ali oba turška vojaka sta padla na tla, zarila prste v zemljo, nato pa jela trepetati kakor dve ribi, ki ji vrže ribič iz vode na suho.

Mali vitez pa je zdirjal dalje k jezdecem, vihrajočim po polju, ter jel ondi širiti grozen poraz. Kakor po končani maši stopi v cerkev cerkvenik ter s kositrnim pokrovcem, nasajenem na drogu, ugaša sveče pred oltarjem — drugo za drugo, tako je tudi on ugašal na desno in na levo sijajne turške in egiptovske jezdece. Spoznali so pogani mojstra nad mojstri in srce jim je upadlo. Ta in oni je izpodbodel konja, da se ne bi srečal s strašnim možem. Toda mali vitez je švigal za begunci kakor sršen ter vsak hip drugega jezdeca prebodel s svojim želom.

Vojaki, stoječi pri topovih, so jeli ob tem pozoru kričati od veselja. Nekateri so stekli k

Barbki ter ji poljubljali obleko, drugi pa so se rogali Turkom. «Barbka, premaguj se!» ji je klical vsak hip Zagloba, držeč Barbko okrog pasu. A gospa Volodijevska bi bila rada kričala, se jokala in smejala, najrajša pa bi se bila za možem zdrevila na bojišče.

Volodijevski je pobijal spahije in egiptovske beje. Kar se naposled klic: «Hamdi! Hamdi!» jame razlegati po polju. — Spoznavalci prerokovi so z velikim glasom klicali najkrepkejšega izmed svojih bojevnikov, da bi se ta naposled zmeril s tem strašnim malim jezdecem, ki se jim je zdel kakor poosebljena smrt.

Hamdi je videl malega viteza že od daleč, toda videč njegovo delo, se ga je zbal v prvem hipu. Bal se je postaviti veliko slavo in mlado življenje proti tako krutemu nasprotniku in nalašč se je delal, kakor ne bi ga videl, ter je jel krožiti na drugem koncu polja. Ondi je imel ravno posla z Jalbrikom in s Kosom, kar je začul obupni klic: «Hamdi! Hamdi!» Spoznal je, da se ne more skrivati, da si mora bodisi pridobiti neizmerno slavo ali pa dati glavo. Zakričal je tako grozno, da je odmevalo daleč na okrog, ter planil kakor vihra proti malemu vitezu.

Volodijevski ga je ugledal od daleč ter stisnil z ostrogami svojega sivca. Barbka, stoječa z daljnogledom na gradu, je bila gledala vse dosedanje puštošenje Hamdijevo, zato je ob vsej veri v Mihaellovo borilno umetnost nekoliko obledela. Zagloba pa je bil popolnoma miren.

«Rajši bi bil dedič tega pogana, nego v njegovi koži!» je rekel Barbki.

Pientko, počasni Zmudzin, je bil tako uverjen o zmagi svojega gospoda, da se mu ni niti najmanjša skrb kazala na licu. Ugledavši dirjajočega Hamdija, je zapel ono narodno pesnico:

«Ti si bedast, bedast pes,  
saj je volk zapustil les . . .»

A borilca sta se že srečala med dvema vrstama, ki sta od daleč zrla druga na drugo. Vsem je za trenutek zastalo srce.

V tem se je zdelo, da sta dve kači zamigovali nad glavo borilcema. Zdajci je svetla sablja zletela Hamdiju iz rok; on pa se je sklonil na sedlu, kakor bi bil že preboden z mečem, ter je zaprl oči. Volodijevski ga zgrabi z levo roko za vrat, mu priloži ostrino kratkega meča pod pazduho in ga jame vleči k svojim ljudem. Hamdi se mu ni ustavljal, celo sam je izpodbadal konja, čuteč ostrino med pazduho in oklepom. Jezdil je kakor omamljen, roke so mu onemogle visele navzdol in iz oči so mu kapale solze. Volodijevski ga izroči Lušnji, sam pa se vrne na bojišče.

Toda v turških vrstah so se že ozvale trombente in piščalke. Bilo je to znamenje za borilce, da je čas stopiti s polja nazaj v vrste, in vračali so se, noseč s seboj sramoto in spomin na strašnega jezdeca.



«Šejtan je bil to!» so govorili med seboj spahi in mameluki. «Kdor se je srečal z njim, temu je bila zapisana smrt. Šejtan, nihče drugi.»

Poljski borilci so še postali nekaj časa, da s tem pokažejo, čigava je zmaga; nato so radostno zakričali in se umeknili pod obrambo svojih topov, iz katerih je zapovedal Potocki streljati iznova. Pa tudi Turki so se jeli resno umikati. Nekaj časa so še migali na solncu njih beli plašči, pobarvane kefije in svetli šlemi, na bojišču pa so ostali le ubiti Turki in Poljaki. Iz gradu so odšli služabniki, da pokopljejo svojce. Nato so priletele vrane in vrani na pogreb poganov. Toda njih gostovanje ni trajalo dolgo, zakaj še tisti večer so jih preplašila nova krdela prerokove vojske.

## XVII.

Naslednjega dne je dospel pod Kamenec sam vezir na čelu mnogoštevilnih vojakov, spahijev, janičarjev in azijskih črnovojnikov. Izpočetka so mislili, da se zanaša na veliko moč in da takoj ukaže naval, ali hotel je samo pregledati obzidje.

Z njim so prišli zemljemerci ter ogledovali obzidje in iznova narejene nasipe.

Proti vezirju je takrat nastopil gospod Misliševski s pešci in z oddelkom prostovoljcev na konjih. Iznova so se pričele borbe, za obleženo mesto kaj ugodne, toda nikakor ne tako sijajne, kakor so bile včerajšnje. Naposled zapove vezir

janičarjem, naj za poizkušnjo odrinejo pod obzidje. Grom topov takoj potrese mesto in grajsko obzidje. Janičarji so se pridrevili pod stanovanje gospoda Podčaskega ter jeli, grozno kričeč, streljati, pa tudi Podčaski jim je odgovoril z dobro merjenimi streli. Ker so se janičarji bali, da jih konjica ne napade od strani, so odšli po žvaneški poti ter se vrnili k veliki vojski.

Zvečer dospe v mesto Čeh, ki je bil služil za strežnika pri Jančar-agi ter pobegnil od ondot. Od njega so obleganci zvedeli, da se je sovražnik že utrdil v Žvancu in zavzel obširno polje pri vasi Dlužki. Nato so ubežnika skrbno izpraševali, kako mislijo Turki glede Kamenca. Ubežnik je odgovoril, da vlada med turškimi vojaki dober duh in da jim je tudi napoved zaradi te vojne jako ugodna.

Pred nekoliko dnevi se je bil zdajci dvignil pred sultanovim šatorom stolp dima, spodaj tenak, zgoraj pa širok. Mufti so razlagali ta prikaz tako, da seže padišahova slava do nebes, da postane on tisti vladar, ki razdere doslej nepremagljivo oviro. To je obodril srca vseh vojakov. Turki — je nadaljeval ubežnik — se sicer boje hetmana Sobijeskega, zakaj ostal jim je v turški vojni spomin na nevarnost, kakršna jim je grozila, kadar so se srečali z ljudovladino vojsko na odprtem polju; rajši bi se bili spoprijeli z Benečani, z Ogri ali s katerimsibodi narodom. Vedoč pa, da v ljudovladi ni vojakov, so splošno uverjeni, da dobe Kamenec v last, dasi ne brez ovir. Kara Mustafa, kajmakan,

je svetoval, naj kar naravnost navale na obzidje, toda razsodnejši vezir namerja vzeti mesto s pravičnim obleganjem, ga obkoliti z nasipi in ga razstreljavati. Sultan se je po prvih spopadih pridružil vezirjevemu mnenju, in zato je moči pričakovati pravičnega obleganja.

Ko je gospod Potocki zaslišal to poročilo, se je zelo razžalostil, takisto podolski komornik in Volodijevski s starejšimi dostojniki vred. Računali so na napade ter pričakovali, da jih bodo dobro odbijali in provzročali sovražniku znatno škodo. Bilo jim je znano iz izkušnje, da imajo oblegovalci pri napadih velike izgube, ki jih delajo potrte. Kakor so bili zbaraški vitezi vrlo odbijali napade in izpadali na sovražnika, tako se je utegnil ta način bojevanja prikupiti tudi kameniškim meščanom, zlasti tedaj, ko bi se vsak napad končal s porazom turških sovražnikov in z zmago prebivalcev v Kamencu. Zato pa je pravilno obleganje, pri katerem je bilo vse zavisno, kako in kje Turki zvrše podkope, izkopljejo rove in postavijo topove, utegnili utruditi oblegance in jih pripraviti do tega, da bi iskali rešitve v pogodbah. Težavno se je tudi dalo računati na izpade, ker nikakor ni bilo umestno, da bi mestu odtezali vojake; služabniki ali meščani, ki bi jih odgnali za obzidje, pa bi se le iztežka mogli kosati z janičarji.

Premišljujoč o vsem tem, so se starejši dostojniki zelo žalostili, zakaj zdelo se jim je čimdalje bolj neverjetno, da bi se bramba izšla po sreči.



Bilo pa je to tudi res malo verjetno ne le glede na turško moč, nego tudi glede na njih same. Volodijevski je bil sicer sloveč vojak, da mu ni bilo enakega, ni pa nosil v sebi majestata velikosti. Kdor nosi v sebi solnce, lahko takoj vse razgreje, kdor pa je plamen, bodisi tudi najbolj vroč, ogreva samo najbližjo okolico. Tako je bilo tudi z malim vitezom. Ni vedel in tudi ni mogel preliči v druge svojega duha, niti s svojo izurjenostjo v borbi osrečiti druge. Gospod Potocki, prvi poveljnik, ni bil posebno bojevit, pri tem pa je še premalo zaupal v samega sebe, v druge in v ljudovlado. Škof je računal največ le na pogodbe. Njegov brat je imel težko roko, pa tudi njegov duh ni bil nič lažji. Rešitev je bila nemogoča, zakaj hetman, gospod Sobijeski, dasi velik človek, je bil takrat brez moči. Brez moči je bil takisto kralj, brez moči je bila ljudovlada.

Dne 16. velikega srpana je dospel kan z ordo in Dorošenko s svojimi kazaki. Oba sta zavzela ogromno prostranstvo na polju na strani Oranina. Sufankaz-aga je pozval še tega dne Misliševskega na razgovor ter mu predlagal, naj se mesto vdá. Ako se to zgodi brez odloga, utegne doseči tako ugodne pogoje, da o takih doslej še ni bilo slišati v zgodovini obleganja. — Škof je bil zelo rado-veden; kaj rad bi bil zvedel, kakšne milosti so imeli Turki pripravljene za Kameničane, toda poveljniki, navzoči na posvetu, so ga ošteli, in v turški tabor je bil poslan zanikalen odgovor.

Dne 18. velikega srpana so se bližali Turki in z njimi vred sam sultan.

Valili so se kakor neizmerno morje, pešci, janičarji in spahi. Vsak paša je vodil vojake svojega pašalika, Evropce, Azijce, Afričane. Za njimi se je vlekel velikanski tabor s tovornimi vozovi, v katere so bili vpreženi mezgi in bivoli. To stoterobarvno mravljišče, v različni opravi in različnem orožju, se je vlekel brez konca. Prihajali so od sveta do noči brez prestanka, premikali se s prostora na prostor, razstavljali vojake, se gibali po polju ter postavljali šatore, ki so pokrili toliko prostranstvo, da niti z najvišjih stolpov Kameniških ni bilo moči videti praznega polja.

Zdelo se je, kakor bi bil zapadel sneg ter pokrnil vso okolico. Ko so postavljali šatore, pa so odmevali streli iz pušk in topov. Oddelek janičarski, ki je čuval postavljanje teh šatorov, je streljal proti trdnjavi, odkoder so mu odgovarjali s streljanjem iz topov.

Strel je odmeval po skalah, dim se je spenjal kvišku ter zakrival obzorje. Do večera je bil Kamenec tako zaprt, da ne bi bili morda niti golobi prišli iz njega. Streljanje je utihnilo šele potem, ko so se na nebu zalesketale zvezde.

Nekoliko dni je trajalo obojestransko streljanje, ki je provzročilo oblegancem veliko škode. Brž ko se je približala večja tolpa janičarska na dostrel, se je prikazal bel dim na grajskem obzidju, krogle so padale med janičarje, in razpršili so se kakor

vrabci, kadar kdo z drobnimi zrni ustrelil mednje. Turki izvestno niso znali, da imajo na obeh gradovih daleč nesoče topove, in zato so bili postavili šatore preblizu. Na nasvet malega viteza jih ni pri tem oviral nihče; šele potem, ko so turški vojaki, iščoč varstva v hudi vročini napolnili šatore, so jeli grajski topovi sipati nanje železo in ogenj. Nastala je velika zbeganost. Krogle so trgale šatore ter morale vojake. Janičarji so se neredno umikali, kričali z velikim glasom in bežeč prevračali oddaljenejša šatore ter tako povsod raznašali strah in grozo. Tako zbegane jih je napadal Volodijevski s svojo konjico in ugonabljal Turke, dokler jim druga močnejša krdela niso dospela na pomoč. Ketling je vodil streljanje iz topov, in poleg njega je laški župan Ciprijan provzročal med pogani največjo škodo. Sam se je pripogibal nad vsakim topom, sam prilagal zažigalnico, potem pa si zaslونil oči, zrl za posledico svojega strela in se radoval v srcu, da je njegovo delo tako uspešno.

Toda Turki so delali podkope, grmadili nasipe in vlečili nanje težke topove. Preden pa so jeli streljati z njimi, je došel pod obzidje turški poslanec in kazal oblegancem sultanovo pismo, nataktno na dolg trs. Odposlani dragonci so ga prignali v grad. Cesar je pozival mesto, naj se vdá; hvalil je do nebes svojo moč in ljubeznivost: «Moja vojska — je pisal — se dá primerjati listju na drevju in pesku na morskem obrežju. Poglejte na nebo in ko ugledate neštnevilne zvezde, zbudite



## Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Kot darila trajne vrednosti priporočava na-  
stopna literarna dela svoje zaloge:**

**Aškerc A.,** *Balade in romance.* 8°, 155 strani, 2 K.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Lirske in epske poezije.* 8°, 160 strani, 2 K 60 h.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Nove poezije.* 8°, 222 strani, 3 K. Elegantno  
vezane 4 K.

— *Izmajlov v Red sv. Jurja v Tujka.* Tri drame.  
8°, 113 strani, broširane 2 K.

**Baumbach R.,** *Zlatorog.* Planinska pravljica, poslovenil  
A. Funtek. 8°, 95 strani. Elegantno vezan 4 K.

**Bedének Jakob,** *Od pluga do krone.* Zgodovinski  
roman iz minulega stoletja. 8°, 270 strani, 2 K; v  
platno vezan 3 K.

**Brezovnik Anton,** *Šaljivi Slovenec.* Zbirka najboljših  
kratkočasnic iz vseh stanov. Druga, povsem predelana  
in za polovico pomnožena izdaja. 8°, 308 str., 1 K 50 h.  
— *Zvončki.* Zbirka pesni za slovensko mladino. 8°,  
356 strani, vezan 1 K 50 h.

**Dimnik Jakob,** *Avstrijski junaki.* 8°, 126 strani, s  
17 podobami. Elegantno vezani 1 K 80 h.

**Funtek Anton,** *Godec.* Poleg narodne pravljice o  
Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani, elegantno vezan  
2 K 50 h.

**Gregorčič Simon,** *Poezije I.* Druga, pomnožena izdaja.  
8°, 160 strani, elegantno vezane 3 K.

## Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Haymerle dr. Frančišek, vitez, Životopisni obrazi** iz obsega obrta, umetnosti in industrije, preložil Anton Funtek. 8°, 100 strani, vezani 1 K.

**Kosi Anton, Zlate jagode.** Zbirka basni za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. 8°, 148 strani, vezane 1 K.

**Majar H., Odkritje Amerike.** Poučno zabavna knjiga v treh delih: I. Kolumbus, II. Kortes, III. Pizar, 8°, 440 strani, vezana 2 K.

**Scheinigg J., Narodne pesmi koroških Slovencev.** 16°, 463 strani, 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.

---

### V nobeni knjižnici se ne bi smelo pogrešati:

**Prešeren dr. France, Poezije.** Druga, ilustrirana izdaja. 4°, 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v elegantnem usnju vezane 9 K.

— *Poezije.* Ljudska izdaja 1 K, v platno vezane 1 K 40 h. ●

**Stritar Josip, Zbrani spisi.** Sedem zvezkov 35 K, v platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi 48 K 40 h.

**Tavčar dr. Ivan, Povesti.** Pet zvezkov po 2 K 40 h, v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po 4 K 20 h.

**Levstikovi zbrani spisi,** uredil Frančišek Levec. Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.

Sešitek 19.

# Mali vitez

Pan Volodijevski

Zgodovinski roman

Spisal H. Sienkiewicz

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski



V Ljubljani 1903

Natisnila in založila  
Kleinmayr & Bamberg



Podpisana založna knjigarna se je odločila izdati slovenski prevod znamenitega romana «Pan Volodijevski» («Mali vitez»), ki ga je spisal Henrik **Sienkiewicz**, vsemu svetu znani poljski pisatelj romanov «Quo vadis?», «Z ognjem in mečem», «Križarji» i. t. d. Zanimiva zgodovinska snov polna življenja, izborno očrtani zgodovinski tipi, vseskozi dovršena tehnika, vse to je porok, da se točni prevod, ki ga je priredil **M. Podravski**, priljubi slovenskemu občinstvu tako, kakor je do cela vreden.

Roman izide, **bogato ilustriran**, v 25 sešitkih, obsežnih po 2 do 2½ pole; posamezni sešitki po 40 h se bodo izdajali na vsakih 14 dni.

*V Ljubljani, meseca novembra 1902.*

Založna knjigarna

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

strah v svojih srcih in recite drug drugemu: Evo, to je moč vernikov! Ker pa sem nad druge vladarje milostiv vladar in vnuk pravega Boga, zato začenjam z Bogom svoje delo. Znajte, da sovražim ošabneže, torej tudi vi ne nasprotujte moji volji, nego mi izročite svoje mesto. Ako mi hočete nasprotovati, poginete vsi pod mečem in noben človeški glas se ne predrzne, da bi mi ugovarjal.»

V Kamencu so dolgo premišljali, kaj naj odgovore sultanu na to pismo. Zavrgli pa so neprimkladni nasvet Zaglobov, da bi psu odsekali rep ter ga poslali sultanu za odgovor. Naposled so odposlali zanesljivega človeka Jurico, ki je dobro govoril turški, s pismom tele vsebine: «Cesarja nečemo jeziti, pa ga tudi nismo dolžni slušati, ker smo prisegli zvestobo svojemu vladarju, ne pa njemu. Kamenca tudi ne damo, ker nas veže pri-sega, da branimo trdnjave in cerkve do smrti.» Po tem odgovoru so se razšli dostojniki na obzidje. To priliko sta uporabila škof Lanckoronski in general podolski ter poslala sultanu novo pismo, proseč ga štiritedenskega premirja. Ko se je vest o tem razšla do mestnih vrat, je nastal velik hrup. «Resnica» — je ponavljal ta in oni — «mi tukaj gorimo pri topovih, ondi pa za našim hrbtom brez naše vednosti pošiljajo pisma, dasi tudi mi pripadamo k svetovalcem!» A po večernem obvestilu sta prišla h generalu mali vitez in gospod Makoveški z dostojniki, ki so bili zelo užaljeni spričo tega, kar se je bilo zgodilo.

«Kako to?» zakliče gospod Makoveški, «ali se že res mislite vdati, da ste odposlali novega poslanca? Zakaj se je to zgodilo brez naše vednosti?»

«Ker smo tudi mi pozvani na posvet, je neumestno, da bi brez nas pošiljali takšna pisma,» doda mali vitez. «Govoriti o tem, da bi se vdali, tudi ne pustim; kdor pa bi si tega le želel, naj zapusti svojo uradno službo!»

Te besede je izrekel grozno razjarjen, zakaj bil je vojak, ki se je strogo držal discipline in bilo mu je zelo težko, kaj ziniti zoper starejšinstvo. Toda prisegel je bil, da hoče grad braniti do smrti, ter je sodil, da mora govoriti tako.

General podolski je bil v veliki zadregi. Vendar pa je rekel:

«Domišljal sem si, da se je zgodilo po splošnem soglasju.»

«Ni bila dana dovolitev! Tukaj hočemo zgoriti!» zakliče nekoliko glasov.

A general odgovori:

«Kaj rad slišim to, zakaj tudi meni je vera ljubša nego življenje, bojazljiv pa tudi nisem in ne bom. Ostanite, gospodje, pri večerji, morda se pogodimo tu laže.»

Toda oni niso hoteli ostati.

«Na obzidju je naš prostor, ne pa za mizo!» reče mali vitez.

V tem je dospel škof. Pozvedevši, za kaj gre, se takoj obrne k Makoveškemu in malemu vitezu.



«Vrla moža!» jima reče, «vsakdo ima na srcu to, kar imata vidva, in na vdajo ne misli nihče. Poslal sem poslanca prosit štiritedenskega premirja. Napisal sem: V tem času pošljemo kralju prošnjo za pomoč; pričakovali bomo od njega naročila, dalje pa bo, kakor Bog dá.»

Ko mali vitez to zasliši, si jame močno vihati brke; najrajši bi se bil jezil in smejal obenem zaradi takega razumevanja vojaških poslov. On, ki je služil pri vojakih izza mlada, ni mogel verjeti svojim ušesom, da bi utegnil kdo predlagati sovražniku premirje zato, da v tem času pošlje po pomoč.

Mali vitez je gledal Makoveškega in druge dostojnike, ti pa so gledali njega. «Ali je to šala ali kaj?» je vprašalo nekoliko glasov. Nato pa so umolknili vsi.

«Prevzvišeni!» reče naposled Volodijevski. «Bil sem na vojni tatarski, kazaški, moskovski, švedski, toda o takšnih rečeh še nisem slišal. Sultan vendar ni prišel semkaj zato, da bi počival tukaj. Kako naj dovoli premirje, ako mu pišemo, da v tem času počakamo pomoči?»

«Ako se ne strinja s tem, ne bo nič drugega, nego je zdaj!» reče škof.

Volodijevski pa dé:

«Kdor prosi premirja, ta javno kaže strah in slabost; kdor se zanaša na rešitev, ta ne zaupa svojim močem. Oni poganski pes je sedaj to zvedel iz onega pisma, in nam se je zgodila neprecenljiva škoda.»

Škof se je užalostil po teh besedah.

«Lahko bi bil kje drugje; ker pa nisem zapustil ovčic v potrebi, zato prenašam to očitanje.»

Malemu vitezu je bilo žal moža, in takoj mu je odgovoril:

«Nisem vam hotel očitati ničesar; ker pa sem med svetovalci, sem povedal, kar mi velevala izkušnja.»

«Kaj torej storiti? Priznavam svojo krivdo, toda kaj storiti? Kako popraviti zlo?» vpraša škof.

«Kako popraviti zlo?» ponovi Volodijevski.

Zamislil se je nekoliko, nato pa vesel dvignil glavo in dejal: «No, mogoče je! Gospodje blagovolite iti z menoj!»

Po teh besedah je odšel in dostojniki za njim. Čez četrto uro se je ves Kamenec tresel od groma iz topov. Volodijevski je zdirjal s prostovoljci za obzidje, napadel janičarje in tako kruto mlatil po njih, da so se vsi razpršili ter napravili zmedo v taboru.

Nato se je vrnil h generalu, pri katerem je še našel škofa Lanckoronskega.

«Prevzvišeni!» reče vesel. «Evo, tole je moj svet!»

## XVIII.

Po tem izpadu je trajalo streljanje vso noč. Ob svitu je bilo dano znamenje, da stoji pod gradom nekoliko Turkov, ki čakajo, da pošljejo obleganci koga k njim sklepat pogodbo. Najsi bo, kar

hoče, vsekakor je bilo treba zvedeti, kaj zahtevajo. Starejšinstvo je na posvetu določilo gospoda Makoveškega in gospoda Misliševskega, naj se sporazumeta s pogani.

Trenutek pozneje se jima je pridružil gospod Kazimir Humecki, in šli so. Tudi Turki so bili trije: Muhtar-bej, Salomi, paša iz Ruščuka, in Kozra, tolmač. Srečali so se pod milim nebom za grajskimi vrati. Turki so se, ugledavši poslance, jeli priklanjati, pritiskati konce prstov k srcu, k ustom in čelu. Poljaki so jih prijazno pozdravili in jih vprašali, čemu so prišli. Salomi je dejal: «Predragi! Velika krivica se je zgodila našemu gospodarju. Vsi pravičniki se morajo razjokati zaradi nje, in sam Predvečni vas bo kaznoval, ako je ne popravite hitro. Evo, poslali ste Jurico, ki se je priklanjal našemu vezirju ter prosil premirja, a potem, ko smo mi, zaupajoči v vašo krepost, odstopili z nasipov, ste jeli streljati na nas s topovi, nas napadli in postlali vso cesto tja k šatoru padišahovemu z mrličmi. Ta čin ne more ostati brez kazni, kvečjemu, ako takoj izročite gradova in mesto ter pokažete veliko žalost in kes.»

Makoveški pa odgovori:

«Jurica je pes, ki je prekoračil navodilo ter svojemu strežniku zapovedal izobesiti belo zastavo; za to se bo moral zagovarjati pred sodiščem. Škof je vprašal zgolj zasebno, ali bi se utegnilo skleniti premirje. Ker tudi vi tedaj, ko ste poslali ono pismo, niste nehali streljati — jaz sam sem temu



priča, ker me je razstreljeno kamenje ranilo v usta — zato nimate pravice zahtevati niti od nas, naj mi prenehamo streljati. Ako prihajate sedaj s premirjem, dobro, ako pa ne, povejte, dragi moji, svojemu gospodarju, da bomo po stari šegi branili gradova in mesto, dokler ne zgorimo v njem, ali — kar je gotovejše — dokler ne zgorite vi v teh skalah. Ničesar nimamo, dragi moji, kar bi vam povedali, razen želje, naj Bog pomnoži vaše dneve ter vam dá učakati pozno starost.»

Po tem razgovoru so se poslanci takoj razšli. Turki so se vrnili k vezirju, gospodje Makoveški, Humecki in Misliševski pa v grad, kjer so jih takoj obsuli z vprašanji, kako so odpravili poslance. Povedali so to, kar so bili zvedeli od Turkov.

«Ne sprejmite jih, dragi bratje,» reče Kazimir Humecki. «Izkratka, ti psi hočejo, naj jim do večera izročimo mestne ključe.»

Nato se odzove mnogo glasov in ponovi pri-ljubljene besede: «Ne zredi se med nami ta po-ganski pes! Ne vdamo se! Vsega zbeganega ga zapodimo v beg. Nečemo!»

Po tem sklepu so se vsi razšli, in takoj se je pričelo streljanje iznova. Turki so bili že potegnili svoje težke topove na nasipe, in njih krogle so pa-dale v mesto. Strelci v mestu in na gradu so delali v potu svojega obraza do noči in potem vso noč. Ako je kdo padel, ga ni bilo s kom nadomestiti. Bilo je tudi premalo oskrbovalcev, krogel in smod-nika. Šele pred svitom se je hrup nekoliko polegel.

Toda komaj se je začelo daniti in komaj se je na vzhodu pokazal zlatoobrobljeni pas novega jutra, se je ozvala v obeh gradovih trobenta, kličoča k orožju. Kdor je spal v mestu, se je prebudil, tolpe so jele korakati po ulicah in so pozorno poslušale. «Napad se pripravlja!» so ponavljali drug za drugim, kažoči proti gradu.

«A gospod Volodijevski je ondi?» so vpraševali nemirni glasovi. «Je! Je!» so odgovarjali drugi.

V gradovih so zvonili z vsemi zvonovi, in vrhutega so se povsod oglašali bobni. V jutranjem somraku, ko je bilo v mestu še primeroma tiho, so zveneli ti glasovi tajnostno in slovesno. Godba se je oglašala za godbo, po vsem taboru se je slišalo kakor odmev.

Pogansko mravljišče je jelo gomazeti okrog šatorov. V jutranji svetlobi so vstajali iz megle nasipi in okopi, narejeni ponoči, in se raztezali v dolgi vrsti poleg gradu. Po vsej tej dalji so grmeli težki turški topovi; skale na Smotriču so jim odgovarjale s takim odmevom, kakor bi bil kdo v nebeški orožnici zapalil vse grome, kar jih je ondi v zalogi.

To je bil boj topničarjev. Mesto in gradova sta Turkom krepko odgovarjala. Skoro je dim zakril solnce; ni sveta, ni trdnjave, niti turških utrdb ni bilo videti. Takisto ni bilo več videti Kamenca, nego bil je samo en siv, velikanski oblak, poln groma in ropota. Turški topovi so bili boljši od

mestnih. Kmalu je jela kositi smrt prebivalce v mestu. Pri topovih so padali po dva ali trije strelci obenem.

Frančiškana, ki je hodil po obzidju ter blagoslavljal delavce, je črepinja krogel ranila v nos in usta; dva žida, kaj pogumna človeka, ki sta pomagala pri streljanju, sta padla.

Topovi so najhuje streljali v mestno obzidje. Gospod Humecki je sedel ondi kar v največjem ognju in dimu. Polovica njegove stotnije je padla, in oni, ki so ostali, so bili malone vsi ranjeni. Pa tudi on sam je onemel, toda s pomočjo laškega župana je sovražnikovo baterijo prisilil molčati vsaj tako dolgo, da so namesto dosedanjih razbitih topov privlekli na nasip dva nova topova.

Minil je drugi in tretji dan, toda oni grozni «kolokvij» ni prenehal niti za trenutek. Na turški strani so se menjavali strelci po štirikrat na dan, toda v mestu so morali vztrajati vedno isti brez spanja, skoro brez hrane. Mnogo so jih ranili odpadajoči kameni in črepinje krogel. Vojaki so bili vztrajni, toda meščanom je že upadalo srce. Morali so jih s palicami goniti k topovom, pri katerih so pogostoma padali mrtvi na tla. Na srečo se je zvečer in ponoči tretjega dne, od četrтка na petek, véliko streljanje obrnilo proti gradovoma.

Oba gradova, zlasti pa stari grad, so obsipali Turki z granatami iz velikih možnarjev, ki pa niso dosti škodovali, ker je v temi granata vidna in se ji človek lahko umakne. Šele proti jutru,



ko so bili ljudje že zelo utrujeni ter so padali vsi zaspani, je imela smrt med njimi bogatejšo žetev.

Mali vitez, Ketling, Misliševski in Kvasibrodski so odgovarjali iz gradu na turško streljanje. Podolski general je vsak hip prihajal gledat k njim, hodil tu med točo krogel, sicer tožen, toda ne da bi se bil menil za nevarnost.

Ko se je proti večeru streljanje še povečalo, se je general približal Volodijevskemu.

«Gospod polkovnik,» je dejal, «tu se ne ubranimo.»

«Dokler se bodo zadovoljevali s streljanjem,» odgovori mali vitez, «se ubranimo tukaj, toda preženo nas z rovi; že jih kopljejo.»

«Že jih kopljejo — res?» ga vpraša general nemiren.

Volodijevski mu reče:

«Sedemdeset topov igra in grmi skoro neprestano, a vendar nastane časih za trenutek tišina. Kadar nastane tak trenutek, blagovolite vaša dostojnost nastaviti uho, in kopanje zaslišite sami.»

Tega trenutka res ni bilo treba dolgo čakati. Nezgoda jim je prišla na pomoč. Eden iz ugonablajočih turških topov se je razpočil. To je provzročilo precejšnjo zmedo. Z drugih nasipov so poslali ljudi vprašat, kaj se je zgodilo, in nastal je kratek odmor v streljanju.

V tem hipu sta se gospod Potocki in Volodijevski približala samemu koncu enega izmed

grajskih narožnikov ter poslušala. Skoro sta zaslišala dovolj razločno kladiva, udarjajoča ob skalnato steno.

«Podkopavajo,» reče Potocki.

«Podkopavajo,» ponovi mali vitez.

Nato sta umolknila. Na generalovem licu se je pojavil velik nemir. Dvignil je roke ter si jih pritisnil k sencem. Ko Volodijevski to vidi, reče:

«To je pri vsakem obleganju nekaj navadnega. Pod Zbaražem so rili noč in dan pod nami.»

«A kaj je storil nato Višnjevecki?»

«Preselili smo se iz obširnejših nasipov v čimdalje tesnejše.»

«Kaj pa naj storimo mi?»

«Topove in z njimi vred vse, kar je le mogoče, moramo prenesti v stari grad, zakaj ta je postavljen na takem temelju, da ga ne morejo raznesti s podkopi. Vedno sem bil teh misli, da nam novi grad posluži samo za prvi odpor, pozneje pa ga bomo morali razstreliti sami, in prava bramba se prične šele v starem.»

Nastal je za trenutek molk, nato je general iznova povetil glavo polno skrbi.

«A kaj potem, ko se bomo morali umekniti tudi iz starega gradu? Kam se umaknemo potem?» ga vpraša s potrjim glasom.

Mali vitez se zravnja, si zaviše brke in pokaže s prstom na tla.

«Moj prostor je tukaj!» reče.

V tem hipu zagrme topovi iznova, in celo krdelo granat prileti na grad. Ker pa se je bilo že stemnilo, jih je bilo moči razločno videti. Volodijevski se je poslovil od generala in hodil poleg obzidja od baterije do baterije. Povsod je izpodbujal in dajal nasvete ter rekel potem, ko se je srečal s Ketlingom:

«I no?»

Ketling se sladko nasmehne.

«Od granat je svetlo kakor podnevi,» reče in stisne malemu vitezu roko, «ne ščedijo krogel za nas.»

«Veliki top se jim je razpočil. Ti si ga jim strl.»

«Jaz?»

«Truden sem že močno.»

«Tudi jaz, toda sedaj ne utegneva spati.»

«Kaj še!» reče Volodijevski, «ženski morata biti že gotovo nemirni. Ko mislim na to, mi uhaja spanec.»

«Molita za naju,» reče Ketling in dvigne oči proti letečim granatam.

«Daj Bog zdravja moji in tvoji ženi!»

«Med pozemeljskimi otroki,» reče Ketling, «ni . . .»

Toda ni izrekel. Mali vitez se je bil obrnil v notranjost gradu in zaklical zdajci z velikim glasom:

«Za Boga! Kaj vidim!»



In skočil je naprej. Ketling se je začuden ozrl. Nekoliko korakov pred seboj je ugledal na grajskem dvorišču Barbko; spremljala sta jo Zagloba in Pientek Žmudzin.

«Pod obzidje! Pod obzidje!» zakriči mali vitez in jih vleče kar najhitreje pod grajsko obzidje. «Za Boga!»

«Ha!» zakliče Zagloba s pretrganim glasom, močno sopeč. «Pomagaj si, kakor si veš s takšno! Prosil sem jo, ji pojasnjeval: „Pogubiš sebe in mene!“ pokleknil pred njo — toda zaman! Ali sem jo smel pustiti samo? Uh! Nič ne pomaga! Nič ne pomaga! Pojdem! Pojdem! Tu jo imaš!»

Barbki se je čital strah z lica, in obrvi so se ji tresle, kakor bi se jokala. Toda ni se bala granat, niti ropotanja krogel in kamenja, ki se je usipalo kakor dež, nego zgolj moževe jeze. Sklenila je roke kakor dete, ki se boji kazni, in zaihtela:

«Nisem mogla, Mihael, kakor te imam rada, nisem mogla drugače. Mihael moj, kakor te imam rada, prosim te, ne srdi se! Ne morem sedeti ondi, ko si ti tukaj v ognju. Ne morem!»

On se je začel res srditi. Že je zaklical:

«Barbka! Barbka! Ali se ne bojiš Boga!» Toda zdajci je začutil, kako močno je ginjen; glas mu je obtičal v grlu, in šele potem, ko mu je ona najdražja, jasna glavica počivala na prsih, se je ozval:

«Priatelj moj, zvest mi do smrti!»

In objel jo je.

Zagloba se je stisnil v kot gradu in hitro rekel Ketlingu:

«Tudi tvoja je hotela iti z nami, toda ukanili smo jo! Rekli smo ji, da ne gremo nikamor. Kako, v takem stanju . . . Topničarski general se ti narodi, lopov naj bom, ako ne bo general! Ha, na most, ki drži od mesta na grad, padajo granate kakor hruške. Mislil sem si, da se razpočim od zlobe, ne pa od strahu. Padel sem na ostre črepinje in si opraskal kožo, tako da ves teden ne bom mogel sedeti brez bolečin. Redovnice me morajo mazati, ne meneč se za to, ali je to prilično ali ne. Uh! A ti lopovi tako streljajo; da bi jih strela! Gospod Potocki mi hoče izročiti poveljstvo . . . Dajte vojakom piti, sicer ne prebijejo. Glejte ono granato. Res nekam blizu pade. Čuvajte Barbko! Res blizu! . . .»

Toda granata je padla daleč, pa ne blizu, namreč na streho luteranske kapelice. Ondi so hranili smodnik in strelivo, zakaj obok je bil zelo močan. Toda krogla je prebila obok in vnela smodnik. Grom, močnejši od groma topov, je stresel oba gradova do temelja. Z obzidja se je oglasil klic groze; poljski in turški topovi so umolknil.

Ketling odide od Zaglobe, Volodijevski od Barbke; nato pohitita na vso moč na obzidje. Črez nekaj časa je bilo že slišati, kako sta zapovedovala z zasoplim glasom, toda njiju povelja je glušil ropot bobnov iz turškega tabora.

«Pripravljajo napad!» šepne Zagloba.

Turki, zaslišavši izbruh, so si očitno mislili, da sta oba gradova uničena in da morajo biti branitelji deloma pokopani v razvalinah, ali pa da jih je premagal strah. V teh mislih so se pripravljali na napad. Niso vedeli, da je zgolj luteranska kapelica zletela v zrak, da izbruh ni povzročil nikake škode, da niti en top ni padel s svojih lavet v novem gradu. Bobni so grmeli čimdalje bolj. Tolpe janičarske so zdrsnile z nasipov ter se skokoma zadrevile proti gradu. Ogenj na gradu in v turških okopih je seveda ugasnil, toda noč je bila tako krasna in jasna, da je bilo moči v mesečini videti množico janičarskih kučem.

Napad je pričelo nekoliko tisoč janičarjev in nekoliko stotin «džamakov». Mnogim izmed njih je bilo usojeno, da ne ugledajo nikdar več minaretov v Štambulu, jasne vode Bosporove in temnih pokopaliških cipres, toda sedaj so se drevili dalje z jezo in z nado v gotovo zmago.

Volodijeovski je tekal kakor duh poleg obzidja.

«Ne streljajte! Nego čakajte povelja!» je zaklical pri vsakem topu.

Dragonci s puškami so plegli naokrog v kolo baru po obzidju. Nastala je tišina. Čul se je odmev urno hodečih janičarjev, podoben zamolklemu grmenju. Čim bliže so bili, tem bolj so bili prepričani, da se polaste obeh gradov. Mnogi so si domišljali, da sta gradova prazna. Prihitevši k okopu, so ga jeli zasipavati z vsem, kar so imeli pri rokah.



Na gradovih je še neprestano vladala tišina.

Toda ko so že prve vrste stópile na tvarino, s katero je bil zasut okop, se je začul strel iz samokresa in zazvenelo je povelje s presunljivim glasom: «Zapalite!»

In po vsem dolgem grajskem pročelju se je zablisnil plamen. Začul se je grom topov, samostrelov in pušk ter krik napadnikov. Tolpe janičarjev in džamakov so se zvijale kakor medved, ki mu je obtičala v trebuhu sulica gibčnega in močnega lovca. Ta edini strel braniteljev ni bil brezuspešen. Topovi, nabiti s kartečami, so pobijali ljudi tolpoma kakor veter, ki z enim krepkim popihom položi žito na polju.

Oni napadniki, ki so navaljevali na grajske narožnike, so bili v treh ognjih. Obšel jih je strah; jeli so se zbirati v neredno grmado, kjer pa so padali tako gosto, da so nastali iz njih celi kupi. Ketling je streljal v to množico s kartečami iz dveh topov, in ko so napadniki jeli bežati, je zaprl z dežjem svinca in železa ozko ustje med obema narožnikoma.

Tako je bil naval odbit na vsej črti. Ko so janičarji in džamaki jeli kakor blazni bežati z grajskega obzidja, so začeli v turškem taboru metati prižgane smolnate sodčke, zažigati umetni ogenj, da so bežečim tovarišem svetili na cesti ter zavirali preganjanje.

Volodijevski, videč ono tolpo, zaphano med obema narožnikoma, je zakričal na dragonce ter

se zadrevil z njimi proti janičarjem. Nesrečniki so se izkušali izpuliti iz tega goltanca, toda Ketling ga je tako grozno zasipaval s krogli, da je bil izhod iz ulice zaprt z mrličmi kakor z nasipom. Živim ni preostajalo drugega nego poginiti. Branitelji niso hoteli nikogar ujeti, torej so se napadenci jeli grozno braniti. Krepki možje so se jeli zbirati v majhne skupine, po dva, po trije, po pet skupaj, opirajoč se s hrbtom drug ob drugega, ter so z raznim orožjem strastno mahali okrog sebe. Strah, osuplost, neizogibna smrt, obup, vse to se je izpremenilo v njih v edino čustvo besnote. Polastila se jih je bojna strast. Nekateri so slepo planili sami na dragonce, pa so bili hipoma posekani s sabljami.

Bil je to boj dveh furij, zakaj dragonce, zmučene od truda, bdenja in glada, je naudajala živalska besnota proti sovražniku. Ker pa so bili izurjenejši v borbi s sabljami, so širili grozno pogubo. Ketling je, da razsvetli bojišče, zapovedal prižgati sodčke, napolnjene s smolo, in ob njih lesku je bilo moči videti neukrotne Mazurje, kako so sekali janičarje, kako so vojaki obeh taborov vlačili drug drugega za lase in brke. Zlasti je razsajal Lušnja kakor podivjan bik. Na drugem krilu se je bojeval Volodijevski. Vedoč, da ga Barbka gleda, je presezal samega sebe. Udarjal je kakor pošast na janičarje. Njegovo ime je bilo že izza prejšnjih vojen znano med Turki; splošno je bilo razširjeno mnenje, da ne uide smrti noben človek, ki se sreča z njim v boju. Marsikateri janičar, ki ga je sedaj ugledal

pred seboj na mestu, odkoder ni bilo izhoda, je kar slepo zamižal in se niti ni branil. Umrl je pod rapirjem z besedo «kišmet» na ustnicah. Naposled je njih upor oslabil, in skoro so bili posekani tudi poslednji.

Dragonci so se sedaj vrnili s petjem in krikom, utrujeni in dehteči po krvi. Potem, ko so še z obeh strani nekolikokrat ustrelili, je nastala tišina. Tako se je končal nekoliko dni trajajoči boj, dovršen z napadom janičarjev.

«Hvala Bogu!» je dejal mali vitez. «Sedaj si počijemo vsaj do jutrišnje ,kindije‘ (molitve). Pa smo si tudi zaslužili ta počitek.»

Toda odmor so smeli smatrati le deloma za počitek, zakaj ko se je stemnilo še bolj, so se začula kladiva, udarjajoča ob skalnato steno.

«To je hujše nego topovi,» reče Ketling poslušajoč.

«Imeli bi jih napasti,» omeni mali vitez, «toda ni mogoče; naši ljudje so preveč utrujeni. Niso ne spali, ne jedli, dasi so imeli kaj, ker ni bilo časa. Sicer pa stoji pri rovokopih zmerom na straži nekoliko tisoč džamakov in spahov, da bi jih mi ne mogli ovirati pri delu. Ni druge pomoči; sami moramo spustiti novi grad v zrak in se preseliti v starega.»

«Danes še ne,» odgovori Ketling. «Glej, vojaki so popadali kakor snopje ter spe kakor kamenje. Dragonci si niti sabelj niso otrli.»



«Barbka, pojdi spat v mesto!» reče zdajci mali vitez.

«Dobro, Mihael,» odgovori Barbka pokorno, «pojdem, kakor želiš. Toda samostan je že zaprt, torej bi rajša ostala tukaj in bdela nad tvojim snom.»

«Čudno je to,» reče mali vitez, «da je po takem trudu pobegnil spanec od mene; celo ne ljubi se mi, da bi legel.»

«Razburil si v sebi kri, ko si se baval z janičarji,» reče Zagloba. «Tako je bilo vsekdar z menoj. Po bitki nisem mogel nikdar spati. Toda kar se tiče Barbke, čemu bi lezla tjakaj k zaprtim samostanskim vratom? Naj ostane tukaj do jutrnice.»

Barbka od veselja objame Zaglobo. Mali vitez, videč, kako ji je ustregel, ji reče:

«Torej pojdiva v sobo.»

In šla sta. Toda pokazalo se je, da je bilo v stanovanju vse polno prahu; nastal je bil iz ometa, padajočega s sten. Torej ni bilo mogoče prebivati ondi. Volodijevski in Barbka sta se vrnila k obzidju ter se nastanila v zaprtem prostoru poleg zazidanih starih grajskih vrat.

On je sedel ter se oprl ob zid, ona pa se pritisnila k njemu kakor dete k materi. Bila je topla in sladka noč meseca velikega srpana. Mesec je s srebrno svetlobo oblival kotanjo, da se je lice malemu vitezu in Barbki kopalo v njegovi luči. Niže, na grajskem dvorišču, je bilo moči videti kupe spečih vojakov in trupla onih, ki so bili

umorjeni ob dnevnem streljanju. Doslej jih še niso bili utegnili pokopati. Tiha mesečina se je plazila po teh telesih, prav kakor bi mesec, ta nebeški samotar, hotel videti, kdo spi tukaj samo zaradi utrujenosti, kdo pa se je že pogreznil v večni sen. Niže spodaj je bila videti stena glavnega grajskega poslopja, ki je raztezala črno senco čez polovico dvorišča. Od zunaj, kjer so med narožniki ležali pobiti janičarji, so dohajali moški glasovi. Služabniki in oni dragonci, ki jim je bil plen ljubši nego spanje, so slačili trupla pobitih sovražnikov. Njih svetilnice so migotale po bojišču kakor kresnice. Nekateri so potihoma klicali drug drugega, eden je polglasno popeval sladko, ginljivo pesem; bila je v velikem nasprotju z opravkom, s katerim se je ukvarjal pevec:

«Ni mi do srebra, ni mi do zlata  
v tej moji bedi.

Naj umrem od gladu, za krivim plotom,  
da sem le pri tebi!»

Vendar čez nekaj časa je ponehalo tudi to gibanje, in naposled je nastala tišina. Samo kladiva so udarjala ob skale, in straže so klicale na obzidju. Tišina, svetloba in sijajna noč, vse to je kar mamilo malega viteza in Barbko. Bilo jima je dobro, dasi ju je obhajala tožnost. Barbka je pogledala moža. Videč, da ima oči odprte, je dejala:

«Mihael, ali ne spiš?»

«Čudno, toda ne ljubi se mi spati.»

«Ali ti je dobro?»

«Dobro. In tebi?»

Barbka pokima z jasno glavico.

«Oj, Mihael, tako dobro! Ali si čul, kaj je popeval oni tam spodaj?»

Ponovila je poslednje besede one pesmice: «Naj umrem od gladu, za krivim plotom, da sem le pri tebi!»

Nastal je za trenutek molk; nato se je oglasil mali vitez:

«Barbka, čuj!»

«Kaj je, Mihael?»

«Odkritosrčno ti pravim, zelo dobro mi je, toda mislim si, ako bi eden izmed naju padel, bi bilo drugemu zelo dolgčas po njem.»

Barbka je dobro vedela, da je mali vitez, govoreč: Ako bi eden izmed naju padel, namesto umrl — mislil le na samega sebe, češ, da ne odide živ iz tega obleganja. Prišlo ji je na misel, da jo hoče spoprijazniti s to mislijo, in grozna slutnja ji je stisnila srce. Sklenivši roke, je rekla:

«Mihael, bodi usmiljen s seboj in z menoj!»

Glas malega viteza je bil nekoliko ginjen, toda dovolj miren.

«Glej, Barbka, nekamo drugače moraš zreti na to, kar naju čaka. Premisli pametno, kaj je pozemeljsko življenje. Čemu se mučiti? Komu naj bi tukaj teknila sreča in ljubezen, ako je pa vse to tako krhko kakor suha veja?»

Barbka je zatrepetala. Plakaje je ponavljala:

«Nečem! Nečem! Nečem!»





(Str. 262.) . . . oprl se je ob zid, ona pa se pritisknila  
k njemu kakor dete k materi.



«Kakor Boga ljubim,» ponovi mali vitez, «ne ravnaš prav. Glej, tam zgoraj za tem tihim mesecem je krajina večne sreče. Rajša misli na to. Kdor dospe na ono njivo, ta si šele oddahne kakor po dolgem, trudapolnem potovanju ter se ondi mirno pase . . . Kadar pride moj trenutek, a to je vendar vojakova stvar, moraš takoj reči: 'To ni nič!' Moraš si reči: 'Mihael je odšel, res, da daleč, dalje, nego je odtod na Litvo, toda to ni nič, saj pojdem tudi jaz tja za njim.' Barbka, molči vendar, ne jokaj se! Kdor odide prvi, ta pripravi stanovanje drugemu.»

Kakor bi imel pred seboj prikaz bodočih dogodkov, je dvignil oči k mesečini ter nadaljeval:

«Kaj je začasno življenje? Pomisliva, kaj bo, kadar bom že tamkaj. Evo, nekdo potrka na nebeška vrata. Sveti Peter jih odpre. Pogledam, kdo je to. Moja Barbka! Oh! Sedaj šele poskočim in zakričim. Mili Bog! premalo bom imel besed. A ondi ne bo več joka, nego samo večno veselje, ne bo poganov, niti topov, niti rovov pod gradom, nego zgolj mir in sreča. Oh, Barbka, pomni: To ni nič!»

«Mihael! Mihael!» je ponavljala Barbka.

In nastala je iznova tišina, ki so jo dramili samo oddaljeni, zamolkli udarci s kladivi.

Naposled se oglasi Volodijevski:

«Barbka, izmoliva sedaj en očenaš.»

In te dve duši, čisti kakor solzi, sta jeli skupno moliti. Ko sta se pomirila, je priplaval k njima na krilih sen, in potem sta spala do svita.



Volodijevski je še pred «kindijo» spremil Barbko k mostu, ki je vezal stari grad z mestom, in ji dejal ob slovesu:

«Pomni, Barbka: To ni nič!»

## XIX.

Grom iz topov je takoj po molitvi potresel oba gradova in mesto. Turki so nasuli ob gradu nasip, petsto lakti dolg; na enem mestu pri samem obzidju pa so rili v globel. Z nasipa so sedaj janičarji neprestano s puškami streljali na obzidje. Obleganci so se zaslanjali z mehovi, natlačenimi z volno, toda z nasipa so metali neprestano krogle in granate, in zato so pri topovih vojaki padali neprestano. Pri enem topu je ubila granata zdajci šest ljudi izmed pehote Volodijevskega; pri ostalih pa so padali strelci drug za drugim. Poveljniki so proti večeru zapazili, da se ne morejo braniti dalje, zlasti ne zaraditega, ker so rovi, napolnjeni s smodnikom, utegnili izbruhniti vsak hip. Ponoči so se torej sešli stotniki s svojimi stotnijami in do jutra so ob neprestanem streljanju prenesli vse topove, ves smodnik in vso hrano na stari grad.

Ta je bil postavljen na skali ter je lahko dalje kljuboval sovražniku; zlasti pa ga je bilo težavno podkopati. Ko so Volodijevskega na posvetovanju vprašali za svet, je dejal, da bi se utegnil braniti v njem leto dni, ako ne bi nihče sklepal pogodb. Te besede so dospele v mesto ter vtile v srce

prebivalcem neizmerno tolažbo. Vsem je bilo znano, da mali vitez ne zine ležnive besede, najsi bi imel dati življenje za to.

Zapustivši novi grad, so podložili močne zaboje pod oba narožnika in pročelje. Zaboji so se raznesli z velikim pokom proti poldnevu, vendar pa Turkom niso prizadeli velike škode, ker se ti, zapomnivši si včerajšnji nauk, še niso bili drznili zasesti zapuščenega mesta. Iz obeh narožnikov in iz poglavitnega dela novega gradu je nastal velikanski nasip. Zaradi teh razvalin sicer ni bilo lahko priti k staremu gradu; služile pa so v varstvo strelcem in tistim, ki so kopali rove. Ti se niso ustrašili pogleda na močno skalo, nego so takoj jeli delati nov podkop. To delo so zlasti nadzirali izkušeni laški in ogrski inženirji, ki so bili v sultanovi službi. Toda delo je napredovalo le polagoma. Obleganci niso mogli ovirati sovražnika, ker ga niti videti ni bilo. Volodijevski je jel sicer kmalu misliti na izpad, ali takoj ga ni bilo mogoče izvesti. Vojaki so bili preveč utrujeni. Dragoncem so se bile naredile od neprestanega streljanja iz pušk na desnih ramah sive otekline, tolike, kolikršen je hlebec kruha; nekateri niti rok niso mogli gibati. Bilo pa je očitno, da zlete velika vrata v zrak, ako bi sovražniki še nekaj časa brez ovire kopali rove. Volodijevski, to sluteč, je dal nagrmaditi za vrati visok nasip. Ne da bi izgubil nado, je dejal:

«Kaj nam do tega? Ako zlete vrata v zrak, se bomo branili za nasipom; ako zleti nasip,

nasujemo drugega in tako dalje, dokler bomo imeli še za lakot zemlje pod nogami.»

Toda general podolski je izgubil že skoro ves up in je vprašal:

«A kaj potem, kadar ne bo več tega lakot zemlje?»

«Tedaj tudi nas ne bo več!» odgovori mali vitez.

V tem je dal metati na sovražnika ročne granate, ki so napravljale ondi mnogo škode. Najizurjenejšega pri tem poslu se je kazal poročnik Dembinski, ki je pobil Turkov brez števila, dokler se mu prezgodaj prižgana granata ni razpočila v roki in mu je odtrgala.

Tako je padel tudi kapitan Šmit. Mnoge so pobile krogle iz topov, mnogo jih je pogubilo ročno orožje — zlasti strelji iz pušk, s katerimi so streljali janičarji, skriti med razvalinami novega gradu. Iz topov so v tem streljali le malo; zaradi tega so se zelo žalostili gospodje svetovalci v mestu. «Ne streljajo; očitno je že sam Volodijevski zdvojil o obrambi,» so dejali. To mnenje je bilo splošno. Izmed vojakov si nobeden ni drznil izreči prvi, da ne ostaja drugega, nego s pogodbami doseči najboljše pogoje, toda škof, prost viteške častiželjnosti, je glasno izrekel to misel. Prej pa je bil še poslan Vasilkovski h generalu po novice iz gradu. General je odgovoril: «Po mojem mnenju se grad ne ubrani do večera, toda ljudje tukaj mislijo drugače.»



Ko se je prečital ta odgovor, so govorili celo vojaki: «Storili smo vse, kar smo mogli, nihče nas ni ščedil tukaj, ali kar je nemogoče, to je nemogoče — treba je misliti na dogovor, kako se vdamo.»

Te besede so dospele tudi v mesto ter povzročile velik nemir. Množica je stala pred mestno hišo nemirna, molčeča, bolj sovražna, nego naklonjena pogodbam. Nekoliko bogatih armenskih trgovcev se je potihoma veselilo, da bo konec obleganja, da se zopet prične trgovina; toda drugi Armenci, že prej nastanjeni v ljudovladi in njej zelo naklonjeni, takisto Poljaki in Rusini, so se hoteli braniti še dalje. «Ako smo se le hoteli vdati, bi bilo bolje, da smo se precej izpočetka, zakaj takrat bi se bilo dalo pridobiti marsikaj; sedaj pa pogoji ne bodo tako ugodni. Bolje torej, da se pokopljemo pod razvalinami.»

In šum nezadovoljnosti je rasel čimdalje bolj, dokler se naposled nepričakovano ni izpremenil v klice «Živio!» in «Slava!»

Kaj se je bilo zgodilo? Na trgu se je prikazal Volodijevski z gospodom Humeckim. General ju je bil nalašč poslal na trg, da bi zvedel, kaj se godi. Množice se je polastila navdušenost. Nekateri so kričali, kakor bi bili že Turki vdrli v mesto; drugim so se pojavile solze v očeh, ko so uzrli priljubljenega viteza. Temu se je čitala velika utrujenost z obraza. Lice je imel skoro črno od smodnika in shujšano, oči vdrte in zardele, toda pogled

mu je bil vesel. Ko sta se prerinila skozi množico in prišla v mestno hišo, so ju vsi radostno pozdravili. Škof je takoj zaklical:

«Ljubljena brata! Nec Hercules contra plures! Gospod general nam je že pisal, da se morate vdati.»

Humecki pa, človek kaj živahne nravi in vrhutega bogat magnat, ki se ni oziral na ljudi, je odgovoril strogo:

«Gospod general je že izgubil glavo, samo to vrlino ima, da se še izpostavlja. Kar se tiče brambe, prepuščam besedo gospodu Volodijevskemu, zakaj ta utegne povedati kaj boljšega o njej.»

Vse oči se obrnejo v malega viteza; ta pa reče: «Za Boga! Kdo neki govori o vdaji? Ali nismo prisegli na živega Boga, da pademo drug za drugim?»

«Prisegli smo, da storimo, kar je v naši moči, in storili smo vse,» odgovori škof.

«Kar je kdo obljubil, za to se bo tudi zagoval. Jaz in Ketling sva prisegla, da ne oddava gradu do smrti, in ga tudi ne dava. Ako je človek dolžan vstati mož-beseda pri ljudeh, kaj šele proti Bogu, ki z veličanstvom preseza vse?»

«No in kako je z gradom? Slišali smo, da je podkop izdelan pod mestna vrata. Ali se ubranite še dolgo?» je vprašalo mnogo glasov.

«Podkop je res, ali pa vsaj bo pod vrati, toda takoj za vrati sem dal napraviti nasip in celo lahne topove sem že dal potegniti nanj. Ljubljeni

bratje! Bojte se ran božjih! Pomislite, ako se podaste, morate dati v poganse roke svoje cerkve. Izpremene jih v mošeje, da bodo ondi izvrševali svoje gnusobe! Kako morete tako lahkega srca govoriti o vdaji? S kakšno vestjo hočete odpreti sovražniku vrata v srce domovine? Jaz sem na gradu in se ne bojim podkopov, vi pa sedite v dalji, v mestu, pa se jih bojite? Za Boga milega, ne vdajmo se, dokler smo še živi! Naj ostane spomin na to obrambo, kakor je ostal spomin na obrambo mesta Zbaraža!»

«Turki izpremene grad v kup razvalin,» odgovori nekdo.

«Naj ga izpremene! S kupa razvalin se je tudi moči braniti. Pa se hočem tudi braniti s kupa razvalin, tako mi Bog pomagaj! Sicer pa pravim: Gradu ne predam! Ali čujete?»

«Ali mesto pa pogubite?» vpraša škof.

«Ako ima priti v roke Turku, ga rajši pogubim. Prisegel sem. Nečem pa tudi dalje izgubljati besed ter grem rajši nazaj med topove, zakaj ti branijo, pa ne prodajajo ljudovlade.»

Po teh besedah je odšel in za njim tudi Humecki, ki je pri odhodu močno zaloputnil z durmi. Bilo jima je res dokaj bolje med razvalinami, mrličii in krogلامي nego med ljudmi majhne vere. Na poti ju dohiti Makoveški.

«Mihael,» reče, «povej mi resnico, ali si govoril o uporuh samo zato, da bi nam dal poguma, ali pa res upaš, da se ubraniš v gradu?»



Mali vitez skomizgne z rameni.

«Kakor Boga ljubim! Naj le mesta ne izroče, jaz se hočem braniti, če treba vse leto.»

«Zakaj ne streljate? Ljudje so zaraditega prestrašeni in govore o vdaji.»

«Ne streljamo zato, ker mečemo ročne granate, s katerimi tudi delamo veliko škodo med njih kopači.»

«Čuj, Mihael, ali imate v gradu pomoček, da ubranite hrbet ruskih vrat? Zakaj, ako bi (kar Bog obvaruj!) Turki premagali oviro, pa dospo k vratom. — Z vsemi močmi branim mesto, toda samo z meščani brez vojakov si ne morem pomagati.»

Mali vitez pa odgovori:

«Ne muči se, dragi brat! Že sem petnajst topov postavil in nameril na to stran. Zaradi gradu pa bodite brez skrbi. Ne le, da se ubranimo sami, nego ako bo treba, vam celo priskočimo na pomoč.»

Ko Makoveški to zasliši, se zelo razveseli. Že se obrne, da odide, kar ga vpraša mali vitez:

«Povej mi, ker si pogosteje navzočen na posvetovanju, ali nas hočejo le izkušati, ali res mislite izročiti Kamenec sultanu?»

Makoveški povesi glavo.

«Mihael,» reče, «povej mi sedaj odkritosrčno, ali se ne bo končalo tako? Nekaj časa se bomo še upirali, teden, dva tedna, mesec, morda dva meseca, toda konec bo eden in isti.»

Volodijevski ga mračno pogleda, dvigne roke in vzklikne:

«Tudi ti, Brut, si zoper mene? Ha, tedaj pa le sami pojejte svojo sramoto, zakaj jaz še nisem vaje take hrane!»

In razšla sta se z grenkobo v srcu.

\*

Skoro potem, ko je prišel Volodijevski, se je razpočil naboj pod velikimi vrati starega gradu. Opeka in kamenje, vse je letelo naokrog; dvignil se je prah in dim. Strah je za trenutek obladal strelce. Turki so se takoj vsipali v narejeni predor — kakor čreda ovac v odprt ovčji hlev, kadar jih pastir od zadaj priganja z bičem. Toda Ketling je jel metati v ono tolpo karteče iz šesterih topov, pripravljenih že prej na nasipih. Ustrelil je enkrat, dvakrat, trikrat in jih pometel iz poddvorja. Volodijevski, Humecki in Misliševski so pritekli s pešci in dragonci, ki so tako gosto pokrili nasip, kakor muhe soparnega dne pokrijejo čreva volu ali konju. Nastal je boj s puškami in mušketami. Krogle so padale na nasip kakor zrna iz rešeta. Turki so rojili po razvalinah novega gradu; v vsaki jamici, za vsakim oglom in kamenom, v vsaki razpoki so sedeli po dva, trije in po pet. Od Hotima so vsak hip dohajala nova krdela. Polki so se dvigali drug za drugim ter, dospevši k razvalinam, jeli streljati.

Ves novi grad je bil kakor potlakovan s turbani. Časih se je ona množica turbanov dvignila ter drla proti prelomu, toda tu je vsekdar poprijel besedo Ketling, in bas njegovih topov je glušil pok samostrellov, in cela krdela karteč so strašno frfraje padala med množico, podirala Turke na tla ter zapirala predor pri vratih z visokim kupom trepetajočega človeškega mesa.

Štirikrat so se janičarji postavili na noge, štirikrat jih je Ketling odbil in razpršil, kakor razprši burja kup listja. Sredi ognja, dima, razmetanih zemeljskih grud in razpokajočih granat, je stal bojnemu angelu podoben. Oči je imel uprte v prelom, toda na jasnem čelu ni bilo zapaziti niti najmanjše skrbi. Pogostoma je sam vzel topničarju zažigalnico iz rok ter z njo sprožil top; časih si je z roko zastrl oči, da je bolje videl posledico svojega dela. Potem se je obrnil s smehom na ustih k poljskim dostojnikom ter dejal:

«Ne vnidejo!»

Nikdar še ni besen naval trčil ob tako uporno brambo. Dostojniki in vojaki so se kosali med seboj. Zdelo se je, da je pozornost teh ljudi obrnjena na vse drugo, samo ne na smrt. A smrt je imela bogato žetev. Padla sta gospod Humecki, gospod Mokošicki, poveljnik Kijanov. Naposled se je krikoma prijel za prsi belolasi gospod Kalusovski, stari prijatelj Volodijevskega, vojak nežen kakor jagnje, pa tudi strašen kakor lev.



Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Kot darila trajne vrednosti priporoča na-  
stopna literarna dela svoje zaloge:**

**Aškerc A.,** *Balade in romance.* 8°, 155 strani, 2 K.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Lirske in epske poezije.* 8°, 160 strani, 2 K 60 h.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Nove poezije.* 8°, 222 strani, 3 K. Elegantno  
vezane 4 K.

— *Izmajlov v Red sv. Jurja v Tujka.* Tri drame.  
8°, 113 strani, broširane 2 K.

**Baumbach R.,** *Zlatorog*, Planinska pravljica, poslovenil  
A. Funtek. 8°, 95 strani. Elegantno vezan 4 K.

**Bedének Jakob,** *Od pluga do krone.* Zgodovinski  
roman iz minulega stoletja. 8°, 270 strani, 2 K; v  
platno vezan 3 K.

**Brezovnik Anton,** *Šaljivi Slovenec.* Zbirka najboljših  
kratkočasnic iz vseh stanov. Druga, povsem predelana  
in za polovico pomnožena izdaja. 8°, 308 str., 1 K 50 h.

— *Zvončki.* Zbirka pesni za slovensko mladino. 8°,  
356 strani, vezan 1 K 50 h.

**Dimnik Jakob,** *Avstrijski junaki.* 8°, 126 strani, s  
17 podobami. Elegantno vezani 1 K 80 h.

**Funtek Anton,** *Godec.* Poleg narodne pravljice o  
Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani, elegantno vezan  
2 K 50 h.

**Gregorčič Simon,** *Poezije I.* Druga, pomnožena izdaja.  
8°, 160 strani, elegantno vezane 3 K.

## Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Haymerle dr. Frančišek, vitez, Životopisni obrazi** iz obsega obrta, umetnosti in industrije, preložil Anton Funtek. 8°, 100 strani, vezani 1 K.

**Kosi Anton, Zlate jagode.** Zbirka basni za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. 8°, 148 strani, vezane 1 K.

**Majar H., Odkritje Amerike.** Poučno zabavna knjiga v treh delih: I. Kolumbus, II. Kortes, III. Pisar, 8°, 440 strani, vezana 2 K.

**Scheinigg J., Narodne pesmi koroških Slovencev.** 16°, 463 strani, 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.

---

### V nobeni knjižnici se ne bi smelo pogrešati:

**Prešeren dr. France, Poezije.** Druga, ilustrirana izdaja. 4°, 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v elegantnem usnju vezane 9 K.

— *Poezije.* Ljudska izdaja 1 K, v platno vezane 1 K 40 h.

**Stritar Josip, Zbrani spisi.** Sedem zvezkov 35 K, v platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi 48 K 40 h.

**Tavčar dr. Ivan, Povesti.** Pet zvezkov po 2 K 40 h, v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po 4 K 20 h.

**Levstikovi zbrani spisi,** uredil Frančišek Levec. Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.



Sešitek 20.

# Mali vitez

Pan Volodijevski

Zgodovinski roman

Spisal H. Sienkiewicz

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski



V Ljubljani 1903

Natisnila in založila  
Kleinmayr & Bamberg





Podpisana založna knjigarna se je odločila izdati slovenski prevod znamenitega romana «Pan Volodijevski» («Mali vitez»), ki ga je spisal Henrik **Sienkiewicz**, vsemu svetu znani poljski pisatelj romanov «Quo vadis?», «Z ognjem in mečem», «Križarji» i. t. d. Zanimiva zgodovinska snov polna življenja, izborno očrtani zgodovinski tipi, vseskozi dovršena tehnika, vse to je porok, da se točni prevod, ki ga je priredil **M. Podravski**, priljubi slovenskemu občinstvu tako, kakor je do cela vreden.

Roman izide, **bogato ilustriran**, v 25 sešitkih, obsežnih po 2 do 2½ pole; posamezni sešitki po 40 h se bodo izdajali na vsakih 14 dni.

*V Ljubljani, meseca novembra 1902.*

Založna knjigarna

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Volodijevski je prijel ranjenca, oni pa mu je rekel: «Podaj mi roko — hitro mi podaj roko!» Potem je pristavil: «Hvala Bogu!» In lice mu je obledelo tako, da je bilo belo kakor brada in brke.

Bilo je to pred četrtem navalom. Krdelo janičarjev je udrlo skozi prelom, ali bolje: ni se moglo umekniti zaradi gosto padajočih krogel in karteč. Volodijevski je na čelu pešcev skočil nanje, in hipoma so bili pobiti s puškinimi kopiti in z bodali.

Ura je uhajala za uro, toda streljanje ni oslabele. Po mestu se je raznesla novica o junaški obrambi, ki je prebudila vnemo in odločnost za boj. Meščani, zlasti mladi, so se zbirali po mestu in se vzajemno izpodbujali: «Pojdimo na grad našim na pomoč! Pojdemo! Pojdemo! Pojdemo! Ne dajmo, da se pogube bratje! Dalje, fantje! Dalje!» Tako so se razlegali glasovi na trgu in ob vratih, in skoro je nekoliko stotin oboroženih mož, z različnim orožjem in s pogumom v srcu, odhitelo proti mostu. Turki so jeli takoj streljati nanje; mnogi izmed njih so padli, most je bil takoj poln mrličev, toda nekateri so vendar prekoračili most ter takoj veseli napali Turke.

Odbit je bil tudi četrti naval s tako strašno škodo za Turke, da je bilo videti, kakor da mora nastati trenutek odmora.

Toda prazen up! Pokanje janičarskih pušk ni prenehalo do večera. Šele ko je napočil čas večerne «kindije» (molitve), so topovi umolknili in Turki

so odšli z razvalin novega gradu. Dostojniki, ki so še ostali, so takoj prestopili z nasipa na drugo stran. Mali vitez ni hotel potratiti niti enega trenutka. Zapovedal je zamašiti predor, s čimer se je sploh dalo, namreč s kladami, deskami, kamenjem in prstjo. Pešci, plemiči, dragonci, vojaki-prostaki in dostojniki so se kar kosali, ne da bi se bili menili za svoje dostojanstvo. Pričakovali so, da se vsak hip oglase turški topovi, toda poslednji dan je bil dan, ko so bili obleganci slavno zmagali oblegovalce, zato so bila vsa lica jasna, v duši pa jim je gorela nada in težnja po dalnjih zmagah.

Ketling in Volodijevski sta se po končanem delu prišla za roke, prekoračila «majdan» in obzidje, zrla skozi luknje na razvaline novega gradu in se veselila bogate žetve.

«Tam leži mrlič ob mrliču!» reče Volodijevski, kažoč na razvaline, «tudi pri predoru vidiš mrliča kar kupoma! Ketling, to je delo tvojih topov!»

«Najbolje se nam je posrečilo,» odgovori vitez, «da je Turkom zaradi zadelanega predora pristop zopet zaprt in da morajo delati nov podkop. Njih moč je ogromna kakor morje, toda tako obleganje jih mora čez mesec dni ali čez dva meseca ozlovjiti.»

«V tem času pa dospe hetman. Naposled najsi bo, kakor hoče — midva sva zvezana s prisego,» reče mali vitez.

V tem hipu pogledata drug drugemu v oči, potem pa vpraša Volodijevski tiše:



«Ali si storil, kar sem ti rekel?»

«Vse je pripravljeno,» odgovori šepetaje Ketling, «toda mislim, da ne pride do tega, zakaj dejanski se moremo držati tu jako dolgo ter doživeti mnogo takih dni, kakršen je današnji.»

«Daj Bog tako jutro!»

«Amen!» reče Ketling in dvigne oči proti nebu.

Daljši razgovor jima ustavi grom topov. Granate jamejo novič padati na grad. Nekoliko se jih je razpočilo v višavi ter ugasnilo takoj kakor poletna bliskavica.

Ketling je gledal streljanje, kakor ga gleda strokovnjak.

«Za one nasipe, na katere streljajo, imajo zažigalnice napolnjene z žveplom.»

«Začenja se kaditi tudi po drugih nasipih,» odgovori Volodijevski.

Temu je bilo res tako. Prav tako, kakor na lajanje enega psa v vasi začno lajati vsi psi v vasi, tako je en top prebudil vse ostale, in oblegano mesto je bilo obkoljeno z vencem topov, pošiljajočih granate vanje. To pot so streljali največ na mesto, a ne na grad. Nasprotno pa je bilo slišati na treh straneh, kako so kopali rove. Ker je trda skala kopače zelo ovirala pri delu, so Turki vsekakor hoteli to skalnato gnezdo pognati v zrak.

Ketling in Volodijevski sta ukazala oblegancem metati ročne granate v smeri proti kopačem. Ponoči je bilo težko spoznati, ali je imelo metanje kaj uspeha ali ne.

Vsi pa so obrnili svojo pozornost na mesto, na katero so padale cele jate gorečih ptic. Nekatere granate so se razpočile v ozračju, druge so po ozračju zatezale ognjeno krivo črto in padale med strehe. In zdajci je rudasta zarja na več krajih razsvetlila temo. Goreli sta cerkvi sv. Katarine in sv. Jurija v ruskem oddelku; skoro potem se je vnela armenska cerkev, ki so jo bili zažgali že podnevi, sedaj pa je razgorela od granatnega ognja iznova. Požar se je širil čimdalje bolj ter osvetljeval vso okolico. Krik iz mesta se je razlegal celo tja do starega gradu. Videti je bilo, kakor da gori vse mesto.

«Slabo je!» reče Ketling, «zakaj meščanom upade pogum.»

«Naj zgori vse,» odgovori mali vitez, «da nam le puste celo to skalo, na kateri se moremo braniti.»

Krik je prihajal čimdalje večji. Od cerkve so se vnele armenske zaloge, postavljene na trgu in odločene Armencem. Ondi je gorelo veliko bogastvo, nakopičeno v zlatu, srebru, preprogah, kožu-hovini in drugih tvarinah. Skoro so se jeli kazati ognjeni jeziki nad strehami mestnih poslopij.

Volodijevski se je močno vznemirjal.

«Ketling!» reče, «nadziraj metanje ročnih granat ter oviraj kopače, kolikor jih moreš, jaz pa skočim v mesto, ker me skrbe sestre dominikanke. Hvala Bogu; grad so pustili za trenutek z mirom, da morem odtod.»

V gradu v tem času res ni bilo dosti dela; mali vitez je zasedel konja in odjezdil. Vrnil se je šele čez dve uri z gospodom Mušalskim. Ta je bil zopet ozdravel po oni nezgodi, ki ga je bila zadela po rokah Hamdijevih. Prišel je sedaj na grad, ker si je mislil, da utegne pri navalih oblegancem izkazati uslugo ter se proslaviti.

«Pozdravljam vaju!» reče Ketling. «Že sem se vznemirjal. Kaj je novega pri dominikankah?»

«Vse je dobro!» odgovori mali vitez. «Niti ena granata se ni razpočila ondi. To je kaj varno zatišje.»

«Hvala Bogu! A Kristina se ne boji?»

«Mirna je, kakor bi bila doma. Obe z Barbko sedita v eni sobi, in Zagloba je pri njiju. Ondi je tudi Novoveški, ki se mu je vrnila zavest. Naprosil me je, naj ga vzamem s seboj na grad, toda ne more še dobro stati na nogah. Ketling, idi sedaj tjakaj ti, jaz te bom nadomeščal tukaj.»

Ketling objame Volodijevskega, ker ga je srce že močno vleklo k ljubljeni Kristini, in takoj si je dal prignati konja. A preden so mu ga prignali, je še vprašal malega viteza, kaj je novega v mestu.

«Meščani gase ogenj kaj pogumno,» reče mali vitez, «toda bogati armenski trgovci, videč, da jim gore skladišča, so poslali k škofu deputacijo, češ, naj izroči mesto Turkom. Ko sem to zvedel, sem šel na posvet, dasi sem se bil zarekel, da ne pojdem več tjakaj. Tam sem oplazil po ustih nekoga, ki je zahteval najhuje, naj se vdamo, in škof se je



razsrdil name zaradi tega. Slabo je, brate! Tam ljudem srca čimdalje bolj lezejo v hlače in čimdalje manj se kaže odločnost za brambo. Grajajo nas, nikar da bi nas hvalili; pravijo, da mesto zaman spravljamo v nevarnost. Čul sem takisto, da so Mako-veškega napadli zato, ker je bil zoper vdajo. Škof sam mu je dejal: 'Od vere in od kralja ne odstopimo — a čemu se upirati dalje? Mora se zgoditi, da onečastijo svetišča, oskrunijo poštene device in odženo nedolžne otroke v sužnost. Toda s pogodbo še utegnemo izboljšati njih usodo in sebi zagotoviti prost odhod.' Tako je govoril škof, gospod general pa je samo kimal in ponavljal: 'Rajši bi umrl, toda res je tako!'

«Zgodi se volja božja!» odgovori Ketling.

Volodijevski pa jame lomiti roke.

«Ako bi to tudi bilo res tako!» zakriči, «vendar nam je Bog priča, da se moremo še braniti.»

V tem priženo nekoliko konj. Ketling hitro zasede svojega, Volodijevski pa mu reče na pot:

«Le oprezno črez most, zakaj ondi gosto padajo granate!»

«Črez eno uro se vrnem,» reče Ketling ter odjezdi.

Volodijevski in Mušalski kreneta na obzidje.

Z gradu so na treh krajih metali ročne granate, ker se je na treh krajih oglašalo kopanje. Na levi strani gradu je vodil ta posel Lušnja.

«Kako se vam godi?» ga vpraša Volodijevski.

«Slabo, gospod poveljnik!» odgovori stražnik. «Kopači že tiče v skali in le pri izhodu še časih katerega zadene kaka črepinja. Nismo še opravili mnogo.»

Na drugih krajih je bilo še slabše, in sicer zato, ker se je nebo povleklo z oblaki. Jelo je pršeti in na dežju so granatam gasnile zažigalnice. Pa tudi tema jih je ovirala.

Volodijevski stopi z Mušalskim na stran, obstane in reče naglo:

«Čuj, gospod! Kaj praviš, ako bi poizkusili te krte zadušiti v njih luknjah?»

«Zdi se mi, da je ondi smrt gotova, zakaj janičarski polki jih čuvajo. Toda poizkusimo.»

«Polki jih čuvajo, res, toda noč je zelo temna in lahko jih obide zmeda. V mestu že mislijo na vdajo. Zakaj? Zato, ker pravijo: ‚Rovi so pod vami, ne ubranite se!‘ Usta bi jim zamašili, ako bi jim še nocoj poslali poročilo: ‚Rovov že ni več!‘ Za kaj takega se že izplača izpostaviti glavo.»

Mušalski trenutek pomisli, naposled pa zakliče:

«Izplača se, kajpada, izplača!»

«Na enem kraju so začeli šele nedavno kopati,» reče Volodijevski, «te pustim sedaj z mirom, ali z one strani so že pririli globoko v zemljo. Vzemite, gospod, petdeset dragoncev, jaz jih tudi vzamem toliko, pa jih poizkusimo zadušiti. Ali hočete? Ali imate pogum?»

«Imam ga. Vtaknem si za pas nekoliko trioglatih žrebljev, namenjenih za zabijanje topov; morda

zabijemo na poti kak top. Dvojim pa, da bi ga mogli, dasi jih je nekoliko blizu. Počakamo samo Ketlinga; ta bo vedel najboljše, kako nam treba priti v sili na pomoč.»

Ketling je dospel, kakor je bil obljubil, ne zamudivši niti minute, in čez pol ure nato sta se dva oddelka dragoncev, vsak po petdeset mož, približala onemu predoru ter jela predirati na drugo stran. Potem sta izginila v temi. Ketling je še dal nekaj časa metati granate, toda skoro je opustil ta posel in čakal. Srce mu je nemirno utripalo, zakaj vedel je, kako drzno je to podjetje. Minilo je četrto ure, pol ure, prešla ena ura; zdelo mu se je, da so morali že dospeti in začeti, toda kadar je nastavil uho k zemlji, je čul samo mirno kopanje.

Zdajci pa pod gradom na levi strani jekne strel iz samokresa. V vlažnem ozračju ni odmeval preglasno in niti ne bi bil zbudil pozornosti, da se ni takoj pojavil hrup za njim.

«Dospeli so!» je dejal sam sebi Ketling, «toda ali se tudi vrnejo?» Onda pa je zvenel krik, ropot bobnov, žvižganje piščalk ter neredno in urno streljanje iz pušk.

Streljali so tolpomoma na obeh straneh. Očito so celi oddelki dospeli kopačem na pomoč, toda kakor je napovedal Volodijevski, je nastala zmeda med janičarji. Da ne bi streljali svojcev, so ti jeli klicati drug drugega ter so streljali slepo nad glavami. Hrumeli in streljali so čimdalje bolj. Z nasipov so jeli metati na obzidje granate, da bi



razsvetlili bojišče. Ketling je nameril nekoliko topov proti turški vojski in ji odgovoril s streljanjem, metajoč karteče med Turke. V mestu so jeli biti plat zvona, zakaj ondi je bilo splošno razširjeno mnenje, da so Turki že dospeli v trdnjavo, na nasipih pa so si nasprotno mislili, da so obleganci v znatnem številu zdajci napadli vse kopače, in nastala je splošna zmeda. Noč je jako ugajala drznemu podjetju Volodijevskega in Mušalskega. Bilo je temno kakor v rogu. Samo streli iz topov in granate so za trenutek razsvetljevale temo, ki je postala potem še bolj črna. Naposled pa so se odprle nebeške zatvornice in jelo je liti kakor iz vedra. Grom je glušil streljanje iz topov, bučal po krajini ter budil grozen odmev po skalovju. Ketling je skočil z nasipa, stekel na čelu nekoliko mož k prelomu ter čakal.

Toda ni čakal dolgo. Skoro so se pojavile temne postave med tramovi, s katerimi je bil predor zadelan.

«Kdo je to?» zakliče Ketling.

«Volodijevski!» je bil odgovor.

In oba viteza se zgrudita drug drugemu v naročje.

«No, kako je? Kaj se je zgodilo?» so vpraševali dostojniki, katerih se je čimdalje več zbiralo ob prelomu.

«Hvala Bogu! Kopači so pobiti do poslednjega moža, orodje je polomljeno in razmetano. Njih delo je izprijeno.»

«Hvala Bogu! Hvala Bogu!»

«Ali je Mušalski s svojimi ljudmi že tukaj?»

«Ni ga še!»

«Kaj, ko bi jim priskočili na pomoč? Gospodje, kdo hoče z menoj?»

Toda v tem hipu so zarojili v prelomu ljudje iznova. Ljudje gospoda Mušalskega so se hitro vračali; bilo pa jih je dosti manj, zakaj mnogo jih je bilo padlo. Vračali pa so se veseli, zakaj njih delo je bilo uspešno. Nekateri so prinesli s seboj orodje v dokaz, da so bili v rovu.

«Kje je gospod Mušalski?» vpraša Volodijevski.

«Res! Kje je gospod Mušalski?» ponovi nekoliko glasov.

Ali ljudje izmed oddelka gospoda Mušalskega so gledali drug drugega. Eden izmed dragoncev, močno ranjen, se oglasi s slabim glasom:

«Mušalski je padel. Videl sem, kako je padel. Tudi jaz sem padel poleg njega, ali jaz sem vstal, on pa je ostal.»

Viteze je močno zbolela novica, da je umrl sloveči lokostrelec, saj je bil to eden izmed najslavnejših viteзов v ljudovladi. Izpraševali so še dragonca, kako se je bilo to zgodilo, toda ta ni mogel več govoriti, kri mu je lila curkoma, in naposled se je mrtev zgrudil na tla.

Vitezi so jeli tožiti za Mušalskim.

«Njegov spomin ne izgine med vojaki,» reče Kvasibrodski, «in kdor preživi oblego, bo proslavljal njegovo ime.»

«Tak lokostrelec se ne rodi več.»

«Bil je najmočnejši človek v vsem Hreptovu,» se oglasi mali vitez. «S prsti je utegnil stisniti tolar v svežo desko. Edini gospod Podbipeta, Litvin, ga je presezal v moči, toda tega so ubili pod Zbaražem; izmed živih pa se je morda samo Novo-veški, dokler je bil zdrav, mogel meriti z njim.»

«Zelo ga je škoda!» so rekali drugi. «Samo v starodavnosti so se rodili taki vitezi.»

Tako proslavljajoč spomin Mušalskega, so odšli dostojniki na nasip. Volodijevski je takoj poslal poslanca h generalu in škofu s poročilom, da so rovi uničeni in da so bili kopači pri izpadu pobiti. Ta novica je provzročila v mestu veliko osuplost ali — tudi — kdo bi se bil nadejal? — nepritajeno nevoljo. General in škof sta bila teh misli, da ta začasna zmaga ne reši mesta, nego le razdraži razjarjenega leva. Koristiti bi utegnila zmaga samo tedaj, ko bi utegnili spričo nje doseči ugodne pogoje.

Volodijevski in Ketling se nista nikakor mogla sprijazniti z mnenjem, da bi njiju poročilo utegnilo imeti takšen učinek. Bila sta uverjena, da stopi sedaj zaupanje celo v najslabša srca in da se vsi razvnamejo na najodločnejši odpor.

Mesta se ni bilo mogoče polastiti, preden ni bil zajet grad; toda obleganci v gradu se niso le krepko upirali, nego so se še drznili hoditi na izlete. Živeža in smodnika je bilo dovolj. Treba je bilo samo braniti vrata ter gasiti požar v mestu.



Noč, o kateri smo govorili ravnokar, je bila Ketlingu in malemu vitezu najradostnejša noč za vse oblege. Nikdar nista imela tolikega upanja kakor sedaj. Sedaj se jima je zdelo mogoče, da pridejo ne le sami zdravi iz turških krempljev, nego da odvedo s seboj še ljubljene svoje drugove.

«Nekoliko napadov še,» je rekel mali vitez, «in kakor je Bog v nebesih — Turkom se omrzi obleganje, da nas bodo hoteli zamoriti z gladom. Proti temu pa imamo dovolj pomočkov. Kimavec je že tukaj, čez dva meseca se prične dež in mraz, in naj le začne zmrzevati, pa odide ta meškužna vojska.»

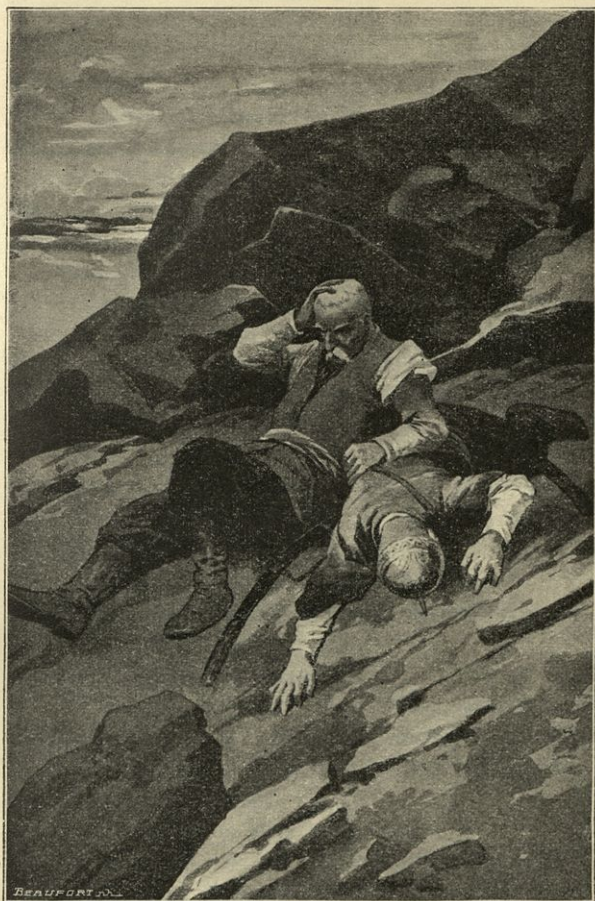
«Mnogo jih je došlo iz egiptovskih pokrajin,» odgovori Ketling, «iz dežel, kjer raste poper; te tukaj kar zamori mraz. Dva meseca pa se ubranimo v najhujšem primeru celo pri napadih. Nemogoče je tudi dvojiti, da ne bi nam v tem času prišla pomoč. Naposled se ljudovlada mora prebuditi; najsi bi gospod hetman ne nabral velikih moči, pa bo s četovanjem vznemirjal Turke.»

«Ketling, zdi se mi, da še ni odbila najina ura.»

«Vse je v božjih rokah, pa tudi meni se zdi, da ne pride do tega.»

«Kvečjemu, ako bi padel eden ali drugi, kakor gospod Mušalski. Vendar — kakšna pomoč! Velika škoda gospoda Mušalskega, dasi je umrl viteške smrti.»

«Ne daj nama Bog hujšega, ako tudi ne takoj, zakaj odkritosrčno pravim, Mihael, žal bi mi bilo za Kristino.»



(Str. 292.) Ko sem se prebudil, sem razvidel, da  
ležim na ubitem janičarju . . .





«Ba, meni pa za Barbko... Toda delamo odkritosrčno, in usmiljenost božja bo nad nama. Nekako posebno veselje čutim v duši. Jutri morava izvršiti kaj znamenitega.»

«Turki so postavili lesene zaslombe na nasipih. Spomnil sem se pomočka, kako se zažigajo ladje na morju. Cunje se namočijo v smolo in zapalijo — upam, da jutri uničim vse njih delo.»

«Ha!» odgovori mali vitez. «Jaz pa hočem odgnati izletnike. Po požaru nastane zmeda, in podnevi jim niti ne pride na misel, da bi utegnil nastati izlet. Jutrišnji dan utegne biti še lepši nego današnji, Ketling...»

Tako sta se razgovarjala, vsa navdušena v svojem srcu, potem pa sta šla počivat, ker sta bila zelo trudna. Toda mali vitez ni spal niti tri ure, kar ga je prebudil stražnik Lušnja.

«Gospod poveljnik — novica!» reče.

«Kaj je?» zakliče Volodijevski in plane na noge.

«Gospod Mušalski je tukaj!»

«Za Boga! Kaj praviš?»

«Evo ga! Stal sem pri prelomu ter čul, da nekdo kliče na drugi strani: „Ne streljajte, to sem jaz!“ Ko pogledam, vidim, da se vrača Mušalski, preoblečen za janičarja.»

«Hvala Bogu!» reče mali vitez.

In stekel je, da bi pozdravil slavnega loko-strelca. Gospod Mušalski je stal na nasipu, pravemu janičarju tako podoben, da mali vitez ni hotel verjeti svojim očem.

Ugledavši drug drugega, sta se jela radostno pozdravljati.

«Jokali smo se že po vas,» zakliče Volodijevski.

V tem hipu priteče nekoliko dostojnikov, med drugimi tudi Ketling. Vsi so bili zelo osupli; kakor za stavo so jeli izpraševati Mušalskega, kako je prišel v turško obleko. Pripovedoval jim je takole:

«Na povratku sem se spotaknil ob mrtvega janičarja ter udaril z glavo ob kroglo, ležečo na tleh. Ker sem še od onega udarca, ki sem ga dobil od Hamdija, zelo občuten, sem takoj omedlel. Ko sem se prebudil, sem razvidel, da ležim na ubitem janičarju kakor na pernici. Potipal sem se po glavi, ki me je nekoliko bolela, toda otekline ni bilo. Snel sem kučmo, dež mi je ohladil glavo in mislil sem si: I no, sreča! V tem mi je prišlo v glavo: Kaj, ko bi pobral obleko onemu janičarju ter pogledal nekoliko med Turke? Saj govorim turški jezik tako kakor poljski; nihče me ne bo spoznal po govorici, nihče si ne domisli, da nisem pravi janičar. Pojdem, da začujem, kaj govore. Časih me je nekoliko obhajal strah, ker sem se spomnil nekdanje sužnosti, toda šel sem. Noč je bila temna, samo tupatam se je bleščala med njimi svetilnica. Hodil sem med njimi kakor med svojci. Mnogi izmed njih so ležali v rovih pod odejo; šel sem k njim. Ta in drugi me je vprašal: ‚Zakaj se klatiš ponoči?‘ Odgovarjal sem: ‚Ker se mi ne ljubi spati!‘ Drugi, sedeči skupaj, so govorili o

oblegi. Zelo so razburjeni. Na svoja ušesa sem slišal, kako so se pritoževali na našega hreptovskega poveljnika.» Ob teh besedah se Mušalski pokloni Volodijevskemu. «Ponavljam njih besede, zakaj sovražnikova graja pomeni toliko kolikor najboljša hvala. ‚Dokler‘ — so dejali — ‚ta mali pes brani grad, ne dobimo ga nikdar!‘ Drugi so dejali: ‚Tega se ne prime ne krogla ne železo, smrt pohiti od njega kakor kuga.‘ Zopet drugi so stokali: ‚Mi edini se bijemo, drugi vojaki pa ne delajo ničesar, nego samo leže s trebuhu navzgor. Tatarji plenijo, spahi se klatijo po sejmiščih. Padišah nam pravi: Moja jagnjeta, toda videti je, da mu nismo posebno dragi, ker nas je prignal semkaj kakor v mesnico. Prebijemo, toda ne dolgo, potem pa se vrnemo v Hotim; ako pa nam ne dovolijo, utegnejo odpasti nekatere odlične glave.‘»

«Ali čujete, gospodje!» zakliče Volodijevski. «Ko se upro janičarji, se sultan ustraši ter opusti obleganje.»

«Kakor Boga ljubim, govorim resnico,» reče Mušalski. «Med janičarji je upor kaj lahek, ker so močno razjarjeni. Mislim, da še napravijo nekaj napadov, potem pa pokažejo zobe svojemu agi, kajmakanu in celo sultanu samemu.»

«Dà, tako bo!» zakličejo dostojniki.

Nato zaropotajo s sabljami ter se z razpaljenimi očmi ozro po nasipih. Mali vitez, ko to zasliši in ugleda, šepne sam navdušen Ketlingu:

«Novi Zbaraž! Novi Zbaraž!»



Mušalski pa nadaljuje:

«To vse sem slišal. Kaj nerad sem odšel, ker bi bil utegnil slišati še več, toda bal sem se, da me ne zasačijo podnevi. Šel sem k nasipom, s katerih niso streljali, da splezam o mraku na drugo stran. Pa sem videl, da niso imeli redne straže; samo tolpoma so se izprehajali janičarji ob nasipih. Stopim k velikemu topu; nihče ga ni stražil. Gospod poveljnik vé, da sem vzel s seboj na izlet žreblje za topove. Vtaknil sem urno žrebelj v ponvico; ni šel rad vanjo, toda naposled sem ga vendarle potlačil do glave! ... Tega sem bil zelo vesel! ...»

«To ste učinili, gospod? Velik top ste zamašili?» so ga vprašali od vseh strani.

«Dà, hodil sem od topa do topa in sem vse zataknil s klini. Roka me sicer boli nekoliko, toda topovi so zamašeni.»

«Gospodje!» zakliče Volodijevski, «nihče ni tukaj učinil kaj boljšega. Živel gospod Mušalski!»

«Živel! Živel!» ponove dostojniki.

Za dostojniki ponove te klice vojaki. Turki na nasipih so zaslišali ta klic, in tem bolj jim je upadalo srce. Lokostrelec pa se je ves vesel priklanjal častnikom in jim kazal svojo veliko roko, podobno lopati. Dva siva madeža sta bila videti na njej. Dejal je:

«Bog vé, da je to res. Tukaj je priča!»

«Verjamemo, resnica!» zakličejo vsi. «Hvalimo Boga, da ste se srečno vrnili.»

«Splezal sem skozi ograjo in jo hotel zažgati, toda nisem je imel s čim.»

«Glej, Mihael,» zakliče Ketling, «moje smolnate cunje so že pripravljene. Že začenjam misliti na požiganje. Naj vedo, da jih napadamo.»

«Začni, le začni!» zakriči Volodijevski. Sam pa je pohitel in poslal poročilo v mesto:

«Gospod Mušalski na izletu ni bil ubit, nego se je vrnil, pokvarivši dva velika topa. Bil je med janičarji, ki mislijo na upor. Črez eno uro sežgemo ograjo in ako bo le mogoče, priredimo izpad.»

Poslanec še ni prekoračil mosta, ko se je potreslo obzidje od grmenja topov. Grad je iznova pričel grmeč razgovor. V bledem jutranjem svitu so padale zapaljene plahte kakor goreči prapori na lesene ograje. Nič ni pomagala vlaga, ki se je je bil les napil ponoči. Ograja se je skoro vnela ter je zgorela z velikim plamenom.

Za plahtami je pošiljal Ketling granate. Utrujen janičarji so v prvem hipu odšli z nasipov. Sam vezir je došel na čelu bojnih krdel, toda dvom se mu je očitno prikradel v srce, zakaj paše so ga začuli mrmrati:

«Ljubša jim je bitka nego počitek! Kakšni ljudje neki bivajo v tem gradu?»

A med vojaki so se od vseh strani čuli bojazljivi glasovi:

«Mali pes začenja grizti! Mali pes začenja grizti!»

XX.

Ko je prešla ona srečna noč, ki je tolikanj napovedovala zmago, je nastal dan 26. velikega srpana, ki je postal odločilen v zgodovini te vojne. V gradu so pričakovali, da store Turki odločen korak. Ob solnčnem vzhodu se je začulo iznova kopanje na levi strani gradu tako močno in slišno kakor še nikdar doslej. Izvestno so Turki vrtali nov podkop, hitreje in v večjem obsegu nego doslej. Veliki oddelki vojakov so stražili kopače. Na nasipih so kar gomazeli vojaki. Sam vezir je prišel, da je vodil naval. Janičarji so vlečili na nasipe nove topove, neštivilna množica je pokrila razvaline novega gradu in se skrivala za kamenje, da bi bila pripravljena ob navalu.

Kakor rečeno, je grad prvi pričel razgovor s topovi, a to tako uspešno, da je nastal za trenutek vrišč na nasipih. Toda «bimbaši» so hipoma pogнали janičarje nazaj, obenem pa so zagrmeli vsi turški topovi. Letele so krogle, granate, karteče; dim se je spajal s smodnikom, ognjeni žar s solnčnimi žarki. Prsim je nedostajalo sape, oči niso mogle gledati. Grmenje topov, pokanje granat, udarjanje krogel ob kamenje, turški vrišč, klici grajskih braniteljev, vse to je tvorilo ogromno, strašno godbo, ki ji je odgovarjal odmev od skal.

Krogle in granate so zasipale grad, mesto, vsa vrata, vse bastije. Toda grad se je trdovratno branil, odgovarjal z gromom na turški grom, kakor bi ga hotel oglušiti ter ali pasti ali zmagati.



V starem gradu je sredi letečih krogel, med ognjem in dimom dirjal mali vitez od topa do topa, od obzidja do obzidja, sam podoben ugonablajočemu ognju. Bil je povsod; kričal je, izpodbujal; kjer je kdo padel, ondi ga je nadomestil, dokler ni došel drug, in ko je bil izpodbudil tega, je stekel drugam. Njegova vnema se je polastila celo vojakov. Verjeli so, da je to poslednji naval, za katerim nastane mir in slava. Vera v zmago je prešinjala vsa srca.

Janičarji, zastrti z dimom, so se pognali dvakrat v gostih vrstah proti prelomu. Ali potlakali so samo zemljo s svojimi trupli in se preplašeni umeknili. Proti poldnevu so jim prispeli na pomoč turški črnovojniki, toda ti neizvežbani vojaki so kmalu jeli tuliti in niso hoteli iti proti gradu. Dospel je kajkaman, pa tudi to ni nič pomagalo. Vsak hip je grozil izbruhniti splošen hrup; torej so naposled vojake poklicali nazaj, in zopet so delali kakor po navadi topovi, bljuvajoči ogenj ter metajoči kroglo za kroglo.

Tako so minile cele ure. Solnce je že prekoračilo zenit ter zrlo na ta boj brez žarkov, rudasto, zakajeno, kakor zakrito z meglo. Ob tretji uri je bilo grmenje topov tako grozno, da ni bilo moči slišati niti največjega krika v neposredni bližini.

Ozračje v gradu je bilo soparno kakor v peči. Voda, s katero so polivali topove, se je hitro izpreminjala v soparo in se spajala z dimom — topovi pa so grmeli neprestano.

Takoj po tretji uri sta bila razbita dva največja turška topova. Možnar, stoječ poleg njiju, se je razpočil nekoliko minut pozneje. Topničarji so padali kakor muhe. Vsak hip je bilo očividnejše, da ta neukrotni grad zmaguje, da prekriči turški grom in izpregovori poslednjo besedo . . . zmage.

Turški ogenj je polagoma slabel.

«Konec bo!» zakriči Volodijevski na vso moč Ketlingu na uho, češ, da bi ga slišal v tem hrupu.

«Tudi jaz mislim tako!» odvrne Ketling. «Do jutra ali nadalje?»

«Morda nadalje. Danes je zmaga na naši strani.»

«Onega novega podkopa ne smemo pozabiti.»

Turški ogenj je slabel še bolj.

«Streljajte dalje s topovi!» zakliče Volodijevski.

In skočil je med topničarje.

«Streljajte, fantje!» je klical, «dokler ne umolkne poslednji turški top. Na hvalo Bogu in najsvetejši Devici! Na slavo ljudovladi!»

Videči, da se naval že nagiba h koncu, so se ozvali vojaki z grmečim krikom ter tem bolj vneti delali zoper napadnike.

«Odzvonimo vam k večerni molitvi!» so klicali številni glasovi.

Zdajci pa se je zgodilo nekaj čudnega. Vsi turški topovi so zdajci umolknili. Obenem je umolknil tudi pok janičarskih pušk na razvalinah novega gradu. Stari grad je še grmel nekaj časa, toda na posled so jeli dostojniki zreti drug drugega in se vpraševati:

«Kaj je to? Kaj se je zgodilo?»

Ketling, nekoliko vznemirjen, tudi neha stre-  
ljati. Eden izmed častnikov reče glasno:

«Morda je pod nami podkop, ki ga takoj  
zapalijo! . . .»

Volodijevski premeri govornika s presunljivim  
pogledom.

«Podkop ni dodelan,» odgovori, «a ko bi tudi  
bil, se razleti od njega samo leva stran gradu —  
pa še na razvalinah se bomo branili, dokler nam  
ne zastane sapa v prsih, umeješ!»

Nato nastane tišina. Ni je predramil niti en  
strel, ni z mesta, ni z nasipov. Po gromu, od  
katerega sta se tresli obzidje in zemlja, je bilo v  
tej tišini nekaj slovesnega, pa tudi zlega obenem.  
Vse oči so bile uprte v nasipe, toda zaradi gostega  
dima ondi ni bilo videti ničesar.

Zdajci se začujejo z leve strani enakomerni  
udarci s kladivi.

«Rekel sem, da šele kopljejo!» omeni Volo-  
dijevski.

Nato se obrne k Lušnji:

«Stražnik, vzemite dvajset vojakov ter idite  
gledat na novi grad.»

Lušnja hitro izpolni povelje. Vzame dvajset  
ljudi ter izgine z njimi skozi predor.

Nastane iznova tišina. Slišalo se je samo hro-  
penje umirajočih vojakov in udarjanje s kladivi.

Čakali so dovolj dolgo, naposled se je stražnik  
zopet prikazal.



«Gospod poveljnik,» reče, «v novem gradu ni žive duše.»

Volodijevski začuden pogleda Ketlinga.

«Kaj, ali so res že odstopili od oblege? Kaj se je zgodilo? Skozi dim ni moči videti ničesar.»

Toda dim je prihajal redkejši na vetru, dokler se ni naposled docela pretrgal nad mestom. V tem hipu je zaklical grozen, prestrašen glas z bastije:

«Nad vrati vihra beli prapor. Vdamo se!»

Ko vojaki to zaslišijo, se obrnejo proti mestu. Grozna osuplost se jim je pokazala na licu. Besede so vsem zamrle na ustnicah; skozi povesma dima so gledali proti mestu.

A v mestu, nad laškimi in ruskimi vrati je res plapolal bel prapor; dalje je bil videti še eden na bastiji Batoriji.

Takrat je lice malega viteza tako pobledelo, da je bilo podobno praporom, plapolajočim na vetru.

«Ketling, ali vidiš?» šepne, obrnivši se k prijatelju.

Ketling\* je takisto pobledel.

«Vidim!» mu odgovori.

In nekaj časa sta gledala drug drugemu v oči ter si z njimi povedala vse, kar sta si mogla povedati dva taka vojaka, brez madeža in bojazni, ki sta bila prisegla pred oltarjem, da rajša umreta, nego bi oddala stari grad. In evo, sedaj, po taki obrambi, po takem boju, ki je spominjal zgodovine zbaraške, po odbitem navalu, po zmagi jima je dano povelje, da se izneverita prisegi, oddasta grad in živita!







(Str. 307.) «Daj ji, Gospod, moč, da to potrpežljivo prebije, daj ji mir! . . .»





Kakor so bile prej zle krogle letale nad gradom, tako so se sedaj zle misli tolpomata izpreletavale po njiju glavi. Neizmerna žalost jima je stiskala prsi. Pomilovala sta dvoje ljubljenih bitij; žal jima je bilo za življenjem in srečo, torej sta se gledala kakor zbegana, kakor mrtva ter obračala časih obupni pogled proti mestu, kakor bi se hotela prepričati, ali ju ne varajo oči, ali jima je res dobila zadnja ura.

V tem se od mestne strani odzove topot konjskih kopit in skoro dospe Horaim, pribočnik generala podolskega.

«Zapoved za poveljnika!» zakliče in ustavi konja.

Volodijevski vzame povelje, ga molče prečita in po trenutku grobne tišine izpregovori častnikom:

«Gospodje! Komisarji so se prepeljali v čolnu črez reko ter odšli v Dlužko, podpisat pogodbo . . . Črez trenutek se vrnejo. Do večera moramo odvesti vojake z gradu in brez odloga imamo zatekniti beli prapor . . .»

Nihče ni rekel niti besedice. Bilo je slišati zgolj urno dihanje in hropenje. Naposled izpregovori Kvasibrodski:

«Moramo zatekniti prapor? Takoj zberem ljudi.»

Hitro nato se je ozvalo povelje; vojaki so stopali v vrste ter si pokladali orožje na rame. Skoro so se začuli njih umerjeni koraki v molčečem gradu.

Ketling stopi k Volodijevskemu.

«Ali je že čas?» vpraša.

«Počakaj komisarja, da pozveva, kakšni so pogoji . . . Sicer pa pojdem sam tjakaj.»

«Ne, jaz grem tjakaj; kleti poznam bolje ter vem, kje je kaj.»

Daljši razgovor jima ustavijo glasovi:

«Komisarji se vračajo.»

Trenutek kesneje se trije nesrečni poslanci pojavijo na gradu. Bil je to podolski sodnik Grušeki, točaj Revuski in črnihovski praporščak, gospod Misliševski. Stopali so zamračeni, s povešenimi glavami, na hrbtih so se jim lesketali kaftani iz zlate tkanine, ki so jih bili dobili v dar od vezirja.

Volodijevski jih je čakal, oprt ob top, naravnan proti Dlužki; top je bil še topel in kadilo se je iz njega. Vsi trije molče pozdravijo malega viteza, on pa jih vpraša:

«Kakšni so pogoji?»

«Mesta ne oplenijo; prebivalci si ohranijo življenje in premoženje. Vsak, kdor neče ostati, ima pravico oditi ter se napotiti, kamor se mu ljubi.»

«A Kamenec?»

Komisarji povesijo glave.

«Ostane sultanov na veke! . . .»

Nato komisarji odidejo, ali ne k mostu, zakaj ondi jim je že množica zaprla cesto, nego na stran skozi južna vrata. Prišedši dol, sedejo v čoln, da se prepeljejo k laškim vratom.



V nižavi med skalami poleg reke so se že začeli pojavljati janičarji. Iz mesta je prihajalo čimdalje več ljudi, ki so zasedli prostranstvo proti staremu mostu. Mnogi so hoteli steči na grad, toda odhajajoči polki so jih pridržali na povelje malega viteza.

Ko je Volodijevski uravnal odhod svojih vojakov, je rekel gospodu Mušalskemu:

«Stari prijatelj, stori mi še eno uslugo. Pojdi takoj k moji ženi in izroči ji od mene . . . . .»

Beseda mu je obtičala v grlu.

«Reci ji v mojem imenu: To ni nič!» dodá hitro.

Mušalski odide. Za njim polagoma odidejo vojaki. Grad se je praznil, toda polagoma, ker so bile razvaline na poti.

Ketling se približa malemu vitezu.

«Pojdem v klet,» reče, stisnivši zobe.

«Pojdi — toda počakaj, dokler ne odide vsa vojska.»

Objameta se. Oči so se jima nenavadno bleščale . . . Naposled odide Ketling proti kleti.

Volodijevski sname šlem z glave; nekaj časa še ogleduje razvaline, to polje svoje slave, mrliča, skalne odlomke, nasipe in topove, potem pa dvigne oči in jame moliti . . .

Poslednje njegove besede so bile:

«Daj ji, Gospod, moč, da to potrpežljivo prebije, daj ji mir! . . .»

Ah! . . . Ketling se je pohitel; ni čakal, da bi bili odšli vsi polki, zakaj v tem hipu so se zagugale bastije, strašen pok je pretresel ozračje; stolpi, zidovje, stene, konji, topovi, živi in mrtvi z zemljo in kamenjem vred so zleteli v zrak v morju plamena, nalik neizmernemu, ogromnemu naboju . . .

\*

Tako je umrl Volodijevski, kameniški Hektor, prvi vojak v ljudovladi!

\*

V zborni cerkvi sv. Stanislava je stal na sredi cerkve visok oder, okrog katerega je gorela gosta vrsta sveč, in na njem je ležal v dvojni krsti, svinčeni in leseni, gospod Volodijevski. Pokrov je bil že pritrjen; bilo je tik pred pogrebom. Iskrena želja njegove vdove je bila, da bi ji moža pokopali v Hreptovu, toda vse Podolje je bilo v sovražnikovih rokah, torej je obveljal sklep, da ga pokopljejo začasno v Stanislavu. Tja so bili namreč v turškem spremstvu poslani kameniški «exules» ter oddani hetmanovu v roke.

Zvonili so z vsemi zvonovi. Cerkev je bila polna plemičev in vojakov, ki so hoteli še zadnjič pogledati na rakev Hektorja kameniškega in prvega junaka v ljudovladi. Šepetali so med seboj, da se celo sam hetman udeleži pogreba; ker ga pa ni bilo videti in je utegnil v mesto vsak hip vdreti čambul Tatarjev, ni bilo več odlašati s pogrebom.

Stari vojaki, prijatelji ali podložniki pokojnikov, so stali okrog mrtvaškega odra. Med njimi so bili gospod Mušalski, gospod Motovilo, gospod Snitko, gospod Hromika, gospod Nenašinec, Novoveški in dokaj drugih bivših dostojnikov hreptovske trdnjave. Po čudnem naključju ni bilo pogrešati nikogar izmed onih, ki so bili nekoč sedeli pri hreptovskem ognjišču. Vsi so odnesli glavo celo iz vojne, samo on, ki jim je bil vzor in poveljnik, on, vitez dober in pravičen, grozen sovražnikom, toda nežen in blag proti svojcem, borilec nad borilci, z golobičjim srcem, je ležal tu visoko sredi sveč, v neizmerni slavi, toda v smrtni tišini. Srca, otrpla ob vojni, so se stiskala od žalosti ob tem pogledu. Žolti blesk sveč je osvetljeval stroga in zmučena lica ter se odbijal v solzah, tekočih iz oči. Sredi tega vojaškega kroga je ležala na tleh Barbka, a poleg nje je klečal stari, nadložni, potrti in drhteči Zagloba. Prišla je bila semkaj peš iz Kamenca za vozom, na katerem je bilo naloženo njej najdražje truplo, in sedaj je nastal trenutek, ko se krsta izroči črni zemlji.

Na vsej poti se skoro ni zavedala, kakor ne bi pripadala več temu svetu. Še sedaj, ob tem odru, je neprestano izgovarjala besede: «To ni nič!» kakor ji je bil naročil ljubljeni mož. Bile so to poslednje besede, ki jih ji je bil poslal — toda v ponavljanju teh besed so bili zgolj glasovi brez vsebine, brez resnice, brez pomena, brez nade. Ne, ni res, da bi to ne bilo nič, zakaj bila je žalost,



tema, obup, neodvratna nesreča, ubito in strto življenje, zblaznela zavest, da za njo ni usmiljenosti, niti nade, nego zgolj puščava in praznота, ki jo more napolniti edino Bog s tem, da ji pošlje smrt.

Zvonovi so peli. Pri velikem oltarju se je končala maša. Naposled se odzove visok glas, kakor bi klical iz prepada: Requiescat in pace! Mrzličen trepet prešine Barbko in v zbegani glavi se ji rodi samo ena misel: «Sedaj mi ga vzamejo!» Toda ni bilo še konec obredu. Vitezi so pripravljali številne govore, ki so jih hoteli izpregovoriti tedaj, ko bodo spuščali krsto v grob, a na leco je stopil duhovnik Kaminski, oni, ki je bil tako pogostoma bival v hreptovski trdnjavi in ki je bil Barbko v njeni bolezni pripravljaj na smrt.

V cerkvi so se jeli ljudje odkašljevati, kakor navadno pred propovedjo, potem so utihnili, in vse oči so se obrnile proti leci.

V tem se je ozval z lece boben.

Vsi poslušalci so osupnili. Duhovnik Kaminski je bobnal kakor k orožju. Zdajci preneha, in grobna tišina nastane. Potem se boben oglasi še drugič in tretjič. Zdajci pa vrže Kaminski paličici na tla, razprostre roke in zakliče:

«Gospod polkovnik Volodijevski!»

Odgovori mu krčevit krik Barbkin.

V cerkvi je bilo kar strašno. Zagloba vstane in z Mušalskim vred odnese mlado ženo iz cerkve.

Duhovnik je zaklical dalje:

«Za Boga, gospod Volodijevski! Na orožje bobnajo! Vojna je! Sovražnik je prekoračil mejo, ti pa ne vstaneš? Ali ne sežeš po sablji? Ali ne zasedeš konja? Kaj se je zgodilo s teboj, vojak? Kaj, ali si pozabil nekdanje vrline, da nas zapuščaš v žalosti in togi?»

Prsi vojakom so se hitro dvigale, in nastal je jok po vsej cerkvi, ki se je glasil tem močnejše, čim bolj je duhovnik proslavljal vrline, ljubezen do domovine in hrabrost umrlega vojaka. Pa tudi propovednika so prevzele njegove besede. Pobledele je, čelo se mu je pokrilo z znojem in glas se mu je tresel. Obšla ga je žalost zaradi malega viteza, zaradi Kamenca, zaradi ljudovlade, zajete s spoznavalci polmeseca, in naposled je končal svojo molitev takole:

«Cerkve, o Gospod, se izpremene v mošeje, in iz korana bodo peli ondi, kjer smo doslej popevali evangelij. Spokoril si nas, Gospod, odvrnil si od nas Svoj obraz, poganskemu Turku si nas izročil v oblast. Neizvedne so Tvoje sodbe, toda kdo, o Gospod, se jim ustavi sedaj? Katere vojske se bodo sedaj bojevale na meji? Ti, ki Ti ni nič skrito na svetu, veš najbolje, da na svetu nihče ne preseza naše konjice. Katera, o Gospod, udari tako, kakor udari le naša? Odtezaš nam take branitelje, za katerih hrbti je vse krščanstvo moglo proslavljati Tvoje ime. O, dobrotljivi Oče! Ne zapusti nas! Pokaži nam Svojo usmiljenost! Pošlji

nam branitelja! Pošlji branitelja zoper pogankega Mohameda, naj pride semkaj, naj stopi med nas, naj dvigne naša upadajoča srca. Pošlji ga nam, o Gospod!»

Zdajci nastane šum pri cerkvenih vratih, in v cerkev stopi — gospod hetman Sobijeski. Vseh oči so se obrnile k njemu, ljudje so se od joka tresli, on pa je stopal, rožljaje z ostrogami, naravnost k mrtvaškemu odru, krasen, v lice podoben cesarju, ogromen . . .

Krdelo železnih vitezov je korakalo za njim. «Salvator!» zakriči preroško navdušen duhovnik.

On pa je pokleknil ter jel moliti za dušo Volodijevskega . . .



## Epilog.

Leto dni potem, ko je padel Kamenec in se je nekoliko plegla nesloga med strankami, je ukrenila naposled ljudovlada, braniti vzhodne meje.

In nastopila je krepko. Veliki hetman Sobijeski je šel z enointrideset tisoč pešci in jezdec v sultanovo deželo pod Hotim, da ondi udari na dokaj večja krdela Huseina paše, stoječa pod tem gradom.

Ime Sobijeskega je bilo že strašno sovražniku. V tem letu, ko je bil padel Kamenec, je hetman z nekoliko tisoč vojaki že učinil toliko, tako razdiral padišahovo vojsko, pobil toliko čambulov, otel toliko jetnikov, da se stari Husein, dasi je imel dokaj številnejšo vojsko, ni upal postaviti svojih čet proti hetmanu na odkritem polju, nego se je sklenil braniti v utrjenem taboru.

Hetman je obkolil oni tabor, in bilo je že splošno znano, da ga hoče vzeti naskokoma. Mnogi so bili seveda tega mnenja, da je nekaj nezaslišanega, ako bi se manjšina lotila večine, ki je bila vrhutega zavarovana z rovi in nasipi. Husein je imel stoindvajset topov, v vsem poljskem taboru pa jih ni bilo niti petdeset. Turška pehota je bila

trikrat večja nego hetmanova. Samo janičarjev, teh v ročnem boju tako strašnih vojakov, je bilo v turškem taboru osemnajsttisoč. Toda hetman je zaupal v svojo zvezdo, v slavo svojega imena in naposled v vojsko, ki jo je vodil.

Pod njegovim poveljstvom so bili polki, izkušeni in utrjeni v boju, ki so izza mlada bivali v bojnem hrupu, ki so se bili udeležili neštevilnih pohodov, obleg in bitk. Mnogi so se še spominjali strašnih časov Hmelnickega, Zbaraža, Berestečka; mnogo so preživeli vse vojne: švedsko, prusko, moskovsko, domačo, dansko in ogrsko. Bila so ondi krdela magnatov, sestavljena večinoma iz veteranov; vojaki iz obmejnih trdnjav, ki jim je bila vojna tako potrebna kakor drugim mir. Pod vojvodo ruskim je stalo še petnajst praporov huzarjev in druge konjice, ki so jih celo tujci imeli za nepre-sežne; bili so to večinoma lahki prapori, s katerimi je gospod hetman, ko je bil padel Kamenec, nanesel tolik poraz razpršenim tatarskim čambulom; bili so ondi naposled tudi prapori pešcev, ki so brez strela, zgolj s puškinimi kopiti udarjali na janičarje.

Vojna je bila vzgojila te ljudi, vzgojila v ljudovladi cel rod, toda doslej je bil razpršen, ali pa je v tuji službi stal sovražno drug proti drugemu. Sedaj, ko jih je notranja sloga pozvala v en tabor, je hetman upal, da pobije Huseina in močnega Kaplana, ki je bil Huseinu podpora. Hetmanove ljudi so vodili izkušeni poveljniki, katerih

imena so bila takisto zapisana v zgodovini poslednjih vojen pri porazih in zmagah.

Sam hetman je stal kakor solnce na čelu vseh krdel in njegova volja je vodila vojake. Toda kdo so bili drugi poveljniki, ki so se v tem boju ovenčali z neumrljivo slavo?

Evo, oba hetmana litevska: veliki Pac in poljni hetman Mihael Kazimir Radzivil. Ta sta se bila nekoliko dni pred bitko združila s kraljevo vojsko in sta sedaj na povelje gospoda Sobijeskega stala na višinah, ki vežejo Hotim z Žvancem.

Dvanajsttisoč bojnikov je poslušalo njiju povelja, in med temi je bilo nad dvetisoč mož izbornih pešcev. Od Dnestra proti jugu so stali združeni valaški polki, ki so bili pred bitko zapustili turški tabor ter se združili s kristjani. Poleg Valahov je stal s topovi gospod Kotski, ki je tako urejal topničarstvo, grmadil nasipe in jemal utrjena mesta, da ni imel tekmeca. Izuril se je bil v tej stroki v tujini, toda skoro je prekosil celo tujce. Za Kotskim so stali ruski in mazurski pešci gospoda Korickega; dalje gospod poljni hetman Dimitrij Višnjevecki, bratranec bolnega kralja. Ta je zapovedoval lahki konjici. Poleg njega se je postavil s svojimi pehotnimi in konjiškimi prapori gospod Henrik Potocki, nekdanj hetmanov nasprotnik, a danes njegov zaveznik. Za njim in za Korickim je stalo pod Jablonovskim, vojvodo ruskim, petnajst praporov huzarjev v jasnih oklepih, v šlemih, metajočih grozno senco na lica, in s krili pri ramah.



Velik gozd sulic je štrlel nad njimi, toda oni so stali mirni, zaupajoči v svojo moč, ter gotovi, da jim zmaga ne odide.

Izmed manjših, ne po hrabrosti, nego po odlikovanju, je bil kastelan podleški, Lužeckí. Brata so mu bili Turki obglavili v Bogdanovem, in zato jim je bil prisegel večno osveto. Bil je tudi Štefan Čarnecki, sinovec velikega Štefana, kraljevski poljni pisar. Za oblege mesta Kamenca je bil stal pod Golembom na čelu plemstva ob kralju in le toliko da ni razvnel domače vojne; sedaj pa se je tudi zaželel odlikovati na drugem polju. Bil je ondi gospod Gabrijel Lilnicki, ki je prebil vse svoje žive dni na vojni in mu je bila že starost pobelila glavo; bili so ondi razni vojvode in kastelani, kolikor toliko znani iz prejšnjih vojen, sicer manj sloveči, zato pa tem bolj koprneči po slavi.

A med viteštvom, ne odetim s senatorsko veljavo, se je lesketal poleg drugih gospod Skretuski, proslavljen Zbaražec, vojak, ki so ga stavili viteštvu za vzor, udeležnik vseh vojen, kar jih je bila v 30 letih dovojevala poljska ljudovlada. Glava mu je bila že osivela, toda okoli njega je bilo šest sinov, izmed katerih sta bila sedaj najmlajša dva prvič na vojni. Zato pa sta tudi tako koprnela po boju, da je moral s pametnimi besedami krotiti njiju bojaželjnost.

Plemstvo je izredno spoštovalo očeta in sinove, toda še več občudovanja je zbujal gospod Jarocki, ki je bil, dasi slep na obe oči, po zgledu takratnega češkega kralja Jana vendarle odšel na vojno.

Ni imel niti otrok, niti sorodnikov, in samo strežniki so ga podpirali. Pač pa se je nadejal, da na bitki položi svojo glavo ter se tam kaj proslavi. Bil je ondi gospod Rečicki, ki sta mu bila oče in brat padla v tem letu. Bil je ondi gospod Motovilo, ki se je bil nedavno otel iz tatarske sužnosti ter je z gospodom Misliševskim vred odrinil na bojišče. Prvi se je hotel maščevati za svojo sužnost, drugi pa za krivice, ki so ga bile doletele v Kamencu, ko so ga navzlic pogojem in dostojanstvu janičarji pretepli s palicami. Bila sta tukaj tudi viteza iz stanic nad Dnestrom, podivjani gospod Rušič in gospod Mušalski. Ta je bil odnesel iz Kamenca celo glavo zato, ker ga je bil mali vitez poslal k ženi z naročilom. Bili so ondi gospod Snitko, gospod Nenašinec, gospod Hromika in najnesrečnejši izmed vseh, gospod Novoveški.

Temu so prijatelji, dà, celo sorodniki želeli smrt, zakaj bilo mu ni več tolažbe. Ko se mu je vrnilo zdravje, je vse leto pobijal čambule ter preganjal zlasti Lipke.

Ko je Kričinski porazil Motovila, ga je Novoveški sledil po vsem Podolju in ga preganjal tako besno, da mu ni dal pokoja niti za trenutek. Na teh pohodih je ujel Aduroviča ter ga zapovedal deti živega iz kože; jetnikov ni puščal živih, toda njegovi boleti ni bilo olajšila. Mesec dni pred to bitko je bil stopil v huzarski polk vojvode ruskega.

S takšnim viteštvom je stal pod Hotimom gospod Sobijeski. Vojaki so koprnili po osveti ne

le za krivice, storjene ljudovladi, nego tudi za krivice, ki so jih bili ućakali sami, zakaj v neprestanih bojih s poganstvom ni bilo v tej deželi skoro nobenega, ki ne bi bil izgubil ljubljenega svojca, ki ne bi nosil v sebi spomina na kako grozno nesrečo. Velikemu hetmanu se je tudi mudilo v boj, zakaj znano mu je bilo, da se sovraštvo v srcih njegovih vojakov utegne primerjati krutosti levinje, kateri so lovci pobrali mladiće.

Dne 9. listopada leta 1674. so pričeli z majhnimi praskami. Turška krdela so prirojila izza nasipov, in poljski jezdeci so veseli zdirjali proti njim. Padali so ljudje na obeh straneh, toda večjo škodo so imeli Turki. Padlo je nekoliko odličnih ljudi na poljski in na turški strani. Gospoda Maja je takoj izpočetka te praske veliki spah prebodel s sabljo, zato pa mu je najmlajši Skretuski z enim mahljajem skoro popolnoma odsekal glavo; razsodni oće ga je pohvalil za to.

Borili so se tolpoma in posamezno; onim pa, ki so gledali to borbo, je rasel pogum in raslo veselje do boja. V tem so se oddelki poljske vojske razstavili okrog turškega tabora, kakor je bil naročil hetman. Sam pa, stoječ za pešci Korickega na stari jaški cesti, je meril z očmi ves veliki Huseinov tabor; na licu mu je igral oni mir, kakršen se pojavlja na licu mojstru, ki se jako samozavesten loti kakega posla.

Zdajpazdaj je razposlal raznašalce svojih povelj, nato pa je zopet zamišljen zrl na prićeto bojno



prasko. Proti večeru je dospel k njemu vojvoda ruski.

«Nasipi so tako obširni,» je dejal, «da ni mogoče od vseh strani udariti nanje.»

«Jutri bomo na nasipih, a pojutrišnjem popoldne pobijemo te ljudi,» mu odgovori Sobijeski mirno.

Nastala je noč. Borilci so bili odšli z bojišča. Hetman je zapovedal vsem oddelkom, naj se v temi približajo nasipom. Husein jih je oviral, kolikor jih je mogel, s topovi velikega kalibra, toda brez uspeha. Proti jutru so se poljski oddelki zopet pomeknili naprej. Pešci so jeli delati pred seboj nasipe. Nekateri polki so se jim približali za dober streljaj. Janičarji so začeli grozno streljati. Na hetmanovo povelje jim Poljaki na streljanje skoro niso odgovarjali, zato pa so se pešci pripravljali na naval.

Vojaki so čakali samo povelja. Nad njimi so letele šumeč in žvižgajoč karteče kakor ptičja jata. Topničarji gospoda Kotskega so pričeli boj ob svitu in niso umolknili ni za trenutek. Šele po bitki se je pokazalo, kako so bile pustošile njegove krogle, padajoče na mesto, kjer so bili šatori spahov in janičarjev.

Tako je minil čas do poldne; ker pa je listopadov dan zelo kratek, se je bilo treba požuriti. Zdajci se oglase vsi bobni, kotli in rogovi. Nekoliko tisoč vojakov enoglasno zažene krik; pešci, ki jim je pomagala lahka konjica, prično napad.

Veliki hetman je od peterih strani obenem napadel Turke. Jan Dennemark in Krištof de Bohan, izkušena bojevnika, sta zapovedovala inozemskim polkom. Dennemark, ki je bil bolj vroče naravi, je prvi dospel na nasip in le toliko da ni izgubil vsega polka, zakaj streljali so nanj iz nekoliko tisoč samostrellov. Celo sam je padel, vojaki so že omahovali, kar jim je pritekel de Bohan na pomoč in tako odvrnil zmedo. Z mirnimi koraki, uravnanimi po taktu vojne godbe, je prekoračil vse prostranstvo tja do turških nasipov; na strel je odgovarjal s strelom, a ko so s protjem zasuli rov, ga je pod točo krogel prekoračil prvi, se priklonil janičarjem in z mečem prebodel praporščaka. Izpodbujeni po zgledu takega polkovnika, so se vojaki spustili v strašno borbo, v kateri so glede izurjenosti in discipline tekmovali z janičarji.

Od vasi Tarabana sta prignala dragonce Tetvin in Dvenhoff, z drugim polkom pa so prišli Aswer, Greben in Hajdepol, zgolj odlični vojaki, ki so si bili razen Hajdepola že pod Čarneckim na Danskem pridobili veliko slavo. Njih vojaki so bili krepke rasti, nabrani po raznih krajinah in zelo izdatni v boju s pešci. Vrata so jim zapirali džamaki, to so neredovni janičarji. Zato so se tudi, dasi jih je bilo veliko, jeli takoj umikati, ko je prišlo do »ročnega dela«; branili so se le toliko časa, dokler niso našli prostora za beg. Ta vrata so bila vzeta prva, in skozi nje je konjica najprej vdrla v tabor.

Pešcem na čelu so udarili na nasipe na treh drugih krajih gospodje Kobilecki, Mihael Žebrovski, Piotrkovčik in Galecki. Najhuje je razgrajal boj pri vratih, ki so držala na jašsko cesto. Tam so se Mazurji spoprijeli z gardo Huseina paše. Njemu je bilo seosebno do vrat, zakaj skozi nje je utegnila poljska konjica vdreti v tabor. Zato jih je sklenil braniti na vse kriplje, in neprestano je podil k njim nova janičarska krdela. Poljski pešci so, ko so se bili polastili vrat, napeli vse moči, da se ubranijo ondi. Turki so namerili proti njim topove in puške, a v ta dim so zahajala nova krdela bojnikov, hitečih na napad. Gospod Kobilecki ni čakal njih prihoda, nego je planil po njih kakor razdražen medved, in dve steni ljudi sta trčili druga ob drugo, se zvijali in motali, prelivali potoke krvi ter puščali za seboj cele kupe mrličev.

Pobijali so se z vsakršnim orožjem, s sabljami, noži, z mušketnimi kopiti, z lopatami, s sulicami, metali so drug v drugega kamenje; časih se je celo zgodilo, da so vojaki pograbili drug drugega, se tolkli s pestmi in grizli drug drugega. Husein je hotel dvakrat z jezdec premagati pešce, toda ti so jih obakrat napadli tako odločno, da se je morala konjica umekniti v neredu. Ko je gospod Sobijeski to videl, se jih je usmilil ter jim poslal na pomoč vso taborsko služinčad. Tej je načeloval gospod Motovilo. Teh ljudi sicer niso spuščali v boj; oboroženi so bili različno, toda sedaj so se pognali tako veseli v ogenj, da se je hetman kar čudil.



Mogoče, da jih je vabil bogati plen; mogoče, da se jih je polastila tolika vnema, kakršna vse vojake; dovolj, udarili so na janičarje tako strastno, da so jih ob prvem navalu zapodili za streljaj daleč od vrat.

Husein je poslal v gnečo nove polke in tako obnovil boj, ki je potem trajal dolge ure. Toda Koricki je na čelu izbranim polkom zasedel vrata, iz dalje pa so že dirjali huzarji kakor velikan ptič, ki namerja zleteti polagoma.

Obenem je dospel k hetmanu sel od vzhodne taborske strani.

«Gospod vojvoda belski je na nasipu!» zakliče prvi.

Za njim drugi:

«Gospoda hetmana iz Litve sta na nasipih.»

Za njima so dospeli drugi z istim poročilom. Že se je temnilo, toda hetmanu je gorelo lice. Obrnil se je h gospodu Bližinskemu, ki je bil v tem hipu pri njem, ter je dejal:

«Na vrsto pride konjica, toda šele jutri.»

Nihče v poljski, niti v turški vojski ni vedel, da namerja hetman odložiti naval z vsemi močmi do jutra. Ordonančni dostojniki so se razšli k stotnikom s poveljem, naj bodo pripravljeni vsak hip. Pešci so stali v sklenjenih vrstah. Konjico je zeblo v roke od sabelj in sulic. Vsi so nestrpno pričakovali napada, zakaj ljudje so bili lačni in premraženi.

Toda ure so tekle, a povelja ni bilo. Nastalo je temno kakor v rogu. Že prejšnji dan se je bilo pripravljalo na dež. O polnoči pa je nastal vihar, pomešan z ledenim dežjem in snegom. Vojakom je kar mozeg ledenel v kosteh. Konji so komaj stali, vojaki so kar drhteli.

Največji mraz, ako bi le bil suh, ne bi bil tako nadležen kakor ta vihar, sneg in dež, rezajoč kožo kakor z bičem. Neprestano čakajoč gesla, ni bilo vojakom misliti niti na jed ali na pijačo, niti na ogenj. Mraz je prihajal vsako uro strašnejši. Bila je to pomenljiva noč «muk in škripanja z zobmi». Glasovi stotnikov «Stoj! Stoj!» so zveneli neprestano, in vojaki, izurjeni v disciplini, so stali pripravljeni, nepremično, potrpežljivo.

A proti dežju in viharju so stali v temi takisto pripravljeni otrpli turški polki. Tudi med njimi ni nihče prižgal ognja, ni jedel, niti pil. Naval vseh poljskih moči so pričakovali vsak hip; spahiji niso smeli pustiti sabelj iz rok, a janičarji so stali s samostreli pripravljeni na strel.

Vztrajni poljski vojaki, privajeni mrazu, so v taki noči prebivali laže, toda ljudje, odrasli v toplem podnebjju rumelijskem ali med palmami Male Azije, so trpeli več, nego so prenesle njihove moči. Husseinu je bilo naposled jasno, zakaj Sobijeski ne prične napada: ledeni dež je bil Poljakom najboljši zaveznik. Bilo je jasno, da bodo janičarji in spahi padali jutri kakor snopje, ako bodo stali dvanajst ur v takem mrazu.

To so dobro umeli Poljaki in Turki. Okoli četrte ure ponoči sta dospela k Huseinu dva paši: Janiš-paša in Kiaja, poveljnik janičarjev, star, izkušen in odličen poveljnik. Z obraza se je obema čitala žalost in skrb.

«Gospod!» reče prvi Kiaja, «ako bodo moji ,ovni‘ stali tako do jutra, pa ne bo treba hoditi nanje s krogli in z mečem.»

«Gospod!» reče Janiš-paša. «Spahi mi zmrznejo in jutri se ne bodo bili.»

Husein si je pulil brado, videč poraz in pogubo. Kaj mu je bilo storiti? Ako bi le za minuto razvezal bojni red ter dovolil ljudem prižgati ogenj in se ogreti s toplo hrano, bi se bil ukrenil napad nemudoma.

Kiaja in Janiš sta poznala samo en svet: ne čakati napada, nego z vso močjo udariti na sovražnika. Morda se jim ga posreči pregnati z nasipa. V nočni bitki je poraz podoben resnici, toda zarana ga ne bo mogoče odvrniti.

Toda Husein se ni drznil slušati starih bojevnikov.

«Kako?» jima reče. «Razorali ste ravan ter nasuli nasipe, da bi se skrivali tej peklenski konjici, a sedaj naj sami prekoračimo nasipe in se izpostavimo v očitno pogubo? Na vajin svet se je storilo to, sedaj pa govorita drugače.»

Toda povelja ni dal, pač pa je naročil streljati s topovi proti poljskim nasipom. Nato jim je Kotski takoj odgovoril z velikim uspehom. Čimdalje bolj



je pršelo, dež se je čimdalje bolj mešal s snegom in prihajal čimdalje bolj nadležen. Veter je šumel in tulil — preveval obleko ter mrazil kri v žilah. Tako je minila ona listopadova noč, v kateri so oslabele bojne moči Izlamove, v kateri so obupavala in obenem slutila poraz turška srca.

Ob svitu je prišel Janiš-paša še enkrat k Huseinu s svetom, naj se umaknejo v bojnem redu k mostu na Dnestru in ondi oprezno začno vojaško igro. «Ako,» je dejal, «naša vojska ne odvrne napadajoče konjice, jim bo služila reka v zatišje.» Kiaja, poveljnik janičarjem, pa je bil drugačnega mnenja. Rekel je, da se je že prepozno ravnati po Janiševem nasvetu. Rekel je dalje, da takoj osupne vsa vojska, ko se izda povelje, naj se umaknejo. «Spahi morajo s pomočjo džamakov prebiti prvi naval nejeverniške konjice, ko bi tudi vsi poginili. V tem jim dospo janičarji na pomoč, in ko bo odbit prvi napad, je mogoče, da nam Bog pošlje zmago.»

Tako je nasvetoval Kiaja, in Husein se je ravnal po njegovem nasvetu. Turška konjica je stopila naprej. Janičarji in džamaki so se postavili za njimi okrog Huseinovega šatora.

Pogled na ogromna krdela je bil grozen. Belobradi Kiaja, «lev božji», ki je bil doslej vodil vojake k zmagi, je hodil okrog njih sklopčenih vrst in krepčal vojakom duha, spominjajoč se nekdanjih zmag. Vojakom je tudi bila ljubša bitka nego čakanje brez dela v dežju, blatu in na vetru,

ki jim je prešinjal telo do kosti. Dasi so njih otrple roke že komaj držale puške in sulice, so se vendarle radovali, da se segrejejo v boju. Z dokaj manjšim pogumom so pričakovali napada spahi, že zaraditega, ker je bil nanje namerjen prvi naval in ker je v njih vrstah služilo dokaj prebivalcev Male Azije, Egipčanov, ki so bili proti mrazu zelo občutni ter bili po oni noči že na pol mrtvi. Pa tudi njih konji so zelo trpeli; najsi so jih pokrili s težkimi preprogami, so vendar stali s povešenimi glavami. Ljudje z zasinelimi lici in z ugaslimi pogledi niso niti mislili na zmago, nego le na smrt, češ, da je boljša nego taka muka, ob kateri jim je minila poslednja noč, najboljši pa da bi bil beg v staro domovino pod vroče solnčne žarke.

V poljskem taboru je proti jutru zmrznilo nekoliko ljudi, ker niso imeli dovolj obleke, vendar pa sta pehota in poljska konjica dokaj laže prebila mraz nego Turki, zakaj krepčala ji je nada v zmago in slepa vera, da jih je hetman gotovo na njiju prospeh in na pogubo Turkov izpostavil temu mrazu. Radostni so pozdravili jutranji svit.

V tem času se je pokazal na nasipu Sobijeski. Na nebu tega dne ni bilo zarje, pač pa je žarelo hetmanovo lice. Ko je zapazil, da hoče sovražnik sprejeti bitko v taboru, je bil že prepričan, da prinese ta dan Mohamedancem grozen poraz. Jezdil je od polka do polka, ponavljajoč: «Za osramočene cerkve, za roganje najsvetejši Devici v Kamencu! Za krivice storjene kristjanom in poljski ljudovladi.

Za Kamenec! Vojaki so ga grozno gledali, kakor bi hoteli reči: Spusti nas, hetman, pa boš videl! Bela jutranja zarja se je jasnila, iz megle si videl čimdalje razločnejše vrste konjskih glav, človeške postave, sulice, prapore in naposled pehotne polke. Ti so šli v megli polagoma proti sovražniku kakor dve reki ob boku konjice, potem so se lahki prapori razstopili, pustivši na sredi širok pas, po katerem naj bi se v ugodnem trenutku pridrevili huzarji.

Vsak poveljnik pehotnega polka, vsak konjiški stotnik je imel že navodila ter je vedel, kaj mu je storiti. Topovi gospoda Kotskega so se oglašali čimdalje močnejše in zbujali pri Turkih enako izdaten odgovor. Zdajci je zagrmel strel iz pušk in grozen krik se je razlegnil po vsem taboru; naval se je pričel.

Megle so zakrivale pogled na bojišče, toda bojni krik je dohajal celo do mesta, kjer so stali huzarji. Slišalo se je treskanje orožja in kričanje ljudi. Gospod hetman, ki je bil doslej stal pri huzarjih ter se razgovarjal z vojvodo ruskim, zdajci umolkne, jame poslušati, potem pa reče vojvodi:

«Pešci se že bore z džamaki, ki so raztrošeni spredaj med nasipi.»

Trenutek kasneje je streljanje oslabelo, zdajci pa je zagrmel ogromen strel in takoj za njim drugi.

Bilo je očitno, da so lahki prapori predrli vrste spahov ter dospeli pred janičarje.



Veliki hetman izpodbode konja, in odrine kakor blisk z nekoliko pribočniki na kraj, kjer se je vršila bitka. Gospod vojvoda ruski je ostal s petnajst prapori huzarjev, ki so čakali le znamenja, naj priskočijo ter odločijo bitko.

Čakali so še dovolj dolgo. V tem je v taboru vrelo in hreščalo čimdalje strašneje. Časih se je zdelo, da se vali sedaj na desno, sedaj na levo stran, prav kakor grom ob uimi. Turško streljanje iz topov je prihajalo čimdalje bolj nepravilno — zato pa so topničarji gospoda Kotskega delali s podvojeno močjo. Ko je minila ura, se je zdelo vojvodi ruskemu, da se je vojna prenesla na sredo, prav nasproti njegovim huzarjem.

V tem hipu je prispel na čelu svojih ljudi veliki hetman. Plamen mu je sršel iz oči. Ustavil je konja poleg vojvode ruskega ter zaklical:

«Sedaj pa nanje z božjo pomočjo!»

«Nanje!» zakriči vojvoda ruski.

Po njem ponove povelje stotniki. S strašnim šumom se je sklonil gozd sulic proti konjskim glavam in petnajst praporov konjice, ki je bila navajena lomiti na poti vse, je kakor velikanski oblak krenila naprej.

Od tistega časa, ko so bile v tridnevni bitki pod Varšavo litevski huzarji pod poveljstvom Polubinskega razcepili švedsko vojsko kakor s klinom ter je vseskozi predrli, se ni še nihče spominjal napada, ki bi se bil zvršil s takšno močjo. Izpočetka so huzarji tekli stopnjema; ko pa so napravili

že kakih dvesto korakov, so zapovedali stotniki: «V skok!» In vojaki, kličeči: «Bij, ubij!» so se sklonili na sedlih ter jezdili v najhujšem diru. Lavina konj, drevečih, kakor bi se kosala z vetrom, in nesoča vojake v oklepih ter gozd sulic, je bila podobna razburjenemu življu. Zemlja se je tresla pod njih težo; bilo je očividno, da vse uniči in potepta, ako tudi bi ne bili zasadili sulic ter izdrli sabelj.

Tako so prihrumeli na polje, okrvavljeno in nastlano z mrličmi, kjer je vrela bitev. Lahki prapori so se borili še na obeh krilih s turško konjico, ki so jo bili znatno potisnili nazaj, toda na sredi so še stale kakor nepredoren zid vrste janičarske. Lahka konjica se je bila že nekolikokrat razbila ob njem, kakor se valovi razbijejo ob skalnatem obrežju. Tega streti je bila naloga huzarjem.

Nekoliko tisoč janičarjev je sprožilo puške obenem, «kakor bi ustrelil en človek». Janičarji so se trudili, da se postavijo še krepkeje. Nekateri so zapirali oči ob pogledu na ta grozni naval, nekaterim so trepetale roke, vsem pa je močno utripalo srce, stiskali so zobe ter dihali kakor po velikem trudu. A huzarji so že blizu. Leti ugonobitev, leti poguba, drevi se smrt . . .

«Alah! . . . Jezus! Marija!» Ta dva krika tako grozna, kakor ne bi niti prihajala iz človeških prsi, sta se strnila. Živi zid se zaguglje, zagiblje, pokne — suhi tresk s sulicami oglušči za trenutek vse druge glasove; razlegne se škripanje in rožljanje železa,

kakor bi na tisoče kladiv udarjalo ob nakovalo. Krik, stok, streli, vpitje od zone — nastalo je klanje, pri katerem se je v gostemrodu valila topla kri in napolnjevala ozračje z rezko vonjavo.

Prve, druge, tretje in desete vrste janičarske so bile že povaljane, poteptane s kopiti, prebodene s sulicami in razsekane z meči. Toda belobradasti Kiaja, «lev božji», je gonil neprestano nove polke v boj. Ni se menil, kako so padali drugi na druge kakor setev ob burji. Obhajala jih je besnota. Na tisoč šabelj jih je razdiralo brez oddiha, ostrina se je bleščala nad njimi ter padala kakor bliskavica. Padajoči so sekali jezdece po nogah, tulili in grizli kakor stekli psi. Padali so in maščevali so se.

Kiaja, «lev božji», je neprestano butal nove vrste smrti v žrelo. S krikom jih je izpodbujal na boj, pa tudi sam je takisto z zakrivljeno sabljo skakal v bojni metež. V tem je velikanski huzar, ki je ugonabljal pred seboj vse kakor plamen, predrl k belobrademu starcu, se spel v stremenih, da je zamahnil tem groznejše, ter s strašnim mahom spustil ostrino na njegovo sivo glavo. Ni udržala tega udarca niti sablja, niti v Damasku izdelani šlem, in Kiaja, presekan skoro do ramen, je padel na tla kakor od strele zadet.

Huzar — gospod Novoveški — je bil že prej širil grozno pogubo, zakaj nihče se ni mogel ustavljati njegovi moči in besnoti, toda sedaj je ustregel svojcem še najbolj, ker je prekotalil starca, ki je edini vzdrževal trdovratni boj. Janičarji, ugledavši



smrt svojega poveljnika, so zakričali s strašnim glasom. Nekoliko izmed njih obrne puške na prsi mladega viteza, on pa se obrne k njim, podoben mračni noči. Preden so utegnili vitezi planiti po njih, je zagrmel strel, po katerem je Novoveški ustavil konja ter se sklonil na sedlu.

Dva tovariša sta ga prijela. Novoveškemu se je od smeha razjasnilo lice, oči so mu obstale in obledela usta so jela šepetati besede, katerih ni bilo moči razumeti. V tem hipu so se zmajale poslednje vrste janičarske.

Bojeviti Janiš-paša je hotel še obnoviti boj, toda vojake je bil že obšel strah; ni pomagal niti trud, vrste so se majale, ker ni bilo mogoče vzdržati discipline. Naposled so se razletele, kakor se razleti preveč napeta veriga, in vojaki so se razpršili na vse strani, kričali, metali orožje od sebe ter si zakrivali glavo z rokami. Konjica je stekla za njimi; oni pa so se, ker niso imeli prostora za beg, stisnili v eno nepredorno grmado, kateri so jahali po vratovih jezdec, skoro plavajoči v krvi. Bojevitega Janiša je vsekali Mušalski v vrat, da mu je kri, pomešana z mozgom, oskrunila svilnato obleko.

Janičarji, džamaki, pobiti po poljskih pešcih, in del konjice, že ob početku bitke razpršene — izkratka vsa turška množica se je drevila sedaj na nasprotno stran tabora, kjer je kipela nad prepadom več črevljev visoka skala. Mnogi so se vrgli v prepad, ne da bi ušli smrti, nego zato, da ne bi umrli pod udarci poljske roke. Tem obupnikom

je zaskočil pot gospod Bidzinski, kraljevski stražnik, toda turški naval ga je potegnil s seboj v prepast, ki se je do vrha napolnila z ubitimi, ranjenimi in zadušenimi bojniki.

Iz dna se je glasilo grozno stokanje; telesa so se krčevito zvijala in se suvala z nogami, preden jih je objela smrt. Celo do večera se je glasil oni stok in gibala se ona velika množica teles, toda čimdalje počasneje in o mraku je naposled vse utihnilo.

Grozne so bile posledice huzarskega napada. Osemtisoč janičarjev, pobitih z meči, je ležalo na tleh, na nasipu, okrog šatorov Huseina paše, brez teh, ki so bili poginili na begu ali na dnu prepasti. Poljska konjica je bila že v šatorih, gospod Sobieski je poskakoval od veselja. Trobente so z rogovi vred že naznanjale zmago, kar je nastal boj iznova.

Veliki turški hetman, Husein paša, je, ko so bili janičarji pobiti, na čelu svoje garde in ostankov konjice bežal proti vratom, držečim v Jaso, kjer se je spoprijel s prapori Dimitra Višnjevcekega, poljnega hetmana. Ker je jel ta neusmiljeno mahati po njegovih bojniki, se je Husein vrnil v tabor, da najde drug izhod. Vrnil pa se je tako hitro, da je hipoma razbil lahni prapor semenov, zbegal pešce, ki so deloma že plenili tabor, ter došel na pol streljaja iz samokresa k samemu gospodu hetmanu.

«Že v samem taboru bi nas bili skoro premagali,» je pisal pozneje Sobieski, «in da se to ni zgodilo, za to gre hvala nenavadni odločnosti naših huzarjev.»

Turški naval je bil res strašen, zakaj združen je bil z največjim obupom ter pri tem docela nepričakovan. Toda huzarji, ki se še niso bili ohladili po bojni vročini, so planili nanje v najhujšem diru. Spredaj se je zadrevil polk Prusinovskega, ki je ustavil napadnike; za njim je pritekel s svojimi možmi Skretuski in potem vsi, jezdec in pešci, vsi so se pognali na sovražnika in nastal je boj, ki je bil sicer nepravilen, toda v besnoti nikakor ni zaostajal za napadom poljskih huzarjev na janičarje.

\* \* \*

Začuden so se vitezi po končanem boju spominjali hrabrosti Turkov, ki so se pozneje, ko so dospeli Višnjevecki in litevska hetmana, obkoljeni na vseh straneh, branili tako besno, da je bilo le nekoliko jetnikov mogoče ujeti živih, dasi je bil hetman to dovolil.

Ko so jih težki prapori naposled premagali po boju, ki je trajal nad pol ure, so se še bojevala posamezna krdela, dà, tudi posamezni možje do poslednjega diha, kličoč Alaha. Ondi je bilo učinjenih mnogo odličnih dejanj, na katere spomin ni izginil med ljudmi. Poljni hetman litevski je svojeročno posekal mogočnega pašo. Ta je bil zajel gospoda Rudomina, Kimbara in Rdultovskega, ali hetman je prijahal predenj in mu je z enim mahom odsekal glavo. Gospod Sobijeski je spaha, ki je bil ustrelil nanj, posekal vpričo vse vojske. Gospod Bidzinski, kraljevski stražnik, se je na čuden način otel iz prepasti in se potem, dasi potolčen in ranjen,



vendarle zagnal v bojni metež in se boril, dokler ni obležal od onemoglosti. Dolgo je potem bolehal, ko pa je čez nekoliko mesecev zopet okreval, se je z veliko svojo slavo vrnil na bojišče.

Gospod Rušič je trgal jezdece, kakor trga volk ovne, korakajoče med čredo. Mnogo je tudi učinil gospod Skretuski, okrog katerega so se bojevali njegovi sinovi, razjarjenim levom podobni. Žalostni in tožni so premišljali vitezi, kaj bi bil storil tega dne borilec nad borilci, gospod Volodijevski, da ni že čez leto dni v svoji slavi počival v črni zemlji. Toda oni, ki so se bili učili bojevanja v njegovi šoli, so pridobili na tem krvavem polju dokaj hvale zanj in zase.

V tej bitki sta izmed znanih hreptovskih vitezov razen Novoveškega padla še dva: gospod Motovilo in gospod Mušalski. Gospoda Motovila je nekoliko krogel obenem zadelo v prsi; padel je, kakor pade hrast, kadar pride njegov čas. Priče so trdile, da je padel pod rokami onih bratov kazakov, ki so se pod poveljstvom Hoholavim na Huseinovi strani do poslednjega diha borili proti rodni materi in proti krščanstvu. Gospod Mušalski — čudna stvar — je poginil za pušico, ki jo je bežeč Turek spustil za njim. Pušica mu je prebodla grlo prav v onem trenutku, ko je po popolnem porazu poganske vojske segel po loku, da pošlje še nekoliko zanesljivih poslank smrti za njimi. Njegova duša se je gotovo združila z Didijukovo, da še v večnosti potrđita vzajemno prijateljstvo, sklenjeno na turških

galejah. Nekdanji hreptovski tovariši so našli po bitki troje trupel ter se ločili od njih z vročimi solzami, dasi so jim zavidali takšno slavno smrt. Gospod Novoveški je imel mirno lice in smeh mu je igral na ustnicah; gospod Motovilo je bil videti, kakor bi mirno spal, gospod Mušalski pa je imel kvišku obrnjene oči, kakor bi molil. Pokopani so bili skupaj na slavnem hotimskem polju pod skalo, v katero so na večni spomin vrezali njih imena pod križem.

Poveljnik vse turške vojske, Husein paša, se je sicer rešil z begom na hitrem konju, toda le zato, da mu je poslal sultan iz Stambula svilnat motvoz, na katerega naj se obesi. Od sijajne turške vojske je le majhno krdelo odneslo cele glave iz tega velikega poraza. Poslednje Huseinove tolpe si je podajala vojska ljudovladina iz roke v roko, tako da jih je nagnal veliki poljni hetman pred hetmana litevskega, ta pa zopet pred poljnega, in to je trajalo, dokler niso naposled poginili skoro vsi. Ves tabor je bil poškropljen s krvjo, pomešano z dežjem in snegom; mrličev je bilo toliko, da so le mraz, vrani in volkovi zabranili kugo, ki navadno nastane iz gnijočih trupel. Poljski vojaki so se tako razjarili, da so si, še preden so se primerno oddehnili, osvojili Hotim.

Iz tabora so zmagovalci odnesli neizmerno mnogo plena. Stoindvajset topov in z njimi tristo praporov je poslal veliki hetman z onega polja, na katerem je v tem stoletju poljska sablja že drugič praznovala svojo zmago.

Sobijeski sam se je nastanil v šatoru Huseinovem, ki se je kar lesketal od zlata in dragega kamenja, ter je iz tega šatora pošiljal po hitrih poslancih poročila o slavni zmagi na vse strani. Potem se je zbrala konjica in pehota ter vsi polki litovski in kazaški — vsa vojska je stala v bojnem redu. Opravila se je božja služba v zahvalo za zmago. Na onem polju, kjer so bili še včeraj muezini kričali: »Laha il Alah!« je zazvenela pesem: »Te Deum laudamus».

Hetman je pri maši in pri zahvalni pesmi ležal na tleh. Ko je vstal, so mu solze veselja tekle po dostojnem licu. Ob tem pogledu so vitezi, ne otrši še s sebe sovražnikove krvi, drhteči od onemoglosti po bitki, trikrat zaporedoma ponovili gromoviti krik:

«Vivat Ioanes victor!»  
(Živel Ivan zmagovalec!)

\*

Deset let pozneje, ko je slavni kralj Jan III. poteptal v prah turško moč pri Dunaju, se je ponavljal ta krik od morja do morja, od gorovja do gorovja — povsod po svetu, kjer kličejo zvonovi vernike k molitvi . . .

**Konec.**



Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

Kot darila trajne vrednosti priporočava na-  
~~~~~ stopna literarna dela svoje zaloge: ~~~~~

**Aškerc A.,** *Balade in romance.* 8°, 155 strani, 2 K.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Lirske in epske poezije.* 8°, 160 strani, 2 K 60 h.  
Elegantno vezane 4 K.

— *Nove poezije.* 8°, 222 strani, 3 K. Elegantno  
vezane 4 K.

— *Izmajlov @ Red sv. Jurja @ Tujka.* Tri drame.  
8°, 113 strani, broširane 2 K.

**Baumbach R.,** *Zlatorog, Planinska pravljica,* poslovenil  
A. Funtek. 8°, 95 strani. Elegantno vezan 4 K.

**Bedének Jakob,** *Od pluga do krone.* Zgodovinski  
roman iz minulega stoletja. 8°, 270 strani, 2 K; v  
platno vezan 3 K.

**Brezovnik Anton,** *Šaljivi Slovenec.* Zbirka najboljših  
kratkočasnic iz vseh stanov. Druga, povsem predelana  
in za polovico pomnožena izdaja. 8°, 308 str., 1 K 50 h.

— *Zvončki.* Zbirka pesni za slovensko mladino. 8°,  
356 strani, vezan 1 K 50 h.

**Dimnik Jakob,** *Avstrijski junaki.* 8°, 126 strani, s  
17 podobami. Elegantno vezani 1 K 80 h.

**Funtek Anton,** *Godec.* Poleg narodne pravljice o  
Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani, elegantno vezan  
2 K 50 h.

**Gregorčič Simon,** *Poezije I.* Druga, pomnožena izdaja.  
8°, 160 strani, elegantno vezane 3 K.

Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Haymerle dr. Frančišek, vitez, *Životopisni obrazi iz obsega obrta, umetnosti in industrije***, preložil Anton Funtek. 8°, 100 strani, vezani 1 K.

**Kosi Anton, *Zlate jagode***. Zbirka basni za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. 8°, 148 strani, vezane 1 K.

**Majar H., *Odkritje Amerike***. Poučno zabavna knjiga v treh delih: I. Kolumbus, II. Kortes, III. Pisar, 8°, 440 strani, vezana 2 K.

**Scheinigg J., *Narodne pesmi koroških Slovencev***. 16°, 463 strani, 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.

---

**V nobeni knjižnici se ne bi smelo pogrešati:**

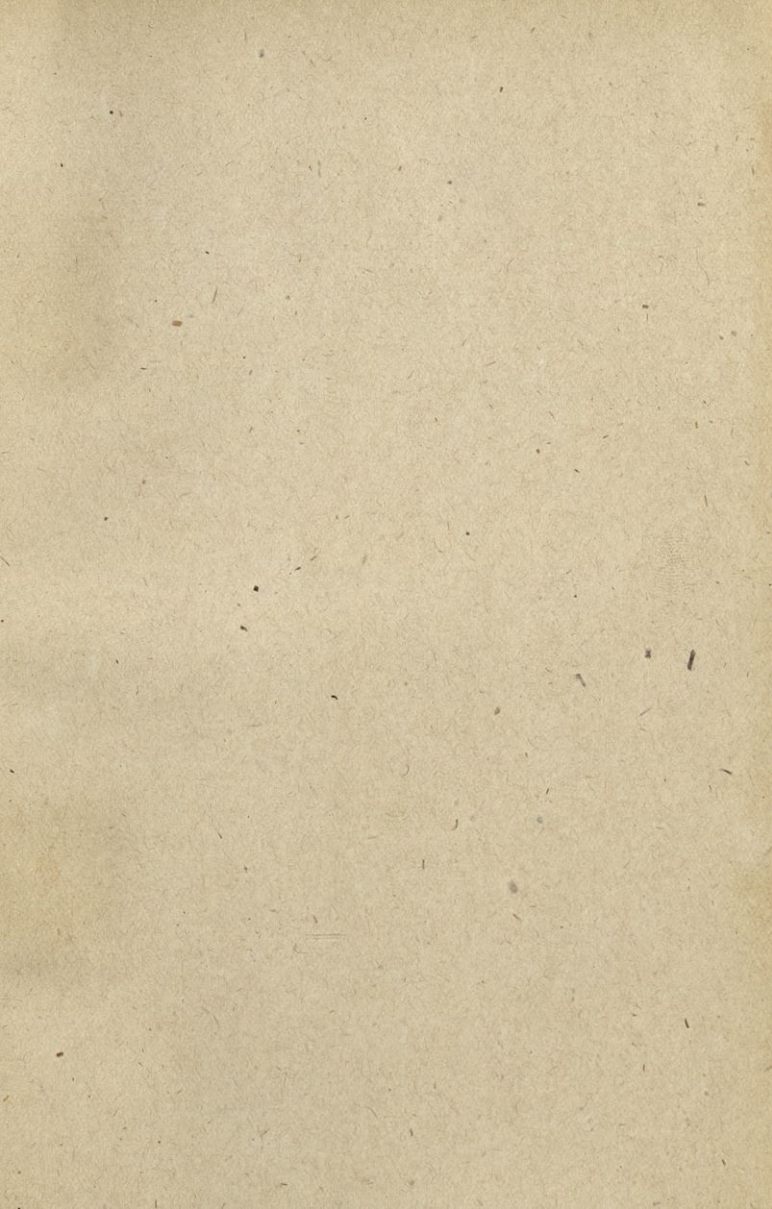
**Prešeren dr. France, *Poezije***. Druga, ilustrirana izdaja. 4°, 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v elegantnem usnju vezane 9 K.

— *Poezije*. Ljudska izdaja 1 K, v platno vezane 1 K 40 h.

**Stritar Josip, *Zbrani spisi***. Sedem zvezkov 35 K, v platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi 48 K 40 h.

**Tavčar dr. Ivan, *Povesti***. Pet zvezkov po 2 K 40 h, v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po 4 K 20 h.

**Levstikovi *zbrani spisi***, uredil Frančišek Levec. Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.





NARODNA IN UNIVERZITETNA  
KNJILNICA



00000482554

